

intolerance multi-partners group report

poročilo skupine za spremljanje nestranosti

01

NASLOVNA STRAN / COVER

ideja / idea: Andrej Perc

oblikovanje / design: Darja Teran

umetniško vodenje / art direction:

Aleša Ergaver

fotografija / photography:

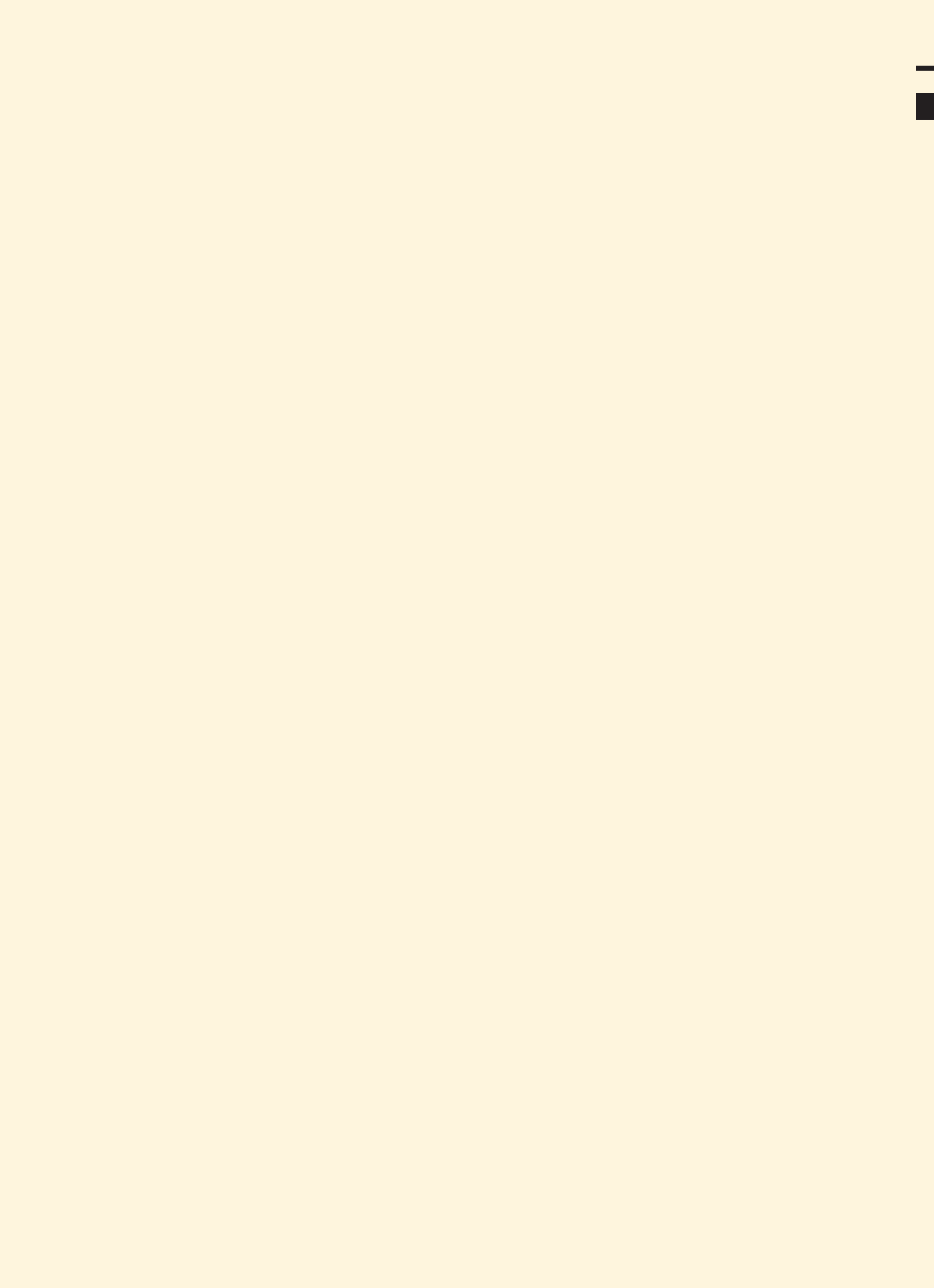
Aleša Ergaver

tekst / copy: Brigita Fojkar

produkcija / production:

Creatim Ržišnik & Perc

vsebina

Introduction *An insight into a blind spot* >6 Studies
 VLASTA JALUŠIČ *Xenophobia or self-protection?* >12
 ROMAN KU HAR *Seized and expelled* >44 TONČI A. KUZMANIČ *On Allegedly Non-Existent Racism and Xenophobia in Slovenia* >56
 GORAZD KOVAČIČ *The totality of anti-communism* >78
 MAJDA HRŽENJAK *Giving legitimacy to inequality* >104 ROMAN KU HAR *Favo-ritke* >114 MOJCA PAJNIK *“Junkies” or “tardy rockers of the first generation”* >136 MIHA CEGLAR *Hate-Speech in Rap Music* >154 law BLAŽ KOVAČIČ *The legal aspects of hate speech* >177

uvodnik *Vpogled v slepo pego* >6
študije *Povzetek* >10
 VLASTA JALUŠIČ *Ksenofobija ali samozaščita?* >12
 ROMAN KU HAR *Zerabiti in izenati* >44
 TONČI A. KUZMANIČ *Rasizem in ksenofobija, ki da ju v Sloveniji ni* >56
 GORAZD KOVAČIČ *Totalnost antikomunizma* >78
 MAJDA HRŽENJAK *Legitimiziranje neenakosti* >104
 ROMAN KU HAR *“Favo ritke”* >114
 MOJCA PAJNIK *“Mamilaši” ali “Zapozneli rockerji prve generacije”* >136
 MIHA CEGLAR *Sovražni govor kot sestavni del rap glasbe* >154
direkt ALDO MILOHNIČ *Primer Lampič* >170
 ROMAN KU HAR *Primer Cafe Galerija* >172
 DEAN ZAGORAC *Primer Bintchende* >174
pravo BLAŽ KOVAČIČ *Pravni vidiki sovražnega govora* >177
slovar *Rasizem* >199 *Ksenofobija* >201
dokumenti *Divizijski general Leon Rupnik: “Boljševizem: orodje mednarodnega židovstva”* >202

Skupina Za Spremljanje NeStrpnosti/ intolerance monitoring group

vodja Skupine / group leader
 DR. TONČI A. KUZMANIČ

Koordinator Skupine /
 group coordinator
 TOMAŽ TRPLAN

člani in članice Skupine /
 group members
 SABINA AUTOR, ADMIR BALTIČ, MIHA CEGLAR, MARTA GREGORČIČ, VLASTA JALUŠIČ, ALENKA JANKO SPREIZER, GORAZD KOVAČIČ, BLAŽ KOVAČIČ, ROMAN KU HAR, TONČI KUZMANIČ, ALDO MILOHNIČ, CIRIL OBERSTAR, MAJA OLUP, MOJCA PAJNIK, BRANKICA PETKOVIČ, MARKO RUSJAN, MOJCA SUŠNIK, TOMAŽ TRPLAN, MLADEN ZAGORAC, GITA ZADNIKAR IN JELKA ZORN.

poročilo št. / report No. 01

urednica / editor
 BRANKICA PETKOVIČ

lektor / proof reader
 JAKA ŽURAJ

prevod / translation
 OLGA VUKOVIČ

design
 ID STUDIO

organizacija tiska /
 printing coordination
 BOŽNAR & PARTNER

ISSN 1580-7371

izdajatelj / published by
 MIROVNI INŠTITUT
 METELKOVA 6, SI-1000 LJUBLJANA
 E: INFO@MIROVNI-INSTITUT.SI
 WWW.MIROVNI-INSTITUT.SI

Zbirka / edition
 MEDIAWATCH
 HTTP://MEDIAWATCH.LJUDMILA.ORG

izid knjige sta omogočila /
 the publishing of this book was made possible by

URAD RS ZA MLADINO
 OPEN SOCIETY INSTITUTE

© 2001 mirovni inštitut

AN INSIGHT INTO A BLIND SPOT

VPOGLED V SLEPO PEGO

The idea about systematically monitoring intolerance is as old as the modern upsurge of intolerance in Slovenia. The road from the initial idea or elementary concern with *res publica* to its realization was long. In the past decade some members of our group trained various analytical approaches and tried to direct attention to the extent and depth of the problem by exposing individual cases in point. This provided the basis for a more extensive and more systematic study, and we hope a long-term one too. The Intolerance Report is produced by the Intolerance Monitoring Group of the Peace Institute in Ljubljana. The group was set up in October 2000, and the systematic monitoring of intolerance and collection of clippings began in January 2001. The subject of our study, records, analysis and archives are exclusivist discourses in all their aspects.

We are aware that the sociological concept of 'intolerance', which grows directly out of theology and the late-medieval concept of tolerance, is lacking in precision. Tolerance towards the different – with the latter still being considered unequal – gradually transformed and sneaked into that which today is meant by 'intolerance'. For our group the term 'intolerance' is a terminological tool to denote the area that we feel around, examine and clear out, taking care not to fall into the trap set by the idea behind 'intolerance'. Of course, the subjects of our study are xenophobia, racism and similar phenomena, all of which are covered by the umbrella term 'intolerance'. It has been picked up, with a measure of reservation, for lack of a better term and in order to be readily understood, but it is by no means binding. The area to which this term applies is certainly extremely heterogeneous.

The outset of post-socialism brought with it the birth, or rather revival, of the most recent manifestations of intolerance, for example classic (biological) racism, the rise of new, cultural racism, neo-nationalism, xenophobia, various forms of sexism, homophobia, patriarchal traditionalism, aggressive clericalism in combination with anti-communism, and the like. The collapse of the socialist regime opened the door to the hitherto latent exclusion practices, which in the course of the nineties spewed out, taking on unexpectedly garish and aggressive forms. The outcome was accordingly appalling and in many cases tragic. Even though Slovenia has been spared a collapse comparable to that which befell some other countries of South Eastern Europe, it is by no means possible to say that these phenomena are non-existent in Slovenia. On the contrary, they are a part of our social everyday,

Poročilo o nestrpnosti, ki je pred vami, je izdelek Skupine za spremljanje nestrpnosti na Mirovnem inštitutu v Ljubljani. Skupina je začela delovati oktobra lani, z novim letom 2001 pa smo začeli sistematično spremljati nestrpnost in izdelovati "clippinge". Predmet našega raziskovanja, zapisovanja, analiziranja in arhiviranja so izključevalni diskurzi v vseh svojih razsežnostih.

Ideja za sistematično spremljanje nestrpnosti je stara toliko kolikor sodobni razmah nestrpnosti na Slovenskem. Od prve zamisli ali elementarne zaskrbljenosti za *res publica* je bila razmeroma dolga pot. V prejšnjem desetletju so nekateri člani skupine vadili prve analitične prijeme in poskušali opozarjati na širino in globino problematike z razgaljanjem posameznih primerov. Na teh temeljih je bilo mogoče delo zastaviti obsežneje in bolj sistematično, upamo pa, da tudi dolgoročno.

Ko govorimo o "nestrpnosti", se zavedamo, da gre za nedorečen družboslovni koncept, ki izvira neposredno iz teologije in poznosrednjeveškega koncepta tolerance. Toleranca do drugačnosti - ki pa je še vedno tretirana kot neenaka - se je sčasoma prelevila in vtihotapila v to, kar danes imenujemo "nestrpnost". Naša skupina je prevzela besedo "nestrpnost" le kot terminski pripomoček, okoli katerega se gibljemo, preiskujemo polje in razčiščujemo teren, ne da bi stopali v pasti, ki jih nastavlja ideja tolerance. Preučujemo seveda ksenofobijo, rasizem, kulturni rasizem in druge tovrstne pojave, ki jih v pomanjkanju boljšega izraza pa tudi zaradi lažje razumljivosti neobvezujoče in s potrebno distanco zajemamo pod dežnik besede "nestrpnost". Polje, ki ga pokrivamo s to oznako, pa je seveda silno heterogeno.

Začetek postsocializma je pomenil rojstvo ali preporod največjih pojavnih oblik nestrpnosti, kakršni so vrnitev klasičnega (biološkega) rasizma, pojav novega kulturnega rasizma, nacionalizem, ksenofobija, razne oblike seksizma, homofobija, patriarhalni tradicionalizem, agresivni klerikalizem z antikomunizmom itd. Zlom socialistične družbene ureditve je odprl vrata dotlej latentnim izključevalnim praksam in te so v devetdesetih izbruhnile na dan v nepričakovano kričeh in agresivnih oblikah. Prav takšni in marsikje zelo tragični pa so bili rezultati tega izbruha. Čeprav v Sloveniji nismo doživeli kolapsa, primerljivega z nekaterimi drugimi državami na jugovzhodu Evrope, pa nikakor ni mogoče trditi, da teh pojavov pri nas ni. Nasprotno: so del družbene-

ga vsakdanjika, so del kulturnega *mainstreama* in večinskih stališč. Nekateri izključevalni stereotipi so sestavni del normative strukture tukajšnje moralne večine.

Morda je ravno zato za ta segment družbenosti značilna kronična nereflektiranost. Molk tako imenovanih mnenjskih voditeljev, pa tudi tistih, ki javno mnenje registrirajo, molk o slovenskem šovinizmu dosega kritično in nedopustno mero. Ta molk je večkrat obogaten s sprenevedanjem ali pa celo s ciničnim soglasjem. To pa je za zdravje tukajšnjih javnih prostorov škodljivo. Svoje delo zato razumemo kot prispevek k politični higieni. Serijo poročil o nestrpnosti, ki jo dajemo v javno last, razumemo kot dosje pojavov nestrpnosti, ki bo na razpolago ne samo za znanstveno-raziskovalne namene, pač pa tudi za praktične ukrepe.

Spoprijemanje z nestrpnostjo kot slepo pego slovenske družbenosti in družboslovja je moč metaforično primerjati s čiščenjem domač(ijsk)ega hleva. Delo bo garaško, saj je materiala ogromno. Bo tudi neprijetno, saj bomo morali zakopati globoko. Ne bomo se mogli zadovoljiti le z vodilnimi glasili, v visokonakladnim *mainstreamom* ali s političnimi obračuni med strankami in elitami. Nestrpnost se (re)producira tudi na ljudski ravni: v družinah, za točilno mizo, na vaških govorniških odrih in na klepetalnih forumih na internetu. Poleg drugih tegob zato pri svojem opravilu seveda pričakujemo tudi nadležne muhe, a nič ne de. Sami nismo od muh.

“Dehtечи” hlev domačijske družbenosti sploh ni tako majhen, kakor se morda komu zdi, še manj pa je nedolžen in neokreten. Je izjemno prilagodljiv, ustvarjalen in učinkovit. Slovenska domačijska nestrpnostna delavnica ažurno proizvaja visoko kakovostne in oglaševalsko profesionalne izdelke. Domači ustvarjalci in inovatorji na področju nestrpnosti se lahko kosajo s samim vrhom evropske in svetovne tvornosti in inovativnosti na svojem področju; tako sodobnih, kakor tudi tistih iz nekaterih visoko referenčnih zgodovinskih obdobj. Zato je primerno, da najbolj izstopajoče nestrpnostne izdelke predstavimo tudi mednarodni javnosti.

Kar se tiče nestrpnosti oz. izključevalnih stereotipov in praks, ni Slovenija nikakršna svetla izjema v primerjavi z bližnjo in širšo soseščino, pa čeprav se kot izjemna morda kaže poklicnim producentom mitologije podalpske ljubkosti, srčkanosti, domačnosti in pravšnosti. Mnogi med njimi bodo žal morali postati predmet našega preučevanja. Najbrž pa bomo nehoti imeli opraviti

of the cultural mainstream, and of the majority viewpoint. Some exclusivist stereotypes are constitutive parts of the normative structure of the moral majority here.

Perhaps that is why this segment of social interaction is characterized by chronic non-reflection. The silence of the so-called opinion leaders, as well as of those whose job it is to record public opinion, that is to say, the silence enshrouding Slovene chauvinism, has reached the critical and intolerable point. This silence is often ‘enriched’ by pretended ignorance and even cynical consent. And it is dangerous for the health of the public spaces here. Therefore, we take our work to be a contribution to the political hygiene. We understand this series of reports on intolerance to be a dossier of incidents of intolerance, which we hand over to the public hoping that it will not be used only for scientific and research purposes, but will serve practical purposes as well.

Coming to grips with intolerance, which is a blind spot of social life and social sciences in Slovenia, can be compared with the cleaning of Augean stables. The task is painstaking, as there is much material that has to be fixed. It is also unpleasant, as we will have to burrow far underneath. We cannot possibly limit our research to the leading or high-circulation mainstream newspapers, nor to the struggle between political parties or elites. Intolerance is (re)produced at common levels as well: in families, at the bars, at local celebrations, and Internet chatrooms and forums. Therefore we expect that we’ll have to cope with some nuisance during our work, in addition to many other difficulties, but never mind. We know how to be a bit of a nuisance ourselves.

The “sweet smelling” Slovene stable full of bucolic sociability is neither small, as it may appear to some, nor naïve or awkward. On the contrary it is extremely adaptable, creative and efficient. The domestic Slovene workshop of intolerance churns out high quality and advanced advertising materials expediently. The local innovators and producers of intolerance are on a par with the top European and world creators and innovators in this field; this applies to both their recent products and those belonging to some highly referential historical periods. Hence it seems appropriate to present to the international public the most outstanding products of Slovene intolerance.

As regards intolerance, exclusivist stereotypes and practices, Slovenia is not any notable exception compared to its immediate or wider neighborhood, even though it may appear as such to those engaged in the trade of creating the myth of a cute, nice, bucolic and proper country under the Alps. Many of them will, unfortunately, be the subjects of our study. It is very likely that we will, quite uninten-

tionally, have to deal with some members of scientific and media circles, whose professional duty is to thematize manifestations of intolerance, but instead they shun them as incidental occurrences that happen to accompany transition mechanisms and teleology. By contrast, we believe that precisely the vividness of exclusivist discourses and practices is one of the central and essential phenomena of current Slovene society.

The extent of the study of intolerance in Slovenia is best illustrated by the fact that until now it was the subject of one thematic issue of *Časopis za kritiko znanosti* (*The Journal for the Criticism of Science*) and the *Media Watch* bulletins and book series. Apart from this, it is only more or less exotic and politically engaged marginal activists who draw attention to this problem.

The Intolerance Monitoring Group is fluid, numbering from 15 to 20 members. These are social scientists of the younger and middle generation at various levels of university study. Among us you will find graduate students, masters of art and science, and doctors. Our fields of research are diverse. Let us mention just a few: philosophy, political science, sociology, history, anthropology, law, cultural science, communication science, gender studies, even soy bean produce.

To start with we undertook the task of collecting and documenting the extraordinarily abundant materials about intolerance that are reproduced daily in the Slovene print media (electronic media and other communication channels will have their turn later). Day by day we dig out, read, analyze and discuss various 'gems' published in the newspapers. We plan to publish a report on the state of this field twice a year and, in addition, to present to the Slovene readership some theoretical and terminological materials for the study of intolerance in the hope of stimulating more engagement in this field.

In our analysis we mostly consider, analyze and present the subjects of our study by topics. Being a very broad field, and difficult to grasp for that matter, social exclusion cannot be covered in its entirety or in every detail, if only due to the limits arising from available resources. The impossibility of giving a complete or total overview can, however, be compensated for by meticulous and imaginative exposition of some key points, events or kernels of opinion. In addition we are inclined to the epistemological position that such a completeness would be unattainable at any rate, because the social totality as such does not exist, or rather, it is just a product of various interpretations. If the totality of social facts is of a mythical or mythomaniac character, we will be satisfied with the spectrum of partial views from different angles. We are, therefore,

tudi z nekaterimi pripadniki znanstvene in medijske srenje, ki bi po poklicni dolžnosti morali tematizirati pojave nestrpnosti, namesto da jih odmislijo kot naključne pojave, ki se pač pripetijo ob robu tranzicijske mehanike oz. teleologije. V nasprotju s tem menimo, da je ravno živost izključevalnih diskurzov in praks eden osrednjih in bistvenih fenomenov slovenske družbe.

O razmerah v raziskovanju nestrpnosti pri nas dovolj pove podatek, da je bilo o tej tematiki doslej še največ povedano v (eni) tematski številki *Časopisa za kritiko znanosti* (Toleranca, ČKZ, št. 164-165, let. XXII, 1994, Ljubljana) in v reviji *Medijska preža* ter knjižni zbirki *Media Watch*. Sicer pa na te probleme v glavnem opozarjajo le bolj ali manj eksotični politično angažirani marginalci.

Fluidna Skupina za spremljanje nestrpnosti šteje 15 do 20 članic in članov. To so družboslovci in družboslovke mlajše in srednje generacije raznih stopenj dokončanega študija. Smo diplomiranci, magistri, doktorji znanosti, ukvarjamo se z različnimi področji raziskovanja. Naj naštejemo vsaj nekatera: filozofija, politične vede, sociologija, zgodovina, antropologija, pravo, kulturologija, komunikologija, študije spolov pa tudi sojini izdelki.

Za začetek smo si vzeli za nalogo, da zbiramo in dokumentiramo izjemno bogato gradivo s področja nestrpnosti, ki se vsak dan pojavlja v slovenskih tiskanih medijih (elektronski mediji in druge komunikacijske oblike bodo šele prišli na vrsto). Iz dneva v dan kopljemo, prebiramo in analiziramo ter debatiramo razne publicirane cvetke, dvakrat na leto pa nameravamo objavljati poročila o stanju na področju nestrpnosti. Poleg tega pa želimo slovenskim bralcem vsakič predstaviti tudi nekaj teoretskega in terminološkega gradiva za študije nestrpnosti in tako vzpodbujati angažiranost na tem področju.

Pri analizah uporabljamo predvsem topično (*gr. topos*) obdelovanje, analiziranje in prikazovanje problemske predmetnosti. Celote z vsemi detajli tako širokega in težko oprijemljivega pojava, kakršen je družbeno izključevanje, že zaradi omejitev danih kapacitet kratko malo ni mogoče zajeti. Nezmožnost celovitega ali totalnega pregleda je gotovo moč kompenzirati z natančnim in domišljenim razgaljanjem ključnih točk, dogodkov ali mnenjskih jeder. Poleg tega pa se nagibamo k epistemološki poziciji, da je tovrstna celovitost nemogoča tudi zato, ker družbena celota kot taka niti ne obstaja ali pa je le proizvod različnih interpretacij. Če je totaliteta družbenih dejstev mitološkega in mitomanskega značaja, se bomo mi zadovoljili zgolj s spektrom par-

cialnih pogledov iz raznih smeri. Zato nas ne zanima realnost nemogočega, ne nameravamo "pokriti", analizirati in povedati vsega. Lotevamo se predvsem najbolj izstopajočih mišljenjskih topik na področju "nestrpnosti": stereotipnih struktur, akutnih dogodkov, izjemnih likov in nestrpnostno izstopajočih oseb. Posamezne topike nas zanimajo v njihovi konkretnosti, neponovljivosti in kontekstualnosti, hkrati pa poskušamo usmeriti pozornost tudi v njihove učinke na družbene kognitivne sheme in posledično procese, katere spodbujajo.

Pozornosti ne usmerjamo samo na tiste nestrpnostne diskurzivne strategije, ki se povsem poživljajo na politično korektnost in njene najbolj elementarne in skromne standarde (izjave tipa: "Begunsko golazen bi bilo treba pobiti."). Razgaljati poskušamo tudi tiste hinavsko subtilne oblike, ki so zakamuflirane v žargon politične korektnosti, v resnici pa prodajajo radikalno nestrpnost (izjave po modelu fetišističnega obrazca in njegovih derivatov, npr.: "Osebnost nimam nič proti istospolno usmerjenim osebam, toda menim, da bi bila legalizacija istospolnih porok v posmeh heteroseksualnim, to je normalnim porokam.") Če se torej zavzemamo za "strpnost" v javnih diskurzih, pomeni, da se zavzemamo za minimalne standarde politične korektnosti, toda take, za katero stoji tudi korektna (strpna) politika.

Kadar bo potrebno, se bomo zlasti z analitičnimi in publicističnimi sredstvi postavili v bran vsakokrat ogrožene manjšine oz. posameznice/posameznika pred domačijskimi navali skupnostnih skušnjav družbenega podrejanja velikim zgodbam in večinskimi ali "normalnim" celotam. Pri tem bomo dosledno in načelno vztrajali pri *Ustavi* Republike Slovenije, pravni državi, uveljavljanju človekovih in državljskih pravic vseh posameznikov, pa tudi politični in siceršnji (socialni, denimo) enakosti vsakega prebivalca (ne le državljana!) Slovenije.

Osrednji medij Skupine za spremljanje nestrpnosti je polletno *Poročilo o nestrpnosti*. Prva številka je pred vami. Objavljeni prispevki naj spregovorijo sami zase. Pričakujemo, da bo vpogled v nekatere "bisere" slovenske nestrpnosti bralki in bralcu dodatno osvetlil razloge za nastanek Skupine in pomen našega angažmaja.

not interested in the reality of the impossible, nor do we intend to cover, analyze or explicate everything. We will above all embark upon the most outstanding topics within the field of 'intolerance': stereotyped structures, acute events, extraordinary characters, and people outstanding for their intolerance. We explore individual topics for their concreteness, uniqueness, and the context of their appearance, while at the same time we try to direct the attention to the effects they have on social cognitive matrices and consequentially, on processes that they stimulate.

We do not concentrate solely on those intolerant discursive strategies that completely ignore political correctness and its most elementary and most modest standards (statements like "*Refugee pests should be wiped out*"). We try equally to unmask those hypocritically subtle forms that are camouflaged in a politically correct jargon while in reality they sell radical intolerance (statements slanted towards a model of a fetishist formula and its derivatives, for example, "*Personally I have nothing against the homosexuals, but I think that the legalization of marriage between homosexuals would mean laughing in the face of heterosexual, that is, normal marriages.*") Therefore, our striving for 'tolerance' in the public discourse means that we strive for the minimal standards of political correctness, but these standards must be backed up by appropriate (tolerant) politics.

Whenever it proves necessary we will, using analytical methods and means of public expression, stand up for any minority or any individual threatened by the rush of communal temptations to subordinate such an individual or minority to grandiose goals and views of the majority or 'normal' views. In doing this we will consistently and in principle insist on the provisions of the Constitution of the Republic of Slovenia, on the state ruled by law, on the observation of human and citizenship rights of all people, and on political and other (say, social) equality of all inhabitants (not only citizens) of Slovenia.

The central medium of expression of the Intolerance Monitoring Group is the biannual Intolerance Report, the first issue of which you are reading right now. The contributions should speak for themselves. We expect that a deeper insight into some instances of intolerance in Slovenia will additionally illuminate the reasons that led us to establish this group and the meaning of our engagement.

POVZETEK

V študiji *Ksenofobija ali samo-zaščita?* VLASTA JALUŠIČ ugotavlja, da se je konec leta 2000 in na začetku leta 2001 v slovenskih medijih vzpostavil izrazito stigmatizacijski in diskriminacijski diskurz o t. i. prebežnikih. Nedvomno je bil povezan z drugimi diskurzi, tako z institucionalnimi, torej z govorom nekaterih državnih uradnikov, kakor tudi z domnevnim "ljudskim" diskurzom, torej z govorom nekaterih iniciativ prebivalcev proti naseljevanju prebežnikov. Novinarji v tiskanih medijih kakor tudi nekateri v elektronskih so predvsem povzemali in predstavljali "glas ljudstva", rezultat tega pa so bile številne javne ksenofobne izjave in zapisi sovražnega govora. V tem smislu bi lahko rekli, da so mediji delovali kot propagandni mehanizem. Ne vsiljujejo mnenja množicam, temveč, nasprotno, povzemajo mnenje množic. Nastala sta dokaj transparenten ksenofobni in rasistični diskurz ter javni konsenz o potrebnih migrantskih politikah, ki sta sugerirala predvsem zapiranje meja, omejitev gibanja in vračanje prebežnikov, še preden lahko zaprosijo za azil.

V prispevku *Zgrabiti ali izgnati* ilustrira ROMAN KUCHAR ugotovitve Vlaste Jalušič s konkretnim primerom diskurzivne analize poročanja *Slovenskih novic* – časopisa z največjo naklado v Sloveniji – o problematiki prebežnikov in prebežnic. V medijskem poročanju *Slovenskih novic* ostajajo neprepoznava gmota tujcev brez glasu. Avtor je v analiziranih člankih zasledil štiri osnovne linije diskurza. Prva izhaja iz domnevne ogroženosti države in ljudi. Druga linija kriminalizira imigrante. Tretjo linijo navidezne strpnosti lahko poimenujemo "mi nismo kse-

nofobi, a ne na mojem dvorišču". Četrta linija poročanja o imigrantih je linija militantnega diskurza.

TONČI KUZMANIČ predstavlja v prispevku *Rasizem in ksenofobija, ki da ju v Sloveniji ni* vsebino slovenske internetne *hate-page* "http://bojkot.muba-bk.si/begunci". Ta internetna stran je v obliki "grafitov" vzpostavila odnos do beguncev, priseljencev in imigrantov nasploh, kot "odnos do Njih" (Drugih). Gre le za eno od številnih *hate-page* v tem prostoru, ki je v nekaj mesecih svojega obstoja ustvarila približno 900 sovražnih "grafitov". Inicirana, postavljena in predstavljena je bila z velikimi črkami in z retoričnim vprašanjem: "Kako se rešiti beguncev in azilantov?" Seveda je taki postavitvi sledil značilni poziv: "Izlij svoj gnev!" Ravno ta gnev, izlit na *hate-page*, je predmet članka Tončija Kuzmaniča.

GORAZD KOVAČIČ analizira v študiji *Totalnost antikomunizma* besedila v tedniku *Mag*, političnem magazinu desne usmeritve, z vidika nestrpnosti do t. i. komunizma oz. domnevne komunistične kontinuitete, do levece, "Balkana", "Balkanecv" in "jugonostalgikov". Ugotavlja, kako funkcionira antikomunistični nestrpni diskurz, kako je povezan in sklenjen. Temeljna ugotovitev je, da tvorijo fronte izključevalnega izražanja pri *Magu* zaokroženo ideološko celoto. Avtor ugotavlja, da ima slovenski ekstremnodesničarski antikomunizem več elementov fašizma. Strukturo sodobnega antikomunizma primerja z zgodovinskim antisemitizmom, pri čemer je fantomska vloga namesto Judom dodeljena "komunistom" in "južnjakom". Avtor zagovarja stališče pozornosti in resne obravnave pojavov desnega ekstremizma, saj je njihov domet bistveno širši, kakor kaže npr. naklada tednika *Mag*.

Prispevek MAJDE HRŽENJAK *Legitimizacija neenakosti* predstavlja interpretacijo magnetograma sej Državnega zbora Republike Slovenije in odbora za zdravstvo, delo družino, socialno politiko in invalide, na katerih so slovenski parlamentarci razpravljali o zdravljenju neplodnosti z biomedicinsko pomočjo in dostopu do postopkov umetne oploditve. V diskurzivni analizi magnetogramov se je avtorica osredotočila na tiste dele razprave, v katerih se je večji del razpravljavcev zavzemal za to, da je potrebno samskim ženskam zakonsko omejiti dostop do zdravljenja neplodnosti z biomedicinsko pomočjo in postopki umetne oploditve. Odlomki iz razprave nedvoumno kažejo, da je vzroke (in posledice) takšnega stališča mogoče najti v diskriminaciji samskih žensk, v omejevanju pravice do raznoličnosti življenjskih stilov in v omejevanju pravice do drugačnosti. Analiza diskurza o samskih ženskah je pokazala, da v imaginariju večjega dela "slovenstva" straši fantom samske ženske, ki je duševno bolna, lezbična, nevarna otroku in družini, incestuozna ter pomeni grožnjo nacionalni substanci. Samska ženska je torej utelešeno zlo, kar pomeni, da če bi imela možnost umetne oploditve, bi bila to "zgolj prva stopnja pri poseganju v vrednote, ki predstavljajo temelj zahodne civilizacije", je menil eden od poslancev.

Izhajajoč iz medijske predstavitve spolov je ROMAN KUHAČ v pisanju in slikovnem gradivu *Slovenskih novic* odkril razbohoten seksistični diskurz. V analizi tega diskurza se v študiji "*Favo ritke*" omejuje zgolj na tisti del seksizma ali seksističnega diskurza, ki zadeva ženske. Kategorizira ga v sindrom roza – modro, sindrom kače zape-

ljkve, sindrom moškega šovizma in sindrom žaljivih poimenovanj. V okviru feministične teorije se angažirano postavlja na stran tistih, ki hočejo z opozarjanjem na seksistični diskurz prispevati k preseganju tovrstnih medijskih podob in tovrstnega medijskega poročanja.

MOJCA PAJNIK je v prispevku "*Mamilaši*" ali "*zapozneli rockerji prve generacije*" v diskurzivno analizo vključila 30 izbranih člankov, v katerih so slovenski tiskani mediji v obdobju od januarja do aprila 2001 objavljali novice, mnenja in komentarje o uporabnikih drog. V vseh analiziranih medijih zasledimo "govor o problemih", večino člankov pa so časopisi objavljali na straneh črne kronike. Avtorica ugotavlja, da novinarji uporabnike drog predstavljajo kot akterje kriminalnih dejanj, jih stigmatizirano označujejo z osebnostnimi lastnostmi. Uporabniki drog so tako *narkomani*, *narkomanke*, *brezposelni mladeniči*, *stari znanci policije*, *mamilaši*, *džankiji*, *narkomanski rehabilitiranci*, *pivci raztopine* itd.. V prispevku so predstavljene tudi stereotipne predstave medijev o tem, kako naj bi bili videti uporabniki drog. Medijski diskurzi, predstavljeni v analizi, delujejo po principu ločevanja moralnega od nemoralnega, ki je nedvoumno v funkciji ideologije. Vojna proti drogam in uporabnikom drog je demonska vojna in poraženci v njej so že vnaprej določeni. To je tudi propagandna vojna, katere namen je izločiti uporabnike drog iz kategorije družbeno sprejemljivega. Študija Mojce Pajnik dokazuje, da mediji prispevajo k razvoju v to smer.

MIHA ČEGLAR obravnava v študiji *Sovražni govor kot sestavni del rap glasbi* diskurz nestrpnosti, ki se pojavlja v slovenski rap glasbi, in pri tem jemlje pod drobnogled zad-

nji izdaji ljubljanskega raperja Klemna Klemna in mariborskega dueta Dandrough ter nekatere reakcije javnosti. Avtor ugotavlja, da je bila nestrpnost prirojena rap glasbi že takrat, ko je ta bila večinoma izraz afroameriške mladine iz deprivilegiranih urbanih sosesk. Rap je v nasprotju s sladkobnimi in komercialnimi *mainstream* izdelki poudarjal avtentični, neočiščeni izraz ulice, ki ne trpi nikakršnih olepšav ali cenzure. Takšno tradicijo rapa so deloma povzeli tudi Klemen Klemen in Dandrough. Avtor analizira značilna komada Klemna Klemna *Keš pičke* in *Trnow I / The Neralič story*, in komada dueta Dandrough *Kuj tak rime* in *Iz zibelke v grob*.

VLASTA JALUŠIČ

Avtorica prispevka je doktorica političnih ved in docentka za teoretsko politologijo. Je direktorica Mirovnega inštituta in gostujoča profesorica na Srednjeevropski univerzi v Budimpešti. Je avtorica in prevajalka več knjig in člankov, in raziskovalka na področju politične teorije, študij spolov, rasizma in nacionalizma.

The author is a doctor of political science and an assistant professor of theoretical political science. She is director of the Peace Institute and a visiting professor at the Central European University in Budapest. She is the author and translator of several books and articles, and a researcher in the fields of political theory, gender studies, racism and nationalism.

E: VLASTA.JALUSICI@GUEST.ARNES.SI.

Ksenofobija

ali

Samozашčita?

“Pravzaprav bi si lako privoščili trditev,

O vzpostavljanju nove slovenske državljanske identitete¹

¹ Za pripombe in sugestije se zahvaljujem Gorazdu Kovačiču, Romanu Kuharju in Tončiju Kuzmaniču.

V tem tekstu bom najprej tematizirala elemente ksenofobije in sovražnega govora v slovenskih tiskanih medijih v prvih treh in pol mesecih leta 2001, in sicer skozi prispevke, ki so obravnavali problematiko tako imenovanih “ilegalnih prebežnikov”². Obravnavala bom zapise, ki jih je zaznamoval slog, ki ga tu imenujem diskurz žrtve, hkrati pa bom upoštevala tudi širši diskurzivni kontekst. V drugem delu se bom posvetila nekaterim izbranim tekstom in časopisnim kolumnam/komentarjem ter si ogledala, kakšna je bila njihova ocena obstoja oziroma neobstoja ksenofobije in razlogov za situacijo v zvezi s tem v Sloveniji.³

V analizi pisanja tiskanih medijev o “ilegalnih prebežnikih” in njegovega konteksta izhajam iz t. i. “poetične” funkcije novinarskega diskurza in medijev, še posebno tako imenovanega popularnega tiska (prim. Luthar 1998: 139–143)⁴. Medijska konstrukcija realnosti, ki pomeni aktivno ustvarjanje javne, politične agende, tu ne oblikuje samo dominantnega javnega mnenja in navideznega konsenza o temi, temveč – v medsebojnem dopolnjevanju medijskega in drugih diskurzov – tudi aktivno pripravlja podlage, glavna izhodišča in legitimacijo za izvajanje državnih in lokalnih politik. Medijski *poiesis*, ena od glavnih komponent ustvarjanja javnih politik, nastopa kot motor diskurza “normalnosti” in normalizacije nekaterih problematičnih načinov javnega delovanja⁵. Z metodami razlikovanja in razločevanja namreč uspešno določa meje “sprejemljivosti” za glavno linijo skupnostnega političnega delovanja – tako posameznikov kot institucij.

da postaja Slovenija čedalje bolj odprta družba...”

(B. Jež, Drugi in drugačni, *Delo*, 12. 7. 2001)

- 2 Sintagmo dajem v narekovaj, ker je že samo poimenovanje konstrukcija, ki uokvirja debato in je sama na sebi problematična. Vendar o tem pozneje.
- 3 Analiza je nastala na osnovi zbrane dokumentacije iz slovenskih tiskanih medijev od januarja 2001 do aprila 2001, in sicer naslednjih časopisov: dnevnikov *Devnik*, *Delo* in *Večer* tednikov *Mag*, *Mladina*, *Nedeljski Dnevnik*, *Jana*, *Ona* in mesečnika *Glamur* (290 tekstov). *Slovenske novice* so v analizi manj upoštevane, saj se z njimi ukvarja poseben tekst v tem poročilu: podobno velja za *Jano*, *Ono* in *Glamur*, vendar zato, ker v njih skorajda ni bilo eksplicitnih ksenofobičnih tekstov.
- 4 Pri tem izhajam iz teze, da ima večina tiska dandanes značilnosti popularnega tiska, še posebno v postsocialističnem okolju.
- 5 Pojem *poiesis* - ustvarjanje - v nasprotju s *praxis* - povzemam po H. Arendt. *Poiesis* je specifična oblika človeške dejavnosti, ki je povezana z obrtniškim odnosom do sveta. Njen akter je *Homo faber* in njegov odnos do predmetnosti sveta. Svet (z ljudmi in dogodki vred) je tu vedno dojet kot objekt, ki se fabricira, ustvarja, poustvarja ali pa se vanj nekako eksperimentalno deluje. Osnovni problem poetičnega načina delovanja v svet je zanikanje pluralnosti ljudi (prim. Arendt 1996: 139 in dalje, in Arendt 1968: 197–226).

Xenophobia or Self-Protection?

On the development of new citizen identity in Slovenia

Towards the end of 2000 and in the beginning of 2001 an explicitly stigmatizing and discriminatory media discourse on illegal immigrants gained ground in Slovenia. It was obviously related to other discourses, namely the discourse of the institutions used by some state officials, and the supposedly ‘common people’ discourse used by certain civil initiative groups that resisted the settling of immigrants. The print and some electronic media journalists (e.g. Kotnik, 2001) mostly recounted or represented the ‘voice of people’, which

resulted in a number of xenophobic public statements and records of hate-speech. Looking from this point of view, it is possible to say that the media functioned as the mechanisms of propaganda. They did not force opinions on people, just the opposite, they recounted their opinion. This is in harmony with Konrad Heiden's observation from 1944 who said, contrary to the general belief prevailing even today, that propaganda is not the art of influencing the mass opinion but of accepting it from the masses (quoted in Arendt, 1986: 361). In our case the result has been a quite transparent xenophobic and racist discourse coupled with the construction of a public consensus about the necessity of immigration policies that primarily suggested the closing down of the state borders, restrictions on the movement of illegal immigrants and their deportation even before they apply for asylum.

The characteristic elements of the public media discourse on immigrants were as follows:

1. Emotionalization – the crisis creating strategy and the staging of fright within the public sphere.
2. Culpabilization of immigrants and the state.
3. Victimization of the 'autochthonous' inhabitants (placing stress on excessive rights granted to immigrants and sympathizing with immigrants treated as a problem).
4. Emphasized hostility towards the state.
5. Legitimization of supposedly 'defensive' actions, threats directed to the state.
6. Normalization and socialization of xenophobia and racism as 'normal, understandable deviations' or biologically motivated reaction.

Vendar analiza kljub osredotočenosti na medijsko ustvarjanje posega čez medije same. Medijski diskurz sicer razumem kot eno od središč oblikovanja "realnosti" imigrantske "politike", imigrantskih politik v najširšem smislu. Ne pogojuje le državnega, institucionalnega odnosa do imigrantov, temveč tudi "politiko", dojeto kot mrežo vzpostavljenih in oblikujočih se razmerij med ljudmi glede na vprašanje "imigrantov". A čeprav je medijski diskurz glavni ustvarjalec njihovega splošnega okvira, ni edini in ni neodvisen od drugih javnih diskurzov, ki ustvarjajo kontekst političnega konsenza. Zato v analizi poskušam opozoriti na širši okvir razprave o imigrantih, predvsem pa na razpravo o ksenofobiji. Le-ta nam pokaže, da je bilo v osrčju oblikovanja "imigrantske politike" na eni strani vzpostavljanje konsenza o odnosu "Slovencev do "drugih" in hkrati "do samih sebe" v smislu krepite in določitve lastne slovenske in "evropske identitete", ki je nedvomno izrazito povezana s "kulturo" in "kulturnostjo".

DÉJÀ VU

Javno razpoloženje, ki je bilo na prelomu 2000/2001 ustvarjeno kot "prebežniška kriza", je bilo podobno razpoloženjem in dogodkom, ki so se kot daljši proces oblikovali bodisi z "begunsko krizo" v Sloveniji v letih 1992–1993, s posameznimi "ekscesi" iz sestavljenke tako imenovane "romske problematike" ali z občasnimi debatami o nastanitvah in preseljevanju beguncev iz begunskih centrov in v begunske centre (nazadnje primer centra na Viču v Ljubljani leta 2000). Nekatere (sicer redke) študije, ki so se ukvarjale s temi in podobnimi temami⁶, ki so se posvetile bodisi medijem ali pa kombinaciji medijskega in institucionalnopolitičnega delovanja, so že opozorile na vrsto elementov v procesih vzpostavljanja tako diskriminatornih diskurzivnih praks – mehanizmov izključevanja drugega s sovražnim govorom – kot tudi diskriminatornih javnih politik v zvezi z begunci. Pokazale so (najbolj Doupona-Horvat, Veschueren in Žagar 1998) predvsem tole: da se ti elementi v nekem trenutku homogenizirajo ter proizvedejo problem in "krizo", ki potem (s podporo javnega medijskega delovanja) zlahka legitimira odklone od nekaterih temeljnih načel (tudi načel človekovih pravic). Prav ti odkloni potem obveljajo za popolnoma sprejemljive izjemne ukrepe⁷.

"Prebežniška kriza"⁸ je bila nekakšna ponovitev "begunske krize" iz let 1992–1993, le da so bila tokrat tako vprašanja kot posledice iz več razlogov še bolj zaostreni in da je sledila medijsko prezentna razprava o ksenofobiji. V "prebežniški krizi" so se dovršili in dodat-

no legitimirali izrazito restriktivni ukrepi slovenske migracijske politike z začetka devetdesetih: ukrepi, ki izhajajo iz "izvirnega" greha pri nastanku same slovenske države (izključitev ne tako majhnega števila prebivalcev iz državljanstva kljub predplebiscitnim obljubam), iz odnosa do beguncev iz nekdanje skupne države in iz interpretacij zahtev EU v zvezi z migracijsko politiko. Hkrati se je tu slovenska identiteta navznoter še bolj radikalno ločila od "drugih" in nadaljevala logiko identitete žrtve, to pa je odprlo možnost legitimizacije vrste politik, ki izvirajo iz teze o ogroženosti slovenstva. V vsakdanjem javnem diskurzu in medijih sta se razbohotila komuniciranje predsodkov o "drugih" in sovražni govor, ki ni imel le značilnosti ksenofobije z elementi rasizma, temveč je tudi pozival k skupinske-mu delovanju proti naseljevanju in prihajanju t. i. prebežnikov. Pri-peljal je do eksplicitnih groženj in poskusov raznih akterjev, da bi zares delovali sami, na lastno pest, zunaj legalnih in institucionalnih okvirov države. Besede so pogosto presegle svojo (navidežno) umeščenost v simbolno. Prav to je ena od najbolj problematičnih razsežnosti sovražnega govora, ki sicer najprej oblikuje negativne podobe drugih in drugačnih, nato simbolno zanika njihovo človeško eksistenco in – na koncu – teži k samemu izničenju "drugega"⁹. V tem procesu se je sicer zgodilo kar nekaj "novosti" in med njimi omenjena obsežnejša razprava o vprašanju in izvoru ksenofobije v Sloveniji ni bila edina.

Že v letih 1992–1998 so bili v osrednjem slovenskem dnevniku *Delo* begunci iz nekdanje skupne države "v večini analiziranih član-kov predstavljeni v slabi luči in kot problematična družbena skupi-na" (Malešič et al. 2001). Teme in način pisanja o beguncih so bili

Even though it is possible to agree with the conclusion that in the first half of February 2001 the media discourse took a sudden turn, with the attempts at being more tactful in treating immigrant, racist and xenophobic issues becoming more frequent, the change was no more than a shift. What it amounted to was the setting up of a discourse that relativized xenophobia and racism and forestalled self-reflection of the Slovene public. The very logic of the question "Are we xenophobic?", posed by many who questioned, self-questioned, commented and wrote about the issue, called for a negative answer¹ (despite some critical voices).

It seems appropriate to stress here that denial of intolerance and racism is one of the basic characteristics of present day hate-speech – it is self-legitimization that denies intolerance, xenophobia or racism in the acts aimed against the others or the different, or presents those acts as a sacrifice arising from the need for self-defense. Many a writer who deliber-

1 Due to an immanent option and practices of ideological and propaganda operation (above all through the choice of themes, opinions, respondents, spaces and methods of presentation) the option of making a shift is inherent to the media. This creates an opportunity for both manipulation and critical judgment. Yet the debate on xenophobia in Slovenia unfortunately did not bring about any shift towards critical judgments, not even in the media that criticized xenophobia. As an example we can take Sabina Obolnar's editorials in the women weekly *Ona*, in which xenophobia was criticized but the author also took care to perpetuate the 'axiom' of Slovenianess by stressing it even when not necessary, as Aleksandra Banjanac-Lubej clearly showed in her analysis of these columns.

6 Erjavec K., Hrvatinić Bašič S., Kelbl B. (2000), Doupona-Horvat M., Veschuere J. in Žagar I. (1998), Malešič M., Weithauser I., Kovačič K. (2001), Kuzmanić (1999).
 7 Številne analize politike in medijskega delovanja avstrijske svobodnjaške stranke (Haider) so pokazale, da je v avstrijski politiki prav ta stranka imela funkcijo ustvarjanja legitimacije "odklonov", ki so potem postali glavna linija politike.
 8 Tudi pojem "prebežniška kriza" dajem v narekovaj, saj sta v njem problematični obe besedi, tako prebežniška kakor kriza. Obe sta že del medijsko in politično (v smislu "policy") konstruirane realnosti. Krize so v "postmoderni politiki" sploh glavni način vzpostavljanja etičnega konsenza o državni politiki.
 9 Študije simbolnega delovanja političnih akterjev in medijev na področju bivše Jugoslavije so pokazale, kako so prav tovrstni postopki (medijska vojna proti drugim) vodili v dejansko vojno in v dobesedno izničenje drugih (prim. Skopljanac et al., 1999 in Lenkova, 1998).

ated upon xenophobia tried to justify it by refusing to see xenophobic elements in the acts such as threats from the inhabitants that they were going to put up road blocks or install guards. Or they attempted to present these threats as normal relying on the assumption that "each instance of xenophobia has its own (external) cause". In their view xenophobia was provoked, with some even claiming that it was deliberately provoked by the state. The cause of events that were considered xenophobic invariably rested with somebody or something else, for example, incapacity of the state, the media, erroneous politics, genetic record, reflexes, defense mechanisms, psychological profile of the Slovenes, different registers etc.

The fact that citizens' reactions were not often, or not for the most part, directed against the immigrants but the state, is not an extenuating circumstance. Hostility towards the state is embedded in the groundwork of totalitarian movements and their interpretations of justice and rights. I hope that this paper clearly shows that in this respect the state has been presented as a suspicious institution that becomes redundant as soon as it ceases to be directly in the service of its people and their supposedly 'real interests'. What is important is 'people' and not the state, and moreover, just(ice) is just(ice) only if it is good for (Slovene) people. It was precisely this 'tense' dialogue between the state and its people in the spring of 2001 that paved way for tight and increasingly restrictive immigration policies aligned with the European norms. In this atmosphere the media played the role of the mediators of public consensus. But public criticism of the media discourse, politics and speech of some state officials brought about the splitting of the media into

priprava in stalnica legitimizacije slovenske begunske politike¹⁰. Podobno je veljalo za odnos medijev do Romov, ki je bil analiziran za leto 1997¹¹. Elementi ustvarjanja medijskega in siceršnjega javnega konsenza okoli begunskega vprašanja (oblikovanje Problema ter ustvarjanje in ponujanje Rešitev), ki so dominirali v začetku devetdesetih, so se oblikovali podobno, če ne celo identično kakor tisti, ki so nedavno vzpostavili t. i. prebežniško krizo in sugerirali njene rešitve.

PRIBEŽNIKI, PREBEŽNIKI IN LJUDSTVO

Glavni čas oblikovanja medijskega diskurza o t. i. ilegalnih prebežnikih je bila jesen 2000. Samo v 35 dneh je bilo v *Delu*, *Slovenskih novicah*, *Dnevniku*, *Primorskih novicah*, *Sobotni prilogi*, *Večeru* in *Primorskem dnevniku* na to temo objavljenih 162 tekstov ali 4,6 na dan (Kelbl, 2000). Za migrante, ki so prihajali v Slovenijo brez osebnih dokumentov ali veljavnih vizumov, so nastala naslednja poimenovanja: ilegalni migranti, ilegalci, nezakoniti prebežniki, tujci, "turiisti" iz oddaljenih držav, pisana družčina iz vseh koncev sveta, begunci, nevajeni osebne higijene, množica... Uporabljani so predvsem naslednji glagoli: se gnetejo, begajo, navaljujejo, pritiskajo, oblegajo, preplavljajo (denimo: Pokrajina ob Muri je preplavljena s prebežniki iz tujine, *Dnevnik*, 30. 10. 2000, *ibid.*). Začele so se razprave o preveliki liberalnosti azilnega zakona, ki da omogoča "zlorabo azilnega postopka", češ da je Slovenija postala priljubljena prehodna dežela za ilegalne prebežnike, "ker se je razvedelo, da smo prehodni ilegalni hotel z vsaj tremi zvezdicami" (*Mag*, 31. 1. 2001, I. Puc).

Razlika med diskurzom o beguncih iz nekdanje Jugoslavije in tistim o novih migrantih je najprej nastala v njihovem poimenovanju. To je ustvarilo dominantni okvir razprave in oblikovanja konsenza v javnosti. Begunci iz Hrvaške in Bosne in Hercegovine so bili begunci in/ali **PRIBEŽNIKI**¹². Imigrantom iz drugih delov (predvsem

-
- 10 "Najprej so se v *Delu* najbolj burno odzvali na število beguncev, ki so prihajali v Slovenijo. Ko se je naraščajoča številka beguncev ustalila, pa so sledile 'težave' s kriminalom, zavračanjem hrane, šolanjem begunčkov in nevhvaležnostjo do gostiteljev... Skratka, za vse težave, ki so pestile Slovenijo so iskali 'grešnega kozla' v beguncih iz Hrvaške, še posebej pa iz Bosne in Hercegovine..." (*ibid.*).
- 11 Takrat so denimo "vaščani Malin z 'vaškimi stražami' preprečili nastanitev romske družine, ki je tam kupila hišo ..." (Erjavec et al., 2000: 7).
- 12 Tu se ne bom spuščala v upravičenost ali neupravičenost njihovega poimenovanja: nekateri begunci so vztrajali pri imenu pregnanci, saj od doma niso zbežali, ker so tako sami hoteli, ampak so jih pregnali. S tem so se najbrž tudi sami hoteli distancirati od enačenja z (za gostitelje) očitno manj sprejemljivimi ekonomskimi migranti.

“nerazvitega”) sveta pa je ena sama črka razlike drugače preddoločila njihovo simbolno in realno usodo: poimenovali so jih PREBEŽNIKI. Prvim je bila priznana vsaj možnost želje, da (nekaj časa) ostanejo tukaj (kategorizirani kot “začasni”). Drugi so poimenovani za kategorijo ljudi, ki bežijo PREKO Slovenije in jim potemtakem *per definitionem* ni niti pripisana niti priznana želja, da bi (lahko) ostali. Kot neupravičeno nagrmadeni in odvečni ljudje, ki “le bežijo preko”, so bodisi stigmatizirani kot kriminalci ali pa so zgolj “uboga bitja”, ki bežijo v “Indijo Koromandijo” in pri tem (hote ali nehote) zlorablajo dobroto in toleranco Slovenije in njenih prebivalcev. Kdaj je poimenovanje “prebežniki” nastalo, v okviru analize zbranih člankov tekstov od januarja do aprila ni bilo mogoče določiti. Vsekakor je obstajalo že v letu 2000, in sicer v pogosti sintagmi “ilegalni ali nezakoniti” prebežniki.

Za poimenovanjem tiči vnaprejšnja sodba, da Slovenija ni in ne more biti migracijska ciljna dežela. Zato prebežniki za azil “ne zaprosijo zares”, ampak institut le “zlorablajo” za pot v “obljubljeno deželo”¹³. V pismu ministra za notranje zadeve Bohinca nevladnim organizacijam oz. t. i. civilni družbi, ki je kritizirala razmere v azilnih domovih in odnos do migrantov nasploh, je bilo zapisano, da “azilantov ne gre zamenjavati z ilegalnimi migranti, ki za azil zaprosijo, potem ko Slovenijo izkoristijo kot postojanko, kjer se nahranijo, spočijejo, pa nadaljujejo pot v države, ki so si jih zastavili za cilj. Teh je po ocenah strokovnjakov veliko: Nekateri v tem vidimo zlorabo instituta azila, drugi, na primer nekateri predstavniki nevladnih organizacij, pa odraz tako slabih razmer, na katere ilegalci naletijo pri nas, da odidejo dalje. Izkušnje iz sosednjih držav nas utrujejo v našem prepričanju. V ministrstvu za notranje zadeve smo se zato odločili, za popravek zakona o azilu, ki bo taka dejanja onemogočal” (*Večer*, 2. 2. 2001). V citatu je vsebovan osnovni mit, ki drži skupaj celo predstavo o domnevnih namenih prebežnikov in o Sloveniji kot tranzicijski deželi v “Indijo Koromandijo” in ki upravičuje “politiko” zavračanja in preprečevanja kot edino mogočo migracijsko politiko.

Nevladne organizacije (denimo Amnesty International in druge) so že jeseni 2000 opozarjale na slabe bivalne razmere v azilnih

two groups, one opposing the thesis about xenophobia or considering it exaggerated, and the other agreeing with this thesis and attempting to analyze it. Even though it is not possible to generalize, the collected materials and our analysis provide grounds for placing *Mag*, *Slovenske novice* and *Nedeljski dnevnik* into the first group, to which may be added some journalists writing for *Delo*, *Večer*, and *Mladina*, while *Dnevnik* and *Mladina* themselves belong to the second group, once again including certain *Delo* and *Večer* journalists. *Mag* and *Slovenske novice* led the way in throwing mud at those who talked of xenophobia in public. Some writers developed the theory of a dubious anti-xenophobic (global left-wing) conspiracy of the state, social scientists and NGOs and tried to criminalize them in a lump. Women magazines such as *Ona*, *Jana*, and *Glamur* displayed tendencies towards the sympathizing discourse and mainly did not recapitulate or create xenophobic opinion – *Glamur* published some critical reflections and presentations.

By and large it is possible to say that the main strategy of the mainstream debates after February – despite the catharsis (Pušenjak) – was normalization or denial of xenophobia based on the following thesis:

1. Slovenes are not generically xenophobic, and if we are, it is in relation to ourselves in the first place.
2. Xenophobia is accidental and non-essential, latent and individual, and should not be overstated.
3. Only intolerance towards the Roma and the “different” has been on the increase, while intolerance towards “others” declines.
4. Racism is a very marginal phenomenon – and apart from that it is normal and natural too when there are

13 Vprašanje, zakaj Slovenija ne more postati njihova “obljubljena dežela”, tukaj postavljam v oklepaj. Domnevali bi lahko, da gre za hipotezo o še ne dovolj bogati deželi, da bi lahko komu kaj dajala ali pomagala. Seveda sta zelo pogosta dikcija o prehodnosti Slovenije in posmehljivi ton o EU kot o Indiji Koromandiji izjemno zanimiva, še zlasti, če bi ju analizirali z vidika slovenskega pridruženja EU.

many people of a different skin color in a country the size of Slovenia, because this triggers special reflexes (here racism is understood in expressly biological terms, while cultural racism cannot not possibly exist).

5. Social scientists and others exaggerate when they talk about intolerance, xenophobia and racism; the public opinion polls are biased and dubious.
6. In reality Slovenia is better than the EU where people are no less xenophobic, or are even more xenophobic, and which has more restrictive immigrant policies applying even to Slovenes.

For illustration let me conclude this summary with an excerpt from an article by the important and influential Delo columnist Boris Jež.

Delo, 12 July, 2001, Boris Jež, Drugi in drugačni (The Others and the Different)

Let's make something clear: the public should be sensitive to each racist excess of this kind, yet we should start to talk sense and tell ourselves that there are no racist incidents in Slovenia comparable to those raging in northern English towns. Because various civil groups are already raising so much hell as though the whole country should be placed before the court in the Hague for persecuting Blacks, Jews, homosexuals or similar. To be honest, Slovenia is characterized by a high rate of ethno-centrism and xenophobia and in this respect it belongs among the first third in the group of forty three countries. Yet let us have a look: intolerance towards the others decreased after 1995, save for intolerance towards the Roma, while intolerance towards the different increased....

domovih in v t. i. centrih za odstranjevanje tujcev, predvsem v Ljubljani. Hkrati se je v medijskih prispevkih začel na veliko uveljavljati t. i. "glas ljudstva" iz sosesčine azilnih domov in je dominantno oblikoval podobo prebežnikov, opisoval, kakšni so ilegalni prebežniki (kaj počno, kakšne nevarnosti prinašajo s seboj, kako ogrožajo domačo populacijo – ne le fizično, s prisotnostjo, s potencialnimi boleznimi, ampak tudi ekonomsko, z odžiranjem davkoplachevskega denarja). Z njim so se veliko ukvarjali novinarji kronik, in "ilegalci" so bili kriminalizirani in dehumanizirani¹⁴. Tiskani mediji so pisali o vsakdanjem policijskem "ulovu" ilegalcev. Izraz se je hitro udomačil (tako je v *Delu* denimo pisalo "Sicer pa je bil četrtkov ulov manjši kot običajno", *Delo*, 20. 10. 2000). O "lovu na ilegalce" je govoril direktor policije Marko Pogorevc. Televizija je posnela oddajo, v kateri je bil prikazan policijski "lov na ilegalce" (Kelbl, 2000). Nekateri prebivalci krajev z zbirnimi centri in tisti pri ljubljanskem azilnem domu in centru za odstranjevanje tujcev v Šiški (t. i. civilna iniciativa Šiška) so se začeli organizirati in na njih se je usmerila velika medijska pozornost. Novembra se je prvič odzval Urad za intervencije, neformalna državljanska skupina na Metelkovi v Ljubljani, in je organiziral okroglo mizo o ilegalnih migracijah. Na njej so nekateri zlasti opozorili, da mediji z načinom poročanja spodbujajo sovraštvo do azilantov. V drugi polovici decembra 2000 so bili po hitrem postopku sprejeti dopolnila in spremembe k zakonu o azilu iz leta 1999, ki je bil razglašen za preveč liberalnega (spremembe, ki jih je pripravila že vlada A. Bajuka je brez velikih razprav sprejela vlada J. Drnovška): Hrvaška je bila (neupravičeno) razglašena za "tretjo varno državo", definirana je bila t. i. "zloraba instituta azila" in iz razloga "zlorabe instituta azila" sta bila omogočena hitra zavrnitev samega azilnega postopka in izgon migrantov.

Kmalu po novem letu, natančneje 12. januarja, je notranji minister nove vlade Rado Bohinc obiskal ljubljanski azilni dom, in tam (skupaj s predstavniki nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s problematiko beguncev) organiziral tiskovno konferenco. Datum je postal izhodišče za še bolj intenzivno medijsko in siceršnje obdelavo t. i. problematike prebežnikov. Osemnajstega januarja je Bohinc na seji vlade povedal, da "se je število ilegalnih prestopov meje v letu 2000 glede na prejšnje leto povečalo kar za 91 odstotkov... Vlada je ugotov-

14 "Nekdaj mirni pribežniki so se zdaj prelevili v tatove, roparje in celo posiljevalce. Prednjačijo predvsem azilanti, saj med čakanjem na ugodno rešitev prošnje za azil prosto pohajkujejo naokrog, pa še žepnina jim pripada." (Žarko Hojnik, *Delo*, 3. 11. 2000, več o tem v tekstu R. Kuharja o pisanju *Slovenskih novic*.)

vila, da nedovoljeno prehajanje državne meje ogroža stabilnost notranjih razmer; če bi se takšno stanje nadaljevalo, bi to pomenilo ogrožanje nacionalne varnosti Slovenije." ("Illegalni prebežniki ogrožajo Slovenijo?", *Delo*, 19. 1. 2001.)

Dvaindvajsetega januarja je notranje ministrstvo stanovalce ljubljanskega azilnega doma in centra za odstranjevanje tujcev (zaradi ocene inšpekcije o nehiigienskih razmerah, t. i. "afera stenice") na hitro začasno preselilo na Goričko. Začeli so se protesti lokalnih prebivalcev in dobili v medijih velik odmev. Prebivalci vasi, kamor so razselili ali pa hoteli naseliti prebežnike, so zahtevali bodisi čimprejšnjo vrnitev prebežnikov v Ljubljano, ali pa so celo grozili z zapora mi cest, vaškimi stražami, itd. V Šiški v Ljubljani je "civilna iniciativa" z Bojanom Oblakom na čelu zahtevala nevračanje oziroma odstranitev prebežnikov iz mesta ter, če se to ne bo zgodilo, napovedala zaporo Celovške ceste. Vrh reakcij sta bila dejanje župana občine Puconci Ludvika Horvata, ki je preseljene migrante označil za "golazen", in napoved "vaških straž" na Blokah. Prvega februarja zgodaj zjutraj je policija prebežnike brez vnaprejšnjega obveščanja javnosti iz Vidoncev prepeljala nazaj v azilni dom v Ljubljani in tam je "civilna iniciativa" reagirala podobno kot poprej v Vidoncih. Civilna iniciativa je zbrala tisoč podpisov za preselitev prebežnikov "na obrobje" (*Dnevnik*, 30. 1. 2001). Medtem ko je notranji minister napovedoval dolgoročno reševanje namestitvenega problema azilantov, so prebivalci raznih krajev protestirali proti kakršnemu koli naseljevanju imigrantov in proti sami državi.

V začetku februarja je v naelektrenem in na splošno izrazito protiprebežniškem javnem razpoloženju nastalo nekaj sprememb. Poleg nevladnih organizacij so namreč tudi skupine intelektualcev in raziskovalcev začele opozarjati vlado in premiera na "nekorektno predstavljane problema prebežnikov" (*Dnevnik*, 30. 1. 2001). Hkrati je razpoloženje bistveno spremenila napovedana demonstracija Urada za intervencije. Do akcije Urada za intervencije so institucije bolj ali manj pasivno spremljale ljudsko samoorganiziranje, če niso celo prilivale olja na ogenj. Z napovedjo akcije solidarnosti in z manifestacijo so se odprle tudi možnosti za drugačne, veliko bolj kritične glasove, ki so (vsaj zdelo se je tako) nenadoma postali *mainstream* v začetku februarja, ko so Bločani zagrozili z organiziranjem vaških straž. Lahko bi rekli, da je vlada sama ugotovila, da je zadeva šla predaleč in da ksenofobija že ogroža njeno zmožnost ukrepanja.

Tako je k strpnosti lokalne prebivalce začelo pozivati samo ministrstvo za notranje zadeve: "Primeri, ko lokalne oblasti prebivalce

Racism is therefore an ultimately marginal phenomenon since the people of different skin color are also rare, their number is just about enough for a sample. Yet it does not seem sensible to drag into the limelight xenophobia or our other misdemeanors, as in the past we were much more intolerant towards our fellow citizens and we readily killed each other too. Social scientists should therefore be cautious when applying their research findings, as Slovenia is a two-million out-of-the-way place, incomparable with Great Britain or Germany. In fact we can afford to say that Slovenia is becoming an increasingly open society, more open than the European Union that will be closing doors on our workers for another seven years."

spodbujajo k uličnemu zbiranju, ne prispevajo k rešitvi problemov ...” (*Delo* 31. 1. 2001, sta, mnz zavrača govorice o selitvi tujcev). Tudi notranji minister Bohinc je izrazil zaskrbljenost, potem ko je dobil pismo Urada za intervencije. Prebežniki nenadoma niso več predvsem ogrožali nacionalne varnosti (treba jih je le ločevati od azilantov), azilanti pa niso bili zločinci, temveč “zgolj iskalci zatočišča” (*Večer*, 2. 2. 2001).

Od 3. do 6. februarja so mediji objavili nekaj pozivov skupin in nevladnih organizacij, ki so protestirale in opozarjale na ksenofobijo, hkrati pa pozivale državo, naj ukrepa, v pričakovanju, “da se bodo najodgovornejši predstavniki države čim prej neomahljivo zavzeli za strpnost, proti sovraštvu do tujcev in da bo na tem načelu utemeljena strategija Slovenije do prebežnikov in azilantov” (denimo sodelavci Inštituta za slovensko narodopisje (isn) zrc saz, *Delo*, 6. 2. 2001¹⁵). S pozivi k strpnosti pa sta se nato – po jasno izraženem nezadovoljstvu nekaterih skupin in posameznikov iz kritične javnosti – oglasila tudi predsednik države M. Kučan in predsednik vlade J. Drnovšek, kar je na novo strukturiralo razpravo.

Kučan je demantiral “ljudski glas”: dejal je, da ni res, da “imajo begunci – tako je vsaj slišati ljudski glas – več pravic in večjo zaščito kot naši ljudje”. Govoril je o ljudeh, “ki jih je neka sila pognala po svetu”, ki so “izgubili doma vse”, mi pa “vendarle nekaj imamo” (*Dnevnik*, 6. 2. 2001, Milan Kučan o beguncih). Tudi Drnovšek je pozval k strpnosti, predvsem pa je obljubil strpnost države do prebivalcev: “Vlada ne bo nikjer na silo reševala vprašanj, povezanih z nastanitvijo ilegalnih prebežnikov in prosilcev... poskušali bodo povsod, v dialogu z lokalnimi skupnostmi, sporazumno reševati ta vprašanja... Vendar bolj sistematično, ne pa tako stihijsko, kot je bilo to v zadnjem obdobju” (*Delo*, 7. 2. 2001, T. S. Natlačen). Hkrati je bilo v osrednjem dnevniku *Delo* nemudoma eksplicitno poudarjeno, da “za kazniva dejanja niso avtomatično krivi tujci” in da “slovenska država ne krije toliko stroškov, kot je prikazano... Denar torej ne more biti vzrok za nestrpnost do tujcev.” Tudi glede kaznivih dejanj je zapisano naslednje: “Po oceni uprave kriminalistične policije je odstotek njihovih (prebežniških, op. V. J.) kaznivih dejanj zanemarljiv.” In hkrati: “Izjave prizadetih državljanov, da se v okolici namestitve prebežnikov in prosilcev za azil povečuje kriminaliteta, da so ogroženi otroci, starejši, dekleta itd., so po podatkih, ki smo jih dobili od MNZ, zavajajoče.” (ibid.)

Nekateri analitiki in komentatorji so to spremembo poimenovali "medijski preobrat" (prim. Kotnik 2001), ne le zaradi pozivanja k strpnosti, temveč tudi zaradi načina pisanja o prebežnikih. Kazal se je v individualizaciji podobe prebežnikov (s predstavljanjem posameznikov in njihovih tragičnih usod) ter v obrnitvi nestrpne retorike "v njeno nasprotje" (Kotnik 2001, Pušenjak 2001). T. i. "medijski preobrat" pa je izzval različne reakcije: od pohval (prim. Pušenjak 2001) do totalnih kritik (zvečine članki v *Magu*, nekateri komentarji v *Nedeljskem dnevniku* in nekatere reakcije intelektualcev). Hkrati se je v medijih začela širša debata o ksenofobiji in o morebitnih razlogih zanjo. Enaindvajsetega februarja je bila v Ljubljani manifestacija za solidarnost s prebežniki, ki jo je organiziral Urad za intervencije. Udeležilo se je več tisoč ljudi. Tudi manifestacija je povzročila precej različne reakcije, predvsem v povezavi z ocenami o tem, ali je v Sloveniji ksenofobija in koliko je je.

V začetku marca se je gostota pisanja o imigrantih v tiskanih medijih zmanjšala, konec marca in v začetku aprila pa se je spet povečala zaradi ponovnih debat o nastanitvenih centrih in protestov lokalnih prebivalcev proti morebitnemu naseljevanju imigrantov v njihove skupnosti. V Šiški, Ribnici, Mariboru in Kočevju so se ponovile že videne reakcije. V maju je vlada pripravila dopolnila zakona o azilu, s katerimi je dodatno zaostрила postopek pridobivanja azila. Zaradi uvedbe vizumov za Irance v Bosni in Hercegovini, strožjega nadzora meje in dosledne uporabe novega člena o "zlorabi azilnega postopka" se je število ilegalnih imigrantov v nastanitvenih centrih "avtomatično" zmanjšalo, hkrati pa je bila tudi pozornost javnosti preusmerjena na druge teme, denimo na napovedani referendum o zakonu o oploditvi z biomedicinsko pomočjo.

STRATEGIJE HOMOGENIZACIJE LJUDSTVA KOT "NEDOLŽNE ŽRTVE"

Naj zdaj poskusim prikazati temeljno strategijo, ki je povzemala, poustvarjala in legitimirala ksenofobični diskurz prebivalstva v medijih. Njena značilnost ni le stigmatizacija "drugega", temveč oblikovanje narativa žrtve, v katerem se "drugi" (v tem primeru prebežniki) popolnoma minimizira in izniči ter postane sredstvo za oblikovanje razmerja in razprave med lokalno skupnostjo in državo, oziroma sredstvo delegitimizacije države kot "reprezentantke ljudstva". Pri tem medijski teksti s prezentacijo "mnenj prizadetih", ki mislijo z "zdravim kmečkim razumom", v prvem koraku s komuni-

ciranjem predsodka ustvarijo konsenz o ogroženosti zaradi imigrantov. Novinar sledi na ravni teksta "glasu ljudstva", ga povzema v njegovi čustvenosti in ga zapisuje v reportažah, ter se do njega tu in tam postavi v cinično pozo¹⁶. Predvsem do februarja je bil ta način pisanja dominanten in izognil se mu ni noben časopis. Celo *Mladina*, ki je sicer zvečine opozarjala na ksenofobijo, je v enem od tekstov prednjačila s tovrstnimi sporočili. Ena od variant povzemanja glasu ljudstva so bila tudi pisma bralcev, v katerih so se večkrat oglašale iste osebe ali celo akterji pobud proti naseljevanju prebežnikov, kot denimo B. Oblak.

Kaj nam predstavi "glas ljudstva"? Nastopa predvsem kot kondenzacija strahu in ogroženosti. Predstavi nam, kako se prebivalci "bojijo", da bi "tujci iz daljnih dežel lulali po kletah stanovanjskih blokov, kradli po bližnjih trgovinah, vlamljaji v vikende, se pobijali z noži ali kako drugače vznemirjali avtohtono prebivalstvo" (I. Križnar, *Mag*, 14. 2. 2001). Govorijo o tem, da se je "kriminal v Šiški... dobesedno razcvetel" in da grozijo "nalezljive bolezni" (B. Oblak, povzet v *Nedeljskem dnevniku*, 7. 1. 2001). "Vsi tujci postajajo za našo državo preveliko breme", "vse stroške moramo plačevati ubožani državljani, ki že sami živimo na robu revščine", medtem ko je "vsak deseti Slovenec lačen" (*Nedeljski dnevnik*, 14. 1. 2001, pismo bralca). Prebivalci imajo probleme z oskrbo z vodo "saj je krajevni vodovod zdaj že obremenjen" (*Večer*, 27. 1. 2001). "Ilegalci lahko preplavijo malo Slovenijo," piše bralec F. Majcen v pismih bralcev v *Večeru*, 3. 2. 2001. "Šiškarji so že velikokrat opozorili, da se zaradi centra za azil bojijo svoje otroke puščati na dvorišče, da prebežniki za sabo puščajo smeti, da je v njihovi okolici veliko kriminala, da se počutijo kot drugorazredni državljani..." (*Večer*, 5. 4. 2001). "Prebivalci obmejnih goriških krajev... živijo v strahu pred vedno bolj nasilnimi prebežniki, ki prihajajo k nam iz sosednje Madžarske" (*Delo* 29. 1. 2001, I. Gerenčer). Bločani so "najprej... pet let prenašali vojaške, štiri leta begunce, ilegalcev pa nočejo" (*Dnevnik*, 24. 1. 2001). "Štiriletna prisotnost bosanskih beguncev je v Bločanih zbudila odpor do tujcev", "ponoči si niso upali ven, predvsem ženske pa so se v bližini beguncev počutile nelagodno". Bločani pravijo: "Ali ni dovolj, da se nas je vse dobro, s cestami vred, izognilo in da nas voj-

16 S cinično ali pa zasmehovalsko pozo si pisec ustvari distanco do samega sebe kot subjekta izjavljanja in se tako lahko "mirno" odpove moralni sodbi o dogodku, ki ga opisuje. Eden bolj eklatantnih primerov tovrstnega načina pisanja je bil zdaj že razvpiti "pivski diskurz", ki ga je v *Nedelu* ustvaril M. Skumavc, analiziral pa T. Kuzmanić (1999).

ska... okupira? Zdaj pa nas bodo posiljevali še s tujci" (*ibid.*). *Slovenske novice* objavijo tekst z naslovom "Bodo Bloke spet ječale v grozi?" (29. 1. 2001, V. Jerman).

Prebivalci se torej bojijo, prenašajo, so vzenimirjeni, čutijo odpor, ne upajo si ven, ženske se počutijo nelagodno, ljudje so na robu revščine, a plačujejo, živijo v strahu, ječijo v grozi, vse gre narobe in zdaj jih posiljujejo še s tujci, ki lulajo, puščajo smeti, kradejo, vlamljajo, širijo kriminal in nalezljive bolezni. Pri vsem tem so krajevno homogenizirani prebivalci, ki postanejo konstruirani subjekt javnega izgovarjanja ogroženosti – Črnomaljci, domačini, Vidončani, Bločani, Goričani, Šiškarji itd., glede na vse izrečeno začuda izredno potrpežljivi, tolerantni, razumevajoči in prijazni ter se oglasijo, šele ko so razmere nevzdržne.

Ivan Gerenčer je v *Delu* (22. 1. 2001) v članku z naslovom "Ste-nice preselile prebežnike na Goričko" poročal da "imajo Goričanci zelo slabe izkušnje z begunci, ki so v vidonskem centru živeli polnih osem let, in tudi z državo, ki po njihovem mnenju vse, kar je slabo in kar ljudem povzroča težave, želi iz prestolnice preseliti v obrobne kraje. Goričanci se bojijo nalezljivih bolezni, pa tudi, da jim bodo prebežniki s pobegi iz centra in sprehajanjem po njihovih dvoriščih povzročali veliko težav, kot so jim jih begunci."

V odlomku je osrčje viktimizacijske strategije "glasu ljudstva" (ki je dominirala v pisanju o imigrantih do začetka februarja 2001). Ta narativ, ki se mu ni izognil noben medij v Sloveniji, prikazuje bodisi Slovence v celoti ali pa prebivalce krajev, kjer so naseljeni imigranti, kot žrtve begunske in imigrantske politike države. Strategija povzema "izkušnjo z begunci" z začetka devetdesetih (izkušnje prebivalcev, ki vedo, saj je trajala polnih osem let!), ter nato v nekakšni enotni shemi (ki se v medijskih poročilih ponavlja pri poročanju z Goričkega, Dolenjske, Notranjske itd. ne glede na lokalne okoliščine) predstavi "trpljenje" lokalnega prebivalstva. Vzpostavljen je jasen dualizem med prebivalci (trpečimi subjekti) in državo kot osvojenim centrom, lokaliziranim v Ljubljani, ki prebivalcem le jemlje in nič ne daje, medtem ko so "njihova dvorišča" ogrožena. Problem imigrantov tako pravzaprav ostaja v ozadju – postane nepomemben in je instrumentaliziran v binarno razmerje prebivalci – država, lokalna skupnost – center, Slovenci – oblast, demokracija – samovoljnost, pravičnost – krivičnost itd.

Žrtve v narativu o ilegalnih prebežnikih tako niso prebežniki, temveč posamezne skupine razpršenih lokalnih prebivalcev, ki pridobijo svojo enovitost in posebne kulturne in socialne značilnosti prav

v razmerju do prebežnikov in do politike države. V tekstu z nadnaslovom "Čez mejo, mimo prijaznih Prekmurcev, potujejo begunci, ki bi radi na Zahod, v vznemirjeno Ljubljano" (M. Ule v *Nedeljskem dnevniku*, 7. 1. 2001) piše tole: "Stanovalci so to (naseljevanje beguncev) spremljali razumevajoče." Da so lokalni prebivalci in stanovalci razumevajoči, je zelo pogost poudarek v "glasu ljudstva". Protesti proti navzočnosti ilegalnih migrantov pa so, kot je pogosto poudarjal vodja civilne iniciative iz Šiške B. Oblak, pravzaprav upiranje nevzdržnim razmeram, v katerih morajo živeti prebežniki. Vendar se, ko je uporabljena strategija posploševanja, razmere "ne zdijo nevzdržne le ... ilegalcem, ampak predvsem nesojenim sosedom v okoliških stanovanjih, hkrati pa Slovencem nasploh" (B. Sajovic v *Magu* 7. 2. 2001).

V tej točki vidimo preobrat. Najprej so razmere slabe za prebežnike (nevladne organizacije so opozorile na to). V *Magu* je zapisano, da je notranji minister, ko je januarja obiskal azilni dom v Šiški "potreboval osem minut, da se je prepričal o nečloveškosti razmer" (*Mag*, 7. 1. 2001, T. Doneva) in da se "begunci gnetejo v prostorih, kjer ministri najbrž ne bi dovolili bivati niti svojim psom" (*ibid.*). A v drugem koraku se pokaže, da to ni največji problem, saj so razmere nevzdržne predvsem za "nesojene" sosede oz. "Slovence nasploh". Prav oni šele zares trpijo: opozarjajo na svoje trpljenje in potrpljenje (toleranco), na to, da so "obsojeni na prihajanje in prehajanje beguncev" (*Nedeljski dnevnik*, 7. 1. 2001, M. Ule).

Ta tema se v diskurzu žrtve pogosto ponavlja in dobiva močne lokalpatriotsko-antidržavne poteze. Glede na poprejšnje identifikacijske narative v Sloveniji vzpostavlja nov politični kontekst. Ustvarja tudi nove okvire razprave in soglasja o legitimnosti politike in politikov ter razumevanja funkcije države in državljanstva nasploh. Slovenska identiteta več ni tisto, kar je poudarjeno lojalno novi slovenski državi in se vzpostavlja skozi kod "Slovenska država vs. Balkan". Soočeni smo z izrazitimi elementi sovraštva do države, kar je značilnost totalitarnih diskurzov. Dosedanja viktimizacija Slovencev je bila predvsem viktimizacija naroda, ki ni imel svoje države in državnosti, državljanstvo pa je bilo videno predvsem kot status znotraj nacionalnega okvira slovenstva (avtohtono z emigracijo vred). Prebežniška kriza je vzpostavila novi okvir razmerja med "državo" in "državljanji". Ustvarila je novi narativ v referenčnem okviru tragičnega žanra "krize" in ta se je pokazal za svojevrsten "referendum o sposobnosti določenih individuov in skupin, da izvajajo svoje državljanske pravice" ter oblikoval "prvorazredni prostor za spopad za diskurze civilne in anticivilne družbe"¹⁷ (Jacobs, N. J., 1998: 144)

17 Če bi šla še korak dalje, bi rekla, da je bila prebežniška kriza "referendum pred referendumom", ki se je nanašal na oploditev z biomedicinsko pomočjo. Ustvarila je diskurzivni prostor, v katerem je lahko uspela referendumska iniciativa proti manjšini in v katerem bodo lahko uspemale tudi druge protimanjšinske iniciative.

“Glas ljudstva žrtve” opozarja na menda “nevzdržne razmere”, v katerih so se znašli “prizadeti”, trpeči kraji in prebivalci, in začne funkcionirati kot jezik “civilne družbe” proti državi. Doslej smo imeli (predvsem jugoslovanski situaciji v osemdesetih, pa tudi v postjugoslovanski situaciji) opraviti predvsem s stalnico slovenskega civilnodružbenega nacionalizma, v katerem funkcionirajo kot žrtve Slovenci in njihova kultura kot celota (glede na jugoslovansko državo). Vendar se je po letu 1991 slovenski nacionalizem kot “semitični sistem civilne družbe” oblikoval “skozi posebno diskurzivno zgodovino, ki rezultira v ‘arbitrarno’ delitev družbenega sveta na tiste, ki si zaslužijo vključitev, in na tiste, ki si je ne” (Alexander, 1992: 291). A to oblikovanje – vsaj na začetku – ni vključevalo antidržavnega sentimenta. V primeru oblikovanja “dogodkov” iz “prebežniške krize” pa smo bili priče zgostitvi v razmerju do nove države. Sovraštvo do prebežnikov kot “drugih” se je ujelo s sovraštvom do države kot Drugega. Ta Drugi potem prevzame vlogo “krivca” za tegobe (ni zmožen reševati “krize”) in tudi “krivca” za ksenofobijo. V latentni obliki se je to sovraštvo kazalo v nasprotjih med centrom in periferijo in t. i. logiki *not in my backyard*. Toda v “prebežniški krizi” je postalo transparentno in je oblikovalo plavzibilno zgodbo, ki so ji na koncu – in to je najbolj zanimivo – verjeli vsi. Konsenz se je vzpostavil tako med “ksenofobi” kot med številnimi tistimi, ki so nastopali (ali pa so mislili, da nastopajo) proti ksenofobiji. Obveljal je sklep ki ga lahko strnemo v stavek o tem, da je za ksenofobijo (ali kakor koli že jo imenujemo) v Sloveniji kriva država (in ne civilna družba). Družba je ravnala in se odzivala “normalno”.

TIHOTAPSKA, KRIMINALNA DRŽAVA

Država je problematizirana iz raznih zornih kotov. Najprej kot oblast, postavljena nasproti “trpečim prebivalcem”, ki ne trpijo le zaradi prebežnikov, ampak tudi ali pa celo predvsem zaradi odnosa oblasti, države do njih: saj je država tista, ki jim naseljuje begunce, in to tako, da “so odločitev o začasnih namestitivih azilantov in drugih prebežnikov sprejeli brez njihovega soglasja”. “Okoliški prebivalci v Šiški, ogorčeni zaradi “zvijačnega delovanja države”, že napovedujejo blokado Celovške ceste in mestnega potniškega prometa” (*Delo*, 2. 2. 2001, N. Žolnir, I. Gerenčer). “Nenapovedana vrnitev je med okoliškimi prebivalci v Šiški, ki že nekaj časa organizirano nasprotujejo nastanitvi prebežnikov, vnovič zbudila nezaupanje in strah” (*ibid.*). Če so ilegalni prebežniki kriminalci, pa je država prevzela

KSENOFOBIJA ALI SAMOZAŠČITA: OD BESED K DEJANJEM

Kriminalizacija države omogoča legitimni upor v krizni situaciji, še posebno, če država ne ščiti svojih prebivalcev in njihovih pravic, ampak prebežnike. Nastajajo pozivi, "naj država Slovenija včasih zaščiti tudi svoje državljane, katerim je edina" (*Delo*, 16. 2. 2001, pisma bralcev, M. Vodišek, pogosto objavljana dopisovalka na temo prebežnikov v časopisih) ali pa: "Zakaj naša 'oblast ne ščiti svojih državljanov', zakaj jih s svojo apatijo pušča vznemirjene?" (*Mag*, 14. 2. 2001, Pisma bralcev, I. A. Stanič.) Ko nekateri politiki pozovejo k strpnosti in ko tudi novinarji v nekaterih medijih spremenijo način pisanja, se pritisk še okrepi. Država da je diskriminatorna do lastnih prebivalcev in s tem, ko poziva k strpnosti, da goji "sumljivo usmiljenje" (*Delo, ibid.*). Medtem pa so "prav politiki ustvarili plodna tla za prihod ilegalnih pribežnikov" (*Večer*, 26. 3. 2001, Vaši odmevi, F. Majcen). Morali bi se zamisliti zaradi dejstva, "da v nekaterih delih slovenskih mest ne slišiš več slovenske besede". Politiki "ne naredijo nič za obstoj slovenskega naroda, saj so dovolj daleč od naselij, ki jih posiljujejo s tujo kulturo". In "ali ni absurd, da ravno politiki, ki so naravnost sovražni do drugače mislečih Slovencev, pozivajo k strpnosti do tujcev" (*ibid.*). "Treba bi bilo tudi vprašati, koliko migrantov iz prejšnje Jugoslavije ostane pri nas. Če ministristvo ne bo postreglo z jasnimi odgovori, ocenjujem, da je tudi naš politični vrh vpleten v kriminala dejanja..." (*Mag, ibid.*).

V državi, ki ne skrbi za ljudstvo in ga celo napada, je torej ljudstvo upravičeno do samoobrambe, oziroma samozaščite (naslov citirane pisma bralca je "Ksenofobija ali samozaščita?"). Torej? "Če država do sobote, 3. februarja, kot je zapisano v pogodbi med njo in občino Grad, ne bo prebežnike izselila iz vidonskega centra, bo občina centru prenehala dobavljati elektriko in vodo, prenehala pa bo tudi skrbeti za prehrano prebežnikov in njihovo siceršnjo oskrbo." (*Delo*, 29. 1. 2001, I. Gerenčer.) Bločani so "odločeni, da se bodo proti naselitvi ilegalcev borili z vsemi sredstvi" (*Dnevnik*, 24. 1. 2001, M. Povše). "Ubrali bomo tako pot, kot je ni še nihče. Ukrepali bomo kar najostreje..." "Bojan Oblak, vodja civilnega gibanja za izselitev prebežnikov, zahteva popolno izselitev vseh tujcev iz doma v Šiški, sicer grozi z zaporo Celovške ceset in zaporo potniškega prometa." Omenjeno je, da je B. Oblak v pogovoru z državnim sekretarjem na ministristvu za notranje zadeve B. Bugaričem "omenil, da bomo, če bo treba, fizično preprečili vrnitev tako velikega števila ilegalcev..." (*Delo*, 2. 2. 2001, H. Kocmur).

Neznosne razmere, ko so enkrat prepoznane kot take (azilni dom, ki je "na koncu eksplodiral" – B. Oblak, povzet v *Nedeljskem dnevniku*, 7. 1. 2001), pa – seveda po naravnem pravu ("neizprosna logika", kot jo imenuje I. Puc) – dajejo pravico do upora. Tudi dva meseca pozneje Oblak "ne odstopa od zahteve po čimprejšnji popolni odstranitvi imigrantov iz njihovega okolja 'za vsako ceno'" (*Delo*, 6. 4. 2001, H. Kocmur), čeprav je vmes, v intervjuju za *Mladino*, izjavil naslednje: "Mi bi bili v nasprotju s številnimi okolji po Sloveniji pripravljene s tako ustanovo mirno živeti tudi deseto leto in še leta naprej, če bi bile razmere v njej normalne" (*Mladina*, 5. 3. 2001, J. Aleksič). Prebivalci razumejo naseljevanje beguncev kot okupacijo in "Okupaciji se bodo uprli" (K. Klanjšek, *Dnevnik*, 24. 1. 2001).

TEORIJA NORMALNOSTI:

"ALI SMO SLOVENCİ KSENOFOBNI?"

Vprašanje "Ali smo Slovenci ksenofobni?" so mediji začeli zastavljati v začetku februarja, in sicer številnim sobesednikom, predvsem strokovnjakom. To na prvi pogled samorefleksivno vprašanje bi rada postavila v osrčje razumevanja ksenofobnega diskurza. Ne samo zaradi razumevanja razvoja dogodkov in diskurzov na področju migracij ter javnih politik do migrantov v jesenskem in zimskem času na prehodu iz leta 2000 v 2001, temveč tudi zaradi prikaza zmožnosti kolektivne samorefleksije in odgovornosti slovenske javnosti. Z razpravo o ksenofobiji so "Slovenci" kot samovzpostavljač se imaginaren kolektiv (B. Andersen) prvič dobili možnost za avtorefleksijo o svoji novi državljanski identiteti. Nakazuje jo prav to na videz "naivno" vprašanje o ksenofobiji pri Slovencih.

Vprašanje samo ne daje mnogo opcij za odgovor in pravzaprav omogoča, da se hipoteza o ksenofobiji med Slovenci legitimno zavrže. Je vprašanje o verovanju in pravzaprav sprašuje, "ali res lahko verjamemo (kar nam nekateri govorijo), da smo Slovenci ksenofobni". Retorično vprašanje izhaja iz imaginarnega "mi", katerega konstitutivna dela sta tako izpraševalec kakor vprašanec. Zaradi silogističnega značaja vnaprej onemogoča pozitiven odgovor, saj bi, kolikor bi izprašanec odgovoril z da, zavrzel skupno mesto slovenstva, enotnost, to, "da Slovenci sploh 'smo'". Vprašanje implicira, da "vsi vemo", kdo Slovenci so (namreč v bistvu "kulturen narod", ki nikomur nič noče). Iz razprav se je videlo, da je bilo to skupno mesto pri pritrdilnem odgovoru na vprašanje zavrženo. Kajti če "smo" Slovenci ksenofobni, potem sva tudi midva, spraševalec in vprašanec,

del ksenofobnega kolektiva. A kako bi potem sploh lahko spraševala o ksenofobiji? S tega imaginarnega mesta gledano sploh ni mogoče reči, da so Slovenci ksenofobni¹⁹. Če pa “v bistvu” niso, potem jih je nekdo zapeljal, in je treba najti pravega “krivca” za domnevno ali resnično ksenofobijo.

Odgovarjanje na (drugače zastavljeno) vprašanje o ksenofobiji bi sicer lahko omogočilo refleksijo teze o kulturnosti, “nedolžnosti” in demokratičnosti slovenskega naroda v lastni državi in samega slovenskega nacionalizma kot nečesa samo po sebi pozitivnega. Tako pa se je z odgovarjanjem na vprašanje o ksenofobnosti na ravni “bistva” zvečine vzpostavil narativ o Slovencih kot nedolžnem in nič hudega slutečem ljudstvu, ki ga je s ksenofobijo pravzaprav prese-netilo nekaj čudnega. Odgovore na vprašanje o ksenofobiji je v glavnem mogoče razdeliti na pet kategorij. V njih se nazorno zrcalijo variante refleksije in rezoniranja o ksenofobiji in rasizmu v slovenski postsocialistični sceni. Peti odgovor iz tekstov, ki jih navajam, ne sodi v isto vrsto, temveč predstavlja drugačen, bolj reflektiran odnos, saj tudi ne odgovarja na na isti način zastavljeno vprašanje.

Prvi odgovor: Tako imenovana ksenofobija

Ali v resnici ksenofobije ni, izmislili so si jo bolni, navidezni znans-tveniki, samooklicana civilna družba in zvijačna država. Če pa že kaj takega obstaja, potem je vsepovsod in je naravna, genetska zakonitost.

Po I. Guzelju, novinarju *Mag*a, ksenofobije v Sloveniji ni. Opisane grožnje in protesti prebivalcev “izpričujejo zdravo logiko, da je ohranjanje sedanje stopnje varnosti in reda... osnovna civilizacijska pravica slehernega člana urejene družbe” (*Mag*, 7. 2. 2001). To je logika zdrave normalnosti proti nenormalnemu in nenaravnemu. B. Oblak v pismu bralca govori o “normalni reakciji ljudi na nenormalne razmere... Dejansko je zatajila država” (*Mag*, 21. 2. 2001). To so skrajno civilizirani protesti, na katerih se ljudje (v neznosnih razme-rah) borijo za človekove pravice (Šišenska iniciativa si nadene ime

19 Nacionalni “mi” je vedno konstrukt, ki avtomatično izloča tiste, ki bi lahko podvo-mili o obstoju tega “mi”. Imaginarnost skupnosti ne pomeni, da ta nima realnih učinkov. Z odgovorom “seveda smo Slovenci ksenofobni” bi – v psihoanalitskem diskurzu rečeno – priznali grozljivo dejstvo, da naš konstrukt Slovence temelji na izločitvi “onih drugih”, in torej s priznanjem učinka “realnega” pokazali, kaj je jedro slovenstva. Z odgovorom “seveda, Slovenci ste (ksenofobni)” pa bi pokazali (s stališča vprašanca, o katerem se domneva, da bo vnaprej privolil v imaginarno vključenost v “mi”) samo totalno logiko, ki se kaže v govorjenju o “nas, Slovencih”, iz katere se lahko izključiš le, če (še ali več) nisi Slovenec. V dimenzijo spola v konstrukt Slovencev pa se tu sploh ne spuščam.

“civilna iniciativa”). Logika spoštovanja človekovih pravic pa je, kot piše I. Puc v *Magu* (31. 1. 2001), “ne glede na okoliščine neizprosna”. (“Država mora varovati pravice samooklicanih azilantov, mora pa zaščititi tudi pravice svojih državljanov.”) Država pravice “samo-klicanih azilantov” torej tako ali tako (ali celo preveč) upošteva, problem je predvsem s “praviciami državljanov”, ki so zaradi azilantov v “neznosnih razmerah”. Podobno argumentira M. Bauer v *Slovenskih novicah*, ko pravi, da “na Goričkem ljudje niso bedasti, županom ne verjamejo čisto vsega, poleg tega pa se še spominjajo podobne begunske zgodbe. Ti so prišli iz nekdanje Juge za nekaj dni, ostali pa so leta... Če tujci ne bodo zapustili Vidoncev, jih bodo poskušali domačini izstradati. Kar je seveda škandal, a razumljiv... Veliko tega je narobe, ker imajo nekateri samo pravice, drugi pa samo dolžnosti” (očitno imajo “samo pravice” azilanti in “samo dolžnosti” domačini). Toda, “kaj pri Bogu, Alahu, Budi in animističnih božanstvih narode ti tujci, da bi jih raje in lažje sprejemali. Nič.” (*Slovenske novice*, 30. 1. 2001, M. Bauer, tekst nosi naslov “Nič”!) To je menda vprašanje, ki bi si ga morali javno zastaviti, a si ga ne, ker se bojimo, da bi nas obdolžili ksenofobije: “Ker smo sfižene ritke, bojimo se, da nas bi kdo obtožil šovinizma, rasizma in kar je še v tem paketu.” Tako pa očitno šišenski “stanovalci natanko vedo, da je zapora edina možnost, kako se morda znebiti neljubih in pogosto problematičnih sosedov” (*ibid.*). Res je torej, da je škandalozno, kar zahtevajo prebivalci, vendar je vse mogoče razumeti in z njimi sočustvovati, saj tujci sami ne storijo nič, da bi jih lahko imeli “bolj radi”, in domačini tako zaradi drugih strahopetcev, ki se bojijo obtožb rasizma, in zaradi izdajalske države očitno nimajo izbire. Prebivalci so pravzaprav pogumni, aktivni državljanji in samo izrekajo in se bojujejo za to, kar si menda vsi na tihem mislimo²⁰.

Reakcija “avtohtonega prebivalstva” (kot ga imenujejo v *Magu* 7. 2. 2001) je popolnoma “razumljiva”, iz domačega zornega kota je normalna in naravna reakcija na nasilje in posiljevanje²¹, saj država ni poskrbela za njegovo zaščito. Ljudi je celo zmerjala s ksenofobi, in

20 Večina ekstremno desnih političnih strank v zahodnih demokracijah nastopa prav s pozicije javnega izrekanja tistega, kar menda “vsi mislijo”, a si zaradi politično korektnega demokratičnega jezika “ne upajo izgovoriti” – tu gre predvsem za teme, ki zadevajo priseljence in manjšine. “Izrekanje skritih misli množic” je bila, denimo, glavna strategija v predvolilnih bojih strank tipa avstrijske svobodnjaške stranke Jörga Heiderja.

21 Metafora posilstva je v rasno-nacionalnih diskurzih pogosto uporabljena za to, da pokaže na skrajno ponižanje in oskrunjenje naroda žrtve. Zelo je bila razširjena v postjugoslovanskih vojnah in imela je tragične realne posledice.

namesto "da bi kak pošten psiholog razložil tistim, ki druge zmerjajo s ksenofobi, kaj to sploh je in kdo to je, ...nas o tem poučuje z nekega otoka naplavljeni strokovnjak" ²²(*Delo*, 16. 2. 2001, Pisma bralcev, M. Vodišek). "Slovenski oblastniki so našli novega krivca za svoje napake in zarote: državljane, ki v svoji bližini ne želijo prebežnikov iz Azije in Afrike, so označili za ksenofobe." (*Mag*, 14. 2. 2001, I. Krišnar.) Zgodbo o ksenofobiji so si nekateri pravzaprav izmislili, in ko gre človek pogledat med prebivalce, vidi, da nikakor ne morejo biti ksenofobni, ko pa so tako zelo normalni. Še več, "država podpihuje govorice o ksenofobiji tistih, ki so prvi opozorili na kršenje osnovnih človekovih pravic do dostojnega življenja" (T. Doneva, *Mag*, 7. 2. 2001). In narobe, "človekoljubne organizacije in strokovna javnost s svojimi nastopi v boju proti ksenofobiji ščitijo nedejavnost države" (*ibid.*). Gre za "tako imenovano ksenofobijo", ki ji "menda slovenski državljani množično podlegamo", v javnost so jo "lansirali nekateri sociologi" (*Mag*, 21. 2. 2001, Pismo bralca, B. Oblak). V resnici so torej nestrpni tisti, ki govorijo o ksenofobiji, saj zaradi njih "sprave v Sloveniji očitno še dolgo ne bo". Za to bodo poskrbeli "dežurni zdrharji" z "asistenco oblastnih struktur". *Mag* sicer "šaljivo" zapiše, da bo "monitoring (Kuzmaničeve) civilne družbe že poskrbel, da bo rasizem na Slovenskem na simbolni ravni vedno odprt" (*Mag*, 14. 2. 2001). Oblak tudi pravi, da zanj "časopisni komentarji v zvezi s tem (ksenofobijo, V. J.) pomenijo ... praktično zaton humanistične znanosti" (*Mladina*, 5. 3. 2001). "Znajo ti eminentni strokovnjaki humanističnih ved, ki nas tako goreče opozarjajo na ta pojav, pojasniti, odkod v deželi naenkrat toliko ksenofobije – če ta res obstaja – in od kod vzroki zanjo?" In nadaljuje: "Kdo bo ustavil nestrpne pozivalce k strpnosti?" V *Magu* sicer govorijo tudi o "ustvarjanju generičnih ksenofobov" (*Mag*, 21. 2. 2001, I. Puc). Namreč, "Slovenci in tisti, ki se za Slovence nimajo več, oziroma se nikoli niso imeli (saj gre vendar za svobodno odločanje o identiteti), so sami sebe in druge pribili na sramotilni steber ksenofobije" ²³(*ibid.*). Ksenofobijo so tako proizvedli "samoooklicana", "frajgajstovska" in "napredna" civilna družba in samoooklicani znanstveniki. (Podobno je isti avtor imenoval za "samoooklicane" azilante – samoooklican je sicer priljubljena beseda v časopisu *Mag*). V zvezi s tem je dvomljiva tudi vero-

22 Ta oznaka se nedvomno nanaša na Tončija Kuzmaniča in njegova izvajanja v nekaterih medijih, predvsem v oddaji *TV Slovenija Aktualno* v mesecu februarju 2001.

23 Tu se vidi izločujoča funkcija vprašanja o ksenofobiji, ko tisti, ki bi odgovorili z da, bodisi več ne pripadajo ali pa celo nikdar niso pripadali slovenskemu kolektivu, tistemu imaginarnemu "mi".

dostojnost raziskav slovenskega javnega mnenja. Pisec predlaga, da bi proučili "sklop vprašanj v raziskavah slovenskega javnega mnenja, saj se na njihovih temeljih gradi zgodba o latentnem rastočem ksenofobičnem potencialu slovenskega prebivalstva predvsem v času, odkar imamo svojo državo". Sumljivi so torej vsi po vrsti, ki govorijo o ksenofobiji, tudi raziskovalci javnega mnenja. Po drugi plati avtor navaja nekatere druge "raziskovalce", kakršen je "na primer dr. Zvone Žigon", ki "pesimistično poudarjajo, da Evropa že čuti, kako ne more absorbirati tolikšne kulturne različnosti" (*ibid.*)²⁴. Če torej "Evropa čuti", potem bi bilo v bistvu bolje priznati, "da nam je to (namreč ksenofobija, op. V. J.) v krvi" (*ibid.*). T. i. ksenofobija (če obstaja) je torej nekaj naravnega in normalnega. V drugem kontekstu je to opisano tudi takole: "Smo Slovenci egoistične svinje, ker prav nikjer ne maramo teh ljudi, ilegalcev, azilantov? Ne. Sovraštvo do tujcev je genetska zakonitost. Poznajo jo, recimo, tudi v Iranu." (*Slovenske novice*, 30. 1. 2001, M. Bauer.) Tovrstna biološka "zakonitost" je torej legitimna, še posebno, če jo – tako kot trdi avtor – poznajo tudi v Iranu, od koder prihajajo številni azilanti. Torej se ni kaj sekirati, ksenofobija kot naravni pojav je legitimna, je vsepovsod, tudi v Evropi²⁵, in Slovenci, tudi če so/smo ksenofobi – kar pa nis(m)o, saj je ksenofobija umislek –, nis(m)o nenormalni.

Drugi odgovor: Slovenci smo normalni

Ksenofobija je odstopanje od normalnosti, je motnja in bolezen, ki jo povzroči nekaj zunanjega – Slovenci pa smo vendarle normalni.

A če bi mislili, da so imeli temu stališču podobno mnenje le lokalni prebivalci v akciji in nekaj bolj ekstremnih novinarjev tabloidnih časnikov, bi se krepko motili. Prepričanje je bilo – v modificirani obliki – mnogo bolj razširjeno. Za njim so stali tudi nekateri intelektualci, ki so – vsaj tako se je zdelo na prvi pogled – sicer hoteli biti kritični do ksenofobije. V nadaljevanju se bom posvetila nekaterim tekstom o ksenofobiji po tej plati; predvsem s stališča vprašanja, kdo je odgovoren za to, kar se je zgodilo: denimo za govorjenje o imigrantih kot "golazni", za grožnje z izstradanjem in za vaške straže.

Glavna strategija, ki je bila uporabljena tudi tu, je bila – poleg spraševanja o ksenofobiji – dokazovanje "normalnosti" ljudi, oziroma

24 Novinar navaja iztrgani citat znanstvenika, ki se glede na bibliografijo ukvarja skorajda izključno s slovensko identiteto, slovenskimi manjšinami in izseljeništvom.

25 Argument "evropskosti" je bil pri upravičevanju ksenofobije pogost: denimo v na videz čisto nedolžnih razgovorih so si izpraševalci pri informaciji, da Slovenci niso (po podatkih iz javnega mnenja) nič bolj ksenofobni kot "Evropa", vidno oddahnili.

normalnosti Slovencev glede na domnevno skrito ali vidno zlo. Za njo se je največkrat – ne trdim da vedno – skrivalo neposredno ali posredno upravičevanje ksenofobije in rasizma. V diskurzu o ksenofobiji so lokalni prebivalci oz. Slovenci, ki protestirajo proti naseljevanju prebežnikov, zvečine predstavljeni kot “čisto običajni, kulturni ljudje”²⁶, ki nikomur nočejo ali vsaj do nedavnega niso hoteli nič žalega.

B. Oblak, glavni akter “civilne iniciative”, se denimo predstavi kot “čisto navaden družinski oče, računalnikar, ki ga je v dogajanje... potegnilo malce po naključju in predvsem po službeni dolžnosti, ker je predsednik hišnega sveta (*Mladina*, 5. 3. 2001)²⁷. In pravi takole: “Upor nekaterih lokalnih skupnosti proti nameravanim (ali že obstoječim) trajnim ali začasnim nastanitvam ilegalnih prebežnikov in prisilcev za azil ni ksenofobija pač pa izraz nestrinjanja z obstoječim odnosom vlade... Je povsem normalna reakcija ljudi na nenormalne razmere...” (B. Oblak, Pismo bralca, *Mag*, 21. 2. 2001.) T. Doneva piše v *Magu* o Bojanu Oblaku, “prebivalcu z druge strani Celovške, ki se že nekaj časa zavzema za rešitev nevzdržnih razmer” (*Mag*, 31. 1. 2001).

Eno od zanimivih in intelektualno obarvanih tez o normalnosti in naravnosti protitujskega nelagodja oz rasizma kot “refleksa” v zvezi s prebežniki smo lahko prebrali v *Delu*. Alojz Ihan je v tekstu (Ob)vladamo (*Delo*, Sobotna priloga, 10. 2. 2001) v tej povezavi pisal o “refleksnem ravnanju” ljudi, ko na njivi “zagledajo čokoladastega Afričana”²⁸. Namreč “kmečke mamke planejo v jok” in razvijejo se nekateri “prastari obrambni refleksi”²⁹. Pri reakcijah vaških prebival-

26 Vsi nacionalizmi na tleh bivše Jugoslavije so vodili vojne v imenu kulture in višje stopnje kulturnosti lastnega naroda. Kultura je, kot pravi I. Čolović, “ena od glavnih referenc agresivnega etničnega nacionalizma” (Čolović 1998: 25). Julijska časopisna debata o postavitvi džamije v Ljubljani, ki je izzvala slovenske antimuslimanske in rasistične izlive “srčne kulture” je le eden od eklatantnih zgledov (prim. Pravica do odgovora v *Delu*, 25. in 27. 7. 2001)

27 Službena dolžnost, navadnost, družinskost akterja civilne iniciative bi naj kazale na njegovo normalnost, ki po “zdravi logiki” nikakor ne more voditi v nič zlega ali imeti kakršne koli zle posledice. Te argumente je zanimivo brati skupaj s tezo H. Arendt o “banalnosti zla” v povezavi z nacionalsocialističnim “birokratom” in družinskim očetom Eichmannom, ki argumentira v smeri, da se zlo ne ujema z bolnim in “nečloveškim”, temveč da postanejo prav najbolj normalni, dolžnost in tradicijo spoštuječi člani družbe protagonisti družbenega zla.

28 Odlično lingvistično analizo in kritiko tega teksta je s napisal Igor Ž. Žagar v *Dnevniku*, 26. 4. 2001 (Lebensraum).

29 Na mestu na videz politično korektne sintagme “čokoladasti Afričan” bi lahko mirno stala beseda “zamorci”, a je Ihan ne uporabi. Zanimivo je, da je nekaj mesecev pozneje (julija 2001) ljubljanska policija na enak način kot Ihan “prebrala” ravnanje skinheadov pri napadu na Ignacia Bintchendeja. Tudi tu menda ni bilo znamenj rasizma. Fantje so se “preprosto” stekli. Poslanec Jelinčič pa je v zvezi s tem v svojem “poslanskem vprašanju” uporabil besedo “zamorci”.

cev po njegovem “ne gre za ksenofobijo, ampak za preproste reflekse” (*ibid.*). Vas namreč ni pravi prostor za uveljavljanje kozmopolitizma. Pravi prostor je mesto, saj “ni isto, če se Kitajci sprehajajo po Ljubljani ali po Halozah”. V mestu so “naši refleksi” drugačni. Le kako? Avtor se ne sprašuje, zakaj potem “civilna iniciativa” v Šiški zahteva preselitev azilnega doma iz mesta, ker ta v mesto menda ne sodi. Kot razlog za reakcije prebivalstva navaja lhan poleg “refleksov” tudi “nezaupanje do države”, ko “vladni organi želijo s svojim ‘rotanjem’ proti ksenofobiji pokazati, da so bolj usmiljeni od državljanov”. A to je le olje na ogenj. Naloga države namreč ni politika sočutja (do imigrantov), ampak to, da “postavi stvari na svoje mesto”: država ne sme biti “cagava”, ampak mora igrati vlogo Leviathana, ki miri volkove.

Tudi nekateri drugi so zapisovali “normalnost”. Novinar *Mladine* J. Aleksič je z značilnim reportažno-napetim slogom med obiskom v Vidoncih konstatiral takole: “Na splošno lahko glede tega kar na začetku povem, da nisem dobil občutka, ki ga dobi povprečen gledalec večernih televizijskih poročil – namreč občutka, da gre za bolno ksenofobične redneckovske³⁰ motence, ki bi objekt na gričku najraje zažgali. Ljudje na tistem koncu Prekmurja so sicer zelo preplašeni in strah je vse prevečkrat boter ne le velikim očem, ampak tudi predimenzioniranim besedam in grožnjam... V objektu nekaj sto metrov naprej po cesti so imeli že leta nastanjene razne begunce. Predvsem tiste iz Bosne, nikoli seveda niti približno tako številne človeške bombe kot prav v teh dneh ...” Skratka, novinar ni dobil občutka, da gre za “bolno ksenofobične redneckovske motence”. Nasprotno, prebivalci so popolnoma normalni. Če iščemo ksenofobijo, moramo po tem prepričanju pričakovati nekaj bolnega, čudno bolne in (najbrž?) na prvi pogled zle ljudi, ki se jim na nosu vidi, da so nevarni, saj bodo v istem trenutku šli v kukluksklanovsko akcijo... Ksenofobija je razumljena kot bolezen, kot nekaj, kar je mogoče občutiti, videti in določiti na ljudeh kot “motenost”.

Motenosti torej ne moremo videti. Le normalnost. In med normalnimi ljudmi je razumljivo, da kdaj prekipi. Denimo, če bi prebežniki ostali predolgo. Takole je citiran prebivalec: “Takrat bi imel pa jez čisto drugo matematiko. Veste kakšen je roj čebel? Jaz vem, imam z njimi izkušnje: prve tedne so čebele v novem panju pridne in mirne, ko pa se enkrat razsršijo... O ne!” (*ibid.*) Novinar, ki je sicer kritičen do nenormalnih ksenofobnih izbruhov, saj v isti sapi kritizi-

30 Z besedo “redneckovski” je avtor najbrž mislil na bele konservativce v smislu ameriškega juga in na povezavo s kukluksklanom.

ra pisanje *Slovenskih novic* v tekstu "Bodo Bloke spet ječale v grozi?", pri "teoriji roja čebel" dobi izliv sočutja, še posebno, ko je sam neposredno izpostavljen imigrantom. V delu svoje reportaže takole predstavi, kako občuti svojo raziskovalno-novinarsko situacijo: "Črede anoreksično suhih Afričanov, prezebljih iranskih Rambov in raskavo kašljajočih pokovk nedoločljive starosti so me brez pretiravanja dobesedno obkolile, in ko so začeli proti meni v polomljeni angleščini in občasni imenitni nemščini z brzostrelno hitrostjo dobesedno sršati obtožbe na račun nemogočih razmer, sem se s težko dušo spomnil teorije roja čebel, ki mi jo je poprej na srce položil gospod Franc." (*ibid.*) Skratka, lokalne prebivalce je mogoče najmanj razumeti (če si le normalen).

Tretji odgovor: Le nenadni izbruh ksenofobije

Nič generičnega, ampak nenadni izbruh ksenofobije. Protivprašanje – ali je mogoče in kako je sploh mogoče?

Naslednji pogled seveda ni enoten, vendar je zrcalno nasprotje pozicije, ki trdi, da je ksenofobija zares ksenofobija. V dosedanjih dveh odgovorih sem že pokazala, da tisti, ki pravijo, da ksenofobije ni, ustvarjajo podobo čudenja, ki se sprašuje, kako je mogoče, da v tem, kar govorimo in počnemo "mi" (Slovenci?), "oni" (antiksenofobi?) vidijo ksenofobijo. Denimo Oblak: "Čudimo se, od kod toliko gneva proti nam, ko pa smo se vedno zavzemali samo za osnovne državljsanske pravice..." in "lahko vam zatrdim, da nisem slišal praktično nikogar, ki bo o teh tujcih govoril kaj slabega." Pa še: "Paradokсно je, da se ni doslej nobenemu tujcu zgodilo prav nič. Vsako tako sovraštvo ali ksenofobija bi moralo prej ali slej izbruhniti v pogromu, konkretni konfrontaciji s tujci." (Intervju v *Mladini*, 5. 3. 2001.) Skratka, ksenofobija je zmeraj že pogrom in konkretno nasilje in ne more obstajati kot ideologija. Dokler ni linča, tudi ksenofobije ni (in najbrž tudi potem ne, saj se spet poskuša dokazati, da se ni zgodil s ksenofobnimi nameni).

Tudi pri tretjem pogledu je temeljni odnos do situacije čudenje – vendar ne kot zanikanje ksenofobije, pač pa v smislu vprašanja, kako je mogoče, da se je ksenofobija tako nenadoma pojavila (pri tako kulturnem ljudstvu kot so Slovenci). "Kaj se je zgodilo s Slovenci, da so postali tako izrazito sovražni nasproti tujcem, ki bežijo preko Slovenije?" (*Delo*, 10. 2. 2001, J. Šmidovnik.) Tu se odpira pogled Slovencev na same sebe. Zgroženi J. Šmidovnik v *Delu* pravi, da je "prepričan..., da je prav tako zgrožen še marsikdo v tej državi; rad bi verjel, da celo večina Slovencev, ki so bili zmeraj dobri in pri-

jazni ljudje – ne le med seboj pač pa tudi do tujcev” (*Delo*, Sobotna priloga, 10. 2. 2001, J. Šmidovnik, Vladavina vaških straž). Šmidovnik, ki verjame, da so bili Slovenci zmeraj in so še “prijazni”, se mora vprašati o vzroku za ksenofobijo, ki očitno ne gre skupaj s prijaznostjo³¹. Kje je razlog za ksenofobno zlo? Od kod ta nenadna sprememba? Kaj je povzročilo, da so se ljudje kar čez noč spremenili? Kje je ta hudič, ki nas vodi v skušnjava? “In to sedaj, ko smo dobili svojo lastno državo, s katero lahko po svoje urejamo probleme...”

Odgovor je, na prvi pogled paradokсно, seveda v državi: “Mislim, da je krivda prav na slovenski državi. Gre za posledice napačnega ravnanja države, ki se ni angažirala, oziroma se ni angažirala dovolj ob tako težavni problematiki ... Naša država temu problemu očitno ni posvetila dovolj pozornosti.” In še nekdo je kriv: “Sredstva obveščanja so prikazovala to stanje v najslabši luči ... Vtis, ki so ga ustvarjali mediji, je bil tak, da so za vse nevarnosti krivi prebežniki. S tem so zbudili najprej strah, nato pa sovraštvo ljudi – v prvi vrsti do prebežnikov, potem pa tudi do države, ki jim jih vsiljuje.” Torej sta v glavnem dva krivca: država in mediji. Zlo ne more biti v prebivalcih, ti so “v bistvu” tradicionalno prijazni, razlog za njihovo ravnanje se mora skrivati drugje.

Četrty odgovor: Ksenofobijo povzročajo drugi

Ksenofobijo povzročajo drugi akterji in kampanja proti ksenofobiji je pretirana – Slovenci smo morda res ksenofobi, a najprej do samih sebe.

Takole pravi eno izmed pisem bralcev: “Strinjam se, da sovraštvo do tujcev ne sodi v demokratično državo, kjer naj bi se spoštovala človekove pravice. Vendar pa se sprašujem, ali ni letošnja kampanja proti ksenofobiji nekoliko pretirana ... Stanovalci v bližini doma za tujce so v očeh medijev in slovenske javnosti nenadoma postali ksenofobi in rasisti... Vsi tisti, ki danes veliko govorijo o nestrpnosti do tujcev v Sloveniji, pa bi se lahko vprašali tudi o nestrpnosti v Sloveniji nasplošno... arogantni napadi na Cerkev in vernike, predvsem pa na ljubljanskega nadškofa..., še vedno je v učbenikih zamolčano, da smo imeli tudi Slovenci svoj (bratomorni) holokavst...”

31 Zanimivo je, da avtor v svojem izvajanju nikjer ne dokaže te “prijaznosti”. Kako bi tudi sicer jo? Teza o “prijaznosti” kakšnega naroda je lahko le verjetje, vljudna samoumevna fraza v dobro imaginarne konstrukcije kolektiva. Šmidovnik to jemlje za “predstaje” slovenstva v nasprotju s tistimi, ki pravijo, da Slovenci tradicionalno sovražijo sami sebe in so prav zato (normalno!) sovražni do drugih.

Človek se ob tem vpraša, kako naj bomo Slovenci strpni do tujcev, če ne znamo biti strpni niti drug do drugega?" (*Večer*, 3. 4. 2001, Pisma bralcev, G. Blažič.)

Teza o pretiranosti trditev o ksenofobiji in opozarjanja na ksenofobijo je značilna tudi za nekatere liberalne³² ali celo radikalno-alternativne avtorje, predvsem tiste, ki o fenomenih, kakršen je ksenofobija, razmišljajo po vzorcu vzrok – posledica. Zanimivo je, da se tu skladajo z nekritičnimi esencialističnimi odgovori na vprašanje o ksenofobiji. Prototip tovrstne interpretacije je tekst "O ksenocidu ali latentni ksenofobiji države" B. Vežjaka v *Večeru* 12. 2. 2001, ki pravi (v podnaslovu) tole: "Državna politika je prebežnike dojela kot predmet odstranjevanja še veliko pred tem, ko se je tega lotila dobesedno, ko jih je namreč 'simbolno' izenačila z odvratnimi insekti" (tu avtor meri na župana Prosenjakovcev, ki je izenačen z državo). Tako je "državna represivna politika do tujcev latentno ksenofobična ... Tujce bi najraje zagrebla v noč ..." Za ksenofobijo tu ni kriva "medijska konstrukcija problematike" kot pri nekaterih drugih avtorjih, ampak kratko malo "mehanizmi ravnanja države". Država je abstraktno "prazno mesto", na katerem se zdi, da ni nič, pa je hkrati vse. Tisti, ki so sproducirali "kulpabilizirajoči diskurz" (Nevladne organizacije in sociologi?), ki dolži lokalne prebivalce, delajo napako. Treba se je vprašati tole: "Ali so ugovori proti nastanitvi prebežnikov v njihovi stanovanjski bližini dovolj, da nekega posameznika ali celo skupino označimo za kulturnega rasista ali ksenofobe? In ali so dovolj da govorimo *tout court* o naraščanju ksenofobije nasplošno v Sloveniji?" Šlo bi naj predvsem za "domnevno sovraštvo", saj so bile podobne reakcije tudi pri graditvi komun odvisnikov in odpadkih. Slovenci so "kot zapečkarji še posebno dovzetni za obrambo svojega življenjskega prostora (v nemščini *Lebensraum*, op. V. J.)" in za tem "obrambnim mehanizmom stoji poseben psihološki značajski profil". Podobno kakor pri lhanu, ki govori o "refleksih", so tu poudarjeni "obrambni mehanizmi", torej nekaj, kar bi naj delovalo ne glede na človekovo voljo. Zato bi "stališča o ksenofobiji lahko relativizirali, čeprav si nihče ne želi opravičevati dejanj te vrste". Kar se je zgo-

32 V času, ko dokončujem ta tekst (julij 2001) je bil, denimo, v osrednjem dnevniku *Delo* objavljen komentar B. Ježa, ki s kvazianalizo analiz in statistike o nestrpnosti ponovno govori o pretiranosti teze o rasizmu in ksenofobiji, predvsem pa opozarja in poučuje sociologe, da morajo "paziti" (sic!) pri uporabi svojih raziskav. Podobno kot B. Oblak podvomi o njihovi "objektivnosti" v "dvomilijonskem zakotju" (*Delo*, 12. 7. 2001, Drugi in drugačni, B. Jež).

dilo, je torej opravičljivo in razumljivo in stigmatizacije so bile pre-nagljene. Adut o ksenofobiji je uporabila država (državni sekretar na notranjem ministrstvu B. Bugarič, ki "ves čas kaže na ksenofobične krajanе"), da bi prikrila lastno ksenofobijo. Država je tu okarakterizirana kot glavni tvorec ksenofobije, oziroma kot tisti, ki je tako rekoč ščuval h ksenofobiji.

Peti odgovor: Kriva je država, ne ljudje

Imamo fašizem in rasizem, ne le ksenofobijo. A kriva je država, ne ljudje.

Kar nekaj analiz in kritik avtorjev je bilo, ki niso poudarjali le nevarnosti ksenofobije, ampak so govorili o fašizmu in nevarnosti izbruha nasilja nad tujci. D. Pušenjak je, denimo, zastopal tezo, da "fašizem v Sloveniji poganja in se razvija, dosledno po vseh pravilih, kot iz kakšnega učbenika, država pa stoji križem rok" (*Nedelo*, 11. 2. 2001). Vendar pa se mu sovraštvo do države ne zdi preveč problematično. Pravi celo: "Naša skupna sreča je tudi, da lokalci, ki nevede in nehote delajo gnezda za fašizem zato, ker država ne posreduje, ne nastopajo toliko zoper begunce, kolikor zoper državo, ko jemljejo pravico v svoje roke. Prej ali slej se bo država morala zganiti." Redki so, ki nastopajo proti: "Zoper sebičnost v najčistejšem pomenu besede vstaja najmanjša, najrevnejša, marginalizirana civilna družba iz Metelkove. Metelkova je katedrala najvišje državljske zavesti in državniške modrosti." (*ibid.*) Zapisi, kakršen je Pušenjakov, opozarjajo tudi na možnost izbruha nasilja do tujcev: "Ko se bo zgodil prvi pedofilski napad, posilstvo ali morda samo prvi pretep, za kar sploh ni nujno, da ga bo povzročil kak tujec, bodo nastanitveni domovi zagoreli." (*ibid.*) Tudi D. Štrajn je v besedah/grožnjah videl nevarnost za dejansko nasilje. Zapisal je, da se je zdelo, da "je šlo samo za vprašanje kratkega časa, ko se bo ogorčeno domorodstvo z baklami in vilami spravilo nad kraje, kjer so bolj zaprti kot ne primerki svetovnih revežev" (*Dnevnik*, 10. 2. 2001, D. Štrajn). Po njegovem ksenofobije in rasizma ni mogoče opravičevati, kakršni koli so že neposredni vzroki za njun izbruh: "Gotovo je mogoče reči, da ljudje, ki jih je zajela paranoja zaradi tistih dvesto ali tristo revežev ... 'niso sami krivi', da so pač neobveščeni ali da so ga različni državni organi kaj polomili; seveda tudi tu ne umanjka znameniti krivec za vse, kar je pri nas narobe: pomanjkanje strategije. Toda naj bodo vzroki za ksenofobijo, domorodsko agresivnost, nerazumljivi rasizem itd. kakršni koli, ksenofobija je, kar pač je: sramota in še bolj škoda za narod, ki za njo boleha v takih razsežnostih kot naš." (*ibid.*)

Nekateri tovrstni prijemi so analizirali tudi februarški medijski obrat v zvezi s ksenofobijo. D. Pušenjak je govoril o "katarzi slovenskih medijev" (2001): "Za redkokateri primer iz bližnje preteklosti je mogoče reči, da ga je javna scena tako dobro zatrla in onesposobila. Seveda ne tudi uničila – kot tokrat porajajoči se fašizem." (Pušenjak, 2001) Drugi so bili bolj kritični: "Naenkrat smo priče obrata, a samo v formi. Vrsta radijskih postaj zdaj v posebnih sporočilih propagira strpnost, vsebinsko pa se ni nič bistveno spremenilo..." (B. Brumen na Večerovi okrogli mizi, *Večer*, Sobotna priloga, 3. 3. 2001.) Ali Zadnikar: "Preskočili so od hlastavih senzacij k praznemu resentimentu ... Občila se do prebežniške problematike zdaj obnašajo identično kakor tedaj, ko govorijo o 'ubogih, pomilovanja vrednih invalidnih osebah' in pri tem ne upoštevajo teorije in kulture hendikepa torej statusa drugosti vobče." (*ibid.*)

A tudi za največ najbolj kritičnih prijemov je razlog za ksenofobijo in rasizem predvsem politika države: "Ne verjamem, da je v Sloveniji nestrpnost do tujcev tako zelo prevladujoča, vem pa, da jo je mogoče zlahka izzvati. Ogroženosti je že toliko, da je za aktiviranje nestrpnosti dovolj majhna spodbuda. Zanesljivo pa ti dogodki govorijo o primitivizmu, ki je deloma 'avtohton', deloma pa induciran." (B. Lešnik, Večerova okrogla miza, *Večer*, Sobotna priloga, 3. 3. 2001) Država nosi največjo odgovornost za reakcije prebivalcev ali, kot pravi B. Brumen: "Ob tem ... v vsakem učbeniku o migracijah in delu z azilanti piše, da je osnovno načelo naseljevanja teh ljudi disperzija. Tu pa v vas s štiridesetimi prebivalci sredi noči odpeljejo 400 ljudi. Zato apeliram proti demoniziranju vaščanov Vidoncev ... V teh razmerah pa so se seveda prestrašili, tako kot bi se kjerkoli v Sloveniji." (*ibid.*) Torej gre vendarle za normalnost: Poleg tega pa, "kdor je bil v Šiški, ve, da je bila edina zahteva okoliških prebivalcev, naj bo v domu toliko ljudi, kolikor je prostora". Ta trditev, izrečena meseca marca, se je pokazala najmanj za neinformirano in izrazito razumevaljočo, sočutno in tolerantno do sentimentov lokalnih prebivalcev. V resnici so prebivalci Šiške z Oblakom na čelu zahtevali veliko več. Aprila je bilo v časopisih zapisano, da niso odstopili od "zahteve po čimprejšnji popolni odstranitvi imigrantov iz njihovega okolja za vsako ceno" (*Delo*, 6. 4. 2001, H. Kocmur, podnaslov teksta: "Rok, ki so ga prebivalci Šiške postavili državi za izpraznitev doma, se je iztekel").

SKLEP

O pisanju medijev in javnem diskurzu o “prebežniški krizi” v prvih nekaj mesecih tega leta je mogoče skleniti tole:

Konec leta 2000 in v začetku leta 2001 se je v medijih vzpostavil izrazito stigmatizacijski in diskriminacijski diskurz o t. i. prebežnikih. Nedvomno je bil povezan z drugimi diskurzi, tako z institucionalnimi, torej z govorom nekaterih državnih uradnikov, kakor tudi z domnevnim “ljudskim” diskurzom, torej z govorom nekaterih iniciativ prebivalcev proti naseljevanju prebežnikov. Novinarji v tiskanih medijih so (kot nekateri v elektronskih, prim Kotnik, 2001) predvsem povzemali in predstavljali “glas ljudstva”, rezultat tega pa so bile številne javne ksenofobne izjave in zapisi sovražnega govora. Lahko bi rekli, da so mediji delovali kot propagandni mehanizem, ki ne vsiljuje mnenja množicam, temveč, nasprotno, sam povzema njihovo mnenje³³. Nastala sta dokaj odkrita ksenofobni in rasistični diskurz ter javni konsez o potrebnih imigrantskih politikah, ki sta sugerirala predvsem zapiranje meja, omejitev gibanja in vračanje prebežnikov, še preden lahko zaprosijo za azil.

Značilni elementi javnega medijskega diskurza o imigrantih in ksenofobiji so bili naslednji:

1. emocionalizacija – politika ustvarjanja krize in strašenja v javni sferi;
2. kulpabilizacija imigrantov in države;
3. viktimizacija “avtohtonega” prebivalstva (poudarjanje prevelikih pravic imigrantov in sočutja do imigrantov kot problem);
4. poudarjeno sovraštvo do države;
5. legitimizacija morebitnega “obrambnega” delovanja, grožnje državi;
6. normalizacija in socializacija ksenofobije in rasizma kot “normalnega, razumljivega odstopanja” ali biološko pogojenega reagiranja.

Strinjati se je mogoče z že zapisanimi mnenji, da je v prvi polovici februarja nastal “medijski obrat” in da je bilo več poskusov obravnave vprašanja prebežnikov in problematike rasizma in ksenofobije z več senzibilnosti. Vendar se je pri teh spremembah v medijih zgo-

33 To je o propagandi v nasprotju s še danes veljavnim splošnim prepričanjem že leta 1944 zapisal Konrad Heiden: Propaganda ni umetnost vplivanja na mnenje množic, temveč je umetnost sprejemanja mnenja od množic” (cit. po Arendt, 1986: 361).

dila le premestitev: vzpostavil je relativizirajoči diskurz o ksenofobiji in rasizmu; dejansko je preprečil samorefleksijo prebivalcev Slovenije. Samo vprašanje “Ali smo Slovenci ksenofobni?”, kakor ga je zastavljala večina izpraševalcev, samoizpraševalcev, komentatorjev in drugih piscev, je (kljub kritičnim glasovom nekaterih), s svojo logiko zahtevalo negativen odgovor³⁴.

Prav zanikanje nestrpnosti in rasizma je ena od temeljnih značilnosti sovražnega govora dandanes – gre za samolegitimizacijo, ki zanika, da je dejanje (uperjeno proti drugemu ali drugačnemu) nestrpno, ksenofobno ali rasistično, in ga predstavlja kot delovanje iz samoobrambne nuje. Številni pisci, ki so razpravljali o ksenofobiji, so jo poskušali opravičevati: tako da v dejanjih, kot so bile denimo grožnje prebivalcev z zaporo cest ali postavitve vaških straž, “niso videli” elementov ksenofobije, oziroma so jih poskušali normalizirati z domnevo, da “ima vsaka ksenofobija svoj (zunanji) vzrok”: ksenofobija da je bila izzvana, pri čemer so nekateri tudi trdili, da jo je namerno izzvala država. Vzroki za dejanja, ki so bila ocenjena za ksenofobna, so bili pri nekom drugem ali tretjem: denimo v nespособnosti države, pri medijih, v napačni politiki, genetskih zapisih, refleksih, prastarih obrambnih mehanizmih, psihološkem profilu Slovencev, v več registrih ... itd.

Dejstvo, da se neposredne reakcije prebivalcev pogosto ali celo zvečine niso usmerjale neposredno proti imigrantom, ampak proti državi, zadeve ne olajša. Sovraštvo do države je temeljni kamen totalitarnih gibanj in njihovih interpretacij pravičnosti in pravic. Upam, da sem dovolj jasno pokazala, da je bila država v tem pogledu predstavljena kot sovražna institucija, ki je sumljiva, če neposredno ne služi ljudstvu in njegovim “dejanskim interesom”. Pomembno je “ljudstvo” in ne država ali, še več, prav/ica je tisto, kar je dobro za (v našem primeru slovensko) ljudstvo. Prav napeti “dialog” z državo je spomladi v Sloveniji ustvaril ozračje, ki je bilo podlaga za neprepustno in vedno bolj restriktivno ter “Evropi prilagojeno” “imi-

34 Zaradi imanentne možnosti in prakse ideološkega in propagandnega delovanja (predvsem z načinom izbire tem, mnenj, sogovornikov, prostorov in načinov predstavitve) imajo mediji inherentno možnost premestitve. To jim odpira tako možnost manipulacije kot kritičnega razsojanja. Vendar se z debato o vprašanju ksenofobije med Slovenci žal ni zgodila premestitev v smislu kritičnega razsojanja, celo v tistih medijih ne, ki so kritizirali ksenofobijo. Tak primer so denimo uvodniki S. Obolnar v tedniku *Ona*, kjer je bila ksenofobija sicer kritizirana, a je novinarka hkrati, kakor je v svoji analizi njenih kolumn pokazala Aleksandra Banjanac-Lubej, nenehno skrbela za diskurzivno “podstat” slovenstva, saj je poudarjala slovenstvo tudi takrat, ko za to ni bilo nobene potrebe (Banjanac-Lubej, 2001).

LITERATURA

- Alexander, J. C. (1992), *Citizen and Enemy as Symbolic Classification. On the Polarizing Discourse of Civil Society*. V: M. Fournier and M. Lamont (ur.), *Where Culture Talks, Exclusion and the Making of Society*. Chicago: University of Chicago Press., 289–308.
- Arendt H. (1996), *Vita activa*. Krtina, Ljubljana.
- Arendt H. (1968), *Between Past and Future. Eight Exercises in Political Thought*. Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex.
- Arendt H. (1986), *The Origins of Totalitarianism*, London. André Deutsch.
- Banjanac-Lubej, A. (2001), "Sabina Obolnar – Slovenka", *Medijska preža* 11, Pomlad 2001, Mirovni inštitut: Ljubljana, 34.
- Čolović, I. (1998), *U ime kulture. Politička pozivanja na kulturu*. V: Jakšič, Božidar, *Interkulturalnost versus rasizam i ksenofobija*, Beograd, 25-31.
- Doupona-Horvat M., Veschueren J. in Žagar I. (1998), *Retorika begunske politike v Sloveniji*. Open Society Institute Slovenia, Ljubljana.
- Erjavec K., Hrvatin B. S., Kelbl B. (2000), *Mi o Romih. Diskriminatorni diskurz v medijih v Sloveniji*, Open Society Institute Slovenia, Ljubljana.
- Jacobs, R. N. (1998), "The Racial Discourse of Civil Society: The Rodney Kong Affair and the City of Los Angeles", v: Aleksander, J. C., ur. (1998), *Real Civil Societies. Dilemmas of Institutionalization*, London & Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 138-161.
- Kelbl B. (2001), *Analiza diskurza slovenskih medijev na okrogli mizi v Menzi pri koritu, neobjavljen fragment*.
- Kotnik A. (2001), "Sovražna retorika medijev", *Medijska preža* 10, Zima 2001, Mirovni inštitut: Ljubljana, 2–3.
- Kuhar R. (2001), "V objavljeni deželi ksenofobije", *Medijska preža* 10, Zima

grantsko politiko". Mediji so pri tem imeli najprej vlogo mediatorjev konsenza. Ko je prišlo do javnih kritik tako medijskega diskurza kot politike in govora nekaterih državnih uradnikov, so se tudi mediji razcepili na tiste, ki so nasprotovali tezi o ksenofobiji ali govorili o njeni pretiranosti, in tiste, ki so se strinjali s tezo o ksenofobiji in jo poskušali analizirati. Čeprav ni mogoče popolnoma posploševati, pa na osnovi zbranega materiala in zgornje analize vendarle lahko trdimo, da v prvo skupino sodijo *Mag*, *Slovenske novice*, *Nedeljski dnevnik*, in deloma – glede na nekatere posamezne pomembne pisce – tudi *Delo*, *Večer* in *Mladina*. V drugo skupino sodita predvsem *Dnevnik* in *Mladina* in deloma – spet glede na posamezne pisce – tudi *Delo* in *Večer*. Predvsem *Mag* in *Slovenske novice* so prednjačili pri zlivanju gnojnice na tiste, ki so v javnosti govorili o ksenofobiji. Predvsem tu so nekateri pisci kreirali teorijo sumljive antiksenofobne (sve-tovne levičarske) zarote med državo, sociologi in nevladnimi organizacijami ter jih poskušali kriminalizirati v paketu. *Ženske revije*, kot so *Ona*, *Jana* in *Glamur*, so se nagibale predvsem k sočutnemu diskurzu in v glavnem niso niti povzemale niti ustvarjale ksenofobnih mnenj – pri tem je predvsem *Glamur* objavil nekaj kritičnih refleksij in prikazov.

V splošnem je mogoče reči, da je bila glavna strategija *mainstream* debat po februarju – kljub "katarzi" (Pušenjak) – predvsem normaliziranje ali zanikanje ksenofobije, in sicer z naslednjimi tezami:

3. Slovenci nismo generično ksenofobni, če pa smo, smo najprej do sebe;
4. ksenofobija je kvečjemu akcidentalna in nebitvena, latentna in posamična in je ne gre napihovati;
5. netolerantnost je vse večja edino do Romov in "drugačnih", upadla je nestrpnost do "drugih";
6. rasizem je skrajno obrozen pojav – tudi normalen in naraven, če je ljudi z drugačno barvo kože v tako majhni deželi, kakor je Slovenija, dovolj, saj to zbujajo posebne reflekse (rasizem je tu izrazito biološko razumljen, medtem ko kulturnega rasizma ne more biti);
7. sociologi in drugi pretiravajo v svojih ocenah o nestrpnosti, ksenofobiji in rasizmu, javnomnenjske raziskave so pristranske in dvomljive;
8. v resnici "smo" Slovenci boljši od Evropske unije, saj so tam prav tako ali še bolj ksenofobni in že imajo še bolj restriktivno imigrantsko politiko, celo do Slovencev.

Naj za ilustracijo dodam epilog – citat iz kolumne pomembnega in vplivnega komentatorja osrednjega slovenskega dnevnika *Delo*:

“Da se razumemo: javnost bi morala biti občutljiva za vsak tak izpad rasizma, vendar je treba vzeti pamet v roke in si dopovedati, da v Sloveniji nikakor ni rasnih nemirov, kakršni divjajo po severnoangleških mestih. Kajti razne civilnodružbene skupine počnejo že tak kraval, kakor da bi bilo treba zaradi preganjanja črncev, Židov ali homoseksualcev postaviti celo državo pred Haaško sodišče... Resnici na ljubo, za Slovenijo je značilna visoka stopnja etnocentrizma in ksenofobije in se v tem pogledu uvršča v prvo tretjino na lestvici triinštiridesetih držav... Toda poglejmo: po letu 1995 je upadla nestrpnost do “drugih”, z izjemo Romov, povečala pa se je nestrpnost do “drugačnih”... Rasizem je torej skrajno obrozen pojav, ker je tudi drugačne kože bolj za vzorec. A tudi ksenofobije in drugih naših nečednosti ne bi bilo pametno obešati na prevelik zvon, saj smo bili v preteklosti bistveno bolj nestrpni drug do drugega in smo se tudi pridno med seboj pobijali. Sociologi bi zato morali paziti pri uporabi svojih raziskav, saj je Slovenija dvomilijonsko zakotje, neprimerljiva s populacijsko maso Velike Britanije ali Nemčije... Pravzaprav bi si lako privoščili trditev, da postaja Slovenija čedalje bolj odprta družba, bolj kakor Evropska unija, ki bo še za sedem let zaprla meje naši delovni sili.” (*Delo*, 12. 7. 2001, Boris Jež, Drugi in drugačni).

- 2001, Mirovni inštitut: Ljubljana, 2–3.
- Kuzmanič, T. (1999), Bitja s pol strešice. Slovenski rasizem, šovinizem, seksizem. Open Society Institute: Ljubljana.
- Lenkova, M. (1998), “Hate Speech” in the Balkans, ETEPE, Atene.
- Luthar B. (1998), Poetika in politika tabloidne kulture, ZPS: Ljubljana.
- Malešič M., Weithauser I., Kovačič K. (2001), Begunska politika Slovenije, neobjavljen tekst.
- Meško G., Lobnikar B. (2001), Begunci v Sloveniji – vir kriminalitete, vir strahu pred njo ali kaj drugega, neobjavljen tekst.
- Pušenjak D. (2001), “Katarza slovenskih medijev”, Medijska preža 10, Zima 2001, Mirovni inštitut: Ljubljana, 1.
- Skopljanac Brunner N., Hodžič A., Krištofić B., ur. (1999), Mediji i rat, Agencija Argument, Centar za proučavanje tranzicije i civilnog društva, Beograd.
- Puhovski Ž. (1999), “Tišina mržnje”, v: Skopljanac Brunner et al. (1999), Mediji i rat, 55–66.

ROMAN KUHAR

Avtor prispevka je mladi raziskovalec na Mirovnem inštitutu in študent drugega letnika magistrskega študija sociologije vsakdanjega življenja na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

The author is a junior research fellow at the Peace Institute and a postgraduate student of the Sociology of Everyday Life at the Faculty of Social Sciences in Ljubljana.

E: ROMAN.KUHAR1@GUEST.ARNES.SI.

Seized and expelled

Summary on the next page

“Kaj pri Bogu, Alahu, Budi in animističnih božanstvih naredite ti tujci, da bi jih raje in lažje sprejemali? Nič. Veliko tega je narobe, ker imajo nekateri samo pravice, drugi pa samo dolžnosti.”

(Marjan Bauer, *Slovenske novice*, 30. januar 2001)

Zgoda bititi

Vzorec ksenofobičnega diskurza v *Slovenskih novicah*

in izgnati

ljudmi”, v stilu “Kako so nas nategnili”, so po Celovski odmevali kriki” (2/2)⁴, kjer je množica mnenj in glasov zožena na enega samega, ki se predstavlja za najglasnejšega in vsesplošno resničnega.

“Kadar je ‘mnenje ljudi s ceste’ uporabljeno kot zunanji glas v notici, to prekodira zadevo kot manj pomembno, trivialno ter daje posebno težo ljudskemu ‘zdravemu razumu’, četudi je ljudski glas rasističen, šovinističen ali pa popolnoma neveden.”⁵

Tematika je svoj medijski ksenofobični vrhunec doživela v januarju in začetku februarja, čeprav je bil nestrpni diskurz vse bolj intenziven in vehementen že pred letom 2001, vendar ta del medijskega poročanja ni vključen v našo analizo.

V januarju in prvi polovici februarja so jedro daljših novinarskih poročil pogosto sestavljala le mnenja anonimnih okoličanov, vloga novinarja pa je bila zreducirana na tako imenovane vmesne stavke, vezni tekst, med nestrpnimi stališči. Ta so bila v medijih objavljena neposredno, brez dodatnih komentarjev ali pojasnil, za njeni pa se je, tako je naše mnenje, pogosto skrivalo tudi nestrpno novinarsko pero, ki so mu tovrstna mnenja rabila za odlično zaslombo pred neposredno konfrontacijo med klici k strpnosti in nestrpnim medijskim diskurzom.

V tem času so ob glavnih linijah poročanja o zaostritvi med Šiškarji, državo in obema domovoma deli člankov poskušali označevati značaj ilegalnih imigrantov.

“Tujci sicer niso nasilni, tudi z ogovarjanjem nikogar ne nadlegujejo.” (9/1)

“Opijajo se ne pretirano, od alkoholnih pijač pijejo praviloma le pivo.” (9/1)

“Še najbolj prijazni so Iralci, najbolj nepredvidljivi pa državljani Sierre Leoneja; ob njihovih pretečih pogledih so nam v vodstvu centra svetovali, naj raje odidemo in se tako izognemo neljubemu nasilju.” (31/1)

V drugi polovici februarja in pozneje se poročanje o imigrantih zoži večinoma na kratka poročila o številu prijetih ilegalnih migrantov, vehementnost ksenofobije pa upade. Na Črnih straneh objavljajo tudi vse več člankov o tihotapcih ilegalnih migrantov. Migranti so predstavljeni kot njihove žrtve.

4 Vsaka navedba iz *Slovenskih novic* je opremljena z datumom objave v časopisu. Seznam člankov in njihovih avtoric in avtorjev je objavljen na koncu tega sestavka.
5 Prim. Luthar, Breda (1998) *Poetika in politika tabloidne kulture*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, str. 235.

The fourth line is a militant discourse. This one is most often found in the items featured on the crime watch page: “Two illegal immigrants seized near Mirna, thirteen near Krško. To be expelled straight away.” Whenever reporting on the capture of immigrants, *Slovenske novice* uses the verb ‘seize’ which connotes more forcefulness and violence than the verb ‘to capture’. The use of ‘seize’ alludes to violent situations, threats, resistance, struggle, conflict, and in reporting on illegal immigrants its role is to connote the violation of the law that is a threat to our safety. The use of the verb ‘expel’ instead of ‘hand over’ (to foreign official bodies) has a similar function.

The basic strategy of stereotyping underlies all four lines of discourse. It is the painting of a black and white picture whose intention is to create two opposing groups – us and them – where we are better and they worse, we are victims and they a threat.

GROŽNJA DRŽAVI

Novinarji *Slovenskih novic* so argumente proti prebežnikom in prebežnicam iskali na raznih nivojih – od državnih do osebnih, skorajda intimnih. Na makro nivoju je “begunska reka” (9/1) ogrožala državo – o nacionalni ogroženosti zaradi imigrantov so navsezadnje govorili celo v slovenski vladi – na mikro nivoju je bilo ogroženo zdravje posameznikov in posameznic z “druge strani ceste”. Begunci so tako med drugim poimenovani kot “breme” (27/1) in “zadnji udarec” (23/1).

Zdi se, da je po obdobju tranzicije in izgradnji “trdne” slovenske nacionalne identitete ta še vedno ogrožena pri vsakršnem srečanju s kakršno koli drugačnostjo. Zaradi prihoda prebežnikov in prebežnic, ki jih župan Črnomlja razglasi za “nevarnost” (31/1), se “vsakršen kriminal ... razraščá”. (9/1) Drugačnost je enako nevarnost je enako kriminal je enako ogroženost.

Bogata metaforika, ki se je v poročilih o imigrantih pojavljala v *Slovenskih novicah*, je polna izrazov, ki spominjajo na vojne razmere, izredno stanje, naravne nesreče, neobvladljivost nastalih razmer in podobno, njena funkcija pa je predstavljanje problematike kot ogrožajoče za Slovenijo in njene državljanke in državljane.

“Živa reka usiha” (26/2)⁶

“Bodo Bloke spet ječale v grozi” (23/1)

“Nekdo od stanovalcev z begunci obkoljenega bloka pripomni, da še večjo nevarnost kot ebola pravzaprav predstavlja druga bolezen – jebola.” (9/1)

“Vnovični prihod beguncev visi nad Blokami kot Damoklejev meč.” (23/1).

“Begunska šiba božja je nad Blokami spet zašvistela po novem letu.” (23/1)

“Občasno jo zmotijo [idilo Poljanske doline ob Kolpi, op. a.] ilegalni prehodi upajočih na boljše življenje v Evropski uniji.” (5/3)

Napetost med okoliškimi prebivalci in imigranti je ravno tako predstavljena v podobni metaforiki, in je legitimizirana kot povsem razumljiva in sprejemljiva.

“Če tujci ne bodo zapustili Vidoncev, jih bodo poskušali domačini izstradati. Kar je seveda škandal, a razumljiv.” (30/1)

“Znebili se jih bodo zlepa ali zgrda.” (22/1)

Bojan Oblak je v stilu iste metaforike predstavljen kot “eden izmed največjih borcev za izselitev tujcev iz stavbe Ljubljanskega potniškega prometa na Celovski cesti”. (6/2) Sicer pa tudi on sam v svojih izjavah ostaja znotraj istega vojaškega diskurza: “Kar mrgolelo jih je med stanovanjskimi bloki, pa tudi policistov je bilo v hipu nenormalno veliko: specialcev s psi in konjenica. ... Kot na divjem zahodu so jih s konji lovili po okolici, enega pa celo vklenili in odvlekli nazaj v dom.” (6/2)

Prebežniki in prebežnice ostajajo v poročilih večinoma anonimni, kot le delno prepoznana gmota.

“Kar 3000 prijetih ilegalcev je iz Irana, tisoč jih je Turkov, preostalih tisoč pa iz vsemogočih držav.” (5/5)

“Podatki kažejo, da se je ilegalna problematika lani razbohotila.” (5/5)

Država in z njo ljudje – tega dvojega pač ni mogoče ločiti – je ogrožena tudi v ekonomskem smislu. Ko trdna tla izgubijo vsi drugi argumenti se ekonomski argument – podobno kot medicinski v primeru razvpitega referenduma o umetnem oplojevanju – še naprej zdi povsem legitimno sredstvo ksenofobičnega diskurza.

“Na pu Murska Sobota imajo tudi kadrovske težave, predvsem zaradi povečanega obsega dela z ilegalci, za kar so samo na tej postaji zapravili 25,2 milijona tolarjev, prevozili dodatnih 700.000 kilometrov in pridelali približno 15.000 nadur.” (27/2)

“Seveda še ne vedo, kdo bo plačal 395 uničenih zajtrkov, a jasno je, da bo občinski proračun že tako bogatejši za zajeten kupček denarja. Država jim bo za desetdnevno gostoljubje tujcem plačala tri milijone tolarjev kar tako, kak milijonček pa bo kapnil še od najemnine, oskrbni dom za vsakega begunce je bil ocenjen kot A kategorije.” (2/2)

“Iz centra za odstranjevanje tujcev jo je v petek na potep mahnil 17-letnik iz BiH.” Ta je potem neki stari gospe iz rok hotel iztrgati torbico. “Mulca se stara gospa ni ustrašila in ga krepko mahnila z dežnikom, da je pobegnil. Ne prav daleč, ker ga je hitro prijela policijska patrulja in ga po postopku predala materi, ki je tudi v centru za odstranjevanje tujcev. Ve se, na čigav račun.” (18/4)

GROŽNJA LJUDEM

Sklicevanje na ogrožanje ljudi, tako v varnostnem, socialnem, ekonomskem in tudi zdravstvenem smislu, je najpogostejša oblika zaskrbljenosti, ki jo pri vprašanju ilegalnih prebežnikov omenjajo *Slovenske novice*. Toliko bolj je poudarjena tudi zato, ker o občutkih ogroženosti govorijo predvsem okoliški prebivalci, ki jim je bil medijski prostor pri poročanju o ilegalnih prebežnikih široko odprt. Njihova ksenofobična stališča so *Slovenske novice* prenesla v javni medijski in družbeni prostor in jim v okviru tega dala legitimiteto. Ksenofobija je bila najprej prenesena z ulice v medije, ne obratno, a ko se je v medijih pojavila v povsem nerefektiranih oblikah, je s tem ustvarila začarani krog, saj je legitimizirala nove ksenofobične pojave, ki v naslednjih korakih že nastajajo kot posledica ksenofobičnega diskurza v medijih. Bolj ko so mediji podžigali nestrpnost in tako legitimizirali prostor za ksenofobijo, pogumnejši so postajali lokalni prebivalci in trdneje so bile zakoličene vaške straže.

“Zdaj so pobesneli Šiškarji – komaj so se ilegalcev znebili, že so jih dobili spet nazaj na svoje dvorišče. ... Prebivalci so si morali večkrat pometi oči, saj niso mogli verjeti temu, kar so videli skozi okna; s stopnišč doma na Celovski cesti so jim veselo mahali Iranci, Čečeni, pa državljani Sierre Leoneja in Šrilanke.” (2/2)

Prebežniki in prebežnice kot “neljubi in pogosto problematični sosed” (30/1) predvsem ogrožajo zdravje okoliških ljudi, ki “počasi tonejo v nemoči” (9/1), ki jim je “vsiljeno ... sožitje” (27/1) in ki jim “begunski val ... močno degradira ... vsakdanje življenje”. (9/1). Kot argument za odstranitev sta uporabljena njihovo domnevno bolezensko stanje in okuženost z eksotičnimi boleznimi.

1 Karikatura, objavljena ob preselitvi prebežnikov iz ljubljanskega centra v Begunski center Vidonci. (*Slovenske novice*, 22. januar 2001)

“Zdaj prebiva na Celovski do 600 ljudi pisane etnične, kulturne, izobraževalne, starostne, zdravstvene slike. ... Seveda so predvsem zdravstveno šibkejši občani bojijo izbruha ebole ali kakšne druge epidemije. ... Če si name-

njen v dežele, iz katerih prihajajo begunci, te brez cepljenja ne spustijo tja. Kdo pa preverja begunce, ali so cepljeni?" (9/1)

Argument ogroženega zdravje, čeprav zaradi prebežnikov in prebežnic nikjer nihče ni zbolel, je težo pridobil po odkritju stenic v obeh dveh domovih. Tokrat z imenom in priimkom poimenovani prebivalce Vidoncev reče:

"Če pa so stenice res tam, smo slišali, da so ilegalci že tako okuženi." (22/1)

V medijih je moč zaslediti še eno vrsto ogroženosti, ki presega ogroženost na ravni "naših vrtov", "naših dvorišč" in "naše zemlje". Imigranti in begunci naj bi namreč posegali tudi po "naših ženskah". *Slovenske novice* tako v pripovedovanju "ogroženih" anonimnih posameznikov objavijo zgodbo o "jeboli" (9/1), kar je nova besedna skovanka, ki naj bi aludirala na seksualnost in prostitucijo.

"Medtem ko nekateri trepetajo pred izbruhom ebole, pa prostitutke s premožnejšimi tujci seksajo kar po klopcah." (9/1)

"Vsi begunci niso samo reveži, nekateri imajo precej pod palcem. To so odkrile prostitutke, pretežno Slovenke, ki so se kar tam za plankami onegavile." (9/1)

Pričanja o podobnih namerah "poseganja po naših ženskah" prinaša tudi članek o izkušnjah Bločanov, kjer so bili med vojno nastanjeni begunci iz bivše Jugoslavije.

"Domačinke so se bale za svojo čast, strah jim ni dal spati." (23/1)

"Drugi so poleti iz bližnje okolice opazovali domačinke po vrtovih, da se niti po solato niso upale pripogniti, kaj šele, da bi se na dvorišču malce sončile." (23/1)

“Begunci so, da oprostite, nadlegovali ženske in take stvari,’ neradi konkretno navajajo primere iz svojih bridkih ponižanj.” (23/1)

IMIGRANTI KRADEJO

Vlom v garažo

Ljubljana, 16. januarja. Ljubljčan je policistom sporočil, da opazuje dva mlajša moška, ki ju sumi, da sta pred tem vlomila v garaže na Vodnikovih cesti. Na kraj je nemudoma pohitelo več patrolj in med pregledom okolice so v bližini garaž res zalotili 18-letnega E. K. in 16-letnega fanta, oba iz Ljubljane. Oba sta malo pred tem res vlomila v garažo in iz nje odnesla štiri platišča s pnevmatikami. /.../ Z dejanjem sta povzročila za približno 200.000 tolarjev škode. /.../ Zoper oba sledi kazenska ovadba na okrožno državno tožilstvo.

Ilegalci kradejo

Moravske toplice, 26. januarja. /.../ Čedalje več je vlomov in tatvin, katerih storilci so ilegalci in azilanti. In mnogi se upravičeno sprašujejo, kako dolgo bo treba čakati, da bodo postali nasilni do domačinov. /.../ V vikendu v Prosenjakovcih, kamor je bilo zadnje dni večkrat vlomljeno, so razbili steklo na oknu in ukradli nekaj oblačil, baterijo in radio. Lastnik je bil oškodovan za približno 50.000,00 tolarjev. Podobno so prišli tudi v kletne prostore hiše v Martjancih, iz katere so ukradli različna oblačila, se preoblekli in okrepcali z malico. Na koncu so si skuhalo kavo, jo popili in zapustili kraj dogodka. Policisti so storilce prijeli. Kaznivih dejanj so bili utemeljeno osumljeni štirje Moldavci, ki so prej samovoljno zapustili center za tujce v Prosenjakovcih.

Opazite razliko med tema dvema zapisoma v črni kroniki *Slovenskih novic*? Še enkrat poglejte zapis ocenjene škode vloma. V primeru ilegalcev je škoda izražena skupaj s stotini (50.000,00 tolarjev), kar na Črnih straneh *Slovenskih novic* ni pravilo. Zapis s stotini optično hitro zavede nepozornega bralca ali bralko in je v sozvočju z ugotovitvami avtorja članka, da ilegalci “na veliko” kradejo in ogrožajo prebivalstvo. Avtorjeva pretencioznost se pokaže že v naslovu članka, ko izolirani primer kraje posploši na vse prebežnike: “Ilegalci kradejo” (27/1). Enako sta naslovljena še dva članka *Slovenskih novic* (28/2 in 25/4), kraja pa je v naslovu izpostavljena tudi v članku “Ilegalca kradla” (16/2) in “Tujec kradel” (3/4). Ker gre v vseh primerih za krajo oblek, hrane in podobnega, ne pa za krajo vrednejših predmetov, je ugotovitev “čedalje več je vlomov ... in mnogi se upravičeno sprašujejo, kako dolgo bo treba čakati, da bodo postali nasilni do domačinov” (27/1) povsem nelogična in ponovno v funkciji netenja občutka ogroženosti in kse-

nofobičnega ozračja. Preskok s kraj oblek, hrane, baterij in radia k fizičnemu obračunavanju z domačini je radikalen in ima svoj namen.

Drugi pol diskurza o kriminaliteti prebežnikov in prebežnic je navajanje dokazov o njihovem bogastvu, kar naj bi potrdilo neupravičenost njihovih kraj. Ta dvojnost, v katero zapade novinarsko poročanje, je nenavadna, saj se zdi, kot da bi morali novinarji dokazovati, da kraje migrantov niso upravičene. Zastavlja se vprašanje, zakaj je tovrstna "argumentacija" sploh potrebna, saj je kraja v siceršnjem novinarskem poročanju prestopki, ki ne potrebuje argumentov za to, da je obsojena, pač pa je že samo dejstvo kraje dovolj za obsodbo. Razlog je jasen: opravičilo je bilo uporabljeno kot legitimizacija nestrpnega diskurza. Njihova argumentacija ponovno temelji na anonimnih izjavah ljudi, ki živijo ob obeh domovih, ali pa na preprostih trditvah oziroma domnevah, za katere novinarji ne dajejo preverljivih dokazov.

"Med begunci je največ tistih iz srednjega sloja, torej niso popolni reveži." (27/1)

O resničnosti takih dokazov naj bi pričalo tudi naslednje z ničimer podkrepjeno "dejstvo", ki so ga novinarjem povedali stanovalci iz Šiške:

"Po nekaj dneh bivanja in oskrbe v domu se s sosednjih parkirišč podajo proti italijanski meji in čeznjo v Evropsko unijo. Od jeseni so se na to pot odpravljali večinoma s taksiji." (27/1)

Pisanja v stilu "vse kaže, da..." ravno tako izraža samoumevnost kriminalizacije prebežnikov in prebežnic in hkratno pomanjkanje preverljivih dokazov za to.

"Vse kaže, da so ilegalci vlomili v kleti v Bodoncih in Sebeborcih, se najedli in ukradli nekaj oblačil." (25/4)

Martinu so pred kratkim ukradli štiri čolne z vesli. Dva je pozneje našel nižje v soteski. Kdo jih je ukradel in zakaj, ni treba preveč ugibati, ko je znano, da ilegalni tovorniki s čolni prevažajo begunce." (14/3)

ČRNA KRONIKA IN LINGVISTIČNI PRESTOPI

Na Črnih straneh *Slovenskih novic* so vseh pet mesecev, vključnih v to analizo, objavljali kratke novice o številu prijatih migrantov.

ANALIZIRANI IN CITIRANI ČLANKI

Januar

1. Epidemije ebole ni, jebola pa kar vsak dan, Vladimir Jerman, 9. januar 2001.
2. Čez Slovenijo z vlaki in ukradenimi avtomobili, brez avtorja, 11. januar 2001.
3. Vlom v garažo, ni avtorja, 17. januar 2001.
4. Ilegalce le разоčarani, Prekmurci razkačeni, Boštjan Celec, 22. januar 2001.
5. [karikaturna], Aljana, 22. januar 2001.
6. Bodo Bloke spet ječale v grozi?, Vladimir Jerman, 23. januar 2001.
7. Kje so tiste stenice?, Boštjan Celec, 23. januar 2001.
8. Slovenci trgujejo z očmi in jetri, B. B., 24. januar 2001.
9. Begunce iz Šiške, Vladimir Jerman, 27. januar 2001.
10. Ilegalci kradejo, E. L., 27. januar 2001.
11. Azilanti spravljajo v strah otroški vrtec, Boštjan Celec, 31. januar 2001.
12. Nič, Marjan Bauer, 31. januar 2001.

Februar

1. V Vidoncih 395 zajtrkov, ilegalci pa na malici v Šiški, Boštjan Celec, 2. februar 2001.
2. Morilca pripravil, E. L., februar 2001.
3. Spet skrivnostna selitev, B. C., 5. februar 2001.
4. Skozi okno v svobodo, končal v bolnišnici, Boštjan Celec, 6. februar 2001.
5. Ilegalca kradla, B. S., 16. februar 2001.
6. Živa reka usiha, E. L., 26. februar 2001.
7. Petina več kriminala, E. L., 27. februar 2001.
8. Ilegalci kradejo, brez avtorja, 28. marec 2001.

Analiza tega dela medijskega poročanja o prebežnikih in prebežnicah kaže na militantnost uporabljenega diskurza.

Ilegalce izgnali (12/4)

Na območju Krškega so policisti zgrabili šest tujcev. Po postopku pri sodniku so jih izgnali.

Spet 34 ilegalcev (24/4)

Pri Mirni zgrabili 21 ilegalcev, pri Krškem pa 13. Takojšen izgon.

Težave z ilegalci (5/3)

Na ljubljanskem območju so lani zgrabili kar 5000 ilegalcev, kar je trikrat več kot leto poprej.

Ilegalce izgnali (23/3)

Policisti so pri Podgradu zgrabili državljana ZRJ, ki je v Slovenijo prišel ilegalno. Pozneje so zgrabili še 4 Makedonce in 3 Turke, prav tako ilegalce. Po postopku pri sodniku so vseh 8 izgnali.

Zveza zgrabiti – izgnati se pojavlja v večini tovrstnih poročil. Glagol “zgrabiti” v sebi nosi močnejšo, nasilnejšo konotacijo kot glagol “prijeti”, ki se na časopisnih straneh kronike običajno uporablja pri aretacijah ali zajetjih kršiteljev zakona. Uporaba glagola “zgrabiti” aludira na nasilne situacije, situacije ogrožanja, upora, boja, spopada in ima v primeru poročanja o ilegalnih migracijah namen, da tovrstne kršitve zakona prikazuje kot nasilno ogrožanje naše varnosti. Iz njega izhaja tudi depersonifikacija prebežnikov in prebežnic, ki so “zgrabljeni” kot anonimna gmota kršiteljev zakona in ilegalnih prestopov meje. V povsem enaki funkciji je uporabljen tudi glagol izgnati.

Zanimivo je, da se na istih straneh *Slovenskih novic*, na katerih objavljajo bolj ali manj standardizirane novice o prijetih ilegalnih imigrantih, kot je iz zgoraj predstavljenih primerov moč razbrati, pojava sicer standardizirana, a tokrat v “nebojevite” termine prevedena notica o prav takem prijetju migrantov:

Vrnjeni ilegalci (10/4)

V okolici Zabič so policisti prijeli tri tujce ... nato pa so jih policisti predali hrvaškim mejnim organom.

ŠTIRI LINIJE KSENOFOBIČNEGA DISKURZA

V medijskem poročanju o prebežnikih in prebežnicah v *Slovenskih novicah* lahko zasledimo štiri temeljne linije diskurza.

Prvi izhaja iz domnevne ogroženosti države in ljudi. Migranti da državo ekonomsko opustošijo, ljudje pa so ogroženi zaradi nalezljivih bolezni, nižanja življenjskega standarda, kriminala in podobno.

Druga linija kriminaliza migrante. Njihova tatinskost je označena za splošno, za lastnost vseh prebežnikov in prebežnic, hkrati pa na tej točki nastane tudi radikalni obrat, ki poveže kriminalizacijo migrantov z neposredno ogroženostjo prebivalk in prebivalcev.

Tretjo linijo lahko poimenujemo "mi nismo ksenofobi, a ne na mojem dvorišču". To je navidezno strpno stališče do prebežnikov in prebežnic, označuje jih celo za "reveže", a se tovrstna strpnost razblini takoj, ko pride do teme mojega: mojega vrta, mojega dvorišča, moje vasi.

Četrta linija poročanja o migrantih je linija militantnega diskurza. Ta je najbolj pogosta v noticah v črni kroniki, kjer migrante "zgrabljajo" in "izganjajo", vendar ni omejena le na tovrstna poročila.

Skozi vse štiri linije pisanja se prepleta temeljna strategija stereotipizacije. Gre za črno-belo slikanje, ki ima namen ustvarjanja dveh nasprotujočih si skupin – mi in oni. Mi smo boljši in oni slabši, mi žrtve in oni ogrožajoč element. Tako se je rodil sovražni govor *par excellence*.

Marec

1. Poljanska dolina ob Kolpi, odmaknjena v samoti, Vladimir Jerman, 5. marec 2001.
2. Težave z ilegalci, Bogdan Sajovic, 5. marec 2001.
3. Le pogojna kazen, Bogdan Sajovic, 8. marec 2001.
4. Tihotapili ljudi in delili mamila, Iztok Umer, 14. marec 2001.
5. Težave s tujci, V. A., 22. marec 2001
6. Ilegalce izgnali, brez avtorja, 23. marec 2001.
7. Ilegalci prijeli vodnika, Vojko Zakrajšek, 23. marec 2001.
8. Poln keson ilegalcev, brez avtorja, 29. marec 2001.
9. Množica Kitajcev, I. U., 31. marec 2001

April

1. Tujec kradel, B. S., 3. april 2001.
2. Ilegalce z avtomatom, I. U., 4. april 2001.
3. Kitajci kot sardine, brez avtorja, 10. april 2001.
4. Vrnjeni ilegalci, brez avtorja, 10. april 2001.
5. Romuni v pasti, 10. april 2001.
6. Potapljači po begunko, 10. april 2001
7. Ilegalce izgnali, brez avtorja, 12. april 2001.
8. Samo pogojna kazen, Bogdan Sajovic, 14. april 2001.
9. Bravo, babica, B. S., 18. april 2001
10. Tihotapil Makedonca, brez avtorja, 19. april 2001.
11. Tihotapcu pet let, 20. april 2001.
12. Spet Iračani, E. N., 20 april 2001.
13. Spet 34 ilegalcev, brez avtorja, 24. april 2001.
14. Ilegalci kradejo, E. L., 25. april 2001.

Maj

1. Kriminala je manj, V. A., 5. maj 2001.

TONČI A. KUZMANIĆ

Avtor prispevka je doktor sociologije politike, raziskovalec na Mirovnem inštitutu, predavatelj na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, Šoli za management v Kopru in Fakulteti za podiplomski humanistični študij Institutum Studiorum Humanitatis. Področja njegovega raziskovanja so antipolitika, politični ekstremizem, moderne in postmoderne politične ideologije, postsocializem in nova družbena gibanja.

Rasizem in ksenofobija, "Pobijmo jih in ohranimo"

UVOD

O tem, da ksenofobije in rasizma v Sloveniji pravzaprav sploh ne more biti in da zatorej tovrstne nesnage tudi ni, so nas že poučili v številnih tukajšnjih medijih. Tako rekoč v vseh (izjema je *Radio Student*). Najbolj intenzivno od februarja 2001, ko so "dogodki" v zvezi z begunci izbili sodu dno. Razlike v "procesih dokazovanja" o neobstoju ksenofobije in rasizma, denimo, v *Magu* ali *Delu* niso bile kvalitativne narave. Razlika je bila le v stopnji intenzivnosti dokazovanja. Drugače povedano, medijski konsenz o neobstoju ksenofobije in rasizma v Sloveniji v tukajšnjih medijih je kvalitativno soroden tistim izdelkom, ki ksenofobne in rasistične izdelke proizvajajo. Je tako rekoč pojav obče narave. Temu se ne smemo čuditi, saj je to nekaj, kar sodi k problemu samemu. Kako to mislim? Korenjaškost ksenofobne in rasistične govornice, ki v polne luči pride do izraza v "grafitih", s katerimi bom postregel v tem prispevku, ni namreč nič marginalnega. Je osrčje *mainstreama* samega. Radikali in radikalnost na področju t. i. nestrpnosti niso nekaj, kar bi bilo zakrito in sramežljivo. Je preveč vidni, eksplicitni center in centralnost postsocialističnega vsakdanjaka. Tudi na Slovenskem. Če tega kdo "ne vidi", to lahko razumemo. Toda o nevidnosti tukaj ne moremo govoriti zato, ker teh "pojavov" ni, ker so odsotni ali pa zato, ker so morebiti skriti v temi. "Nevidni" so kratko malo zato, ker zaslepljujejo z neposredno in totalno prisotnostjo lastne, tako rekoč absolutne svetlobe in razsvetljenosti. Ta neposredna, zaslepljujoča prisotnost povzroča temo

The author holds a doctorate in the sociology of politics. He is a researcher at the Peace Institute in Ljubljana, and a lecturer at the Faculty of Social Sciences in Ljubljana, the Management School in Koper and Institutum Studiorum Humanitatis, Ljubljana Graduate School of the Humanities. His research fields include anti-politics, political extremism, modern and post-modern political ideologies, post-socialism and new social movements.

E: TONCI.KUZMANIC@GUEST.ARNES.SI.

On Allegedly Non-Existent Racism and Xenophobia in Slovenia Ki da ju v Sloveniji ni našo prelepo Slovenijo" (183)¹

Summary on the next page

in nevidnost (nevidnost/nezmožnost videti je lahko rezultat tako popolne teme kot tudi popolne svetlobe/razsvetljenosti, kakor bi dejal stari dobri Hegel). Sami potencialni "opazovalci" in "vidci" kajpada ne morejo biti opazovalci, če so hkrati luči, ki svetijo in proizvajajo to, česar videti in spregledati ne (z)morejo več.

Namen tega teksta ni dokazovati nekaj, česar tukajšnji opazovalci ne vidijo. Jasno mi je, da v danih okoliščinah kratko malo ni moč spregledati. Zato bom raje predstavil eno izmed številnih tukaj delujočih internetnih strani, ki bolj kot kateri koli postopek dokazovanja govori sama po sebi. Edino, kar moram storiti na začetku, je opozoriti potencialno bralko in bralca, ki sta morebiti občutljivejša, na izraze in besedne povezave, ki jih bo bral. To so namreč grafiti, ki jih tukaj zgolj navajam, in sicer v izvorni, torej domači govornici – brez kakršnih koli popravkov.

1 Navajam "grafite" tako, kakor so zapisani. Tudi z jezikovnimi napakami in s črkami različne velikosti. Velike črke imajo v internetni komunikaciji namreč pomembno lastnost. Gre za močno poudarjanje, včasih celo za kričanje. Številka na koncu navedka pomeni številko grafita, ki sem jih razvrstil po vrstnem redu pojavljanja, in sicer od 1 do 887. Na tej "grafitni strani" niso bile zapisane samo izjave, ki jih tukaj analiziram. Bilo je tudi nekaj poskusov ugovaranja, vendar pa bistveno manj, da o njihovi "kvaliteti" niti ne govorim. Za informacijo, v glavnem so oponenti poskušali ugovarjati s newageovskih pozicij, češ "vsi smo ljudje", kar je posebno poglavje nestrpnosti same, ki se ga bom bolj sistematično lotil v bližnji prihodnosti.

This paper is a presentation of an Internet refugees/immigrants hate-page found at <http://bojkot.muba-bk.si/begunci/>. The messages in the form of "graffiti" reveal the attitude in which refugees and immigrants in general are seen as "Them (Others)". This is just one among many Slovene hate-pages and in the span of only a few months it succeeded in producing almost 900 hateful graffiti. The page was initiated, set up and presented in capitalized letters and it opens with a rhetoric question "*How to get rid of the refugees and asylum seekers?*". This opening is followed by a significant invitation "*Give vent to your anger*". And the anger that found vent through this page is the subject of this study. Its objective is twofold. Firstly, it is an attempt to present the breadth of the phenomenon by giving an account of the manifestations of hatred expressed towards everything Other or different from Slovenianness, and secondly, it calls to attention the discourse in the mainstream Slovene media and their role as the principal producers of this type of public discourse.

"The diagnosis of the current state of affairs" found on this hate-page, which unambiguously indicates that the authors experience it as threatening Slovenianness, operates on four levels. On level one the 'facts' are established. From the "We" point of view, the number of "Them" getting into Slovenia is infinite. In the mythomaniac language of graffiti, there is 'a million' of "Them". The second step, which is also related to the above-mentioned "numerical aspect", is a depersonalization procedure that makes use of 'pests' and similar designators teeming all around. In this matrix every individual belonging to "Them" is seen as a part of 'something larger'. The

Predmet tega teksta je predstavitev vsebine internetne strani "<http://bojkot.muba-bk.si/begunci/>", ki je v obliki "grafitov" vzpostavila "odnos do Njih". Grafitna stran, ki je – do trenutka, ko sem se lotil raziskave, maja 2001 - proizvedla slabih 900 grafitov³, je bila iniciirana, postavljena in predstavljena na silno značilen način. Z velikimi črkami se je v naslovu retorično vprašala: "Kako se rešiti beguncev in azilantov?" V opisu, ki je tudi povabilo k sodelovanju na internetni strani, pa je njen avtor (avtorji, avtorica?) zapisal: "V zadnjem času je beguncev in azilantov polno po naših poljih, cestah, avtobusih rednega potniškega prometa, ki jih prevažajo proti zahodu, in medijih. Kaj meniš o njih? So to res ubogi revčki, ki gredo s trebuhom za kruhom? Ali so samo avanturisti, ki živijo na naš račun? Pohlepneži, ki ne želijo prispevati k napredku svoje domovine in gredo raje drugam, kjer jih nihče ne želi? Vse za dolar več? Povej kaj misliš!" Seveda je k temu takoj pristavljeno značilno in izrecno "Izlij svoj gnev!" Jasno, gnev je bilo moč izliti že "na klik". Ravno gnev, ki je bil izlit na tej strani na osnovi zgornjega vabila, si bomo v nekaterih podrobnostih ogledali v nadaljevanju tega teksta.⁴

Implicitna in eksplicitna "diagnoza obstoječe situacije", ki je bila na grafitnih straneh nedvomno dojeta kot ogroženost (ta je vsebovana že v vabilu k "izlitju gneva"), gre predvsem v štirih smereh. Najprej na ravni ugotavljanja. Gre za to, da je v specifični "Mi" optiki "Njih", ki prihajajo, pravzaprav nešteto. Rečeno v mitomanskem

-
- 2 Lastnik strežnika, ki se nahaja na Gorenjskem kablu (www.g-kabel.si) in na katerem je bila objavljena spletna stran (<http://bojkot.muba-bk.si/begunci/>) je Blaž Kosmač (MUBA Blaž Kosmač, s.p., Lojzeta Hrovata 6, 4000 Kranj). Glede na informacije, ki so objavljene na predstavitveni strani podjetja Muba (<http://www.muba-bk.si/net/reference.html>) pa lahko sklepamo, da je najverjetneje sam lastnik tudi avtor strani oz. "povabila" k "izlitju gneva". Rezultat so bila stališča, ki jih tukaj tematiziramo. Pristavim lahko še, da je pomožni strežnik za njegovo domeno na Kemijskem inštitutu v Ljubljani. Morebiti gre celo za avtorja, ki je tam zaposlen, ki nekoga pozna oz. mu je omogočil, da pride do povezave med izobraževalnim (državnim) in pa komercialnim delom internetnih povezav. Tukaj se še lahko retorično vprašam: V čigavem komercialnem interesu je takšna *hate-page* oz. kdo jo je sploh sponzoriral iz, menda, komercialnih razlogov!? Toda s tem pridem do meje drugega področja, s katerim bi se morali začeti ukvarjati tisti, ki so pristojni za to področje javnega komuniciranja.
- 3 Kot rečeno, številka na koncu vsakega citiranega grafitu pomeni zaporedno številko od ena naprej v neskončnost, kajti stran, o kateri govorim, je še vedno na delu.
- 4 Pravim podrobnostih, kajti ves obseg grafitnih prispevkov, tudi polemike med udeleženci, neštete nianse in ogabnosti, ki jih je moč najti na tem virtualnem mestu, bi zahtevale bistveno več prostora, kot ga v tem primeru imam na voljo. Tukaj lahko predvsem naredim inventuro, matematični prikaz mijevske govornice grafitov, in sicer v skrajno razvidni knjigovodski obliki, v smislu nekakšne "inventure stanja" enega dela tukajšnjih duhov.

(agropopovskem?) jeziku grafitov, "en milijon" jih je. Drugi korak, ki je sestavina same te "številčne plati", je – prek "golazni" in podobnih označevalcev, ki jih kar mrgoli – postopek depersonalizacije. Saj vsak posameznik na strani "Njih" znotraj tovrstne matrice postane del "nečesa večjega". Sledi tretji korak, ali dehumanizacija, ko se tako celota kakor vsak posamezen človek – zaradi oznake "Oni", denimo – spremeni v takšno ali drugačno stvar (eksplicitno se govori o "ljudih" v narekovajih!). Pa ne v katero koli stvar, pač pa vedno v stvar, ki je ustrezno pripravljena, in sicer za odločilen, četrti korak. To pa je, kajpada, obdelava surovine ali odstrel. Skupaj z dehumanizacijo gre torej tudi depersonalizacija, v finalu pa eksterminacija/anihilacija oz. pokončanje. V neposrednem jeziku grafitov se to, denimo, imenuje "zgazt mrhovino!!!!!!". Toda tukaj bi kazalo biti izjemno pazljiv. Ne gre, kakor bomo videli (seveda, le če bomo na to pripravljene in če bomo to hoteli videti), za "običajno" ubiti, pač pa za nekaj, kar na tej točki sam Mi-diskurz pripoznava za "mrhovino". To "mrhovino" – torej mrtve reči in ne žive ljudi (tukaj je poudarek!) – je treba "zgaziti" šele potem, ko je človeška surovina že bila dobesedno preoblikovana (predelana) v "mrhovino". In še več, tukaj ne gre zgolj za "zgazt mrhovino", pač pa za "zgazt mrhovino" s tisto nešteto verigo nakazanih klicajev vred. Prav v tej odprti verigi klicajev, ki sledijo bojnemu klicu "zgazt mrhovino", je skrita "resnica" prav posebne in nedvomno uživaške morilske strasti Mi-diskurza grafitne strani, ki si jo bomo podrobneje ogledali.

third step is dehumanization whereby "They", taken both collectively and individually, are subjected to a conversion procedure that turns "Them" into some kind of thing, for example, through the use of the terms like 'oneji'¹. And the thing "They" are changed into is not any thing, but a specific one that is suitably pre-conditioned for the decisive, fourth step. The fourth step, of course, consists in raw material processing, which in our case amounts to annihilation. To sum up, depersonalization goes hand in hand with dehumanization, leading to the great finale, which is extermination i.e. demolition. In the symptomatic language of the graffiti this is articulated as, say, "zgazt mrhovino!!!!" which roughly translates as "crush the carrion". But we must be cautious here. What we have here is not 'killing' in the usual sense of the word. The "We" discourse has already taken us to the point where people are turned into carrion, that is, dead thing (the stress is on dead) and not live people. The human raw material was first literally remodeled (processed) into carrion, and now it must be crushed. Moreover, 'zgazt mrhovino' is not just a simple battlecry, but it comes along with an infinite series of suggestive exclamation marks. It is precisely this open-ended series of exclamation marks that conceals the "true nature" of that special and undoubtedly joyful passion that pervades the "We"-ridden graffiti page presented in this paper.

Those who responded to the invitation to give vent to their anger actually ended up setting up two pages that dialectically complement each

1 The personal pronoun they, 'oni' in Slovene, is here turned into a hybrid of a concrete noun and indefinite pronoun. (O.V.)

other. One page is “reserved for Us”, the other for “Them” (or “Oneji”). Usually “We” is not explicitly specified through the use of the “we” pronoun itself, save for some cases, as in “We Slovenians” and “All Slovenians”. To self-define “We-Slovenians”, the authors mostly resort to four key features. In the first place, “We” appears as something or somebody who is “too small in number”. “We” is also “poor” (in the sense deserving sympathy), “we” declares itself as being “proud” (or, if not proud, it at least “should be proud”), and finally, “we” produces a surplus value by proclaiming itself “the best”.

And who are “They”? Among other names given to them by “Us” one can find: Asiatics, Bandits, Do-Nothings, Niggers, Work-Haters, Pest, Devils, Yugovichs, Those from the South (Children of the South), Criminals, Bitches, Pricks, Lazybones, “People”, Bugs, Corpses, Muslims, Orientals, They, “Oneji”, Parasites, Cunts (also “oriental cunts”), Pigs, Primitives (also “southern primitives”), “fucking refugees”, Crooks, Rabble, Foreigners, Filthy Bastards, Easterners.

In the paper we give a rather detailed account of the graffiti arranged in such a way as to show how they gradually but inevitably lead to the “final solution” of the refugee issue, that is, various forms of extermination of all foreigners and the different. Let us mention just a few of them here: “Each day at least one of them should be shot at the border and the pests would start to keep clear of Slovenia!!!”. “Kill Čefurji”. “It would be best to set up a mine-field along the borders. Although I think it’d be a pity wasting money on these pricks. It’d be much better if we buried them alive” (636)... Or, “Let’s process some of them into bone meal and we’ll see if they’ll

“MI”⁵ SE PREDSTAVIJO

Prevladujoča mehanika postavitve, ki se je izcimila pri tistih, ki so sprejeli vabilo na “izlivanje gneva” na grafitni strani, se je oblikovala tako, da sta nastali dve kajpada dialektično se dopolnjujoči strani. Na eni “smo Mi”, na drugi, kajpada “Oni” ali, izvirnejše in grafitno, “Oneji”. V nadaljevanju se bom najprej lotil obeh udeleženih strani posamič (torej “Mijev” in “Onejev”), nato pa bom posegel po bolj ali manj dokončnih rešitvah, ki jih ponuja prva stran, oz. to, kar se tukaj samopoiменуje kot “Mi”.

Praviloma zaimkovno samopoiimenovanje “Mi” ni podrobneje določeno, izjemoma pa, in sicer kot “Mi Slovenci” ali “Vsi Slovenci”⁶. Pri podrobnejši samoopredelitvi tega “Mi Slovenci”, prevladujejo štiri lastnosti. Najprej so “Mi” nekaj ali nekdo, ki ga je “premalo”, potem so to “Mi”, ki so “ubogi”, na koncu pa ta “Mi” še o sebi pravi, da “so ponosni”. Bolje, če že niso, pa bi vsaj “morali biti ponosni”. In četrtič, pri samodoločitvi “Mi” še pristavljajo presežno, da so “najboljši”.

“(PRE)MALO NAS JE”

“OSEBNO MISLIM, DA NISEM NACIONALIST V NEGATIVNEM POMENU BESEDE VENDAR JE TREBA RAZUMETI, DA IMA SLOVENIJA MANJ PREBIVALCEV KOT V DRŽAVAH IZ KATERIH PRIHAJAJO BEGUNCI KAKŠNO VEČJE MESTO. TOREJ NE MOREMO IMETI MED SABO MILJON ALI VEČ BEGUNCEV “AZILANTOV” KAJTI POTEM

- 5 To, kar tukaj imenujem “Mi”, ni predvsem nekaj, kar se nanaša zgolj na subjekte, v pomenu posameznih ali kolektivnih subjektov/posameznikov ali skupin. Tudi ni absolutno konkretni način govorjenja, ki bi ga bilo moč povezati zgolj in predvsem s tukaj predstavljanjo “grafitno stranjo”. Nasprotno, ti “Mi”, bolje, to “mijevstvo” je predvsem tisti način govorjenja, jezikovna forma in drža, ki je na to grafitno stran prišla tako rekoč slučajno in od “zunaj”. Saj gre za že vnaprej proizvedeno in neskončno diseminirano žargonsko formo in formulo (v Adornovem pomenu “žargona pravdnosti”), ki je bila vse zadnje desetletje v vseh medijih tukajšnjega množičnega poneumljanja ne samo dominirajoča, pač pa tudi nedotakljiva. Mijevska govorica, zvrst, žargonska forma javne govornice je pravzaprav tista sveta krava, brez katere se tukaj več sploh ne da (javno, pa tudi privatno) govoriti. Še več, je tako zelo totalizirajoča in totalitarna, da se sploh več ne da misliti, denimo, začetka tega ali onega TV dnevnika, tega ali onega novinarskega poročila ali komentarja ... ne da bi tako ali drugače trčili vanjo. Govorim, potemtakem, o cementu, o ključnem vezju tukajšnje javnomnenjske srenje nasplo, o nekakšni “točki resnice” (v drugem žargonu, “točki prešitja”), s katero obče proizvajajoči diskurs “Nas” in “našosti” stoji in tudi pade. To, kar tukaj poskušam analizirati, je glede na nakazano občost mijevske diskurzivne forme pravzaprav zgolj zglede, ki kaže na to, do kod lahko proizvedena javnomnenjska občost Mijev sploh lahko pripelje.
- 6 Tisti, ki “so Slovenci”, pa niso “ta-pravi” (tudi “pošteni”), se v tem žargonu imenujejo “Slovencljni”.

SMO SLOVENCİ ČISTA MANJŠINA IN JIH BOMO MORALI ČEZ NEKAJ LET PROSITI ZA POSLANCA V PARLAMENTU !!! Pa brez zamere v liter ne gre 5 litrov" (54).

"Ja, lahko kaj kmalu postanemo drugi Izrael: ker nas je pac malo cuvajmo svojo zemljo. Azijcev, ki niso zadovoljni doma pa je na milijone!!!" (121).

"A VI VESTE, KAJ JE, ČE RES NI HRANE NITI ZA DOMAČE, PA SE TI VSUJE NA DVA MILIJONA, ŠE EN DODATNI OD NEKOD" (499)

"SEM ZAVEDNA SLOVENKA, LAHKO REČEM DA VZGOJENA PRECEJ V NACIONALNEM DUHU IN TO DRUŽINSKO TRADICIJO BOM NADALJEVALA! MELA BOM 10 OTROK TAKIH POŠTENIH SLOVENCEV K BOJO KEJ NAREDL IZ TE SLOVENIJE! LJUDJE! SAMO MILIJON NAS ŠE ŽIVI! NE PUSTIT DA BI SLOVENCİ IZUMRL IN NAS SPODRINL NEKI KVAZI BOHI BEGUNČKI IN TLE USTANOVIL DRUGO KOSOVO..." (66)

Seveda se na ravni problema "malo nas je" nemudoma postavlja tudi naslednje vprašanje: Kako to "malo nas je" rešiti, preseči? Odgovor je grafitno jasen: "Plodimo se Slovenci" (69)!

"SMO UBOGI"

Pri internetnem "biti ubogi" gre za dve komplementarne plati. Ena je, da "smo ubogi" dobesedno, druga pa ta, da pri reševanju tega "biti ubogi" "najprej pometmo pred svojim pragom pol bomo pa skrbel za druge prasce" (385).

"NAJ BODO BOGI KOLIKOR HOČEJO... MI SMO TUDI..." (84). Drugače povedano, "najprej poskrbimo za svoje ljudi, ki so nekateri veliko bolj revni kot pa ti prekleti azilanti in begunci, ki so tukaj že od vojne za osamosvojitve, ki je že 10(!!!) let končana!!! (571)

"Najprej poskrbimo za svoje ljudi pol bomo pa še za druge. Sej men bi tud blo luštn bit jebiveter, pa met gsm v rokah, hrano zastonj pa streho nad glavo zastonj... Najprej pometmo pred svojim pragom pol bomo pa skrbel za druge prasce" (385).

"TUDI NAM NI Z ROŽCAM POSTLANO, PA NE DELAMO ZGAGE DRUGOD PO SVETU" (244).

"Najprej naj poskrbijo za slovence, ki včasih nimamo denarja niti za obleko..." (92)

still come!" (448), "REFUGEES ARE NOT GOOD FOR US, BUT THEIR ORGANS ARE" (198), "People should go to the borders and stage a wild-game hunt. We should kill them and preserve our magnificent Slovenia" (183).

The other issue addressed in this paper is the issue of the mainstream media. Even though the empirical data are widely available, they still assert that it is not possible that xenophobia, racism, and similar things are present in Slovenia, so according to them, nothing like that exists. Various "methods of demonstrating" that xenophobia and racism do not exist differ only in the intensity. The media consensus in Slovenia about the non-existence of xenophobia and racism is in its nature akin to the products that generate and disseminate xenophobia and racism. The phenomenon is almost an omni-present one, yet it should not come as a surprise, as ubiquity goes hand in hand with this kind of thing. The stalwart quality of the xenophobic and racist speech that finds its full expression in the graffiti considered here is not marginal in character. It is the vital spirit of the mainstream circles itself. In the area of so-called intolerance, radicalism and the radicals are not shy nor are they operating under cover. On the contrary, they make an overtly conspicuous center, or rather, the central arena of the post-socialist everyday of Slovenia. It is possible to accept that some do not "see it". This paper, however, seeks to point out that it is not the absence of these phenomena, or the screen of darkness that make them "invisible". They are "invisible" simply because they are too glaring, and the direct and total light they flash is blinding. Their immediate and blinding presence creates the impression of darkness and invisibility. The potential 'observers'

Zakaj gre v bistvu v mijejski nakazanem razmerju med “Mi Slovenci” na eni in pa Njimi oz. “Oneji”? Mijejska govorica pravi nedvoumno: gre za življenjski prostor. Tovrstno razmerje je zapopadeno kot ekstistencialno v najbolj biološko neposrednem pomenu besede. “Pokazimo, da nismo kar en narod in se uprimo parazitom, tako bo tudi strah druge tujce namerno prevzeti nas zivljenjski prostor. Slovenci stopimo skupaj in nazenimo to golazen ven.” (352)

KAJ SO “ONEJI”?

“Oni” ali “Oneji” v grafitnem diskurzu internetne strani praviloma ne funkcionirajo kot posamezniki/posameznice. Tudi ne kot notranje strukturirana kolektiviteta, pač pa predvsem kot nekakšna združba posameznikov. Nastopa kot množica, ki se vrti okoli ene od lastnosti, ki jim jo je vnaprej pripisala mijejska govorica, oz. Miji sami. Te lastnosti pa se pojavljajo že na ravni imena oz. imen, ki so izpeljana in jim pripisana ravno na podlagi teh lastnosti. Imena so lastnosti, lastnosti so imena! Drugače povedano, “Oneji” nastopajo naravnost kot kloni osrednje (v mijejski govorici danega jim imena) lastnosti. To posledično pomeni, da tako sproducirani “Oneji” sploh ne morejo imeti ne individualnih in ne kolektivnih potez, kaj šele pravic. Natančneje rečeno, v postopku mijejskega poimenovanja se že zgodi vsaj dvoje: razosebljenje in razčlovečenje. Zato se v strogem pomenu besede vprašanje, ki naj meri na “Oneje”, sploh ne more glasiti “kdo so”, pač pa kvečjemu “kaj so”. Oglejmo si najprej bogato izbiro imen (razvrščenih po abecednem redu), ki je na voljo v mijejskem grafitnem diskurzu za “Oneje”.

IMENA

Azijati	Begunci
Azilanti (“prekleti Azilanti in begunci”)	Begunčki (“kvazi bogi begunčki”)
Banda (“banda zajedalska”, “banda zajedalcev”)	Brezdelneži
Banditi	Burekmajstri
	Cigani
	Čefurji (“bedni Čefurji”)

Črnuhi
 Delomrzneži
 Golazen
 Hudiči
 Jebivetri
 Jugoviči (“Cigani, begunci in ostali Jugoviči”)
 Južni (“Južni otroci”, “rešiti se vseh Južnih”)
 Kriminalci
 Kurbe
 Kurci
 Lenuhi
 “Ljudje”
 Mrčes
 Mrhovina
 Muslimani
 Orientalci
 Oni
 Oneji
 Paraziti (“tuji paraziti”)
 Pičke (“pičke orientalske”)
 Pizde
 Plizerji (iz “vica o Pleaserjih”⁹)
 Prasci (“Prasci hudičevi”)
 Primitivci
 Primitivisti (“južni primitivisti”)
 Prišleki
 Refugees (“fucking refugees”)
 Reve
 Reveži
 Revčki
 Slepjarji
 Sodrga
 Tujci
 Tuji
 Umazanci
 Vzhodni
 Vzhodnjaki
 Zajedalci
 Zumbe

9 Gre za znani angleški “vic”, verjetno iz druge polovice XIX. st., ko dva značilna *macho* predstavnika diskurza v samohvalnem pogovoru izmenjujeta svoje “safari izkušnje”. Potem ko prvi pove o safarijih (to pomeni pobjahih) na leve, slone..., drugi pravi: “To pa ja ni nič. Jaz sem praviloma streljal samo majhne, črne, ljudem podobne, ki so klečali in nenehno ponavljali nekaj kot ‘please, please’.”

OD KOD SO SE "ONEJI" SPLOH VZELI?

"No ja mslim da s pršli s džungle" (649). V drugi različici pa nekoliko natančneje izvemo tudi njihov izvor in kajpak tudi njihovo "naravo": "Glede azilantov pa tole: treba je vedet da je bla vojna v Bosni svinjarija. Meni se smil ves folk južneje. Pejte čez Knin, Karlovac, Sarajevo, Gospić. Tam ni blo prijetn. Folk je zdej v revščini. Pa ne sili gor. Te pičke orientalske pa hodjo sem kot turisti - s to razliko da bi tle ostal in spreminjal etično strukturo. Sej so Japonci tudi vzhodnjaki pa se ne seljo. Jebat ga, cigane lahko krotiš samo s pestjo. Don Gato" (564).

KAJ "ONEJI" POČNO?

Na najbolj splošni in neposredni ravni rečeno, "begunci jebejo Slovenijo". (759) Vrhu tega pa počno še naslednje, bistveno bolj opredeljive nečednosti:

1. Kradejo

"Danes so moji prijateljci sunili avto; zivi blizu prehodnega doma in policija je rekla, da so ga verjetno sunili prebezniki." (518)

2. Škodo delajo

"Bojda so stanovanja v siski cenejsa za 30%" (354)

KAKŠNI SO ŠE "ONEJI" V PERSPEKTIVI MIJEVSKE GOVORICE?

1. Sodrğa so

JAZ SEM IZ ŠIŠKE IN SO NAPADLI MOJO HČER, IN KAJ PRAVITE NA TO! SVI VI LJUBITELJI TEH AZILANTOV IN ZAGOVORNIKI TE SODRGE." (658)

2. Lenuhi

"Strpajmo jih za bodečo žico! Begunce, ministre, sekretarje in ostale sleparje pa še vse druge, ki podpirajo lenuhe" (355).

3. Delomrzneži

"Nihče mi ne bo rekel, da mlad zdrav moški, pa naj bo država še tako revna, ne more dobiti poštenega dela. Prosim vas! A za mobilni telefon pa za v gostilno pa ima denar?" 577

“Poserjem se ti na kulturo iranca, ki v svojem besednjaku ne pozna besede DELO. POSERJEM SE na vse vzhodnjaške azilantske kulture, ki v svojem besednjaku ne poznajo besedo DELO. Dajmo jim naše žene, dekleta, zemljo, šole, vrtce, svoj jezik pa bomo imeli svojo kosovo - čez 10 let ali prej. Sicer pa nam to politiko šibajo že šiptarji.” (534).

“Vi, ki mislite, da bo možno te črnuhe naučiti delati, se krepko motite. Iz svoje dežele so ušli zato, ker so mislili, da na zahodu dobesedno tečeta med in mleko, seveda brez dela... Tudi po 3 generacijah ne bo nič bolje!” (545).

4. Kriminalci

“Statistični podatki kažejo, da nam največ kriminalitete povzročajo CIGANI, BEGNCI in ostali JUGOVIČI - ljudje, ki se ne znajo asimilirati, delati in živeti normalno.” 534

“To so bedni čefurji, ki samo povzročajo kriminal... poleg tega povzročajo samo brezposelnost slovencev, ko pa sami dobijo že dost hrane, pijače...” (302)

“A se je kdo vprašal, koliko je med temi azilanti kriminalcev, ki jih doma preganjajo, moramo njih tudi sprejeti... Slovenci bomo manjsina v slovenski republiki Iran... sram me je, ker v vas ni nobenega slovenskega ponosa...” (104)

“Samo pomislite, če npr. v Iranu zaslužiš 30 us\$ na mesec, kako lahko daš 10. 000 ali več DEM za to, da te grupa kriminalcev spravi kamor pač te. Če mene kdo vpraša, je ves ta denar dobljen na črno, ilegalno. Zaključek si pa iz tega naredite sami” (113).

5. Zalezovalci in posiljevalci

“Smrdijo, zalezujejo slovenke in ostale ljudi, poleg tega ima vsak mobilni telefon in kup bankovcev v zepu... Slovenci smo se prevec borili za svojo državo, da bomo sedaj se druge jemali pod streho... najprej poskrbimo za svoje... poleg tega pa se ti ljudje zaradi razlicnosti kultur ne bodo nikoli asimilirali. Se malo, pa bomo Slovenci v manjsini in ce bomo to dopustili, nas bodo nasi otroci prekleli” (14).

“... Poleg tega pa še kradejo in posiljujejo...” (135).

6. Bogati in hkrati umazani

“BEGUNCI JEJO OD KAVIARJA IN PIJEJO ŠAMPANJEC... Vsak dan jih lahka vidite v Mcdonaldsu, vidim jih z mobiteli.” (584)

“Dajmo raje denar Slovenskim revnim družinam, ki jih ni malo. Sel sem dostikrat mimo tega doma in videl te prisleke. Kako lahko nosijo nike copate, imajo mobitele... Kje so sploh dobili toliko denarja za pot ce jim pa gre tako slabo. B”(199)

“Živim v bližini azilantskega doma v Šiški. Poizkušam se postaviti v njihovo kožo in takrat se mi zasmilijo. Toda, ko vidim posvinjan travnik, kjer je bilo včasih otroško igrišče, je slika takoj drugačna. Do nedavnega so zahajali tudi v bližnjo trgovino, kjer je pogled v njihove košarice povedal, da si lahko privoščijo marsikaj, čemur se mi odpovedujemo, saj nam naši dohodki tega ne dopuščajo (npr. Riž najboljše kvalitete, najboljše sladkarije, drage delicatesne omake, GSM pa so sploh njihov zaščitni znak...” 182

“meni se nč ne zdijo revčki ampak mislm da so eni umazanci k samo raznašajo boleznii itak pa bo hmal the muslimanov za cel svet... ČE BI BILO PO MOJEM BI ILEGALCE POPISOV K MUHE.... (kri in čast) škoda kukr ni v sloveniji nobenega hitlerja.... Lep pozdrav 88” (232)

7. Nehvaležni

“...ob polnih krožnikih zavržene hrane, razmetanih postelj in ŽEPNINE podpis: Svetina” (543).

8. Preveč si želijo

“veliiiiika hiša z veliikim vrtom, saj si baje vsaj to želijo ubogi azilanti z mobiteli in nekatere ženske s pobarvanimi lasmi” 166

9. Vrhu vsega so vidni

“TUDI MENI NI PREVEČ VŠEČ DA JIH JE TOLIKO ZA VIDIT PRAV V CENTRU MESTA” 568

ČESAR VSEGA JIM “MI SLOVENCİ”
DAJEJO PREVEČ?

1. Preveč udobja

“Vsi imamo svoje pravice, tako tudi oni. Je pa res, da jih država ščiti preveč, bolj kot svoje ljudi. Temu je pa predvsem kriva zakonodaja. Mislim, da jim nudimo čisto preveč udobja.” (340)

“TUDI NAŠI STARŠI SO ŠLI S TREBUHOM ZA KRUHOM!!! VENDAR SO SI GA MORALI ZASLUŽITI SAMI!!!!!! NE PA MI, TE BREZDELNEŽE PODPIRAMO, KREteni!!!!” (303)

2. Preveč pravic

“BEGUNCI IMAJO VEČ PRAVIC KOT NAŠI LJUDJE... PA NE MISLIM PRI TEM LJUDI IZ DRUGIH REPUBLIK, AMPAK ČISTO TA PRAVE SLOVENCE....” (109)

KAJ STORITI?

Po uvodnih predstavitev, ki merijo na to, kaj so “Oneji”, kakšni so in kaj počno, se sedaj lotimo mišijskega vprašanja, kaj (z njimi) storiti? Na poti proti vrhuncem, ki se iztečejo v “dokočno rešitev onejskega vprašanja”, si najprej oglejmo tiste najbolj distančne in umirjene želje in (predlagane) ukrepe za rešitev vprašanja “Onejev”.

Statistične razlage - preveliko število

“BAJE EN AZILANT STANE NAŠO DRŽAVO 8000 TOLARJEV NA DAN. ZANIMA ME, KOLIKO TOLARJEV NA DAN DAJO ZA NAŠE OTROKE?” (319)

“Teh ljudi v Sloveniji preprosto ne moremo preziveti, pa naj se se tako slepimo s svojim sočutjem do soljudi” (472)

“Ne smemo jim dasti ne hrane ne vode raje dajmo vsak tolar Slovenski družini, oni pa naj plačujejo z svojim denarjem, saj ga imajo.” (580)

Medicinsko/higienski razlogi

“...Kaj pa zdravje teh ljudi. Prihajajo iz vsepovsod, iz področja ebola in še kakšnih drugih virusov in se lahko prosto sprehajajo med nami” (258)

“Vsem zblojenim KSENOFILOM: odpeljite si vsak svojega črnuha domov, mu dajte jesti in piti in ga oblačite in mu plačujte stroške mobitela, pa še kaj žepnine za povrhu, kot se baje spodobi... za proti uslugo lahko dobite aids (originale), ebolo, pcjzle, uši, stenice, ali kakšen drugi ljubki spominek...” (278).

Kulturni razlogi

“Preveč mešanih kultur na enem mestu ne sme biti, saj smo lahko sami priče, ko je razpadla Juga. Že teh mammo preveč ne pa da se še bomo te sprejemal” (580).

“Smrdijo, zalezujejo slovenke in ostale ljudi, poleg tega ima vsak mobilni telefon in kup bankovcev v zepu... Slovenci smo se prevec borili za svojo državo, da bomo sedaj se druge jemali pod streho... najprej poskrbimo za svoje... poleg tega pa se ti ljudje zaradi razlicnosti kultur ne bodo nikoli asimilirali. Se malo, pa bomo Slovenci v manjšini in ce bomo to dopustili, nas bodo nasi otroci prekleli.” (14)

Verški razlogi

“Zanimivo je, da so ‘azilanti’ v veliki večini pripadniki islama. Tudi Srbom, Armencem, Ukrajincem, Bolgarom... je težko pa vseeno ne oblegajo nasih meja... tiha islamizacija evrope” (143, 536, večkratno ponavljanje grafita).
 “Meni se nč ne zdijo revčki ampak mislm da so eni umazanci k samo raznašajo boleznit itak pa bo hmal the muslimanov za cel svet... ČE BI BIL PO MOJEM BI ILEGALCE POPISOV K MUHE.... (kri in čast) škoda kukr ni v sloveniji nobenega hitlerja.... Lep pozdrav 88” (232)

Preveč se množijo

“Tujci ki se pri nas zaposlijo niso tako velik problem kot njihovi odraščajoči otroci... ki se kar množijo!” (370)

“Nevarnost leži v tem, da ko se bodo ti /”ljudje”/ namnožili kjerkoli po Evropi bodo zahtevali še marsikatero druge pravice in na koncu bodo hoteli biti enakopravni staroselcem.” (580)

KAJ STORITI: ŠE ZMERAJ NEDOLŽNI PRIJEMI PRI ODSTRANJEVANJU

1. Dvomi o loški “rešitve”

“Zakaj bi jih lovili cez mejo naj grdo. Saj pri nas se ne bi ustavili.” (42)

“POMAGAJMO JIM neovirano priti v Avstrijo in Italijo, ne pa da jih zapiramo in futramo!” (458)

“Ne maram te ksenofobije, ki se ustvarja zaradi problema beguncev. Rešitev problema vidim v boljši tehnični opremljenosti in več policajih na mejah. Ko pa so begunci enkrat že tukaj, je treba z njimi postopati človeško, pri tem pa ne pretiravati ne v eno ne v drugo stran (pretirano varčevati ali pa razsipati proračunski denar”. (126)

“država naj spremeni zakon in to takoj, da se ne dovoli vstop beguncem !!!!!” (112)

“Lohka bi jim dal drzavljanstvo in pol ne bojo vec begunci. Samo tu je en problem. Oni nocejo slovenskega drzavljanstva, niti nocejo ostati tukaj. Jasnno, kdo pa to hoce? Saj vsak slovenec, ki konca faks razmislja samo o tem, kako cimprej pobegniti iz te luknje, a ne? Zato je najbolje, da jih spustimo cez meje.” (110)

2. Selektivna Zavrnitev: izbor "dobrih Onejev"

"Ven južni PRIMITIVISTI. Južni intelektualci in prijatelji pa kar ostanite in popijte kavico z mano." (648)

"Jst bi omejil število, ki jih države prejme. Prednost majo izobraženci" (404).

"Jaz sem proti jugo "beguncem", črncem in kitajcem bi pa dal delovno vizo, da bi malo popestrili prebivalstvo slovenije (kot v drugih normalnih razvitih državah)" (600)

3. Intelektualno odstranjevanje in pogoji

"Vsak nej nardi maturo iz slov. Jezika, zgodovine in geografije. Ostali raus" (395)

"Jest bi vsem dal državljanstvo, pod pogojem, da vsak opravi maturo iz slovenskega jezika in slovenske zgodovine minimalno z dobrim uspehom, če pa ne bi opravili pa bi jih s strokovnimi prijemi zbrcali iz naše podalpske deželice" (329)

"... Naj drzava uvede prostovoljni begunski davek (placujejo naj ga tisti, ki menijo, da moramo dati zatocisce vsem beguncem)..." (292)

"Po slovenski meji zgradimo 20 metrov visoke zidove pol jih pa naterajmo da prvih milijon k jih skoc dol dobijo drzavljanstvo..." (59)

4. Postmoderna drža: begunci kot hobby

"Ne vem zakaj nas hoce cel kup enih ljudi prepriicat, kako lepo bi morali skrbeti za begunce. Vsak ima lahko svoj okus in ce meni begunci niso vsec, mi pac niso. Tisti, ki bi pa skrbeli zanje, naj pac to pocnejo za svoj hobi in naj si jih vozijo k sebi v stanovanje, druge, ki jim pa taksni hobiji niso vsec naj pa pustijo pri miru" (145)

5. Zavrnitev iz "strahu pred prihodnostjo" in "prekomerno množitvijo"

"Ameriko so okupirali priseljenci in pregnali domorodce v rezervate. Sedaj so gospodarji Amerike tujci, od domorodcev in njihove kulture pa so ostanke le še v muzejih. Ali je potrebno, da se zgodi s Slovenci enako?" (616)

"Nevarnost leži v tem, da ko se bodo ti /"ljudje"/ namnožili kjerkoli po Evropi bodo zahtevali še marsikatere druge pravice in na koncu bodo hoteli biti enakopravni staroselcem." (580)

“Preveč mešanih kultur na enem mestu ne sme biti, saj smo lahko sami priče, ko je razpadla Juga. Že teh mammo preveč ne pa da se še bomo te sprejemal. Najboljš bi bilo če bi še čefurje fuknal v prehodn dom pa njihova stanovanja dal Slovenskim družinam” (580)

“Ko jih bo dovolj, bodo azilanti rekli: “Slovencljni raus” (435)

“DOLGOROČNO SE LAHKO ZGODI, DA BOMO SLOVENCİ POSTALI BEGUNCİ PRED BEGUNCİ” (447)

“Tujci ki se pri nas zaposlijo niso tako velik problem kot njihovi odraščajoči otroci... ki se kar množijo!” (370)

“Na koncu bodo pa se hotel biti enakopravni nam, poglejte London staroselci so v manjsini. Vsem tem niggerloverjem in vsem, ki ljubite ostale prisleke kaj pravite na to” (202).

“Dober primer za nas je lahko Kosovo. Albanci so prisleki v Kosovu, postali so vecina in ga zavzeli... Sami moramo poskrbeti za čistost in nacionalno zavest nase države, ker se nam lahko zgodi kaj podobnega saj smo kot sami veste zelo majhna država...” (125).

6. Trše različice “rešitve”

Vojaško-policijski strokovni prijem

“V Slovenijo se pridejo naspat, najest, oblečit in pozdravit, nato pa gredo. Naj dobijo azil tisti, ki ga res rabijo, teh pa je 2%, ostali pa samo kriminal zganjajo! Dajte jih v zapore, ne pa v hotele! Pa naj sami nekaj delajo v domu, ne pa da se tepejo, kdo mora kar naredit. Specialce na Celovško, pa ne se bodo imeli časa med seboj klat!!!!” (133)

“Treba je ostro zastraziti meje s kamerami, psi, policisti in vojsko ter prepreciti, da ljudje sumljivega porekla in namenov preckajo naso državno mejo” (10)

“takoj vrniti na drugo stran meje!” 285

Prisilno delo

“Ja res vsi Azilanti bi mogli delat vsaj po 6 ur na dan v kakšni tovarni in za to bit plačani. Ne pa da denar in hrano kar dobivajo. NAJ SI JO PRISLUŽIJO, POTEM NE BO NESPORAZUMOV” (70)

“NEJ SI BIVANJE ŠE PRISLUŽIJO” (420)

“Svoj kruh naj odslužijo z delom, gibanje naj se jim omeji, saj niso turisti, so osebe, ki so ilegalno prestopile mejo” (402)

“Predlagam, da jih pošljemo na prisilno delo v zaprt prostor po možnosti v rudnike ali kaj podobnega, ko odslužijo stroške bivanja ter karto oz. prevoz v željeno deželo.” (416)

“Za svoje bivanje pri nas naj plačajo z obveznim delom!” (50)

“Predlagam obvezno delo s katerim bi si prislužili dovolj denarja, da bi lahko zaživel, hkrati pa bi imela tudi država od tega korist. (na plačo naj dajo večji davek).” (368, 371)

“So reveži, ki hočejo boljše življenje, vendar Slovenci nismo njihovi hotelirji. Jest bi jih dal delat, jarke kopat, ni važno, nej naredijo nekaj koristnega in naj si zaslužijo svoj kruh, dokler se njihova usoda ne razreši. Tudi mi delamo za svoj kruh. Nobenemu ni nič podarjenega. Ne pa da cele dneve v luft gledajo, mi pa delamo še za njih.” (61)

“Predlagam, da vse begunce sprejmemo, jim damo hrano in prenočišče, oni pa za nas gradijo zid na Kolpi” (390)

“Že zdavnaj bi morali narediti zid na Kolpi!” (353)

“Vsakemu azilantu kramp in lopato v roke in naj naredijo vodovod na Janče in druge kraje po naši deželi.” (432)

“KRMP V ROKE PA NEJ DELAJO ČE SO ŽE TLE” (419)

“Naj gredo delat v Kočevski rog” (454)

“Kdo je za to, da jih čimveč pošljemo v Kočevski gozd, kjer si laho z naravnim (lesnim) bogastvom zgradijo svoje domove (še eno Tomačevo) in si tako sami uredijo življenje. Pa še medvede bodo pregnali v veselje okoliških ljudi in gobarjev.” (176)

Zapor in/ali živalski vrt

“Naredite dom zaprtega tipa nekje na provinci...” (108)

“Prehodne domove zgradimo v divjem kočevskem Rogu in sanje potencialnih beguncev o lepi slovenski deželi se bodo razblinile!” (408)

“Sem za ustanovitev posebnega centra za njih, z medicinsko oskrbo in bodečo žico, da jih ne bo zanašalo na večerne pohode.” (732)

“Mislim, da že izkoriščajo azil in da bi jih mogli poslati nazaj, od koder so prišli, ali pa nekje sezidati velik zapor, kjer bi bili zaprti in ne bi motili ostalih prebivalcev” (374)

“Sploh se ne bi smel gibat. Jaz bi enga srečneža obdržal, da b ga dal v živalski vrt, da nas opominja na težke čase... SLOVENIJO SLOVENCEM” (584)

Suženjstvo

“ZASUŽNIT!” (788)

Koristna izraba surovine

“BEGUNCI NISO DOBRI ZA NAS, ZATO PA SO NJIHOVI ORGANI!!!” (190).

Fronta & orožje

“Na fronto naj jih pošljejo, pa ne bojo rabli znat slovensko!... Verjemite, da bi se mogli vseh južnih REŠIT!!!” 505

“TAKOJ Z OROŽJEM NA HRVAŠKO MEJO!!!” (377, 240).

“Ce ze morajo mladi fantje zapravljati cas v vojski naj ga vsaj koristno. Torej vojska naj strazi mejo, ker je drugace to vstran vrzen denar saj za kaj drugega pa vojska res ni. Braniti se z njo itak ne moremo, ce pa imajo vsi vecjo od nase” (220).

“Strpajmo jih za bodečo žico! Begunce, ministre, sekretarje in ostale sleparje!” 2

IZVIRNO “DOMAČE ROKODELSTVO”

1. Spomin na domovinske vojne

“TAKOJ Z OROŽJEM NA HRVAŠKO MEJO!!!” (375)

“Vojsko na meje, naj imajo tam orožne vaje” (382)

“Na meje postaviti mrtve straže in snajperiste pa bomo videli če si bodo še upali prihajati” (248)

“Dajmo še mi naše mladce iz kasarn (hotelov) malo na mejo, da jim ne bo dolgčas, bojo lahko imeli strelske vaje v živo (bojo strelali plizerje...)” (161)

“Mogoče bi jih pa dodelili slovenski vojski bi lahko vsaj vadila na premikajočih živih tarčah” (526)

“Na mejo je treba poslati vojake z kalašniki, pa bo takoj za 50% manj azilantov!” (204).

“Najprej jih je treba ločit na dva dela: upravičeni azilanti (politični begunci itd.) ter tisti ki v sloveniji izvajajo kriminalna dejanja (organiziranje ilegalnih prehodov in druga kriminalna dejanja (ropi, nasilništvo...), srednje bi vse postrelu in vrgu v FOJBE!!!!!!!!!!” (347, 360)

“PIZDE, NAJ ZGINEJO NAZAJ, OD KODER SO PRIŠLI! SLOVENIJO SLOVENCEM, AZILANTI VEN!!!!!!!!!!!!!!” (570)

“Resitev je preprosta. JLA je poznala mrtvo strazo. Ali: prvo pucaj onda pitaj.” (138)

2. Spomini na Hitlerja in nacionalsocializem

“Uporabiti Hitlerjevo metodo” (460)

“Adolf b' že vedu, kako rešiti begunsko vprašanje” (43).

“Treba jih je dati na živinski vlak in jih poslati tja od koder so prisli” (376)

“Vse v živinske vagone in jih poslat na jug!m” (464).

“meni se nč ne zdijo revčki ampak mislm da so eni umazanci k samo raznašajo bolezni itak pa bo hmal the muslimanov za cel svet... ČE BI BILO PO MOJEM BI ILEGALCE POPISOV K MUHE.... (kri in čast) škoda kukr ni v sloveniji nobenega hitlerja.... Lep pozdrav 88¹⁰“ (232)

“Hitler je imel dober sistem za take pa zraven dodajmo še njihove vodiče ki so jih sem pripeljali” (449)

10 V neonacistični govorici, še posebno od osemdesetih let xx. stoletja, tudi številke praviroma pomenijo črke. Tako je 88 “prikriti” znak za dvojni H, kar pomeni “Heil Hitler”.

“Ja, juhu. Dejmo raj Himmlerja poklicat. On že ve, kako treba ukrepat.” (424)

“Njega dni so imeli tole v Berlinu kar dobro rešeno. 3 metre zidu, štaheldrat na vrhu, pa dežurnega snajperista...” (277).

“v 3-točkah: 1. Opozorilo da so v tujini in naj se izselijo v določenem roku. 2.če prejšnje naštetu ne zaleže /”kensäš”/ njegove prijatelje ali sorodnike. 3.enostavno ga strpaš v na novo/”zalaufane”/ krematorije! (335)

“dodatek:če še to ne zaleže jih uporabimo za poskuse v laboratorijih.zakaj bi mučili uboge živali?” (337)

“Treba je prepreciti ne pa zdraviti, naj si sami placujejo hrano in prenocišce...V roku 24 urah bi jih morali deportirati nazaj v njihovo državo se bolje pa da bi jih kar postrelil ker te kurbe si nic ne dajo dopovedat ,kaj sele kaj nauciti.Zivinski vagoni in ponovna vkljucitev plavza v zelezarni Store je kljuc do uspeha. Naredimo nekaj na kar bodo nasi otroci ponosni.” (411).

“PONOSEM SEM DA SEM SLOVENC! SOVRAŽIM PA TUJO ZALEGO KI JE PRI NAS, S ČEFURJI SO SAMI PROBLEMI. Adolf je to znal! (767).

“VSAK BOSANC NAJ GRE NAZAJ V SVOJO POFUKANO GRDO DRŽAVO! VIVA LA HITLER!!” (821).

“Jaz bi jih poslal v begunsko taborišče, ki se s koncentracijskim taboriščem v Auschwitz-u ne razlikuje v ničemer razen v krematoriju, pa dovolilnice za izhod bi jim uvedel in Bog ne daj, da bi med tem časom kakšno pizdarijo naredil. DOMOLJUB!” (817).

3. Metanje: v vodo, jamo... & (žive) zakopati

“V Soco z njimi” (155)

“VSE NAJ JIH PELJEJO V LUKO KOPER IN NAJ JIH SREDI MORJA VRŽEJO DOL!!” (222)

“POBITE VSE ZAKOPLITE VSE PA BO MER” (745)

“Najboljš bi blo če bi ob jemi kr minsko polje nardil. Čeprov se mi zdi škoda dnarja za te kurce. Bi blo bolj če bi jih kr žive v jamo zakopal” (636).

4. Zgolj, umor - brez dodatnih užitkov

“DOBER BEGUNEC JE MRTEV BEGUNEC” (356)

“šus v čelo pa je...” (413)

“Kar pred strelski zid!!!!!!” (350)

“pobit čefurje” (644)

“POBIT ZUMBE” (265)

“sm pobit hudiče” (830)

“metek v glavo” (741)

“poklijte jih” (740, 743)

“Pobiti čefurje, naložit na vlak pa zašvasat vrata pa čez kolpo poslat pa most v luft vržt” (840).

“Na meji bi morali vsak dan kakšnega ustreliti, pa bi se golazen začela izogibati Slovenije!!!” (107).

“POBIJMO ČEFURJE” 131

“Ko jih jebe vse bi bilo treba pobiti, ne pa da jim dajemo hrano in oblačila na koncu pa lahko kupijo še državljanstvo za 600 sit. Mislim, da bi se jih morali čimpreje znebiti saj nam kvarijo ugled.” (130)

5. Iznajdbe nove, dan na dan...

“Podtaknimo jim nore krave”. (12)

“Nekaj jih spremenimo v KOSTNO MOKO”, pa bomo videli, če bodo še prihajali!” (448)

“BEGUNCI NISO DOBRI ZA NAS, ZATO PA SO NJIHOVI ORGANI!!!” (190)

“ČE BI BILO PO MOJEM BI ILEGALCE POPISOV K MUHE.... (kri in čast) škoda kukr ni v sloveniji nobenega hitlerja.... Lep pozdrav 88” (232)

6. Lov - Kot rekreacijska oblika nove civilne družbe

“Predlagam, da bi morali iti krajani z orožjem na meje in uprizoriti lov na divjad. Pobjimo jih in ohranimo naso prelepo Slovenijo” (183).

KRATKE IN NAJKRAJŠE

Na koncu bom postregel še z zadnjo stopnjo, ki se tudi jezikovno drugače izraža. Za to stopnjo je značilno predvsem to, da vse, kar smo doslej slišali in videli pade pod preprosto oznako: “/diletantsko.”/, s pripisom “Adolf Hitler” (336), oz. z nasvetom “uporabiti Hitlerjevo metodo” (452), kar nedvoumno pomeni “Pobjimo jih do zadnjega.” (134)

Še bolj radikalno povedano: “Dost neumno bi se bilo spuscati v debato s takimi kreteni kot ste vi, dragi Slovani. Ja, adi bi pa ja vedel kako se vas znebit... a ne? (86).

Na kratko, torej:

“Steh auf Adolf !!!!!!!!!!!!!!!” (668) “RAUS” (787), “Niger raus” (731), oz. “ALLE RAUS!!!!!!!!!!!!!!” (391), ter končno, “Sieg Adolf!!!!!!!!!!!!!!” (799).

NAMESTO SKLEPA: *BACK TO THE FUTURE*

“DRUŠTVO MORALNE PRENOVE PREDLAGA: nabavimo orožje in vzemimo stvar v svoje roke, za blagor otrok smo dolžni narediti temu konec. Vsi neki burekmajstri odjebite kmalu boste na vrsti. Dober predlog brat moj, SVETA VJNA SE MORA PRIČETI IN KRIŽARJI BODO ZNOVA VSTALI TER SLOVENSKI NAROD VAROVALI.” (661, 662).

“POZIVAM k sveti Vojni proti vsem tujim parazitom. Za Kristusa Kralja!!!” (659)

Naj za konec zadošča ta grafit, ki se ga ne bi sramoval nit evropski srednji vek. Se mi morda samo zdi, ali pa je Umberto Eco res govoril o “nuovo medioevo”?

POST SCRIPTUM

Samo še dvoje retoričnih vprašanj: čigavi so ti "grafiti" in kakšen je njihov doseg? Grafiti so nedvomno napisani v bolj ali manj razumljivi slovenščini, objavljeni pa na internetu. Lahko torej domnevamo, da so izdelek domače računalniške srenje oz. proizvod načina razmišljanja vsaj enega njenega dela. Iz tega lahko vsaj sklepamo tudi na to, da gre za urbane, izobražene, relativno premožne domačine, v glavnem pa na tiste iz Ljubljane in njene okolice (samo na nekaterih grafutih je bilo moč opaziti štajersko in primorsko "jezikovno patino"). Verjetno lahko sklepamo tudi to, da gre večinoma za mlajšo in srednjo generacijo heteroseksualnih avtorjev, v manjši meri pa za ženske. Ali to pomeni, da tako mislijo, govorijo, delujejo tudi neurbani, manj izobraženi, manj bogati ... domačini? Torej tudi najmlajši in starejši, ženske in homoseksualci? Ne vem, tudi ugibati ne nameravam. Zagotovo pa je, da so tukaj predstavljeni grafiti zapisani na internetnih straneh, torej so del javnega prostora oziroma so izrečeni in zapisani v javnosti. Toliko pa so lahko tudi predmet pozitivne zakonodaje slovenske države. Pravim, lahko.

GORAZD KOVAČIČ

Avtor prijevka je asistent na oddelku za sociologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, sodelavec Mirovnega inštituta in nekdanji odgovorni urednik Zofa.

The author is a research assistant at the Department of Sociology/Faculty of Arts in Ljubljana, an associate of the Peace Institute and a former editor-in-chief of Zofa.

E: GORAZD.KOVACIC@MIROVNI-
INSTITUT.SI.

TO- tal- nost antiko- munizma

Analiza nestrpnosti v reviji *Mag*

The totality of anti-com- munism

An analysis of intolerance in
Mag magazine

This paper is an analysis of the texts published in a political, right-oriented weekly *Mag*. The focus of our study is intolerance towards communism or rather, presumable “continuity of communism”, then towards the left wing, the Balkans, the Balkan peoples and Yugo-nostalgia. We examine the mechanisms of functioning of the intolerant anti-communist discourse, its interplays and integrity. Our main conclusion is that the fronts of the above-mentioned *Mag*’s exclusivist discourse form the ideological whole.

The key feature of the Slovene right wing in the past decade has been its anti-communist rhetoric. The right-wing political parties and pseudo-political organizations call themselves the “Spring parties” and claim all credit for the transition into democracy and for the independence of Slovenia. At the same time they reduce democracy to their own political option, and label their political opponents as heirs of the totalitarian regime that is incompatible with democratic state ruled by law, so they repeatedly call for their ‘lustration’.

The extreme right-wing anti-communism in Slovenia has several Fascist elements. Firstly, it flirts with the collaboration during WWII, most conspicuously through the persecution of those who fought against Fascism and Nazism. They deny legitimacy to the National Liberation War and equate it with crimes against humanity on the ground of the post-war killings of collaborationists. The main Fascist element of right-wing extremism is its tendency towards totality, the total perspective of the world, and total division into “proper” allies and enemies. Accordingly, this study aims to show the Fascistic inclination towards totality and unitarism in *Mag*’s anti-communism. The Fascistic totality addresses the “ordinary man” and depends upon “authoritarian personality” in the context of social instability, uncertainty and threats hanging over many segments of society in the transition period. The strongest seam of the ‘Spring’ structures is their uncompromising and aggressive attitude towards their opponents – that is, “the communist forces of continuity”. From the empirical standpoint these forces, though structurally necessary for the anti-communist discourse, are fictitious, but at the same time they func-

UVOD

Razprava topično analizira besedila v tedniku *Mag* z vidika nestrpnosti do naslednjih skupin oz. stereotipiziranih polj: do komunizma in komunistov, pa tudi do fiktivnega “komunizma” in “komunistov”, do levice in levičarjev, do “Balkana”, “Balkancev” in privrženec jugoslovanske ideje. Ugotavljam, da omenjene vsebinske oblike nestrpnosti, ki pogosto prestopajo meje družbeno sprejemljivega načina izražanja stališč, pri *Magu* tvorijo zaokroženo ideološko celoto. Zato jih obravnavam skupaj.

Prvi del razprave je teoretski in kontekstualen. V njem razvijam okvir, v katerem je mogoče misliti *Magov* in siceršnji slovenski “pomladniški” antikomunizem. Drugi del pa se ukvarja z empiričnim gradivom iz revije *Mag*.

V analizo sem vključil vse rubrike, z uredniškimi bloki satiričnih novic in komentarjev in pismi bralcev vred. Tudi objavlanje teh lahko štejemo za del uredniške politike. Citate iz virov sem označil po tem principu: številka pred poševnico pomeni stran, na kateri se prispevek začne, številka za poševnico pa zaporedno številko revije v letniku. (16/1) tako npr. pomeni stran 16, št. 1, datum izida: 3. januar 2001.

Časovno sem se omejil na 15 števil (januar 2001 – april 2001), saj mislim, da to obdobje ponuja dovolj gradiva za verodostojno analizo ideološke strukture antikomunizma pri *Magu*. Predstavljeno shemo bi lahko z dodajanjem gradiva le še dopolnjeval z novimi in novimi ekspresivno zaznamovanimi nestrpnimi besednimi zvezami (ki jih *Mag* producira vsak teden) in osišči napadov, vendar verjetno ne bi prišel do novih ali drugačnih glavnih sklepov.

ČEMU SE UKVARJATI S SKRAJNO DESNIMI DISKURZI?

O novinarskem delu izpostavljenih mnenjskih voditeljev slovenske desnice je bilo prelitega že precej črnila, a zdi se, da v prazno. Pri polemikah z desnimi mnenjskimi voditelji ali v zvezi z njimi gre običajno za rutinsko konfrontacijo na način (ne)kompatibilne ideološke kontrapozicije, ali pa mainstreamovski nasprotniki desničarskih pozicij sploh ne jemljejo resno. Prva pozicija je voda na mlin perspektive, ki jo kritizira, torej ostre delitve političnega prostora in celotne družbe na dva bregova: na naše in njihove, na rdeče in črne, na dobre in slabe fante, na naprednjake in klerikalce ali na partizane in domobrance. Kakor koli že: gre za kontraekstremizem, za repro-

dukcijo desničarskega diskurza na zgolj zasukan način ali celo za njegovo strukturno dopolnilo.

Na drugačen, bolj subtilen način pa je problematična druga pozicija. Ta zgolj zamahne z roko, češ saj je vse skupaj – objektivno gledano – neresno. Desni ekstremizem jemlje z rezervo, kot nekaj marginalnega, neškodljivega in nesmiselnega. Kot nekaj, kar je zunaj racionalnega sveta in s čimer se torej racionalnemu umu (z vso njegovo ekonomiko in strokovno vzvišenostjo nad stvarmi, podvrženimi upravljanju) ni potrebno ukvarjati. Stališče tipičnega slovenskega liberalno usmerjenega meščana in njegovega predstavnika, ki si ga lahko zamislimo kot komentatorja v katerem od največjih dnevnih medijev, je zato stališče ignoriranja. Ker je vpliv skrajno desničarskih mnenjskih voditeljev domnevno omejen, poleg tega pa njihove diskurze – objektivno gledano – preveča argumentativna nesmiselnost, jih nihče ne jemlje zares. To pa je politično zelo neodgovorno.

Kaj pomeni desničarski diskurz vzeti zares? Najprej pomeni to upoštevati njegovo dejansko in upoštevanja vredno družbeno moč. Dejstvo je, da nagovarja vsaj eno četrtno, bolj verjetno pa eno tretjino ali še večji delež volilnega telesa oz. prebivalstva. Junjski visoki referendumski poraz novele Zakona o zdravljenju neplodnosti in OBMP in sočasna anketa o podpori smrtni kazni pa nakazujeta, da so nekateri izključevalni predsodki še mnogo bolj razširjeni. Nikaikor ne smemo pozabiti na enega od glavnih razlogov, zakaj je fašizmu in nacizmu med svetovnjima vojnama uspelo. Ravno zato, ker ga meščanski intelektualci in politiki niso vzeli zares, ker so ga imeli za klovnovsko avanturo in duhovno blodnjo. Tako sklepanje je lahko seveda povsem legitimno, dokler predpostavljamo racionalnost družbenega delovanja in dokler rezultati početja fašistov ne sestopijo z duhovnih višav na tla.

Zato se ne moremo zadovoljiti z argumentom, da sta naklada in poslovna uspešnost desničarskih medijskih projektov v Sloveniji relativno nizki. Tega namreč ne moremo trditi za njihov diskurzivni doseg. Na eni strani bo verjetno držalo, da tisti, na katere desničarska retorika cilja, ponavadi manj berejo in več poslušajo; v naslonjačih pred televizijskimi aparati in tudi v cerkvenih klopeh ali za točilnim pultom. Poleg tega ne berejo samo (deklarirano desnih) političnih časopisov, pač pa predvsem pretežno apolitični rumeni tisk, ki še bolj perfidno zagotavlja “prebivališče” nekaterim nestrpnim in izključevalnim ideološkim elementom. Skrajno desničarskega diskurza torej ne smemo locirati le na dva do tri časopise, saj bi s tem naredili že omenjeno napako: nezaželeni diskurz bi definirali (t. j. dokončno “za-

tion as a total threat and an omnipresent source of all the difficulties of Slovene society. Such an uncertainty, coupled with contradictions and tautologies, only stimulates aggressiveness and fanaticism. The author compares the structure of contemporary anti-communism with historical anti-Semitism, with the phantom role now ascribed to ‘communists’ and ‘those from the south’ instead of Jews.

The principal axis of intolerance is the struggle against “the communist forces of continuity”. *Mag* journalists define communists as a non-legal corporation whose goal is to preserve the ruling positions and social power. They call it a mafia or “pseudo-state” whose tentacles reach far away and control the majority of the parliamentary parties, the government, the state administration, the media, educational and cultural institutions, and the larger part of the economy. According to *Mag*, the activities of that “octopus” are directed centrally by the President, Milan Kučan. Kučan is presented as the ‘prime fomenter’ of all the bad things in Slovenia, from the uncontrolled privatization of the social property to the inefficiency of the judiciary. Fascistic interpretations characteristically blame all wrongs on a sole mafia corporation – nothing is left to chance, human weakness or given facts of the transition period. *Mag* journalists accuse Kučan i.e. the “communist octopus” for dictating the editorial policies of the biggest Slovene media, for controlling intellectuals, staging Stalinist-like media persecution against political opponents and so on.

They propose two solutions. The first implies an uncompromising and extensive ‘lustration’ of all who allegedly serve the “communist forces of continuity”, or in other words, the expulsion from public functions and

positions of all those who are not their political adherents. The second way out of the transition period difficulties is, according to *Mag* journalists, “joining Europe”. In their understanding this is not simply the legal accession to the European Union, but it is above all a civilizing act which similarly implies the removal of everything that is presumably uncivilized, barbarian, “Balkan-like” and “communist”.

The benchmark to which *Mag* journalists resort is, in addition to the ‘ordinary man’, the ‘bucolic Slovenianness’ which pervades the myth created around the independence of Slovenia. They accuse communists, led by Kučan, for obstructing the attainment of independence and for still representing, at least on the symbolic level, the Yugo-nostalgic option. This ties in with their intolerance towards the Balkans as a structure of non-civilization, violence, law of the jungle, lack of morality and manners. They find the Balkans least acceptable when Balkanism intrudes into the domestic cultural environment of Slovenia. They therefore see the manifestation of Balkanism in the cultures of citizens originating from some ex-Yugoslav republic, and in supposed dealings and practices of the phantom “communist forces of continuity”.

Mag also heads the persecution of the left-wing supporters and their ideas. It equates the left with the illegitimate and anti-state violence seen as a destructive Marxism. On the other hand it describes the left-oriented intellectuals as unstable personalities who are compelled to be dependent on state funds (that is, on the ruling political powers) and private capital, which is presumably the reason for their uncritical attitude towards acute social problems. In their opinion the intellectuals of the left are in the service of the “forces of conti-

betonirali”) kot tako ali drugače omejen in obvladljiv ali obvladan. Analize¹ kažejo, da je izključevalni govor mnogo bolj trdoživ, prilagodljiv in razširjen, kakor bi si želeli ali pričakovali glede na njegovo – spet objektivno gledano – konservativno strukturo. Nadvse uspešno “prebiva” tudi v tako imenovanem *mainstreamu*.

Čemu se torej ukvarjati ravno z revijo, kakršna je *Mag*? Najprej gre seveda za nepodcenjevanje. Drugič gre za to, da je nabor skrajnega desničarskega mišljenja tam bolj prezenten. Stališča, argumentacijski postopki, signali so na kupu in tako lažje razberemo strukturo diskurza. Gre nam za ugotavljanje, kako funkcionirajo ekstremne desničarske argumentacije. Tretjič je *Mag* zanimiv zaradi še enega razloga. Namreč: kljub temu da so zadeve nadvse očitne, se ne zgotdi nič. Čeprav se v kioskih vsak teden pojavljajo številni ekstremistični izpadi nekaterih novinarjev *Maga*, pravnih ukrepov ni. Kakor da bi eni “fevdalci” javnega mnenja drugim prepustili proste roke pri početju na svojih “fevdih” in kakor da ne bi bilo nikakršnega javnega interesa, v okviru katerega bi jasno določili meje demokratično sprejemljivega. Navsezadnje je za samo pluralnost političnega prostora škoda, da se mnoge upravičene kritike vlade in vladajočih elit v *Magu* porazgubijo v množici ekstremizma, stereotipov in elementarne neprofesionalnosti.

FAŠISTOIDNE ZNAČILNOSTI ANTIKOMUNISTIČNEGA DISKURZA

Ključna poteza ali vodilni šiv vsega početja slovenske desnice v zadnjih 11 letih je antikomunistični diskurz; druga plat te medalje je retorika “pomladništva”. To je ekskluzivistična delitev političnega prostora in z njim celotne družbe na dva toga bloka: na blok t. i. “sil kontinuitete” in t. i. “pomladni blok”. Semantično uporaba ali zloraba oznake “slovenska pomlad” cilja na prisvojitve vseh zaslug za rojstvo demokracije in tudi državne osamosvojitve konec 80. in v začetku 90. Pri tem grobo tepta zasluge (levičarskih) novih družbenih gibanj, ki so uveljavljala vrednote človekovih pravic, demokracije in pravne države že precej pred letom “majskih hroščev” 1989. Prav tako diskurz “pomladništva” zanika prispevek liberalnih sil znotraj Zveze komunistov Slovenije in t. i. družbenopolitičnih organizacij k blagemu prehodu iz prejšnjega režima. Vse zasluge za t. i. slovensko demokratično in nacionalno pomlad pripisuje izključno

1 Prim. Kuzmanič: *Bitja s pol strešice*.

sebi. Toda kdo je ta "mi", kdo so "pravi" "pomladniki"? Če bi bili to vsi tisti, ki leta 1989 niso bili člani oz. niso izhajali iz partije in parapartijskih struktur, bi to morali biti najmanj vsi demosoenci. Toda "pomladniška" redukcija "pomladi" se stopnjuje v vse širše izločanje skupin, strank in frakcij; na koncu ostaneta le še dve "pravoverni" (ali pravo-vern) politični stranki, SDS in NSi.

Diskurz "pomladništva" si ne prisvaja le zgodovinskih zaslug za rojstvo demokracije in državnosti, pač pa tudi demokracijo (in državnost) kot tako. Kako bi lahko sicer drugače interpretirali stalni pridevnik "demokratski" kot enačaja "našemu", "našim silam". "Demokratski" desnica je že kar *epiteton perpetuum*, enako pa je s "kontinuiteto" na drugi strani – gre seveda za ničkolikokrat tudi eksplicitno izrečeno kontinuiteto komunizma, totalitarizma, nasilja, brezpravja. Totalitarne stranke pa morajo biti izločene iz demokracije. Da se lahko tovrstna retorična diabolizacija političnega nasprotnika (ali sogovornika) kljub očitni manipulativnosti sprevrže v akcijo z realnimi učinki, pa kaže poskus sprejema zakona o lustraciji. Logični sklep seveda je, da kontinuiteto nedemokracije predstavljajo ravno tisti, ki si jo verbalno prilaščajo.

Diskurza "pomladništva" ne moremo opisati s konceptom fašizma, čeprav ima kar nekaj fašističnih elementov. Je pa bližje postfašističnim diskurzom t. i. nove desnice. Za fašizem kot družbeni red je seveda značilno, da totalna hierarhično-administrativna država totalno mobilizira posameznike. Toda danes so aktualni nekateri drugi vidiki fašističnih gibanj. To je predvsem fenomen avtoritarne osebnosti², ki jo fašistična govorica in organizacija ujameta v posebnem socialnem položaju nestabilnosti in eksistenčne ogroženosti širokih slojev. Zadnje je danes socialno dejstvo, nastalo zaradi tranzicijskih težav, naglega razslojevanja, sistemske brezposelnosti ali revščine nekaterih slojev, kapitalskega pritiska, ekonomske globalizacije itd. Tako je v Zahodni Evropi skrajna desnica uspešna zlasti tam, kjer je razkroj države blaginje pustil težje posledice. Skrajna desnica navorja, denimo, vzhodnonemško brezposelno delavstvo, francoski proletariati v velikih tradicionalnih industrijskih središčih, v Italiji se je v 90. profilirala zlasti kot zagovornica opeharjenih hipotekarnih dolžnikov.³ S podobnimi socialnimi okoliščinami imamo opraviti tudi v Sloveniji in ni naključje, da se desnica večkrat obrača na malega člo-

nuity" for whom they spread political propaganda aimed against political opponents. It consistently repudiates the topics that the independent left-orientated groups have recently brought forward, for example the issues of xenophobia and migration policies, labeling them as 'unproductive' philosophizing, conflict-instigating and even rioting aimed against the statehood and "Slovenianness". The right-wing extremists often use Slovenianness, because of its lack of content, as a handy motive for the repressive measures against their opponents.

The author of this contribution supports the view that right-wing extremism deserves attention and serious treatment, as its effective range is considerably wider than one would suppose on the basis of the circulation figures of the extreme right-wing weekly *Mag*. The exclusivist discourses are very adaptable and are routinely present within the mainstream communication positions. The author warns against ignoring right-wing's extremism as a marginal or irrational phenomenon, since it has realistic impacts on everyday life. The indicators are various extremist incidents, the actions taken by the state bodies, and the level of argumentation in the public debates during the past year. The ideological totality of small-scale, everyday Fascism makes it prone to large-scale and extreme solutions, so we must constantly restrict its maneuvering space.

2 Prim. Adorno idr.: *Avtoritarne osebnosti*. Povzeto v: Dolar: *Struktura fašističnega gospodarstva*, str. 68–69.

3 Martin, Schumann: *Pasti globalizacije*, str. 74.

veka in opozarja na delitev družbe na bogate kapitaliste (ki jih – ne brez osnove – umešča v bližino LDS) in večino tistih, ki nimajo nič.

Naslednja konstitutivna komponenta nove desnice in tudi slovenske “pomladniške” desnice je nekritičnost in nerefleksivnost do lastne pozicije, skupine, voditelja. Simptomatično je, da so te stranke podpovprečno notranje razslojene, da imajo šibko opozicijo, da je notranja kritika manj zaželena in hierarhija direktiv in dolžnosti bolj poudarjena. Poleg tega pa so uspešne zlasti tiste stranke, ki imajo močnega, karizmatičnega in prepoznavnega voditelja s kontinuiteto. Programska in organizacijska unarnost sta bistveni; brez njiju bi volilna baza zapadla v politično dezorientacijo.

Še močnejši šiv, s katerim “pomladniški” diskurz enoti svoje privržence, pa je brezkompromisno napadalno ali vsaj zavračajoče stališče do drugega. Pri tem ni pomembno, ali je ta drugi zgolj fiktiven nasprotnik. Pomembno je, da je totalen, da je tudi zavrnitev totalna. Nikjer v vsej poplavi antikomunistične “pomladniške” govornice nikomur ne uspe netavtološko razložiti, kaj sploh je ta komunizem, ki se zdaj kontinuiru v kapitalizmu in ki da je kriv za vse tranzicijske težave. “Pomladnikov” ne premakne iz vrtenja v začaranem diskurzivnem krogu niti dejstvo, da sami niso zmožni ponuditi nikakršne zdrave vsebinske alternative, ko pridejo na oblast. Za lastne neuspehe in lastno nesposobnost krivijo druge, in to na način, ki spominja na znano freudovsko šalo: prvi izgovor je, da je bilo vladanje uspešno, ampak ga je medijska zarota neupravičeno diskvalificirala, nadaljnji izgovor pa je njemu nasproten: zaradi objektivnih okoliščin, zlasti izdaje v lastnih vrstah, vladanje pač ni moglo biti uspešnejše. Ključna poteza te argumentacijske strukture, ki se verizno ponavlja, ni toliko nepriznavanje lastnih napak, kakor je konstrukcija nasprotnika ali sovražnika kot homogene sile, ki se je zarotila proti nam. Ali ta sovražnik realno obstaja, za funkcioniranje “pomladniškega” diskurza sploh ni relevantno: sovražnik je strukturno nujen; brez njega “pomladništvo” sploh ne more obstajati.

Poučna je analogija z modernim antisemitizmom, ki se je razvil v zadnji tretjini 19. stoletja in se stopnjeval v holokavst. Ne samo da je nacizem težil k odpravi svojega objekta sovraštva, temveč je moderni antisemitizem nastal tudi tam, kjer Judov dejansko sploh ali skoraj ni bilo. Jud, židovstvo sta funkcionirala kot fantom. Antisemitizem začena na točki različnosti med “nami” in “njimi”, toda iz tega se razvije le nestrpnost. Ta se stopnjuje v tesnobo, grozo in paniko šele spričo vprašanja, kaj ta različnost prikriva, kakšna je nevidna podobnost med “nami” in “njimi”. Ta “luknja v realnem” pa je tisto, kar je nevzdržno,

tesnoba se stopnjuje z napredovanjem proti (nemogoči) "končni rešitvi" (*Endlösung*). Tako se antisemitizem sprevrže v iracionalni fanatizem, v blaznost. Pokaže se, da je "židovstvo" "bežališče", kamor se zateka antisemitistični diskurz pred lastno inherentno norostjo, neskljenenostjo, razkrojem. Homogenizirajoči fašistični diskurz torej nujno potrebuje fantom ogrožajočega in vsepričujočega Žida, saj se z gono proti njemu rešuje pred lastnim razpadom.⁴

"Volja po celoti je ena glavnih lastnosti fašistične produkcije realnosti."⁵ Fašistični diskurz gotovosti ne sme iskati, ker jo vedno mora imeti že vnaprej. Subjekt zaznave in refleksije je izključen, ostane mu le še potopitev v Subjekt. Ker je fašistični diskurz zaprt v sklenjeno totaliteto, tautologijo, je nedostopen za zaznavo, argumentacijo. Stalno mora ponavljati isti označevalec, njegova meja pa se pokaže v realnem, ko nikoli ni zmožen realizirati vizije raja, ideala, novega človeštva, ne glede na vztrajno čiščenje sovražnega elementa. Da se sklenjena struktura lahko ohranja, mora nenehno (re)producirati sovražni element in ga hkrati zatirati. "Fašističnega diskurza se v principu ne da simptomalno brati, simptom je že njegova polna celota sama."⁶

Po tej mehaniki, le da ne prignani do stopnje blaznosti in realne agresije, funkcionira tudi "pomladniška" struktura. Na eni strani teži k poenotenju, celjenju "našega" ljudstva, se pravi Slovencev (etnična, kulturna opredelitev) ali pa poštenih, delovnih, navadnih, malih ljudi (razredna opredelitev). Na drugi strani pa konstruira tisto, kar da ogroža to celovito in harmonično družbeno telo, skupnost poštenih ljudi ali slovenstvo. Sovražniki, tisti, ki ogrožajo, so zlasti (kot bomo pokazali pozneje v empiričnem delu):

- ¶ "komunisti", "kontinuiteta", "liberal-komunisti", "udbaši", "tатовi družbenega premoženja", "nasprotniki samostojne Slovenije", "dirigirani levičarski intelektualci" in ostali sovražniki v politično ideološkem in deloma razrednem smislu;
- ¶ "jugoslovenarji", "Balkanci", "srbofili", "Južnjaki", "čefurji", "azijati" ipd. nasprotniki v kulturno rasističnem smislu.

Za tovrstno iskanje grešnih kozlov so dojemljivi zlasti pripadniki nižjih socialnih slojev, ki jih gospodarske spremembe bolj prizadejejo in ki zaradi pomanjkanja finančnega ali izobrazbenega kapitala teže uspejo z novimi poslovnimi strategijami. Poleg tega pa nimajo dovolj znanja, da bi razumeli kompleksne vzroke socialnih sprememb.

4 Dolar: *Struktura fašističnega gospostva*, str. 100–101.

5 Dolar: *Struktura fašističnega gospostva*, str. 111.

6 Dolar: *Struktura fašističnega gospostva*, str. 98–99.

Manj izobraženi zato mnogo lažje investirajo socialno frustracijo v enostavnega, enodimenzionalnega "grešnega kozla". Ta vloga je v Zahodni Evropi doletela zlasti tujce, priseljence, "Überfremderje", slovenski "pomladniški" novodesničarji pa za glavne zajedalce in povzročitelje vseh socialnih težav razglašajo predvsem t. i. "paradržavo". Med "malimi ljudmi" je že kar močno zakoreninjeno kavzalno razmišljanje o družbenih, političnih in gospodarskih problemih, temelječe na nekaj nadvse preprostih in samoumevnih predpostavkah o personificiranem in enovitem povzročitelju. Gre za izjave, kot npr. "Saj vemo, kdo se je okoristil", "Vse bodo uničili", "Če si preglasen, te že utišajo" ipd. Včasih je dovolj že preprost "tisti tam", podkrepjen z molčečo neverbalno gesto, da je vzpostavljen skupni kod. Vedno imamo opraviti z opozicijo med "nami", nemočnimi "človečki", in njimi, dobro organiziranimi, ki "držijo" v rokah vse ključne niti od politike do medijev, se pravi "Organizacijo". Unarnost nasprotnika pa seveda "poziva" k unarnosti množic, ki se fašistoidnemu umu kaže kot edina alternativa pred atomiziranim suženjstvom. Sovražni enotni Subjekt je podlaga za poenotenje malih in ogroženih subjektov pod plaščem dobrega, odrešilnega, preporodnega ali kar preprosto "našega", "pristnega", vsekakor pa homogenega Subjekta.

Glavna os, na kateri gradi diskurz "pomladništva", je antikomunizem: diaboliziranje fantomskega sovražnika in korporativno strnjevanje lastnih vrst, začinjeno z retoriko demokracije, pravne države, ustavnosti ipd. legitimnost dajajajočih gesel, ki pa si jih "naša" stran seveda ekskluzivno prilašča.⁷

IDEOLOGEMI POMLADNIŠKEGA ANTIKOMUNIZMA V MAGU

Kdo So Komunisti?

Najprej poskusimo razkriti "skrivnost", kdo, kaj ali kako sploh so t. i. komunisti. Nastopajo namreč vedno in povsod, v vseh zgod-

7 "Pomladniški" diskurz lahko uporabljamo in se sklicujemo na demokracijo, ne da bi sebi ali komur koli drugemu dovolil zares premisliti ali prediskutirati njen pomen. Adorno pravi, da je za postfašistični (te besede Adorno sicer nikjer ne uporablja eksplicitno) "žargon pravšnosti" bistveno, da je neka beseda, napisana ali izgovorjena v takem tonu, da se "postavlja kot transcendentna nasproti lastnemu pomenu", da je pretrgana dialektika med besedo ali pojmom in stvarjo. Tisto, kar bi bilo treba šele premisliti, žargon "spakedra" in se obnaša, kakor da ga/jo že ima. Iz te samoumevnosti pa sledi razkroj pojma (in posledično lahko tudi stvari) na izpraznjeno metafizično abstrakcijo in na banalno pri-ročnost, razpoložljivo za poljubno uporabo in zlorabo. Glej: Adorno: *Žargon pravšnosti*, str. 41 idr.

bah, vseh aferah, vseh težavah, a nikakor ni jasno, ali so kaj več od pregovornih bitij. Zgodovinska stroka je dovolj jasno opredelila značilnosti komunističnih programov in strategij. Ena glavnih potez komunizma je plansko gospodarstvo z državno ali družbeno lastnino. "Pomladniški" ekstremisti pa stalno ponavljajo, da so komunisti to družbeno lastnino "pokradli", privatizirali v korist peščice – a še vedno ostajajo komunisti ali nekakšni kapitalisti komunisti. Kdo torej so ti famozneži, kaj je sploh njihova bistvena značilnost? Opredelitev komunistov dobimo na dveh mestih. A. S. Jesih iz Portoroža o njih pravi takole: Komunisti so dveh vrst; tisti prve vrste so "oblastiželjni, hinavski, lažnjivi, zahrbtni, premeteni in nevarni tovariši", drugovrstni ali drugorazredni komunisti pa so "neumni in največkrat tudi neuki tovariši, ki obožujejo prve in jim zvesto služijo". (97/5) Bogo Sajovic pa je bolj nazoren. Kdo ali kaj je komunist, pojasni na primeru Miloševića: "Milošević je bil, je in bo ostal komunist. Zato je trditev, da je bil nedemokrat ali nacionalist, nepomembna in zavajajoča. Demokracija, svoboda, nacionalizem, patriotizem, častna beseda, poštenost, enakopravnost, pravičnost in podobna načela so za pravega komunista le orodje, kako ostati zvest partijski liniji, torej kako ostati na oblasti. Mar ni Tito izjavil, da smo se 'mi, komunisti, vedno organizirali tako, kot nam najbolj ustreza'? Včeraj neuvrščeni, danes nacionalisti, jutri demokrati, v torek prisegajo na bratstvo, v sredo ustanovijo Goli otok, v četrtek wtč ..." "Na poti k absolutni oblasti mu ni bilo nič sveto: ne prijateljstvo, ne enotnost partije, ne enakopravnost, ne Juga ne državni denar. Podobno kot njegov vzornik je za seboj pustil razrušena mesta, gore trupel nedolžnega prebivalstva, koncentracijska taborišča, oropane državljane, prazno državno blagajno, terorizem in mafijo ... A zdaj so ga zaprli! Pa saj je vse počel tako kot tovariš Tito. Pravzaprav je Tito dal pobiti več ljudi, več naropal, bolj lagal ... Njega, Slobodana, ki Titu še do gležnjev ne seže, pa bi radi poslali v Haag. ... Morda pa Sloba v trinajstih letih ni zagrešil dovolj zločinov in je zato zgolj kriminallec." (94/15) Za komunista in komunizem torej ni konstitutiven npr. politično ekonomski program, pač pa zgolj in samo brezobzirna tehnika oblasti, vladanja. Za komunista menda cilj posvečuje sredstva, cilj pa naj bi bila kar gola totalitarna oblast in nič drugega. Vprašanje je seveda, kakšna je potem razlika med zgodovinskimi komunističnimi in drugimi avtoritarnimi režimi. Je bil tudi Mussolini komunist? Še več: ali med Mussolinijem in "WTC-jem" ni razlike, je to vse eno in isto?

“Paradržava” in “voluntarizem”

Z odgovori na te dileme se njihovi kreatorji ne ukvarjajo. Pomembno je, da komunisti obstajajo, da kratko malo so, ne kdo ali kaj so. Specifike in kontradikcije reproducentov fantoma ne zanimajo in svoje izjavljalne pozicije utemeljujejo na nenehnem predpostavljaju komunizma ali postkomunizma kot organizirane strukture. Te predpostavke ne bogatijo toliko s preverjeno empirijo, marveč predvsem s produciranjem novih in novih sočnih izrazov in opisov tistega tam. Tisto je veliko, močno, razvejeno, centralizirano, je homogenost interesov in volje. Običajne oznake so: “paradržava”, “podzemlje”, “mafija”, pa tudi “postpartijski vrh” (24/11), “postlevičarska oblast” (16/14), “tranzicijska levica” (22/15), “absolutna tranzicijska oblast postkomunistov” (19/9) in podobno. V nekaterih primerih je torej govor o formalno legalni, a nelegitimni (kontinuirani) oblasti, v drugih (in ti so pogostejši!) pa o nelegalni oblasti, o zajedalski strukturi, kakor jo je opredelil avtor skovanke “udbomafija”⁸. Razmere v Sloveniji tako pogosto primerjajo s “siciljansko družbeno ureditvijo, na podlagi katere nastajajo oligarhije, se kopiči bogastvo in odpoveduje socialna država” (19/14). Govorijo o “umazanih namenih paradžave” (20/8), o “brezobzirni manifestaciji metod paradžave, ki si zgodovino izmisli prav tako poljubno, kot vodi državo” (24/11) in o “predmodernih metodah političnega podzemlja” (98/15). Nedvoumna konotacija je seveda ta, da je “paradržava” zunaj zakonitosti: “nad zakonitostjo stoji voluntarizem paradžave” (24/11).

“Mali prekmurški Napoleon” in

“superračunalnik na Erjavčevi 17”

Kako tudi ne, ko pa imajo opraviti s fiktivnim totalnim nasprotnikom. Kakor “pomladniki” nenehno strnjujejo vrste pod enotnim vodstvom, programom in ideologijo, tako tudi nasprotniku pripisujejo enovitost, centralnost in voditelja. Za centralnost in totalnost “nomenklature” da skrbi en sam človek, in to Milan Kučan. Kučan je osrednja figura, ki se pojavlja tako rekoč na vsaki drugi strani *Maga*. Obsedenost s Kučanom je neverjetna in meji na paranojo. O Kučanu so magovci skovali verjetno največ sočnih besednih zvez in žaljivk. Iz številke v številko izumljajo nove in nove. Naštejmo samo nekatere: “partijec” (19/14), “partijsko kontroverzni” Kučan (16/14), “stari levičarsko-partijski kader” (16/14), “nekdanji partijski šef z zamrznjeno knjižico” (20/8), “predsednik države, nekda

pa partije" (24/11), Miloševićev "slovenski kolega iz partije" (31/15), "partijski kadrovik ter inkvizitor" (3/14), "partijsko korporativni don" (3/14), "šef" (21/1), "szdljevski kralj" (94/8), "despot" (30/14), "žrebec iz kompartijskih hlevov" (94/15), "kukavičje jajce slovenske demokracije" (3/15), "Jankovičev najboljši prijatelj" (21/1), "naš domači Orwellček" (3/4), "mali prekmurski Napoleon" (3/14) itd. Večkrat pa je kar samoumevni "on".

Kučanu pripisujejo osrednjo vlogo v "paradržavi". V svojih rokah da drži vse niti: v politiki, državni upravi, gospodarstvu, medijih in celo v intelektualni sferi. Ne samo, da je imel v zadnjih 15 letih "skorajda absoluten, vsekakor pa daleč najodločilnejši vpliv" (30/14). Kučan funkcionira kot kopija, kot reprodukcija monarha Tita: "Kučan je zvesto hodil po Titovi poti in leta 1986 postal šef partije, od leta 1990 pa je predsednik države." Po Titu "zdaj on daje smernice večini slovenskih politikov, gospodarstvenikov, kulturnikov in tudi novinarjev" (26/13). Široki "interesni krog stare partije" (16/14), klientelo politikov, poslovnežev, uradnikov in intelektualcev da koordinira "superračunalnik Kučanovih svetovalcev na Erjavčevi 17, ki jih podpira, jim zagotavlja kariere, službe, državne subvencije, medijsko promocijo in postranske zaslužke" (16/14). Kučan da s svojimi "izpostavami Erjavčeve 17" (33/8) vlada kot despot, ki nagrajuje zveste podanike in brez usmiljenja kaznuje tiste, ki se mu upirajo.

Eno glavnih orodij Kučanovega despotizma da je medijski korpus največjih časopisnih hiš in nacionalne RTV, "nacionalni mediji, ki so se menedžersko privatizirali, vsebinsko pa naprej služijo virtualni in preobraženi Kučanovi partiji" (30/14). Predsednika Kučana da prikazujejo kot "nedotakljivo sveto kravo" in uredniki bojda "o predsedniku naročajo predvsem pohvalne članke" (30/14). Na drugi strani pa da so "korporativni mediji" z drugimi "kadri" klientele vred aparat za diskvalifikacijo nasprotnikov oz. vseh, ki se ne podrejajo "hobotnici kontinutete": "Napadajo jih njegovi politični privrženci, napadajo jih mediji in ne marajo jih v odvisnost potisnjeni intelektualci" (19/14). To da je čisto nadaljevanje metod prejšnjega režima: "napad, kot ga poznamo iz prejšnjega režima" (60/15). "Pomladniki" so posebno alergični na pogosto omenjeno "medijsko enoumje" (33/8), ki se kaže kot odsotnost enakovrednih medijev z različnim ideološkim ali mnenjskim predznakom. Prvi vzrok za vistousmerjenost vseh večjih informativnih medijev da je dejstvo, da je "država dopustila, da so bankrotirali vsi novi dnevnik" (33/8). Še več: preostale "svetle" izjeme da so žrtev "političnega" oglaševalskega primeža, saj – kot trdi Markeš – Kučanov štab "grozi oglaševalcem" (30/14).

Četudi je v "pomladniških" ocenah medijskega prostora nekaj resnice, je tu simptomatična predvsem ideja, da so vse težave dirigirane iz hierarhičnega centra, da je v ozadju vsega vedno ena in ista korporacija, "superračunalnik". V "pomladniškem" horizontu nič ne more biti prepuščeno naključju in človeškim slabostim.

"Kučan-Drnovškova Slovenija" (96/10) je prikazana kot dežela, ki se "s premočno zmago strank lds, zlsd in Desus čisto zares vrača v komunizem" (94/6) ali "slovenokomunizem" (20/8) oziroma tam kar ostaja. "Kučanova demokracija" naj bi bila le "kozmetično predelana" (24/11), sicer pa "despotska" (30/14). Rešitev iz tega fiktivno obupnega stanja je dveh vrst. Prva je nenehno opevani vstop "v Evropo", razumljen kot civilizacijsko dejanje, ki naj bi nas civiliziralo in pometlo s komunistično-balkanskim barbarstvom (vanj štejejo vse od antiklerikalizma do divje privatizacije). Seveda so postavili tezo, da "si naša kontinuiteta v Evropo sploh ne želi" (3/14), evrokriticizem pa razglasili za še eno zaroto in rezervni scenarij "nomenklature". Druga rešitev pa je lustracija, sodni pregon vodilnih politikov na čelu s Kučanom, ki ga večkrat primerjajo z Miloševićem. Predsednik države, ki menda "sramoti slovensko državo, še bolj pa demokracijo" (3/14), si po mnenju novinarjev *Maga* ne zasluži drugega, kot da "odropota na smetišče zgodovine, kamor po vseh kriterijih demokracije tudi sodi" (30/14). Pogoj za normalizacijo družbe je zanje nič manj kot izgon Kučana kot "prvega gibalca" vseh tranzicijskih tegob: "Kučan je iz ustavne ureditve suverene države naredil gubernijo, vredno malega prekmurskega Napoleona. Kot tak si zasluži natanko to, kar si je zaslužil Napoleon: otok sv. Helene." (3/14) "V Sloveniji bo demokracija šele takrat, ko bo slovenski predsednik X. Y. pozdravil vesti o sodnem pregonu bivšega predsednika M. K., zaradi suma finančne in politične korupcije." (31/15)

"Privatizacija z okusom po segedin golažu"

"Paradržava" ima poleg "nedemokratskega državniškega koncepta" (30/14) – pri tem nikakor ni jasno, kaj točno bi bila prava demokratičnost – več konkretnjših naglavnih grehov. Prvi v vrsti je divja privatizacija, ki je "pomladniška" logika ne zna pojasniti drugače kakor s centralno zaroto. Divje lastninjenje ni rezultat pomanjkljive zakonodaje, pač pa skrbno domišljeni načrt "skupine pokvarjenih komunistov" ali "peščice komunističnih in liberalnokapitalističnih sleparjev" (96/1). To je "finančna oligarhija", ki "ni zrasla zaradi svojega marljivega dela, ampak so jo na položaje postavili politični botri, da so olastnili družbeno premoženje po podobi liberal-

ne kleptokracije" (23/13). Igor Kršinar na tem mestu vzpostavi razliko med dvema vrstama kapitala: eden izhaja iz "marljivega dela", drugi pa je pridobljen z goljufijo in izkoriščanjem. Posledici te delitve, značilne že za nacistično in fašistično retoriko,⁹ sta dve. Prva je teza, da kapital sam po sebi ni izkoriščevalski in da lahko tudi sam od sebe premore socialni čut. V ozadju je koncept korporativističnega nekonfliktnega usklajevanja razrednih nasprotij. SDS, denimo, deklarirano nagovarja "ljudi, ki živijo od svojega dela, torej povezuje tako delojemalce kot delodajalce" (22/15). Drugi sklep tovrstnega korporativizma pa je, da očitno obstajajo neuskladljivi družbeni paraziti, ki jih je seveda potrebno iztrebiti. "Slovenokomunisti" dobijo vlogo, ki je bila v nekem drugem času namenjena "židovstvu".

"Rdeča buržoazija" (23/13) "bivših patijskih privilegirancev, ki so iz tovarišev čez noč postali gospodje, polni kapitala – prej družbene lastnine" (96/10), da je prišla do premoženja s finančnimi posli in z množičnim odpuščanjem delavcev: obojega se v našem kulturnem okolju drži konotacija nelegitimnosti. Primer finančnih "čarovnij" je poskus menedžerskega odkupa delnic Mercatorja, ki je sam po sebi sicer sporen, toda "pomladniki" ga takoj hitijo pojasnjevati z že znanim modelom centralne velezarote. Jože Zagožen je o tem izjavil: "Očitno je to eden zadnjih velikih manevrov za zacementiranje pridobljenih pozicij predstavnikov kontinuitete in eden od obrambnih refleksov pred prihajajočo Evropo." (16/15) Danilo Slivnik pa: "... zaradi približevanja Evropi se hitro zožuje prostor za velike (in nenadzorovane) paradržavne posle in nesluten transfer kapitala iz državnih bank in skladov v zasebne roke." (19/15)

Realni primeri sumljivega lastninjenja pridejo "pomladništvu" prav, ker jih lahko izkoristijo za vzpostavljanje konflikta med fiktivnim komunističnim nasprotnikom in delovnim človekom ali "malim človekom" (27/3), slehernikom, na katerega pravzaprav ves čas tako ali drugače apelira. Ena ključnih izjav celotne "pomladniške" diskurzivne strukture je tale ugotovitev Silvestra Šurle: "Slovenci se že nekaj let ne delimo več na partizane in domobrance, ampak na bogate in revne." (27/3) Revni so žrtve "privatizacije z okusom po segedin golažu" (96/1), t. j. "množica brezposelnih, ki so jih z grobim in nasilnim lastninjenjem na cesto pognali njegovi [Kučanovi] partijsko kadrovani direktorji" (3/14), kakršen je pregovorni Zoran Janković.

“Ideološke pokojnine”

Revščino ali prikrajšanost povzroča po prepričanju novinarjev *Mag*a tudi nesorazmerje med prejemki delovnih ljudi (zlasti mladih in fizičnih delavcev) in delovnih invalidov ter med privilegiji prejemnikov “ideoloških pokojnin” (20/2). Sem uvrščajo najprej tiste, ki so se predčasno upokojili pod posebnimi pogoji (npr. nekatere razvpite nekdanje poslance DZ), nadalje “revolucionarje in oficirje JLA” (3/2), nato pa še kar vse borce NOV kot “najbolj zaščiten skupino, ki izčrpava proračun” (20/2) in mlade generacije delovnih ljudi. “Na njihovih plečih se bo redil Kučanov volilni sloj ostarelih partizanov, podprtih z gromozanskimi pokojninami.” (3/14) Te so razglašene za “zgodovinsko sporne in strahotno nesorazmerne” (25/1), a še več kot to. Janez Markeš jih označuje za enega ključnih “moralnih problemov slovenske družbe” (46/2), pri katerem ne gre le za “finančni učinek” (20/2) ali “finančni interes države” (3/7). Reševanje generalnih moralnih problemov posvečuje posebna sredstva – na tej točki *Mag* ponovno prestopi meji legalizma in svobode govora –, ki jih Igor Guzelj umesti z naslednjo obskurno izjavo v uvodni kolumni: “Če pa bi zbil [t. j. do smrti povozil z avtomobilom] betežnega tovariša z izrednimi zaslugami za narod in z izjemno pokojnino, sem načelno za. Tule se namreč ne gremo humanosti, ampak skušamo množice podučiti, kaj je in kaj ni v finančnem interesu države.” (3/7)

“Kučanova partija proti osamosvojitvi”

Nadvse učinkovito propagandno sredstvo “pomladnikov” je še en domnevni greh “kontinuitete”, s katerim dregne v ideologijo slovenstva, slovenske samobitnosti in slovenske državne osamosvojitve. To je teza, da je slovenska partija, za njo pa tudi “postpartija”, nasprotovala in še nasprotuje samostojnosti Republike Slovenije in jo nekako potiska nazaj v Jugoslavijo ali na Balkan, kakor se temu reče. Če ne drugače, pa tudi z domnevnim zaviranjem vstopa Slovenije “v Evropo”, se pravi v Evropsko unijo. Večkrat lahko beremo, da “ožje vodstvo zks in ljudje poleg njega niso bili za samostojnost naše države” (96/1), da je bila “Kučanova partija proti osamosvojitvi” (20/8) ali da so bili proti osamosvojitvi izpostavljeni posamezniki, denimo: Sergej Kraigher kot “zagrizen komunist in zaprisežen sovražnik samostojne Slovenije” (3/7), Rado Bohinc kot soustanovitelj Socialdemokratske unije, “katere program je v glavnem temeljil na nostalgiji po Markoviću in zvezni državi” (98/7), Neven Borak, ki je leta 1991 kot komentator *Dnevnika* “nezaslišano” “napadel” danja ministra Janšo in Bavčarja, ker sta Slovenijo pahnila v vojno”

(43/15), ali pa – že spet – Milan Kučan, ki da se je “pređen je s težkim srcem ukazal obrambo pred jugotanki, namreč na vse kriplje in pretege ... trdil, da osamosvojitvene vojne ne bi bilo in bi ostali v asimetrični Jugoslaviji” (43/15). Del protiosamosvojitvene zarote da so tudi vsi tisti, ki si *post festum* drznejso kritizirati ali relativizirati “sve-tinjo” osamosvojitve ali pa braniti človekove pravice bivših oficirjev JLA. Janez Markeš ugotavlja, da “nekdo poveljuje ‘časť’ partijcev in vojakov revolucije” in hkrati “omalovažuje ‘časť’ pripadnikov specialne brigade Moris” (20/5), zaslužne za osamosvojitve. Ne samo, da so veterani osamosvojitvene vojne v slabšem finančnem položaju kakor borci NOV ali upokojeni oficirji JLA, pač pa da so tudi žrtve “lova na nekdanje domnevne ‘vojne zločince’” (19/7). “Reformirani partiji so bili sprva proti nacionalnim državam, nato so si jih, ko so enkrat nastale, prisvojili, na koncu pa še sprožili lov proti njihovim prvoborcem.” (19/7) Ta scenarij da se ne izvaja le v Sloveniji, ampak tudi v drugih republikah nekdanje Jugoslavije. Aretacija hrvaškega generala Norca je za Danila Slivnika le “velika notranjepolitična intriga” in “del notranjepolitičnih obračunavanj”. “Nekdanji komunisti” so zlorabili Tuđmanovo začasno neprijateljnost, da so ponovno “vzpostavili svojo oblast”, z istim namenom pa so uprizorili tudi “izmišljeno gonjo proti generalom” (4/9). Agresivni odnos do domnevnih nasprotnikov osamosvojitve gradi na mitu o enotnosti pri ustanovitvi države,¹⁰ na enotni volji naroda, izraženi na referendumu. Tisti, ki so (bili) proti, so lahko le Neslovenci ali pa “izobčenci slovenskega naroda” (96/1).

Balkan – “Smetišče Europe”

Nestrpnost do Balkana, Balkancev, Srbov, Hrvatov, Romunov in drugih narodov z jugovzhoda, pa tudi do jugoslovanske ideje, je drugi tok nestrpnosti *Maga*. Prvi je antikomunizem, poleg teh dveh pa so izraziti še antilevičarstvo z antiintelektualizmom, ksenofobija, seksizem idr. Antibalkanizem s svojimi vrstami vred izvira iz zgodovinske politične povezanosti, toda prevzema predvsem obliko kulturnega rasizma. Balkanu in Balkancem se pripisuje vse slabo, zlasti slabe politične in poslovne navade in vrednote, necivilizirane prakse (stereotip “balkanske klanja”) in sploh splošno predmodernost.

10 Enotnost vseh članov družbe v dejanju sklenitve družbene pogodbe oz. ustanovitve države je bistvena za njen uspeh in legitimnost politične ureditve. Zato je druga plat mita o ustanovitvi političnega telesa izključevanje tistih, ki ne ustrezajo temu konceptu. Več o enotnosti in družbeni pogodbi v: Rousseau, *Družbena pogodba*, str. 73–76.

“Balkan” je geslo, ki zajema necivilizacijo, večno naravno stanje, nered, nasilje, brezpravje, neolikanost in neomikanost. Nasprotje “Balkana” kot necivilizirane kulture je eksplicitno poudarjena “Evropa”, kjer da vladajo pravna država, red, olikanost, poslovno poštenje, svoboda in človekove pravice. Izstop iz Jugoslavije in vstop v Evropsko unijo je tako mnogokrat interpretiran kot dejanje civiliziranja, kot prestop iz barbarstva v omiko.

Stereotipne oznake, ki se nanašajo na “Balkan” in jih lahko najdemo v *Magu*, so naslednje. Politični odnosi: “smetišče Evrope” (11/5), “balkanske zadeve” (33/9), “balkanski posli” (11/5), vračanje “nazaj na Balkan” (3/14) ali na “krvavi Balkan” (39/14), “srbska sekiracija” (96/1), in komunizem kot stvar primitivnih, to je balkanskih ljudstev: “Prepričan sem, da se komunistične ideje in socializem lahko primejo le pri primitivnih, nekulturnih in zaostalih narodih.” (97/5) Kultura: “drugo kulturno okolje” (96/1), posebne “južnjaške pesmi” ali “balkansko dretje” (31/2), “božična potica z okusom po čebuli” (21/1) kot nekaj najbolj neokusnega. Poslovne navade: “privatizacija z okusom po segedin golažu” (96/1), “klump” iz Velike Kladuše (31/2) in nelojalna konkurenca, o kateri Josef Rutar, direktor centra Rutar, kratko malo pravi: “To je balkansko.” (62/14)

“JugonoStal9ija” in

“neka povsem druga Slovenija”

Mnogo pogosteje kakor opisi “Balkana” in balkanskosti z distance pa se “Balkan” pojavlja kot *negativum*. Tisti najbolj nezaželeni učinek nastane, če se “Balkan” “prikrade” v naše kraje, če se pomeša z nami samimi. Nestrpnih antibalkanističnih primerov je v takšnih kontekstih mnogo več. Če Balkanci živijo svoje “eksotično” življenje doma, nekje tam onstran Kolpe (Hrvati bi mejo seveda postavili še niže itd.), je to lahko turistična zanimivost. Kadar se “drugo kulturno okolje” (96/1) znajde sredi Ljubljane, pa postane na lepem močno nesprejemljivo. Ko denimo Slovence pred centrom Mercatorja (katerega direktor je Srb Janković) zabava “napol južnjaška, napol slovenska” glasba, ta “neka povsem druga Slovenija” (21/1) Slivnika šokira. Steinbuch pa se ob tem zgraža brez zadržkov: “Pijani plebs poskakuje ... na uvoženo balkansko dretje” (31/2). Za razliko od naših zabavišč je scena v Evropi menda mnogo bolj kulturna, saj ni “mrtvo pijanih in do konca neandertalskih” “govodorejcev in frizerk” (31/2), ki se pridejo v petek zdivjat na tujerodne melodije, v soboto pa gredo za nameček še nakupovat “klump” v Veliko Kladušo. V Evropi, ugotavlja Dejan Steinbuch, na žurih ni moč srečati “po-

divjanih manijakov" kakor pri nas, predvsem pa: "Pomislite, niti ene južnjaške pesmi!" (31/2) "Balkansko" pomeni neolikano, podivjano, izrojeno, poživaljeno. "Pobalkaniti se" pomeni, denimo, napiti se do mrtvega, vsekakor vrniti se na precivilizirano stopnjo.

"Balkansko"-jugoslovanska" opcija v politiki je temu sorodna. Je sinonim za regresijo, za povratek, za zgodovinsko nazadovanje: "Nazaj na Balkan" (3/14). Ta nevarnost je menda zelo aktualna, saj se "na oblasti tare jugonostalgikov" (3/2), ki bi nas radi stlačili v kako "novo Jugoslavijo" (3/2). "Jugonostalgija" niso le sanjarije tistih, ki da so bili leta 1990 proti osamosvojitvi; v glavnem na skrivaj kot partijski vrh. Na tapeti so posebno tisti, ki so si tedaj "drznili" ustanoviti "projugoslovansko stranko" (3/2) – Rado Bohinc, Rastko Močnik, Gojko Stanič in Živko Pregl. "Jugonostalgija" naj bi bila rezervni ali celo glavni, a prikriti scenarij "kontinuitete", ki nas menda noče popeljati "v Evropo". Viktor Blažič o teh protievropskih elementih pravi takole: "Za te dejavnike se nekako po sebi vsiljuje ime Jugoslovani." Pri "nostalgičnih željah po ... vračanju na Balkan ... nazaj med balkanske zadeve", gre po njegovem mnenju "preprosto za nagon po ohranitvi oblasti" (33/9). Ne le, da bi nam "Evropa" menda nalila čistega vina, nas naučila lepih manir "daleč od balkanskih navad" (97/5), "balkanskost" "kontinuitete" je ravno to, da je njen način vladanja "balkanski", to je predmoderen. Kako tudi ne, ko pa "se komunistične ideje in socializem lahko primejo le pri primitivnih, nekulturnih in zaostalih narodih" (97/5).

"Balkan" kot politični fenomen pa ne straši le v prikazni raznih "zaščitnikov z Balkana" (96/1) in "beograjskih povezav". Z njim imamo opraviti tudi v našem okolju: "novodobni Slovenci so si kupili državljanstvo za dve ali tri steklenice piva" (3/10). In klenci Slovenci imajo z njimi menda težave. Poleg kriminalitete je problem tudi ambivalentna identifikacija s "slovenskimi" nogometaši, še posebno če igrata reprezentanci Slovenije in Jugoslavije: "Saj mi nihče ne bi znal odgovoriti, kateri so naši!" (94/14) Skratka, "Balkan" v naših "domačih" krajih povzroča cel kup nevšečnosti, "mi" in "Balkanci" nikakor ne sodimo skupaj, mešanje "naše", evropske ali srednjeevropske kulture in populacije z "Balkanci" pa da je približno tako neokusno kakor "božična potica z okusom po čebuli" (21/1).

Jankovič, Srb in Kučanov prijatelj

Idealni nasprotnik novinarjev *Maga* je direktor Mercatorja Jankovič, saj združuje več front, na katerih se bojujejo: je "južnjak", "Balkanec", je del "kontinuitete" in Kučanove "hobotnice", poleg tega

pa imamo še zgodbo o divji privatizaciji. O prvem ne priča le "bežen pogled na njegov priimek" (13/8), pač pa tudi njegove prehrabne navade, ki jih je menda podoživljal ob "vrnitvi" oziroma obisku rodne Srbije: tamkaj je najraje obedoval "postan pasulj in ocvrt kruh s kajmakom, ki ga najbolje pripravi mama Ivanka" (6/5). Čudak, ki uživa v pasulju in kajmaku, je leta 1990 "po Ljubljani še iskal manjše gradbene posle in bil prepričan, da sodijo k črnim hlačam bele nogavice" (19/15). Potem da se je kot "nekakšen 'osebni prijatelj' predsednika države Milana Kučana" "povzpel na vrh Mercatorja" (19/15). "Predsednikov varovanec" (31/15) baje "ne bi mogel doseči ničesar brez Kučanove politične zaslombe" (19/15).

Spet znani razlagalni model, kjer se brez centralnega posrednika nič ne more zgoditi. Manjša obsesija *Maga* z Jankovičem je pravzaprav le preokupacija s Kučanom in "njegovo" "paradržavo": "Ker ima Kučan rad svoj klan, je trgovino podaril kar Srbu Jankoviću, in tako dal drugim jasno vedeti, da niso zaželeni." (19/14) "Mercator je v zadnjih letih prek političnih povezav, ki sežejo do predsednika Kučana, uničil ogromno majhnih trgovin ... in si ustvaril paradržavni in polmonopolni imperij." Za te poslovne procese so skovali kar frazo "kučanizacija slovenske trgovine" (16/15). Zraven pa je, jasno, tudi "balkanska" komponenta. Nameravani menedžerski odkup delnic so označili za "predevropski sindrom (v luči nove schengenske meje na Kolpi)" (16/15). Na drugem mestu pa je Slivnik celo pošpekuliral o povezavi med Jankovičem in Kučanom v kontekstu podejavanja državljanstev "južnjakom". Janković kot "prvi južnjak" bo Kučanu na koncu njegove vladavine "izročil še zadnji seznam južnjakov za pridobitev slovenskega državljanstva". (19/9). Krog je sklenjen, zaroti razrednih in kulturnih sovražnikov slovenskega naroda pa se ujemata.

Kraigherjev protokolarni pogreb - "Simbolni incident"

Ugoden sovražnik za ideologe antikomunizma je tudi pokojni Sergej Kraigher, ki mu je poleg komunizma in "jugoslovenarstva" (z ogrožanjem slovenske samostojnosti vred) mogoče naprtiti tudi pokojninske privilegije. Janez Markeš se je v več zaporednih člankih lotil preiskovanja in obsojanja tistih, ki so pokojnemu predsedniku predsedstva Jugoslavije priredili protokolarni pogreb s častno stražo in dali objaviti osmrtnico. V normalnih državniških razmerah takšne posmrtno časti seveda niso nič nenavadnega ali spornega, toda Markeš jih je silovito napadel.

Kdo je bil Sergej Kraigher za Markeša? "Komunist-skrivač" (20/5), "prejemnik največje revolucionarne pokojnine", "junak socialističnega dela" (98/4), ki ga je verjetno bolela vrnitev v "gnili kapitalizem" (98/4), nasprotnik samostojne Slovenije in demokracije, ki je "osamosvojitvi nasprotoval tako praktično kot tudi dogmatsko - teoretsko" (20/5), "revolucionar, poistoveten z jugovojsko", ki je "odkrito nasprotoval slovenski osamosvojitvi" (20/5), itd. Protokolarni pogreb je Markeš opisal takole: "Poplava partizanske svilnate in plehnate simbolike ter ikonografije socialistične revolucije" (20/5). Glede osmrtnice pa je uporabil naslednje izraze: "nabuhla nesmrtnica", ki "bi morala vznejevoljiti vsakega kolikor toliko poštenega Slovenca" (20/5). Osmrtnica je "vsakemu pravemu Slovencu tuja", režim pa nas menda sili, naj jo kar mirno požremo oziroma "pogoltnemo s kostmi vred" (20/5).

Kosti, o katerih govori Markeš, so kosti žrtev komunizma. Kraigherja je posredno obtožil odgovornosti za zločine proti človeštvu, pa tudi proti narodu (to je seveda narodnjaška kvazipravna pogruntavščina). V kontekstu protokolarnega pogreba je govoril o "zločinih zoper človeštvo", tudi o "zločinih Mitje Ribičiča in Zdenka Roterja" (20/5), uporabo državnih simbolov na pogrebu razlaga kot "kontinuiteto komunistične Jugoslavije ter hkrati avnojskih zločinov" (20/5) ali kot "obračun s slovenstvom" (20/5), saj da je bila komunistična revolucija "protinarodna, in ne narodnoherojska" (20/5). Ta "obračun s slovenstvom" da je bil na eni strani obračun s poštenimi slovenskimi (domobranskimi) fanti, verjetno tudi z nekakšnim "slovenskim" načinom življenja (to je našega "pristnega" življenja v skladu s tradicionalnimi vrednotami) in na koncu tudi obračun s slovensko samostojnostjo. "Obračun s slovenstvom" in njegov antipod – slovenstvo – imata tu tele tri dimenzije: kosti, "sonderweg" slovenstvo¹¹ in državnost.

Najbolj aktualna je zadnja, saj Markeš v uporabi državnih simbolov v čast protidržavnega pokojnika vidi ne samo "simbolni incident" (20/5), ampak tudi "protiustavni kontekst" (27/8), ki kaže na mizerno "stanje slovenske državitvornosti" (20/5). Markešu gre za neomadeževano "simbolno vrednost demokratične ustavne države (republike) Slovenije" (27/6). Vojaki častne čete "predstavljajo državniške simbole in opredeljujejo vrednostne temelje te države" (27/8), med temi pa je po Markešu tudi "ločitev države in revolucije" (27/8) oz. povedano z drugimi besedami: "Revolucija in sploh vse

11 Prim: Kuzmanič: *Ekstremnost centra*, str. 31–34.

ideologije so neskladne z načeli pravne in demokratične države" (27/8). Zato njenim nosilcem odreka pravico do participiranja v politiki.

V ozadju Markeševe ideologije (ki pa zanj očitno je primerna za pravno in demokratično državo) je – sicer neizrečena, a ves čas očitna – zahteva po lustraciji. Ta pa bi po njegovem mnenju verjetno morala doleteti tudi tiste, ki so "zagrešili" obravnavani "protiustavni" "simbolni incident": "Kučan je v sodelovanju s partizani in županjo poskrbel za skrajno sumljivo in nezakonito interpretacijo uporabe simbolov suverene slovenske države kot pokritja interesov nosilcev revolucije." (26/11) Brez Kučana že spet ne gre, saj je tudi v tej zgodbi pravzaprav osrednja figura, na katero letijo napadi. Kraigher je že mrtev in tisti "nekdo", ki za njim ruši slovensko državnost in "slovenstvo", je lahko le vrhovni element kontinuitete.

**"Joschkova čelada", "proračunski pitanci" in
"samozadovoljevanje ob vatiškem sporazumu"**

Zadnji, a ne nepomembni člen v obroču antikomunizma *Maga* je nestrpnost do levičarstva nasploh, do vseh oblik levice, levičarjev, pa tudi intelektualcev in intelektualizma. Zadnje se je še zlasti jasno pokazalo pri problematiki imigrantov, ko je *Mag* zlasti po manifestaciji proti ksenofobiji začel propagirati tezo, da ksenofobije sploh ni (ali pa je zanemarljiva) in da "filozofiranje" o njej rabi le zamegljevanju "pravih" problemov. Vse skupaj pa da je, kakor vedno in povsod, zrežirala "kontinuiteta" z "Erjavčeve 17".

Politična leвица je za "pomladnike" sporna in nesprejemljiva v vseh svojih oblikah. Izdatnih žolčnih napadov je bil v *Magu* deležen npr. "razvpiti Joschka Fischer" s svojo "radikalno levičarsko preteklostjo" (26/13). Pridevali so mu naslednje opise: "bojevita levičarska preteklost", "revolucionarna napadalnost", "marksistična mladost", "poulična militantnost" (50/7), večkrat je bilo omenjeno Fischerjevo "veselje do pretepanja" ali pa kar metaforična "Joschkova čelada" (23/4) kot ključ za presojanje njegovega levičarstva. To je bolj ali manj izenačeno z nasiljem, bodisi tistim na demonstracijah nove levice ali pa tistim revolucionarnim stare levice. Leвица je enako nasilje, in to nelegalno in nelegitimno nasilje.

Druga plast videnja levice pri *Magu* pa je "brezhrbtenična" odvisnost od finančne krme. Predvsem so intelektualci kot taki zlasti za Slivnika kratko malo ljudje brez verodostojnosti. Pogosto so alkoholiki (19/2), so tudi "dokaj labilna kategorija ljudi in se jih da s pritiski in ustrahovanji na eni strani ter z obljubami in podkupninami na drugi precej zlahka usmerjati" (19/2) ali, krajše: "v odvisnost

potisnjeni intelektualci" (19/14). Če je alkoholizem predvsem težava "nekdaj kompaktnih novorevijašev" (19/2), pa je finančna odvisnost hendikep levičarskih intelektualcev. V krempljih jih menda drži "nomenklatura" in jih zlorablja za svoje ideološke potrebe, ali pa so odvisni od "kontroveznega" Sorosa. V vsakem primeru pa so levičarji predstavljeni kot pijavke, prisesane na tuj denar, njihov največji paradoks pa je, da ne morejo biti več kritični do krivic in kapitala, ker so od njega odvisni. "Levičarji v Sloveniji se napajajo iz najbolj kontroverznih borzno-kapitalističnih računov prav tako kontroveznega Američana madžarskega porekla Georgea Sorosa. In še naprej abstraktno trdijo, da so proti kapitalu, da je bančništvo kraja... zlepljeni so s proračunom, vendar še naprej obsojajo etatizem in birokratizem. Slovenija premore etablirano alternativo s subvencijami in državnimi prostori..." (16/14) Tem lažnim levim alternativcem gre menda samo še za črpanje denarja, kot nekakšni mafiji: "Postpartijska ideološka levica je popadla denar kakor hijene mrhovino". (16/14) Markeš jih slikovito imenuje kar "proračunski pitanci" (16/14).

Ti "proračunski pitanci" seveda niso od včeraj, ampak gre tudi tu za kontinuiteto enih in istih struktur. Današnji "samooklicani levičarji" (16/14) da izhajajo iz prejšnjih partijskih struktur, zdaj pa so svoje zajedalstvo le prilagodili novim razmeram projektnega financiranja. "Levičarstvo je bilo v Sloveniji uradna podlaga in ideologija zsms in zks. Povprečen slovenski levičar se je dodatno izobraževal v Kumrovcu, kraju Titovega rojstva, diferenciral v uvoženih študentskih demonstracijah leta 1968, nato pa humanistično okreplil na univerzi prek marksističnega centra." (16/14) Danes pa kontinuitetna "tranzicijska levica" menda z osebnimi (pa tudi proračunskimi) vezmi obvladuje tudi levo intelektualno sceno, zato levičarski intelektualci molčijo o njeni krivični oblasti. "Na eni strani se stari kumrovški prijatelji profilirajo kot novi kapitalisti pod okriljem lds, na drugi kot levičarski protestniki, ki da so proti kapitalu; zvečer pa so se zmožni dobiti v kakem klubu in ob pivu razmišljati o nadaljnji strategiji proti desnici, ki je ni." (16/14) "Problem je, da so tudi humanistični akademiki povečini prekadrovani tako, da do lds in zlsd zaradi prijateljskih povezav niso zmožni zavzeti kritične drže." (16/14) Rezultat prepletenosti z režimom, teh "naprednih kompartijskih vezi" (3/9) so programirani ideološki napadi na nasprotnike režima. V zvezi s tem uporablja Markeš takšno udarno dikcijo: "poligon za negovanje ideološkega terorizma" (16/14), "proračunsko sponzorirane delavnice ideoloških atentatorjev" (16/14) itd.

Na vsebinski ravni deluje ta levičarski "ideološki terorizem"

takole: "Celotno levičarstvo, kot je videti, je nekdanja avantgarda delavskega razreda skrčila na protifarško gonjo oziroma kulturni boj. To pa je prej kot kaj drugega razumeti kot spuščanje megle v narod, da ta ne bi videl, kaj denarja lakomna avantgarda v resnici počne v ozadju. Pravzaprav je videti, da se celotna tako imenovana levičarska scena utegne ukvarjati predvsem – če ne samo – s cerkvijo, to je s fiktivnim antiklerikalizmom, medtem ko avtohtonega in predvsem avtentičnega levičarstva v Sloveniji ni mogoče zaznati niti za politični rezervat." (16/14) "Levičarska vsebina se je iz realnih kapitalskih dilem preselila v dogmatsko ideologijo v obliki protiklerikalizma, dilem Avnoja in druge svetovne vojne." (16/14) Slovenska levica se "samozadovoljuje ob vatikanskem sporazumu" (16/14). Danes se je "nekdanji levičarski aktivizem preselil v akademsko sfero, v humanistiko" (16/14), toda "problem levičarskega ekstremizma za humanistične teoretike v slovenski družbeni teoriji praktično ne obstaja, medtem ko desnega iščejo za lučjo pri belem dnevu" (16/14). "Fašizem" (v izvorniku v narekovajih!) je za Justina Stanovnika, avtorja teze, da državljanska vojna še traja, le propagandno "orodje tovarišev" (60/7). Tisti, ki so "desetletja z represijo vzdrževali doktrino levičarstva ..., imajo svoj ideološki prst vedno bolj uperjen v fiktivno desnico ... Tudi akademsko levičarstvo se frustrirano od svojega lojalnostnega odnosa do oblasti zmore ukvarjati samo še z vatikanskim sporazumom in cerkvijo. Prava osvežitev jim je bila mala demonstracija v korist azilantom, ki jo je vodil Kučanov kabinet." (16/14) "Desetletja negovano in sponzorirano" levičarstvo pripada "interesnemu krogu stare partije (koordinira ga superračunalnik Kučanovih svetovalcev na Erjavčevi 17), ki jih podpira, jim zagotavlja kariere, službe, državne subvencije, medijsko promocijo in postranske zasluzke. Tako je razumljivo, kako se je vsa teža levičarstva zvrnila na obsedeno skakanje po truplu cerkve." (16/14) Ta pa da je "kontinuiteti" nevarna zato, ker se je "o socialnih vprašanjih v Sloveniji začela izrekati bolj vsebinsko in levičarsko kot levičarji sami, zato je še bolj poglobljen konflikt s skrajnimi levičarji tako rekoč neizbežen." (16/14)

Dejavnosti levih intelektualcev so za novinarje *Maga* po dolgem in počez sporne in vredne zgražanja ali posmeha, in to tudi vestno počnejo. Snovalci šolske reforme so ožigosani kot "ozka skupina nekdanjih marksistov" in "peščica ideologov", ki poskuša uveljaviti "popolno omalovaževanje kulturne in verske istovetnosti slovenskega naroda" (33/7). Ustavnoppravna strokovnjaka Franceta Bucarja in Matevža Krivica neko pismo bralcev označuje za "visoko

kvalificirana dežurna pravljicarja socialistične brezpravnosti” (96/15). Po Markešu avtorji knjige *Mit o zmagi levice* svoje analize “pripelejo le do tiste polovice, ko jim še koristijo, v drugi polovici pa zadržujejo najbolj ortodoksne in trdobočne oznake o desnici; točno v mejah definicij, ki jih v okviru svojih ideološko-spoznavnih zmožnosti in strasti želijo zanikati”. Kuzmanić in Dragoš se “postavljata na pozicije znanstvene nevtralnosti, kot da prav v predvolilnem času ne bi bila akterja, kot da bi bila brezpredpostavčna in kot da ne bi apriorično valovila negativnega in strastnega ozračja ..., podkrepjeno s kapitalsko – če ne to, pa interesno – logiko proračunskih kapitalskih pitancev”. Njun kriterij je “ideološka funkcionalnost”. Dragoš deluje kot “vzpodbujevalec, in ne kot opisovalec” kulturnega boja (23/13). Podobnih primerov omalovažujočega pisanja o intelektualcih leve provenience, zlasti iz družboslovja in humanistike, bi lahko našli še več.

“Programirana manifestacija” in “dežurni raziskovalci ksenofobije”

Za konec si pogledajmo še temo, ki ji je *Mag* v prvi polovici leta 2001 namenil še posebno veliko pozornosti. S sodelovanjem *Maga* pri spodbujanju nestrpnosti do tujcev in imigrantov (azilantov in ilegalcev) se tu ne bomo ukvarjali, saj je gradiva kratko malo preveč in zahteva posebno obravnavo. Zanimal pa nas bo tisti segment, ki se dotika levice, ki se je v tem obdobju (re)grupirala okrog problematike ksenofobije. Pred manifestacijo, ki jo je organiziral Urad za intervencije, se *Mag* z imigrantskimi temami niti ni ukvarjal dosti, redka izražena stališča pa so šla v smeri kritike nekonsistentne in operativno šibke vladne politike. Takoj po manifestaciji pa so začeli kanonado proti kritikom ksenofobije.

Po mnenju *Maga* je ukvarjanje s ksenofobijo zgrešilo pravi problem in pravi izvor težav. Razni sumljivi družboslovci da so uprizorili neupravičeno gonjo proti domnevnim ksenofobom. Zamerijo jim menda “živčno in histerično obravnavo te velike besede” (24/8), te “modne muhe” oz. zgolj “psovke” (96/8) in “izmenjavo filozofskih in socioloških pogledov na ksenofobijo” (38/6), se pravi, po domače povedano “filozofiranje”, namesto pritiska na državo za urejanje bivalnih razmer in zagotovitev temeljnih človekovih pravic prebežnikom in ostrejši nadzor na mejah (13/7). “V Uradu za intervencije nimajo socialnih delavk in delavcev” (24/8), sarkastično ugotavlja Ivan Puc in dodaja: “Od besed (diskurza) k dejanjem torej. Zdi se, da bi se morale tudi civilnodružbene organizacije, ki danes protestirajo proti nestrpnosti in za pravice prebežnikov, organizirati na ravni

LITERATURA

- Adam, Frane: "Ambivalentnost in nezno-
sna lahkost tranzicije". V: *Sproščena
Slovenija: Obračun za prihodnost*.
Nova revija, Ljubljana, 1999.
- Adorno, Theodor W.: *The Authoritarian
Personality*. Harper & Brothers, New
York, 1950.
- Adorno, Theodor W.: *Žargon pravšnosti*.
Cankarjeva založba, zbirka Misel in
čas, Ljubljana, 1972.
- Arendt, Hannah: *The Origins of Totalita-
rianism*. Harcourt Brace and Co., New
York, 1978.
- Dolar, Mladen: *Struktura fašističnega
gospodstva: Marksistične analize fašiz-
ma in problemi teorije ideologije*. DDU
Univerzum, Ljubljana, 1982.
- Kuzmanič, Tonči: *Bitja s pol strešice: Slo-
venski rasizem, šovinizem in seksizem*.
Open Society Institute-Slovenia, zbir-
ka MediaWatch, Ljubljana, 1999.
- Kuzmanič, Tonči: "Ekstremnost centra".
V: *Mit o zmagi levice: Mediji in politi-
ka med volitvami 2000 v Sloveniji*. Mi-
rovni inštitut, Ljubljana, 2001.

prostovoljstva." Besede, prekvalificirane v besedičenje, filozofiranje, sociologiziranje ali "govorice o ksenofobiji" (38/6) so nezaželeno. Nevladne organizacije naj nehajo tečnari in opozarjati na težave ter naj raje poprimejo za (socialno) delo. Civilna družba naj ne kazi javnega mnenja, pač pa naj bo dopolnilni servis in desna roka države. Prostovoljno delo da, govorjenje, javna razprava, mišljenje pa ne.

Toda *Mag* gre še dlje: protestnike proti ksenofobiji razglasi kar za (od "kontinuitete" oz. Kučana) dirigirano "antifašistično fronto" (24/8), ki da je uprizorila "programirane manifestacije" (16/14) in odprla "arzenal kulturnega boja" (24/8) proti nekakšnim političnim nasprotnikom. Poročila, "popoprana z zelo napadalnimi in pavšalnimi izjavami", naj bi širila nestrpnost proti nekaterim skupinam državljanov in ljudstvo prepričevala, da "smo za kaos krivi 'ksenofobični' Slovenci, ne pa tisti, ki masno služijo na račun prebežnikov" (96/7). Vse v interesu in pod taktirko kontinuitetne hobotnice, seveda, ki je "našla novega krivca za svoje napake in zarote" (23/7). "(Samooklicana) 'frajgajstovska' civilna družba ter njeni razumniki pa so še enkrat pokazali, kako blizu so jim demagogija, nestrpnost, podžiganje strasti, diskvalifikacije." (24/8) Uprizorili da so "nestrpno diskvalifikacijo ljudi" (24/8) in jih "pribili na sramotilni steber ksenofobije" (24/8). "Gonjo" proti ksenofobom in rasistom (ki to po mnenju *Maga* seveda sploh niso) primerjajo z nekakšnim lovom na čarovnice. Naloga dobro plačanih "dežurnih raziskovalcev slovenske ksenofobije in prirediteljev protestnih veselice" (95/11) ali "nestrpnih pozivalcev k strpnosti" (96/8) da je nenehna reprodukcija (kvaziksenofobnih) sovražnikov. Tonči Kuzmanič da je s "svojo" Skupino za spremljanje nestrpnosti "poskrbel, da bo rasizem na Slovenskem na simbolni ravni vedno odprt" (98/7), se pravi vedno na razpolago za napade, zrežirane z "Erjavčeve 17".

Pljuvanju po tistih, ki so opozorili na ksenofobijo, se pridružujejo navezave na druge levičarske akcijske projekte: na komunistično revolucijo v preteklosti in na proteste proti ekonomski globalizaciji v sodobnosti. Igor Kršinar je shod v podporo prebežnikom označil za "neokomunistični miting, kjer so napadali slovensko državo, evropsko povezovanje in svetovno globalizacijo" (37/9). Navadni udeleženci manifestacije menda niti niso "slabi fantje", saj so bili "podobno zmanipulirani kot naši dedje, ki so šli v boj proti okupatorju ... Revolucionarji, ki so jih zvalili v gozd, pa so pobili več Slovencev kot okupatorjev." (37/9) Kakor je bila "nob zgolj manipulacija" (37/9), tako je "postpartijski vrh" (24/11) tudi shod proti ksenofobiji "izkoristil za svoje osebne spletke in zarote proti evropskim

povezavam" (37/9). Hkrati pa se je shod v podporo prebežnikom "izrodil v neokomunistični in anarhistični miting" (37/9). Kršinar povleče vzporednice z "novodobnimi protievropskimi revolucionarji" (37/9) ali "armado ... zdrharjev, klošarjev in globalnih potepuhov" (3/10), ki "namesto vsak dan v službo ali na fakulteto hodijo vsak teden izvažat revolucijo. Enkrat v ZDA, drugič na Češko, tretjič v Slovenijo." (37/9)

"Si sploh pravi Slovenec, če nisi malo ksenofoba in rasista?"

Kakor interesi, ki so menda v hobotniškem ozadju, "niso naši interesi" (95/11), – kot ugotavlja Bojan Oblak, vodja šišenske iniciative za odstranitev azilantskega doma in Centra za odstranjevanje tujcev – tako tudi protestniki niso bili naši, naših barv, naših zastav, našega jezika in našega naroda. "Pod črno anarhistično zastavo ... Slovenskih zastav na shodu seveda ni bilo videti" (95/11). Poleg tega "shod ni bil povsem avtohton, saj smo bili deležni 'uvoženih' demonstrantov ... Seveda ni šlo za spontan prihod, pač pa so prišli po naročilu (in plačilu?), saj so nekateri že kar 'poklicni demonstranti' ... Sredstva (finančna) torej posvečujejo cilj." (95/11) "Podobnosti med shodoma 'kosovarjev' in 'metelkovcev' je še mnogo, tudi v uradnem jeziku animatorjev – v obeh primerih to ni bila slovenščina." (95/11) Oblak celo meni, da sta slovenstvo in slovenščina ogrožena že spričo "vse bolj množične uporabe tujk, med katere sodi tudi toliko uporabljana (in zlorabljana) ksenofobija" (96/8). Med tako in drugače slovenstvo ogrožajoče tujke prišteva tudi "nacionalizem" in "fašistoidnost" (96/8).

Na tej točki se odpre kategorija pravega in pravnega slovenstva in tu se anti-antiksenofobna argumentacija razkrinka kot ksenofobna. Če se je Igor Kršinar sprva še dokaj lucidno spraševal, zakaj nihče ni obsodil ksenofobije do argentinskega državljana Andreja Bajuka, ko je kandidiral za mandatarja za sestavo vlade, pa se je v nadaljevanju zapletel v tipični rasizem: "V takem političnem ozračju, ko lastne rojake zmerjamo z nezaželenimi tujci, ne moremo pričakovati, da bi bili Slovenci strpni do 'ljudi s pol strešice' in 'nomadskih' Romov, kaj šele do tujcev z drugih kontinentov s povsem drugačnimi kulturnimi navadami" (23/7), ki se bodo pri nas počasi začeli naseljevati. Še bolj neposreden pa je Ivan Puc: "Tisti, ki so protiksenofobno demonstrirali proti diktaturi kranjske klobase, že ne morejo biti Slovenci. (...) Si sploh pravi Slovenec, če nisi malo ksenofoba in rasista?" (41/13)

Krog je sklenjen.

- Martin, Hans-Peter, in Schumann, Harald: *Pasti globalizacije*. Co Libri, zbirka Octopus, Ljubljana, 1997.
- Močnik, Rastko: *3 teorije: ideologija, nacija, institucija*. Založba *cf, Oranžna zbirka, Ljubljana, 1999.
- Mussolini, Benito: *Doktrina fašizma*. Založba Vallecchi, Firenze, 1939.
- Ravnikar, Edo: *Udbomafija: Priročnik za razumevanje tranzicije*. Založba Slon & Embea, Ljubljana, 1995.
- Rupnik, Leon: *Boljševizem: Orodje mednarodnega židovstva*. Ljubljana, 1944.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Družbena pogodba: Ali načela državnega prava*. Cankarjeva založba, zbirka Mala filozofska knjižica, Ljubljana, 1960.
- Togliatti, Palmiro: "Predavanja o fašizmu". V: *Izbrano delo*. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1976.
- Vodopivec, Peter (ur.): *Srednja Evropa*. Mladinska knjiga, zbirka Kultura, Ljubljana, 1991.

Giving legitimacy to inequality

Politics, in combination with the media and science, make the central arena in which symbolic struggles for classification, definition, representation and meaning in contemporary society take place. It is the area of the symbolic struggles of the various social segments for the dominant interpretation of reality, and with it, for the construction of reality. The discourse analysis of parliamentary debates is thus a welcome *novum* within the critical analysis of political powers that are authorized to define the conditions of our lives and social activities by way of their symbolic and real power.

Parliamentary debates about the treatment of infertility with the help of bio-medicine and the accessibility of the methods of artificial insemination revealed, quite unambiguously, what Bourdieu defined as an instrument of domination in the realm of the symbolic – it simultaneously produces both conceptual and social differentiation. The fundamental logic of the symbolic is the ‘logic of difference’ – establishing differences by means of binary oppositions between the elements of the system. Looked at from this perspective, the symbolic is a system of classifications; it rests on the logic of exclusion and inclusion, of the arrangement of things, phenomena and people into opposing categories, and it creates meaning through a binary logic of inclusion and exclusion. The classificatory logic of the symbolic has empirical, practical and political effects, as the binary symbolic differentiations coincide with social differentiations. Moreover, the symbolic differentiations legitimize social, economic and political inequality.

The debate is structured through binary oppositions – with the two members inevitably standing in hierarchical relations. In our case this opposition places family above the individual, and medical and legal discourse above the discourses of other scientific disciplines that could add something about the topic (e.g. sociology, anthropology, philosophy, psychoanalysis, demography and the like). It further places the imaginary ‘complete’ family above the so-called incomplete one, and the woman

Legitimiziran je neenakosti

Državni zbor o zdravljenju neplodnosti z biomedicinsko

pomočjo in dostopu do postopkov umetne oploditve

coupled with the man above the single woman. The main opposition that sparks the debate could be described as an irresolvable opposition between a 'complete' family and a single woman who presumably poses a colossal threat to the family, and consequently, to society as a whole. Moreover, the supporters of the referendum are of the opinion that the "possibility of artificial insemination of a single woman could be the first stage towards the intrusion into the system of values that represent the foundations of the western civilization." (National Assembly, page 6)

In this context the single woman has been related to a series of dangers that came to light during the two sessions of the parliament and point to unique phantasms that in Slovenia sprang up around single individuals, particularly women. Single women pose a danger to themselves in the first place. As such they are, of course, detrimental to children's upbringing; they threaten the 'complete' family and discriminate against men. They put at stake the racial and national purity of the Slovene nation, while on the other hand they even flirt with incest. But let us start from the beginning.

Single women are not normal personalities, they are psychologically disturbed in some way, they are traumatized and sick, otherwise they would not be single. Their single status is proof that something must be wrong with them.

UVOD

Politika je v sodobni družbi z mediji in znanostjo vred najpomembnejše polje intenzivnih simbolnih bojev za klasifikacijo, definicijo, reprezentacijo in pomen. Je polje simbolnih bojev raznih družbenih segmentov za prevladujočo interpretacijo realnosti in s tem tudi za njeno konstrukcijo. Diskurzivna analiza magnetogramov parlamentarnih razprav je tako dobrodošli *novum* kritične analize aktualnih političnih sil, ki so pooblaščenke, da s svojo simbolno in realno močjo opredeljujejo okoliščine našega bivanja in delovanja v družbi.

Parlamentarne razprave o zdravljenju neplodnosti z biomedicinsko pomočjo in o dostopnosti postopkov umetne oploditve so povsem očitno demonstrirale tisto, kar je Bourdieu v simbolnem opredelil kot instrument dominacije – da hkrati proizvaja konceptualna in družbena razlikovanja. Pa več o tem v nadaljevanju, po kratki predstavitvi geneze in konteksta nastale situacije.

Leta 1977 je slovenska skupščina sprejela zakon o zdravstvenih ukrepih pri uresničevanju pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok. Ta zakon je med upravičenke do umetne oploditve uvrščal vse polnoletne, razsodne in zdrave ženske v starostnem obdobju, ki je primerno za rojevanje otrok. Ženski ni delil po stanu in zmožnosti zanositve, pač pa je bila pravica univerzalna. Leta 1994 so zaradi nekaterih v zakonu neopredeljenih pravnih vprašanj na zahtevo razširjenega strokovnega kolegija ginekološke klinike v Ljubljani ustavili vse postopke zdravljenja neplodnosti z darovanimi spolnimi celicami, tako s semenom kot tudi z jajčnimi celicami. Ljudje, tisti, ki so imeli denar, so pomoč poiskali v tujini. Drugi so čakali na novi zakon in upali, da bo sprejet, preden jim bo odbila biološka ura. Leta 1999 je 22 poslancev, članov vseh parlamentarnih strank, vložilo predlog novega zakona, ki pa je pravico do umetne oploditve dal le moškemu in ženski v (izven)zakonski skupnosti. Tik pred sprejemom zakona je poslanska skupina LDS vložila dopolnilo, po katerem bi bile do postopka umetne oploditve še naprej upravičene vse ženske, vendar je bilo dopolnilo zavrnjeno. Zakon, ki je bil sprejet 20. julija leta 2000, v času vlade koalicije SDS

1 V evropskih državah je pravica do umetne oploditve opredeljena različno. Na Češkem, Nizozemskem, v Veliki Britaniji, Italiji in Belgiji ni omejitev, prav tako ne na Finskem, v Španiji in Izraelu, kjer so samske ženske posebej omenjene. V Franciji, Nemčiji, Avstriji in na Švedskem imajo to pravico le heteroseksualni pari v (zunaj)zakonski zvezi, v Danskem pa prepoved velja za homoseksualne pare (nav. po Repovž, G., "Boj za staro pravdo", *Delo*, 15. maj 2001, str. 4).

1 The transcription of the Seventh Extraordinary Session of the National Assembly of Slovenia

in SLS SKD, je tako po 24 letih samskim ženskam odvzel pravico do postopkov umetne oploditve z biomedicinsko pomočjo. Da bi samskim ženskam spet povrnili v Bajukovi vladi odvzeto pravico, sta poslanca LDS novembra leta 2000 vložila predlog zakonskih sprememb, po katerem naj bi samske ženske pod nadzorom komisije spet imele pravico do postopkov umetne oploditve. Nasprotniki ponovne uvedbe te pravice so zato predlagali referendum.¹

KOD RAZPRAVE

In razprava je stekla. Osnovna logika simbolnega je "logika razlike" – vzpostavljanje razlikovanj preko binarnih opozicij med elementi sistema. Iz te perspektive je simbolno sistem klasifikacij, zgrajen na logiki izključitve in vključitve, razporejanja stvari, pojavov in ljudi v nasprotujoče si kategorije in generiranja pomena skozi binarno logiko vključitve in izključitve. Klasifikatorna logika simbolnega ima empirične, praktične in politične učinke, saj se binarna simbolna razlikovanja ujemajo z družbenimi razlikami. Še več, simbolna razlikovanja legitimizirajo družbeno, ekonomsko in politično neenakost.

Razprava o oploditvi z biomedicinsko pomočjo in dostopu do postopkov umetne oploditve je kljub celi vrsti notranjih protislovij, v katere sta se zapletali obe strani, proizvedla celo serijo dokaj konsistentnih parov nasprotij, ki jih je mogoče brati vodoravno in navpično, torej sintagmatsko in paradigmatično. Izpostavljamo samo nekaj ključnih in najbolj zgovornih dualizmov:

- ¶ osnovna celica družbe je družina/posameznik;
- ¶ pravice nerojenega otroka/pravice ženske;
- ¶ delitev žensk na kategorije/enakopravnost vseh žensk;
- ¶ poročena ženska/samska ženska;
- ¶ "popolna" družina/"nepopolna" družina itd.

Razpravo torej strukturirajo omenjena binarna nasprotja z neizbežnim hierarhičnim razmerjem med členoma, ki družino postavljajo nad posameznika, medicinski in pravni diskurz nad druge znanstvene discipline, ki bi o tej temi tudi imele kaj povedati (npr. sociologija, antropologija, filozofija, psihoanaliza, demografija ipd.), imaginarno "popolno" družino nad tako imenovano "nepopolno" družino in žensko v paru z moškim nad samsko žensko.

Zanimivo je, da binarno nasprotje plodnost ali neplodnost sploh ni v ospredju razprave. Saj tudi ne more biti, ker je plodni ženski "zdravljenje" povsem dostopno, vendar pod enim samim pogojem – da je poročena oziroma v trajnejši skupnosti z moškim. Samska žen-

"Let me be unambiguous and say that these are cases treated at psychiatric hospitals that psychologists are quite familiar with," (The Committee², page 4) says an MP, one of the supporters of the referendum. And he is not alone in his view: "...those single women who decide to be single, as Mr C, I think, said before, they in the first place need a psychiatrist, and only then all the other things." (The Committee, page 24)

Apart from being psychologically disturbed, a single woman can almost certainly be expected to hate all men, as several MPs have concluded.

"A single woman who hates men and does not want sexual intercourse, or has a negative attitude towards men, meaning that she does not want a man, is to be granted the right to have a child. Well, what I wonder now is whether all these women are capable of raising a child who will be acceptable in this society and will have respect for the equality of sexes and so on." (National Assembly, page 31)

Since single women are psychologically disturbed and hate men, they must be lesbians.

"This law is a first step towards the recognition of the right for homosexual partners to adopt a child. This is not a European norm. The European norm is a family, a healthy one." (The Committee, page 10). "And what if, say, a lesbian, a homosexual, has a boy baby?" asks another MP. "Will she accept him in the way she wished to do at the time of artificial insemination? What if such a woman starts to beat that child?" (The Committee, page 21) "The LDS tabled the law on the changes and amendments to the law. What for? I think that there must be some addi-

2 The transcription of the Fifth Extraordinary Session of the Committee on Health Care, Labor, Family, Social Policy and the Disabled

tional reasons here, I would say so. One of these reasons is certainly the interest of the LDS to win over the lesbian voters.” (The Committee, page 14)

After all, single divorced mothers, even if not psychologically disturbed, men-haters or lesbians, are a social problem and not evidence of a normal state, think some of the MPs. (The Committee, page 29),

It is quite obvious that this discourse discriminates against the single woman and treats her as pathological, deviant and problematic. Such a woman poses a potential threat to the existing social order and is therefore socially unwanted.

Some MPs expressed their serious misgivings that a single woman, given all the characteristics mentioned above, may in reality pose a direct danger to her child.

“In such a case the child becomes just an instrument of achieving a specific goal. It has an instrumental role. It is an object. An object to be used to treat various traumas, or aversions.” (The Committee, page 31)

The essential component of the debate about children’s rights, which are used as the main argument by the supporters of the referendum, is the ideological equation of the ‘normal’ childhood with the childhood spent in a ‘complete’ family, which is defined as a family with both parents.

Such a definition excludes from the category of normality a large number of children whose parents are divorced, or have never been married, or whose one parent died either in an accident or of illness, yet their childhood is full of love, safety, and joy. On the other hand, the supposedly normal childhood is ascribed to children who are forced to live in a ‘complete’ family, which may be full of neglect, conflicts, alcoholism, threatening and beatings. This results

ska, tudi če je neplodna, pa ne more biti zdravljena z biomedicinsko pomočjo in postopki umetne oploditve. Neomenjanje tega, da gre vsaj v 50-ih odstotkih za umetno oploditev poročenih plodnih žensk, prikriva na eni strani dejstvo, da pri celi stvari že od vsega začetka sploh ne gre za zdravljenje ženske neplodnosti, na drugi strani pa dela nevidno tudi moško neplodnost. Paradoks je torej očiten. Če dostop do postopkov umetne oploditve ni odvisen od plodnosti ali neplodnosti, temveč od zakonskega stanu, potem to ni več strokovno medicinsko vprašanje, pač pa je ideološko vprašanje družbenih vrednot.

In referendum naj bi odločil, katera definicija realnosti bo prevladala. Ali bo v Sloveniji še vedno normalno, pravilno in moralno zgolj in samo življenje v fantazmatski “popolni” družini? Ali pa bomo nemara priznali pravico posameznikov in posameznic do različnih življenjskih stilov in raznoličnih usod, ki jih nikoli ni mogoče povsem regulirati? Ali bomo pritrdili temu, da se v Sloveniji med stereotipizirane in depriviligirane družbene skupine (stari, bolni, Romi, begunci, homoseksualci ipd.) uvrščajo tudi samski ljudje in med njimi še posebno samske ženske? Ključno opozicijo, ki strukturira razpravo, je namreč mogoče povzeti v nerešljivem antagonizmu med “popolno” družino in samsko žensko, ki da pomeni strahovito nevarnost za družino in s tem za celotno družbo. Še več, zagovorniki referendumu menijo, da je lahko “možnost umetne oploditve samske ženske zgolj prva stopnja pri poseganju v vrednote, ki predstavljajo temelj zahodne civilizacije (Državni zbor, str. 6).”

ZAKAJ SE JE TREBA BATI MOŽNOSTI UMETNE OPLODITVE SAMSKIH ŽENSK?

S samskimi ženskami je v tem kontekstu povezana cela serija nevarnosti, ki so se razkrile na obeh sejah in ki kažejo na svojevrstno fantomsko fantazmatiko, ki se v slovenski družbi spleta okoli samskosti, zlasti okoli samskih žensk. Samske ženske so najprej nevarne same sebi. Kot take so vsekakor škodljive za vzgojo otrok, ogrožajo “popolno” družino in pa diskriminirajo moške. Na kocko postavljajo rasno in nacionalno čistost slovenskega naroda, medtem ko se na drugi strani spogledujejo z incestom. Pa pojdemo po vrsti.

“ŽENSKA, KI SOVRAŽI MOŠKI ROD, AMPAK RADA BI PA IMELA OTROKA”

Predvsem samske ženske niso normalne osebe, pač pa so tako ali drugače psihično motene, travmatizirane in bolne. Sicer ne bi bile samske. Njihova samskost je dokaz za to, da z njimi nekaj ni v redu.

“Tu gre za primere, če bom konkreten, ki jih obravnavajo psihiatrične klinike in ki jih psihologi zelo dobro poznajo” (Odbor, str. 4), meni eden izmed zagovornikov referendumov iz vrst poslancev. In ni edini: “... pri samskih ženskah, ki se odločajo, da bodo samske, te pa tako, kot mislim, da je rekel prej gospod C., te so pa najprej potrebne psihiatra, potem pa šele vsega ostalega (Odbor, str. 24).”

Poleg psihične motenosti je pri samski ženski skoraj gotovo mogoče pričakovati, da sovraži moški rod, ugotavlja nekaj poslancev.

“Samska ženska, ki sovraži moške ali ki ne želi spolnih odnosov ali pa ima negativni odnos do moških, pač ne želi moškega imeti, ima pravico do otroka. No, jaz se vprašam zdaj, ali vse te ženske, so sposobne vzgojiti otroka, ki bo sprejemljiv v tej družbi, ki bo spoštoval tudi potem enakopravnost spolov in tako naprej (Državni zbor, str. 31).”

Samske ženske so psihično motene in sovražijo moške, zato so skoraj gotovo lezbijke.

“Ta zakon je prvi korak do priznavanja možnosti posvojitve otrok tudi homoseksualnim partnerjem. To ni evropska norma. Evropska norma je družina, zdrava družina (Odbor, str. 10).” “In kaj če se recimo lezbijki, homoseksualki rodi fant, deček,” se sprašuje drug poslanec. “Ali ga bo sprejela tako, kot si ga je recimo želela takrat, ko je prišlo do umetne oploditve? Kaj pa če bo ta ženska začela tepsti tega otroka? (Odbor, str. 21)” “LDS je vložil zakon o spremembah in dopolnitvah zakona. Zakaj? Jaz si mislim, tu je nekaj več razlogov, po mojem. Eden od teh razlogov je zagotovo interes LDS-a, da bi v svoje volivce pridobil lezbično populacijo (Odbor, str. 14).”

Navsezadnje pa so samske ženske, ki so ločene in so samohranilke, torej, če že niso psihično motene, sovražnice moških in lezbijke, pri nas socialni problem, ne pa normalno stanje, menijo nekateri poslanci (Odbor, str. 29).

Očitno gre torej za diskurz, ki diskriminatorno obravnava samsko žensko kot patološko, deviantno in problematično. Kot taka je potencialna grožnja obstoječemu družbenemu redu in je zato družbeno nezaželena.

in only one of the possible forms of family being recognized as an ideal standard of normality and perfection. Indeed this is the form that in practice does not appear in the best light. In this way other forms of unions are discriminated against.

A mother who raises a child on her own is simply harmful to the child's development. The committee for medical ethics provides a detailed explanation of the shortcomings faced by a child living with a single mother. “This curtails the child's right to identity (...) The chance that such a child will be left an orphan before reaching adulthood, because of a serious accident or illness of a mother, is not only twice as likely as that of a child living with both parents, but many times more likely (...) The average single mother is exposed to the manifold external stress, much more than the average married woman, and on top of that she manages stress with more difficulty. How does that mismanaged stress of a parent affect the child? Psychiatrists, psychologists and pediatricians could say much about it. Such a child will have less opportunity for peaceful and emotionally balanced development. In the course of growing up such a child will be left to itself much longer (...) Can you imagine the fragility of a child whose mother is physically ill or psychologically disturbed (...)? In a single-parent family the child's chances of having good family upbringing and obtaining good formal education will be, at least on average, reduced. Similarly, the material basis needed for it will be worse too. Even when the child reaches adulthood, it will be more difficult for a single mother to help him/her become independent (...) Such a child will be more exposed to stress, and particularly traumatic will be the potential psychological disturbances.” (The Committee, page 17)

The phantasm related to a single woman, who is seen as a lethal demolisher of happy families, is a part of the common imagination. In both parliamentary debates analyzed here the presumable threat that a single woman poses to the 'healthy' family has come to light. It also became obvious that some of the Slovenes see the family as the fundamental, phantasmal framework of reality, of course, of the one and only 'normal', 'healthy' and 'progressive' reality. The possibility of the artificial insemination of single women therefore undoubtedly represents some primary, basic danger, which, if it happens to be put into practice, could lead from endangering the family as a basic cell of society directly to the destruction of the social reality itself. "I believe in the family" says one member of parliament, and adds: "One can conclude from this that the family represents progress. It is the progress and development of our society. Yet only a complete family." (The Committee, page 10)

The picture is thus once again simple and binary. A complete family, that is, a family with both parents, is proper, normal, healthy and progressive. Incomplete, one-parent families are improper; they are abnormal, pathological, and harmful. Families with both parents are healthy and optimal for the child's development, in contrast to one-parent families.

A rather conspicuous premise in the discourse about the 'complete' family rests on the problematic assumption that the relationship between man and woman is something natural, therefore universal and the only correct one. Yet it cannot be proved that living in a couple is natural, rather it is a social convention. Accordingly, the family is not a universal phenomenon but an intercultural variable, as the forms of human

"OTROK NE MORE BITI TERAPIJA ZA STISKE SAMSKE ŽENSKE"

Nekateri poslanci so na obeh sejah izrazili resne pomisleke, ali ni morda samska ženska, glede na vse naštete lastnosti, pravzaprav naravnost nevarna morebitnemu otroku.

"Otrok v tem primeru postane samo instrument za doseganje določenega cilja. Ima instrumentalno vlogo. Objekt. Je objekt. Bodisi objekt za potem zdravljenje raznih travm ali pa averzij (Odbor, str. 31)."

Bistveno pri razpravi o otrokovih pravicah, ki so glavni argument zagovornikov referendumu, je ideološko izenačevanje "normalnega" otroštva z otroštvom v "popolni" družini, ki je opredeljena kot dvostarševska družina. "Poslanci Nove Slovenije smo se odločili postaviti pravico otroka do normalnega otroštva pred pravico samske ženske do materinstva brez moškega partnerstva... Čutimo se odgovorne tudi za še nerojene državljane in za zagotovitev kolikor mogoče ugodnih psiholoških, socialnih in materialnih pogojev za njihovo rast in razvoj (Državni zbor, str. 7)."

S tako "odločitvijo je iz kategorije normalnosti izključeno zelo veliko število otrok, katerih starši so se ločili ali pa se sploh niso nikoli poročili, katerih eden od staršev je umrl, bodisi zaradi nesreče ali bolezni, pa je njihovo otroštvo kljub temu polno ljubezni, varnosti in radosti. Hkrati pa je normalno otroštvo pripisano otrokom, ki so prisiljeni živeti v "popolni" družini, včasih polni zanemarjanja, preprirov, alkoholizma, zastraševanja in pretepanja. Za idealni normativ normalnosti in popolnosti tako rabi izključno ena izmed več možnih oblik družine, in to tista, ki je življenjska praksa niti ne kaže v najlepši luči. Tako so drugačne oblike življenjske skupnosti vrednotno diskriminirane, saj "... smo prepričani, da sta za celovit otrokov razvoj potrebna tako mati kot tudi oče. Dolžnost države je, da na vseh področjih zagotovi takšne pogoje, ki bodo omogočali normalen telesni in duševni otrokov razvoj (Odbor, str. 6)."

Če še enkrat povzamemo dikcijo zagovornikov referendumu, le-ti menijo, da je otroštvo brez očeta nenormalno in "necelovito", pa čeprav je dandanes to verjetno bolj frekventna oblika družine, kot je imaginarna "popolna" družina. Mati kot edina vzgojiteljica otrokovemu razvoju kratko malo škodi. Takšno je bilo tudi mnenje Komisije za medicinsko etiko, ki je "po dolgem in skrbnem tehtanju zavzela odklonilno stališče do oplojevanja z biomedicinsko pomočjo ženske, ki nima zdravstvenih težav s plodnostjo. Izhodišče komisije je bilo, da cilj zdravniške pomoči pri spočetju ne sme biti samo zadovoljitev ženske, zadovoljitev želje ženske po materinstvu, ne glede na ceno, ki jo bo moral

plačati otrok. Prva skrb nam mora biti, da ne prizadenemo koristi otroka, ki naj bi se s to pomočjo rodil. Kdor pomaga spočenjati otroke, mora tudi prevzeti odgovornost, da bo imel otrok vsaj v izhodišču zagotovljene možnosti za zdrav razvoj (Odbor, str. 16).” V nadaljevanju Komisija za medicinsko etiko (ne pa nemara sociologi, psihologi, pedagogi ali antropologi) natančneje pojasnjuje v čem vsem bo prikrajšan otrok, ki bo živel s samsko materjo samohranilko: “S tem mu je kratena pravica do identitete, (...) Verjetnost, da bo zaradi hude bolezni matere ali nesreče ostal popolna sirota, še preden odraste, ne bo dvakrat večja, kot je za otroka v običajni dvostarševski družini, ampak še mnogo, mnogo večja. (...) Povprečna mati samohranilka je izpostavljena mnogoterim zunanjim stresom, veliko bolj kot je povprečna ženska v zakonu in jih mnogo težje obvladuje. Kaj pomeni slabo obvladan stres staršev za otroke? Dobro vedo psihologi, psihiatri, pediatri. Tak otrok bo imel manj možnosti za odraščanje v miru in v čustvenem ravnotežju. Otrok bo med svojim odraščanjem dalj časa prepuščen samemu sebi. (...) Predstavljajte si nebogljeno otroka, ki mu bo mati hudo telesno ali duševno zbolela. (...) V enostarševski družini bodo vsaj v povprečju otrokove možnosti za dobro vzgojo in dobro izobrazbo predvidljivo manjše. In slabša bo v povprečju tudi materialna podlaga zanjo. Celo ko bo odrasel, mu bo mati samohranilka težje pomagala pri osamosvojitvi. (...) Bolj bo izpostavljen stresom, še zlasti travmatske pa bodo moberbitne duševne motnje (Odbor, str. 17).”

“NAMEN TEGA ZAKONA JE ZDRAVO DRUŽINO V NAŠI DRUŽBI IZNIČITI”

Fantazma, povezana s samsko žensko kot fatalno uničevalko srečnih družin, je del vsakdanjega imaginarija in tudi v obeh razpravah se je ta grožnja, ki da jo samska ženska pomeni “zdravi” družini, večkrat izrazila. Jasno pa je postalo tudi to, da je pravzaprav delu slovenstva prav družina temeljno fantazmatsko ogrodje realnosti, seveda tiste edine “normalne”, “zdrave” in “napredne” realnosti. Možnost oploditve samske ženske zato vsekakor pomeni primarno, temeljno nevarnost, ki, če bi se uresničila, lahko vodi prek ogrožitve družine kot osnovne celice družbe naravnost v sesutje same družbene realnosti.

Takole pravijo poslanci: “Družina je osnovna celica vsake družbe. V zgodovini človeštva se ni nikoli pojavila nobena institucija, ki bi uspela konkurirati družini. Očitno skupnost moža in žene najbolje poskrbi za celovit in uspešen razvoj njunega potomstva. Zavedamo se tudi, da v družini niso vedno zagotovljeni idealni pogoji za otrokove pravice in interese, vendar boljši način za celovit razvoj otroka do sedaj ni bil odkrit (Državni zbor, str. 6).”

coexistence have been changing over the time and space. Democratic societies should allow their members to choose individual variants.

The anonymity of sperm donors has led some supporters of the referendum to point to the possibility of incest – the insemination of a woman with a seed of her relative, or a later potential relationship of the child with the offspring of the donor, that is, his/her sibling.

“In a case of abuse, the second example will lead to incest.” (National Assembly, page 33)

“I would like to ask the proposers of the law how they intend to handle technical details of the storage of reproductive cells, regulate the issue of the import of reproductive cells, and prevent incest, if the data about the donors are anonymous...How to prevent, say, the brother-sister incest, or, if one looks even further, the daughter-father or son-mother incest. Therefore in all of these examples, if the data won't be available, this could happen in practice.” (The Committee, page 40)

The question that imposes itself is why the possibility of incest is related to the artificial insemination of single women? The risk, which is, to be quite honest, rather a theoretical possibility than a real one, is equally present in cases of artificial insemination of married women. Furthermore, it seems appropriate to mention here that quite often it is precisely the much glorified ‘complete’ family where the real incest, not a theoretical one, happens.

Prejudices and stereotypes are often interrelated. Those who are afraid of single women, gays, lesbians, and other kinds of the different, are as a rule afraid of members of other cultures, other nationalities and races. The artificial insemination of single women may lead to the intermingling of na-

tions and races, as some supporters of the referendum are convinced, and it is not difficult to imagine what a danger that would present for Slovenia.

“One cannot reckon that it will eliminate the need to import, let’s call them exotic labor force, yellow race, or similar. It is true that such a seed may happen to be imported and spread around here. But I do not want to stick my nose into this, because I do not want to be any sort of racist.” (The Committee, page 16,17) “It has been said that the donors are in the first place from abroad. This could lead to exotics; we will have Asiatic people and we will have black people.” (The Committee, page 24)

It is possible to conclude that fears over the possibility of allowing artificial insemination for single women are exaggerated, imaginary and phantasmal. What then is their purpose? First of all, they serve to discriminate against single women. Then to limit the diversity of life styles, options and aspirations. Then to limit the right to be different and reduce it to the obligation to be the same. Since every phantasm is related to some specific form of pleasure, perhaps the essence of attempts to prevent access to artificial insemination for single women has been most accurately defined by an MP who said: “Such a provision in the law, which enables single women to be artificially inseminated, in fact means that women’s sexuality has escaped control. And the proposers cannot stand this. They see in it a threat to the basic system of values on which rests, I don’t know what, say, the modern world. (...). They cannot stand the fact that that which they consider to be their right of control, that is, men’s control over women’s sexuality, is not covered by the law, not legally protected or defined.” (The Committee, page 13)

“Verjamem v družino,” pravi drugi poslanec in nadaljuje: “Iz tega ven izhaja, da družina predstavlja en napredek. Napredek in razvoj tej družbi. Toda le družina, ki je popolna (Odbor, str. 10).” In še: “Izjava, da imamo vse več enoroditeljskih družin je dejstvo, jaz temu ne oporekam, vendar pa postavljam vprašanje, zakaj bi država s svojimi zakoni, s svojimi ureditvami, pospeševala nepopolne družine. Enoroditeljske družine. (...) Ne izključujem, da so v družinah tudi slabi odnosi. Ne izključujem. Vendar, ko gledamo vnaprej, je to prava skupnost, ki daje optimalni razvoj za otroka (Odbor, str. 16).”

Slika je torej spet preprosta, binarna. Popolne družine, ki so dvo-starševske, so prave, normalne, zdrave in napredne. Nepopolne družine, ki so enostarševske, so neprave, nenormalne, patološke in škodljive. Dvostarševske družine so zdrave in optimalne za otrokov razvoj, enostarševske družine so nezdrave za otrokov razvoj. Vendar, dragi gospodje, življenje le ni tako črno-belo.

Pri diskurzu o “popolni” družini precej očitno izstopa problematična predpostavka, da je zveza moškega in ženske nekaj naravnega in s tem univerzalnega in edino pravega. A življenje v paru ni nekaj dokazljivo naravnega, pač pa je družbena konvencija. Zato družina tudi ni nekaj univerzalnega, ampak je medkulturna spremenljivka, saj oblike sobivanja ljudi v prostoru in času variirajo. Demokratične družbe pa naj bi svojim pripadnikom in pripadnicam omogočale tudi individualne variacije.

“ŽENILI SE BODO BRATJE IN SESTRE”

Zaradi anonimnosti darovalca spolnih celic nekateri zagovorniki referendumu opozarjajo na možnost incesta – oploditve ženske s semenom sorodnika oziroma morebitna zveza otroka s potomstvom darovalca, torej s sorodnikom.

“Če bo prišlo do zlorabe, bo prišlo v drugem primeru do incesta (Državni zbor, str. 33).” “Sprašujem vas predlagatelji, kako boste vendar tehnično uredili hrambo spolnih celic, kako boste uredili vprašanja, pravite uvoza spolnih celic in pa možnosti, da če bodo ti podatki o darovalcih, o donatorjih spolnih celic anonimni, možnost je, da se prepreči incest. Da se recimo prepreči incest med bratom in sestro, ali pa lahko gremo še dalje, incest med hčerko in očetom, ali pa sinom in materjo. Torej, v vseh teh primerih, če teh podatkov ne bo, bo lahko prihajalo v naravi tudi do tega (Odbor, str. 40).”

Vprašanje, ki se ponuja, je seveda, zakaj bi bila možnost incesta vezana na umetno oploditev samskih žensk? Ta, resnici na ljubo bolj teoretična kot dejanska, možnost je enaka tudi pri umetni oploditvi žensk, ki niso samske. Dodati je potrebno tudi dejstvo, da se prav

nič teoretičen, zato pa toliko bolj dejanski incest nemalokrat dogaja ravno v tako opevani "popolni" družini.

"IN KDO BO KRIV, ČE SE BO RODIL RUMENČEK"

Predsodki in stereotipi se običajno medsebojno povezujejo. Tisti, ki se boji samskih žensk, gejev in lezbijk in raznih drugih vrst drugačnosti, se praviloma boji tudi pripadnikov drugačnih kultur, drugih nacionalnosti in ras. Umetna oploditev samskih žensk lahko pripelje do mešanja nacionalnosti in ras, menijo nekateri zagovorniki referenduma, in lahko si mislimo, kakšno nevarnost to pomeni za našo deželo.

"Tudi ni računati, da se bomo s tem izognili potrebam po uvozu, recimo temu eksotične delovne sile, rumene rase ali kaj podobnega. Lahko se nam sicer zgodi, da bomo uvozili pač takšno seme, ki bo tudi takšne rase, pač tukaj razširilo. Ampak v to se ne bi vtikal, ker nočem biti kakršenkoli rasist (Odbor, str. 16, 17)." "Povedano je bilo, da so darovalci predvsem iz uvoza. Tu lahko pride kar do neke ekzotike; imeli bomo Azijate, imeli bomo črne (Odbor, str. 24)."

STRAH IMA VELIKE OČI

Možnost umetne oploditve samskih žensk je bila v obeh razpravah seveda povezana še celo kopico drugih nevarnosti – od diskriminacije moških in ignoriranja stroke do komercializacije medicine in odpiranja vrat kloniranju – vanje se tukaj ne bomo podrobneje spuščali, saj jim pravzaprav ni konca.

Dopuščanje možnosti umetne oploditve samskim ženskam in strahovi, povezani s to možnostjo, so prepotencirani, imaginarni in fantazmatški. Čemu torej rabijo? Najprej, kot smo že omenili, rabijo diskriminaciji samskih žensk. Potem omejevanju raznoličnosti življenjskih stilov, možnosti in aspiracij. Nadalje rabijo omejevanju pravice do drugačnosti na dolžnost do enakosti. In ker se vsaka fantazmatika nanaša na specifično organizacijo užitka, je nemara bistvo onemogočanja dostopa do umetne oploditve samskim ženskam koncizno opredelil poslanec, ki meni: "Taka določba zakona, ki omogoča umetno oploditev samske ženske, pomeni pravzaprav, da ženska spolnost uide iz nadzora. In to predlagatelji ne prenesejo, vidijo v tem ogrožitev osnovnega sistema vrednot na katerem slonijo, ne vem, recimo da sodobni svet. (...) Ne prenesejo da tisto kar oni menijo, da je njihova pravica nadzora, moškega nadzora nad žensko spolnostjo da tega ni z zakonom da to ni zavarovano in opredeljeno (Odbor, str. 13)."

VIRI

Magnetogram 5. izredne seje odbora za zdravstvo, delo, družino, socialno politiko in invalide.

Magnetogram 7. izredne seje Državnega zbora Republike Slovenije.

Repovž, G., "Boj za staro pravdo", *Delo*, 15. maj 2001, str. 4.

Favo-ritke

Summary on the next page

Skromno oblečen možak pride v veliko za katerim sedi že na prvi pogled

“Gospodična, pri vas bi odprl usran

“Kako, prosim, zdi se mi, da vas ne razumem,”

“Kaj ne razumete? V vaši ničvredni

“Lepo vas prosim, z mano

“Fufica, ni mi do pogovora s teboj, samo Lepotica obupa in odhiti po šefa.

“Kaj vas muči, gospod?

“Nič me ne muči! Na lotu sem zadel 250

“A tako, že razumem, spoštovani gospod. In ta na

Seksistični diskurz o ženskah v Slovenskih novicah

in ugledno banko in pristopi k okencu, napihnjena blondinka: bančni račun!” je predrzen mož. je poklicno oljudna bjonda. banki bi odprl en jeben račun!” ne morete tako govoriti!” želim odpreti smrdljiv bančni račun.” Ta se prikotali in veličastno vpraša: Lahko pomagam?” milijonov in bi pri vas rad odprl račun.” rumeno prefarbana kura vam pri tem dela težave?”

Slovenske novice is a daily newspaper with the highest circulation in Slovenia. Hence it has an important role in the media construction of reality. This is a yellow press paper but occasionally it succeeds in alerting the readership to certain irregularities and aspects of daily politics or other events neglected by other media. The price they pay for this is high though – unconfirmed information, assumptions, sensationalism, xenophobic discourse and the like.

A reader sensitized to the issues of media presentation of gender need only glance at the writings and images featured in *Slovenske novice* to recognize the sexist discourse. The story about *Favo ritke*¹ by Roman Kuhar sheds some light on this discourse. The author, however, does not attempt to establish an objective sociological distance towards the studied phenomenon, but rather takes an active part in the attempts to rise above these kinds of media images and reporting by joining those who draw attention to the sexist discourse. The author's litmus test applied to sexist discourse in the media is thus inevitably subjective.

Feministično gibanje je v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja bistveno poseglo v družbeni prostor. Čeprav so bili zametki tovrstnega aktivizma že pred drugo svetovno vojno, je feministično gibanje svoj polet doživelo po njej. Ob zahtevah za enake pravice žensk, za boljši in izenačen položaj z moškimi, za enako plačano delo, boljšo družinsko politiko, za preseganje dihotomije med zasebnim, kamor spada ženska, in javnim, kamor spada moški, je nastala tudi kritika androcentričnega diskurza o ženskah. V vsakdanjo rabo pride termin seksizem. Sprva beseda označuje dejanja, diskurze in vedenje, ki degradirajo ženske kot osebnosti in njihovo integriteto. V začetku enaindvajsetega stoletja je taka definicija še vedno živa, vendar je zdaj razširjena na vprašanje dveh (ali več) obstoječih družbenih spolov.

Pričujoči prispevek je analiza seksističnega medijskega diskurza, ki nima namena vzpostavljati nekakšno objektivno sociološko distanco do obravnavanega fenomena, pač pa se avtor v okviru feministične teorije angažirano postavlja na stran tistih, ki hočejo z opozarjanjem na seksistični diskurz prispevati k preseganju tovrstnih medijskih podob in tovrstnega medijskega poročanja. Avtorjev lakmusov papir za seksistični diskurz v medijih je tako nujno subjektiven.

SEKSIZEM

Feministična sociološka teorija ni enotna v definiciji seksizma. Esencialistični pogled poudarja pomembnost biološkega spola (ang. *sex*), konstruktivizem pa daje težo predvsem družbeno pripisanemu spolu (ang. *gender*). Druga tradicija namreč zagovarja tezo, da se ne rodimo kot moški in ženske, pač pa to v družbi šele postanemo. Kategoriji "moški" in "ženska" sta v tem primeru razumljeni kot glagol: moški ni nekaj, kar si, moški je tisto, kar počneš. V osnovi izhajata tako esencialistično kot konstruktivistično razumevanje iz vprašanja biološkega spola: prva tradicija se na tej točki ustavi, druga pa gradi na tistem, kar posamezniku ali posameznici zaradi biološko prepoznanega spola nalaga in od njega pričakuje družba.

Lana F. Rakow in Laura A. Wackwitz (1998:99) označujeta seksizem za primarni sistem prepričanj dominantne kulture, ki se naša na družbeni spol. Gre za sistem norm, vrednot in vedenja, ki temeljijo na podrejanju žensk moškim.

"Definicija seksizma kot sistema prepričanj predpostavlja razumevanje družbenega spola kot ravno takega sistema; to pomeni, da je družbeni spol mreža družbeno konstruiranih pomenov, ki raz-

1 In Slovene 'favorit/favoritka' has the same meaning as English 'favourite' in the sense 'a competitor thought likely to win', with the form favorit used for males and favoritka for females. By putting a hyphen between favo-ritke the author stressed the second part 'ritke' which in Slovene is a word in its own right, that is, a diminutive for buttocks. The word appeared in a text accompanying a picture taken during some ski competition in Austria where a women skier was photographed from the back while preparing to run.

ločujejo človeška bitja na osnovi zaznanih fizičnih, socialnih in psiholoških karakteristik." (Rakow in Wackwitz: 1998:100)

Seksizem je torej le eden med mnogimi mogočimi ideološkimi sistemi pomenov o družbenem spolu.

Sociološki slovar (Abercrombie in drugi, 1994:375) seksizem ravno tako definira v okviru družbenokonstruktivistične pozicije. To so tista vedenja in dejanja, ki zgolj na osnovi družbenega spola diskriminirajo moške ali ženske. Diskriminacija je pogosto eksplicitna, lahko pa je tudi implicitni, domnevni in neprepoznani del določene kulture.

Anthony Giddens (1993:762) omenja v definiciji seksizma vedenje in prepričanje, ki izhaja iz biološko prepoznanega spola posameznika. Seksizem razume kot vsako vedenje ali prepričanje, ki posamezniku ali posameznici glede na njegov ali njen biološki spol pripisuje neresnične lastnosti ali zanika sposobnosti. Seksizem, pravi Giddens, je zagovarjanje spolne neenakosti.

Povezujoč predstavljene definicije seksizma lahko sklepamo, da je seksizem v naši kulturi in družbi sestavni del same definicije družbenega spola. Vpleten je v družbeno konstruiranje pomenov, ki se diferencirajo glede na biološke attribute posameznika ali posameznice.

Konstruktivisti poudarjajo, da pomen proizvajajo razni sistemi reprezentacij konceptov, med njimi tudi sistem jezika. Jezik je namreč družbeni sistem, ki s svojim pomenom določa našo kulturo in identiteto ter, kot piše Majda Hrzenjak (1999:133), ustvarja možnost tega, kar bi lahko bili. Materialni svet *per se*, če sledimo konstruktivistični razlagi, ni nosilec pomenov, ti niso vnaprej določeni, niso nekaj esencialnega, materialnemu svetu lastnega, pač pa se vedno znova konstruirajo glede na čas, kontekst, prostor in perspektivo razumevanja. Pomen je vedno v precejšnji meri ideološki pomen, konstrukcija pomena pa hkrati pomeni tudi konstrukcijo objekta.

"Tako je jezik tudi oblika družbenega delovanja. Sistemi reprezentacij so namreč viri družbenega znanja, vedenja, in so tesno povezani z družbenimi praksami ter razporeditvijo moči in oblasti. Vse skupaj napeljuje k sklepu, da je kakršenkoli pomen vedno nestabilen, drseč, relativen, a kljub temu vedno materialno zelo učinkovit in zato skrajno problematičen." (Hrzenjak: 1999: 134–135)

Seksistični diskurz, ki konstruira pomene in s tem tudi objekt, vzpostavlja odnose nadrejenega in podrejenega. To je konstrukcija binarne pozicije, v kateri je en člen favoriziran, njemu nasprotni pa diskvalificiran, v kateri je prvi više in drugi niže, prvi več vreden in drugi manj vreden. Če poloma damo ime: v kateri je prvi moški in druga ženska.

Various currents within the feminist social theory are not of the same mind as to the definition of sexism. The essentialists stress the importance of the biological sex, while constructivists attach weight primarily to the socially ascribed gender. The latter support the thesis that we are not born as men or women but we become one or the other through social interaction. In this case the categories of 'man' and 'woman' are understood as verbs: man is not something you are, but something you do. In principle both understandings draw on the issue of the biological sex, but while the essentialists see it as the terminal point, for the constructivists it is a starting point and their theory is built around that which is imposed upon individuals and expected from them by society because of their biological sex.

The author understands sexism as a system of belief that in our culture and society makes a constituent part of the very definition of gender. It is embedded in the social construction of meanings which are differentiated depending on biological attributes of the individuals. The sexist discourse, by constructing meanings and consequentially objects, establishes the relationship of the superior and the subordinated. This produces binary opposition in which one member is favored and the other disqualified. If we give names to these poles, the first becomes man and the second woman. The establishing of differences between the two is often based on the principles of homogenization and stereotyping. What is constructed is a collective body of anonymous individuals in which individual differences are blurred. The media seem to do this with exceptional fervor, so women are often presented wholesale, as a bunch of foolish blondes.

In his analysis of the sexist discourse in *Slovenske novice* the author restricts himself to the part of sexism or sexist discourse relating to women. He categorizes it on the basis of four syndromes: the pink-blue syndrome, the seductive serpent syndrome, the male chauvinism syndrome and insulting names syndrome.

The first syndrome denotes the traditional polarization into that which is seen as male and that which is female. The second incarnates the Christian myth about the woman sinner who seduces man. The third denotes the reduction of a woman's personality to her physical parts or attributes, while the fourth stands for the insulting discourse which robs a woman of her dignity.

The primary socialization, which divides things into pink and blue, represents the social training in gender stereotypes. The media, as secondary socializers, both give legitimacy to this process and strengthen it. To be pink is to be passive, emotional, weak, irrational, foolish, lovely, at man's disposal, lacking self-confidence. Blue is rational, strong, aggressive, self-reliant, independent, successful. This polarization matches that of the public and the private where the former is blue and the latter pink.

In one of the articles featured in the crime watch section, which deals with the kidnapping of four girls, the girls are associated with the pink at the very beginning of the story. "Last Tuesday, on April 10, they were on their way to school babbling and giggling cheerfully as usual." (April 19). If the article were reporting the kidnapping of four boys, the author would certainly not describe their (blue) behavior using verbs 'to giggle' and 'to babble'. Even the Dictionary of the Slovene Language (SSKJ), under the entry 'babble', cites examples

Vzpostavljanje razlik med prvim in drugim pogosto temelji na principih homogenizacije in stereotipizacije. Konstruira se kolektivne anonimnih posameznikov ali posameznic, v katerem so individualne razlike med njimi zabrisane. S še večjo gorečnostjo, tako se zdi, to počno mediji. Ženske so tako v medijih pogosto kar počez predstavljene kot kup bebastih blondink.

TRIJE VIRI SEKSIZMA

Praden si natančneje ogledamo kategorizacijo in analizo raznih oblik seksizma v *Slovenskih novicah*, si pogledjmo troje tipičnih virov, iz katerih črpa seksizem in ki hkrati rabijo za opravičevanje seksizma. Rakow in Wackwitz (1998: 100–104) ugotavljata, da so viri seksizma v religiozni, biološki in socialno znanstveni argumentaciji.

Religija kot izvor seksizma poudarja "naravni red stvari", tega pa predstavlja *Sveto pismo*. Seksistično religiozno prepričanje tako lahko ženski zgolj na osnovi njenega biološkega spola pripisuje večjo grešnost ali pa se vsaj strinja s podrejeno vlogo žensk v hierarhičnem sistemu sveta. Ta sistem temelji na predpostavki, da so moški bliže Bogu.

Biološka znanstvena dognanja kot vir seksizma izhajajo predvsem iz esencialističnih temeljev primarnih in sekundarnih spolnih razlik med človeškimi bitji. Te razlike so za večino ljudi očitne in so povezane z reprodukcijo, fizičnimi karakteristikami in seksualno aktivnostjo. Vendar, kot trdi Butler (1990, po Rakow in Wackwitz, 1998:101), so tako fizični kot genetski kriteriji v osnovi družbeni konstrukt, so način urejanja tako biološkega kot družbenega sveta. Kategoriji "moški" ali "ženska" sta pripisani posameznikom pri rojstvu ali pred njim glede na družbenokulturne interpretacije fizičnih karakteristik dojenčka. Iz opisanih bioloških virov tako izhaja seksistično prepričanje, da so moški močnejši in bolj agresivni od žensk, ženske pa da so že po naravi šibkeje, bolj čustvene in ustvarjene za nego in vzgojo otrok. Mogoč je tudi korak naprej, da biološke lastnosti rabijo za osnovo za promocijo ideje o moških kot naravno superiornih in ženskah kot naravno pasivnih.

Družbenoznanstveni viri seksizma izhajajo predvsem iz idej funkcionalistične analize družbenega reda, ta pa temelji na biološki predpostavki. Funkcionalizem zagovarja idejo o funkcionalnosti ločenih in nezamenljivih ženskah in moških vlogah, ki, take kakršne so, omogočajo ohranjanje obstoječega družbenega reda. Spola sta ločena po biološki liniji: funkciji ženskega telesa sta rojevanje

in vzgoja otrok. Ženske tako rabijo ohranjanju družbenega reda z izpolnjevanjem svoje biološke vloge, ki jim veleva, da ostanejo doma ter rojevajo in vzgajajo otroke.

Predstavljenim procesom je potrebno vedno znova pripisovati smiselnost in legitimnost, da bi reprodukcijo moškosrediščnih kulturnih vzorcev v družbi lahko predstavili kot neproblematično in naravno. Potrebni so postopki legitimizacije, ki jih Maca Jogan (1990:41–42) označuje kot vzvode za produkcijo smiselnosti in ohranjanje vere v upravičenost obstoječe urejenosti.

“Eden najvažnejših ciljev teh procesov je oblikovanje prave moralnosti (s katero se transformira zunanja prisila v posameznikovo notranjo voljo in potrebo) in prave identitete moralnega. Ta moralna usmerjenost pa ne obstaja v praznem prostoru, temveč jo podpira delovanje vseh ključnih institucionaliziranih sfer življenja in dela. Gre za hkratnost v učinkovanju institucij, skozi katere in s pomočjo katerih se zagotavlja reproduciranje celotne delitve družbenega dela in načinov medsebojnih odnosov.” (Jogan, 1990:41)

Med ekonomske, politične, kulturne, izobraževalne, kontrolne in represivne institucije, ki med drugim osmišljajo in reproducirajo družbeni spol, sodi tudi medijski diskurz, saj je družbeni spol kot sistem pripisanih pomenov produkt komunikacije. Ta se udejanja s tremi dominantnimi mehanizmi: jezikom, družbenim delovanjem in reprezentacijo.

V pričujoči analizi se bomo ukvarjali predvsem z zadnjim, z medijsko sliko ženske. Ta je namreč le ena izmed znakov v sistemu reprezentacij, ne pa oznaka za zunaj zgodovine obstoječe dejstvo o obliki človeškega obstoja. Ženska je, tako kot moški, bistveno zgodovinski produkt, opredeljen s kulturo, družbo in časom.

“Te reprezentacije niso popačeni odsev ‘realnosti’, kot so menile zgodnje feministke, pač pa jih je z nove teoretske pozicije potrebno razumeti kot družbeno konstrukcijo, ki se nanaša zgolj na druge družbene konstrukcije ali znake. Z drugimi besedami, realnost je sama po sebi družbeno skonstruirana, tako da so medijski teksti le reprezentacija drugih reprezentacij, ne ‘realnega’. Podobe predstavljajo simbolično posredovanje žensk v diskurzivnem sistemu razlik, posredovanje, ki se dogaja in za katero smo odgovorni tako zunaj kot znotraj ekrana ali teksta.” (Rakow in Wackwitz, 1998:109)

from the pink world: “loud babbling of girls” and “women’s babbling about everyday matters”. The problem with this type of writing lies not so much in the choice of the verb, but in the stereotyped relating of that verb with specific performers of the action. This establishes the power relations in which women babble and men only engage in serious, male debates in which there is no room for women. It represents the reproduction of the existing sexist and ideological meanings and values.

The pink list also includes big spenders and quarrelers. In line with this, “nothing boosts the spirits of a woman as much as a stroll around shops” (April 18). A story about a woman who objected to her manager e-mailing pornographic pictures to the employees, allegedly in order to prevent them wasting their precious time surfing the Internet and looking for the pictures themselves, thus describes the woman who complained: “Of course this was a quarrelsome woman named Tao Ball, 26, who accused the manager — of sexual harassment.” (April 25). To every resistance to the blue is attached the stigma of the pink rebel who wears down the power and self-will of the member of the blue.

The second type of sexism identified in the analyzed texts in *Slovenske novice* is the seductive serpent syndrome. The author relies on the myth about Adam and Eve when analyzing the syndrome, as it personifies this myth in the most explicit form. Here we are within the framework of the Jewish and Christian traditions and their attitude towards women. The related cultural pattern survives up to the present day and maintains the relation in which woman is subordinated and inferior, and man superior and more important.

The image of woman as a seductive serpent that was placed in front of man with all her charms in order to tempt and make him drop to his knees is most often found in the stories about the private lives of stars. For example, the German TV presenter Rudi Carrell "left one sweet-heart to marry another", and this was happening "right at the time when the seductive, fresh and thirty years younger Simone appeared on the horizon" (April 10). John Derek, Bo Derek's husband, had a similar experience: "the virgin beauty ... seduced him, he divorced his wife, the famous Hollywood diva Linda Evans ... and moved to Germany with Bo" (January 1). Bo Derek continues to play her seducer role, and even George W. Bush seems to have been on trial as suggested by the title "New President Entangled in the Beauty's Net?" (January 30). The lawyer Erin Brokovich is similarly defined by her 'seductive' attributes, as she is described as "an American lawyer with the most seductive décolleté and most audacious mini skirt" (April 9).

This type of sexist discourse reduces woman to her physical attributes (fresh, virgin, fair-haired) while her function is diminished to seduction and fatal presence that is personified by the 'net' metaphor.

The third category of the sexist discourse is defined as male chauvinism. It is understood in the widest sense of the word where the conviction that men are superior finds one of its ways of expression in the discourse that describes woman as man's object, reducing her personality and integrity to the physical parts, most often bust and rear end. Woman's abilities, knowledge and acts are thus disqualified. This is the discourse which processes woman into a sexual object intended for men.

ANALIZA SEKSISTIČNEGA DISKURZA V SLOVENSkih NOVICAH

V analizi seksističnega diskurza v *Slovenskih novicah* se omejemo zgolj na tisti del seksizma ali seksističnega diskurza, ki zadeva ženske. Ta je v medijih prevladujoč, saj producira in reproducira obstoječe kulturne vzorce, vanj pa je vpleteno tudi vprašanje razmerja moči med spoloma. Kot seksistične razumemo vse tiste medijske reprezentacije, tako v pisni kakor slikovni obliki, ki

- reducirajo žensko osebnost na nekatere telesne dele;
- ki reducirajo ženske lastnosti in sposobnosti na tradicionalno patriarhalno-krščansko podobo ženske kot matere ali ženske kot zapeljivke;
- tiste podobe, ki uporabljajo žaljive ali stereotipne diskurze.

V analizo so vključeni članki, ki so bili v *Slovenskih novicah* objavljeni od 1. januarja 2001 do 5. maja 2001. Glede na zgoraj omenjene kriterije smo v obdobju 125 dni, v katerem je izšel 101 izvod *Slovenskih novic*, identificirali in v analizo vključili 59 člankov s seksističnim diskurzom. Najpogostejši je v člankih o življenju glasbenih, filmskih in drugačnih zvezdnikov in zvezdnic, sledijo pa športne novice, politika, zanimivosti in strani črne kronike¹ (glej razpredelnico 1).

RAZPREDELNICA 1 – TEMATSKA IN ČASOVNA PORAZDELITEV ČLANKOV
S SEKSISTIČNIM DISKURZOM V SLOVENSkih NOVICAH

Tema/Mesec	Januar	Februar	Marec	April	Maj	Skupaj
Zvezdniki in zvezdnice	1	4	6	6		17
Šport	5	3	1	5	2	16
Zanimivosti	2			3		5
Kriminal			4	1		5
Politika	1	1	2	1		5
Življenjske zgodbe	2	1		1		4
Drugo	2	3	1	1		7
Skupaj	13	12	14	18	2	59

Zlasti moramo poudariti, da so iz analize popolnoma izključeni članki, ki so obravnavali problematiko oplojevanja samskih žensk z biomedicinsko pomočjo, ker si zaslužijo posebno analizo in ker smo s prispevkom hoteli prikazati seksizem v vsakdanjem časopišnem poročanju, ko ne govori o kakšni specifični problematiki, kakršna je na primer umetno oplojevanje.

Naša analiza se ne osredotoča na kvantitativno raven pogostosti prezentacije ženske v medijih. Avtorice, ki pišejo o tem (Jogan, 1993, Verša, 1996, Toš, 1998) opozarjajo na neenakomerno zastopnost spolov v medijih. Dorotea Verša (1996), na primer, ugotavlja, da je informativni program *Televizije Slovenija* v času enega tedna v osrednji informativni oddaji *Dnevnik* v svojih poročilih prikazal 91% moških in le 9% žensk.

Naša analiza se, nasprotno, omejuje na kvalitativno raven časopisnega poročanja, ki je v svojem diskurzu seksističen. Gre za metodo diskurzivne analize, v kateri se omejujemo zgolj na jezik, besede in besedne zveze ter njihove pomene, ki se v poročanju o ženskah uporabljajo v *Slovenskih novicah*. Iz posameznih člankov smo iztrgali besede, besedne zveze ali dele tekstov, ki so seksistični v enem ali več prej omenjenih razumevanjih seksističnega diskurza. Pogosto je tudi celotni kontekst časopisne zgodbe seksističen, zato nekaj teh primerov navajamo posebej. Le tako izluščeni, ne pa iz konteksta iztrgani delčki seksističnega diskurza lahko, potem ko so sestavljeni, nazorno pokažejo eno izmed prevladujočih, če ne že najbolj prevladujočo medijsko podobo ženske. Zgovoren je podatek, da pri 45 odstotkih člankov, v katerih je bil identificiran seksistični diskurz, avtorstvo članka ni navedeno.

Skupek poimenovanj, ki jih ti prinašajo, deli ženske na bolj in "manj zanimive ženske" (5/1)². Predstavnica "bolj zanimivih žensk" je "bejba" (5/3), ki jo v prvi vrsti, ne glede na njeno osebnost, delo ali sposobnosti, opredeljuje barva njenih las in nato še druge telesne značilnosti. "Bejba" (5/3) je tako "blondinka" (23/3, 21/4), "svetlolasa lolita" (23/1) "peroksidnica" (29/3) ali "zlata kokoška" (5/5), "seks bomba" (12/2, 21/4) in "neeksplodirana bomba" (27/3), lahko pa je tudi "damica" (5/3) in "lastnica domnevno najlepše zadnjice" (29/1), kar jo naredi za "favo ritko" (30/1) ali "naj ritko" (1/3, 8/

Such a reduction, in its more or less explicit form, could be identified in 27 out of 59 articles analyzed here, which makes 46% of them. It is most explicit in stories related to the American singer and actress Jennifer Lopez, where the collocation "the best ass" is repeatedly used as a synonym for her name. On the other hand, some Ruth is defined by the size of her breasts: "Wild Ruth (wearing bra size D) was delighted with David's foreplay" (April 7). Similarly, Sabina Setlur seems important only for her breasts: "The tennis star has not been enticed by Sabina Setlur's breasts, which she claims have not been artificially enlarged" (March 2). To the tennis world also belongs "170 cm tall tennis player of nicely distributed 60 kilograms" (May 24). Women are even more often defined by the color of their hair. The title of the article about Muammar Quaddafi's daughter Aisha defines her as "a haughty peroxide-blonde" (March 29). Even though the article talks about her abilities, knowledge, diploma and political skills, the author has not forgotten to stress that "she does not wear a *yashmak* but a mane of blonde (peroxide) hair adorns her head." A great deal of this sexist discourse pervades the pictures published in *Slovenske novice*, particularly the subtitles.

The last, fourth category comprises those articles in which the sexist discourse is based on insulting writing relating to women. For example, women's breasts are insultingly called 'zizike'² (January 6). Women are equated with 'skirts' (March 23), while motherhood and

1 V kategorijo "zvezdnikov in zvezdnic" smo uvrstili najpogosteje rumene zgodbe o zasebnem življenju glasbenic in glasbenikov, igralc in igralk, televizijskih voditeljic in voditeljev, športnic in športnikov, pa tudi novice iz družabne kronike. Med "športne novice" smo šteli tiste članke, ki so poročali o športnih rezultatih in dosežkih športnic in športnikov, ne pa o njihovem zasebnem življenju. "Črna kronika" zaznamuje članke o kriminalnih dejanjih, "zanimivosti" članke o raznih znanstvenih odkritjih, med "življenjske zgodbe" pa smo šteli tiste članke, ki poročajo o življenju medijsko neeksponiranih ljudi. V kategorijo "politike" smo uvrstili članke, ki so poročali o politikih in političarkah, pogosto tudi o njihovem zasebnem življenju. V zadnjo kategorijo "drugo" pa smo vključili vsebine, ki se ne ujemajo s prejšnjimi kategorijami (karikature, slikovno gradivo ipd.).

2 Vsak citirani del članka iz *Slovenskih novic* je opremljen z datumom objave. Seznam analiziranih člankov je objavljen na koncu tega sestavka.

2 The term roughly corresponds to the English slang term titties.

pregnancy, which are glorified and placed on the pedestal of women's roles, are in Slovene novice treated in a teasing and insulting manner. The article entitled "The right spice" (April 26) is about an American medicine that changes the taste of the sperm. "This may delight women who enjoy oral sex" (April 26), writes an unnamed author and proceeds to joke, in an insulting manner, about potential pregnancy: "A woman will put on weight by taking sperm only if she forgets to take a contraceptive – an ejaculation contains only 25 calories, roughly the same as a handful of potato crisps." (April 24).

Roman Kuhar ends his analysis with a conclusion that the media image of woman in 59 analyzed articles taken from Slovene novice is above all sexualized through various forms of sexist discourse. Woman is represented as an object with overtly stressed sexual attributes that are often the only indicators of her personality. The sexualization of woman presented as an object predominates over all other markers of her professional and private life. This type of discourse is especially conspicuous in the case of celebrities, but can also be found in relation to 'everyday women'. *Slovenske novice* present women as one-dimensional beings. In contrast to men, who are multi-dimensional, women are granted only a narrow role of the sexually attractive object. One would almost think that whenever a journalist writes down the word 'woman' some default function, say, auto-correction command, gets triggered inserting before it "sexy", "sex bomb", "fair-haired beauty" or similar. Moreover, a similar default function seems to operate also in connection with drug addicts, homosexuals, refugees and similar non-men.

3, 21/3). Predstavnica "manj zanimivih žensk" (5/1) je "prasica" (23/3) ali "napihnjena gospica" (12/4). Če je prva "bejba" (5/3), so druge "babe" (19/1).

Pridevniki, uporabljeni v povezavi s prvo kategorijo, označujejo žensko za "mlajšo, zapeljivo in svežo" (10/4), "lepo in atraktivno" (5/5), "deviško" (30/1), "razposajeno" (11/4), "divjo" (7/4), a "z lepo porazdeljenimi šestdesetimi kilogrami" (24/5). Tista druga pa je "ošabna" (29/3), "ponorela" (23/3) in "prepirljiva ženska" (25/4), njena "postava" pa "prej zaobljena kot ne" (8/1). Medtem ko je za prvo značilno "radoživo čebljanje in hihitanje" (19/4), njeno "žensko dušo" pa "razveseli" "potepanje po trgovinah" (18/4), se druga "prilepi" (14/4) moškemu in ga "toži za spolno nadlegovanje" (25/4).

Problematika predstavljenih poimenovanj ni samo v denotacijskem pomenu, kakor bi to označil Barthes (po Hrženjak, 1999:140), pač pa predvsem v konotacijski ravni. Prva raven označevanja ali denotacija namreč označuje trikotni odnos med označenim (koncept), označevalcem (beseda) in realnim objektom, na katerega se označevanje nanaša, v našem primeru torej na ženske, konotacijska raven označevanja pa predstavlja latentne kulturne in ideološke pomene, asociacije in vrednote, ki jih znak vsebuje in se vežejo na denotativnost znaka. Blondinka in svetlolasa lolita, ki radoživo čeblja in se potepa po trgovinah tako na konotativni ravni vsebuje še vprašanja inteligence, (ne)emancipiranosti in podobno.

Seksistični diskurz, uporabljan v *Slovenskih novicah*, lahko kategoriziramo v štiri različne sindrome. Poimenovali smo jih:

- a. sindrom roza-modro;
- b. sindrom kače zapeljivke;
- c. sindrom moškega šovinizma;
- d. sindrom žaljivih poimenovanj.

Prvi sindrom se nanaša na tradicionalno polarizacijo, na tisto, kar je moško, in tisto, kar je žensko. Drugi uteleša krščanski mit o ženski grešnici, ki zapeljuje moškega. Tretji označuje redukcijo ženske kot osebnosti na njene telesne dele ali attribute, četrti pa predstavlja žaljivi diskurz, ki žensko oropa njenega dostojanstva.

SINDROM ROZA-MODRO

Trgovine z otroškimi oblačili se delijo na modri in rožnati odelek. Prvi je namenjen dečkom, drugi deklicam, saj naj bi taka barvna dihotomija ustrezala specifični naravi dečka in deklice. Za navidezno

nepomembnim vprašanjem barve oblačil, ki jih ločeno po spolu naša družba podeljuje otrokom glede na prepoznani biološki spol posameznika ali posameznice, se skriva celotni nabor modrega in rožnatega primernega in pričakovanega vedenja. Roza je biti pasiven, čustven, šibak, neracionalen, bebav, prikupen, na uslugo moškemu, nesamozavesten, modro je biti racionalen, močan, agresiven, samostojen, neodvisen, uspešen. Ta polarizacija ustreza polarizaciji na javno in zasebno, pri kateri je prvo modro in drugo rožnato. Ob predstavitvi izdelka za naravno krepitev in povečanje prsi Slovenske novice tako zapišejo: "Z izdelkom si ženske utrjujejo samozavest."³ (26/1)

Primarna socializacija je z delitvijo na modro in roza socialni trening spolnih stereotipov, mediji kot sekundarni socializatorji pa rabi-jo tako legitimizaciji kot utrjevanju tega procesa. To potrjuje tudi analiza slovenskih ljudskih pravljic kot utrjevalk hierarhije med spoloma (Svečak, 1994), nič drugače pa ni s svetovno priznanimi Grimmovimi in Andersenovimi pravljicami. Otroci se iz njih učijo, da sta spola vrednotno različna. Moški junaki v pravljicah se tako v nekaj več kot 85 odstotkih pojavljajo v javni sferi, medtem ko se ženski pravljичni liki v skoraj enaki meri pojavljajo v privatni sferi. Rezultati raznih raziskav (Jogan, 1993, Verša, 1996, Toš, 1998) potrjujejo obstoj enakega razmerja tudi v medijih. Del sindroma roza-modro je tudi geografija spola, s katero se v tej analizi ne ukvarjamo. Ženske so, tako v pravljicah kot medijih, namreč pogosto domestificirane. Dom in družina sta prezentirana kot njihov (edini) prostor delovanja, kjer so varne in zaščitene.

Oglejmo si nekaj primerov, ki predstavljajo medijski podaljšek in hkrati legitimizacijo delitve na modri in rožnati svet. V enem izmed člankov iz črne kronike, ki govori o kriminalnem dejanju ugrabitve štirih deklic, so deklice že na začetku zgodbe označene kot bistveno roza: "Amina Ahmetić, Almina Bešlagić, Eldina Merdić in Vedrana Đurašević so se minuli torek, 10. aprila, kot običajno ob radoživem čebljanju in hihitanju napotile v šolo." (19/4) Če bi članek poročal o ugrabitvi štirih dečkov, avtor članka njihovega (modrega) vedenja prav zagotovo ne bi opisal z glagolnikom "čebljanje" in "hihitanje", saj je celo v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* glagolnik "čebljanje" opremljen s primeroma iz roza sveta: "glasno čebljanje deklet" in "žensko čebljanje o vsakdanjih stvareh". Problem tovrstnega pisanja ni toliko sama uporaba glagolnika, pač pa stereotipna povezava s subjektom dejanja. S tem se ponovno vzpostavljajo razmerja moči, ko ženske čebljajo, moški pa se vključujejo le v resne,

moške debate, v katerih ni prostora za ženske. Ali kakor sta v enem izmed člankov zapisala Iztok Umer in Domen Mal: "Moški mora pač včasih povprašati moškega za svet." (16/2)

O tovrstnem pisanju ne moremo trditi, da je namerno seksistično, kar bomo lahko očitali odlomkom iz člankov v nadaljevanju analize, pač pa gre po strukturalističnem dekonstruktivističnem lotevanju analize tekstov za reprodukcijo obstoječih ideoloških pomenov in vrednot, ki se reproducirajo v vsakem napisanem tekstu. Ta sporoča neko podobo sveta, avtor pa se običajno niti ne zaveda, da dela svojega teksta sploh ne piše sam, pač pa mu ga narekuje okolje. (Hrženjak, 1999:140) Potrebna je torej večja opreznost in prenicljivost pri presejanju stereotipno določenih meja med rožnato in modro.

Na roza seznamu so tudi velike zapravljivke in prepirljivke. Tako "nič ne razveseli ženske duše bolj, kakor malo potepanja po trgovinah" (18/4). V zgodbi o šefu podjetja, ki je svojim uslužbenecem, namesto da bi ti brskali po pornografskih straneh na internetu in tako zapravljali dragocen čas, kar po elektronski pošti pošiljal slike s pornografsko vsebino, nad čimer se je pritožila ena izmed uslužbenk, avtor članka (ni naveden z imenom in priimkom) uslužbenko označuje z besedami: "Seveda gre za prepirljivo žensko, 26-letno Tao Ball, ki je direktorja tožila – za spolno nadlegovanje." (25/4) Vsakršen upor modremu je etiketiran s stigmo roza upornice, ki modremu jemlje moč in samovoljo.

Problematičnost roza-modrega diskurza je na konotacijski ravni označevanja, ko poročanje v stilu "petindvajsetletna damica je namreč jutraj poklicala policijo in povedala, da ji je iz garderobne omare v klubu izginila torbica, v kateri je imela denar, dokumente in prenosni telefon" (5/3), zmanjšuje resnost kriminalnega dejanja, žrtev pa označuje za skorajda ne vredno upoštevanja. Še eden izmed roza-modrih primerov je tisti, ki žensko vlogo reducira na vlogo matere in žene, s tem pa jo na konotacijski ravni postavlja v sfero zasebnosti, gospodinjstva, skrbi za otroka (in moža) in podobno. Gre za patriarhalno pozicijo v stilu "možu Bogdanu je pred dvanajstimi leti rodila sina Marka, pred tremi leti pa hčerko Ano" (5/1) ali "Laura Bush se name-rava za moža polepšati in shujšati za sedem kilogramov". (15/2)

SINDROM KAČE ZAPELJIVKE

Druga vrsta seksizma v analiziranem pisanju *Slovenskih novic* je sindrom kače zapeljivke. Pri analizi tega si bomo pomagali z mitom o Adamu in Evi, ker ga v najbolj eksplicitni obliki uteleša. Mit se v

svoji vsebini namreč ne izčrpa v ločeni konstrukciji moškega in ženske, po kateri je Eva narejena iz Adamovega rebra in tako od njega drugačna, še več, njemu podrejena, pač pa mit vključuje tudi izgon iz raja in vzpostavitev institucije izvirnega greha, za katerega da je bolj kriva ženska. Zapeljala jo je kača (Je zgolj slučaj, da je ženskega spola?) in pregovorila, da je jedla z drevesa spoznanja. Za vzpostavitev definicije slabe ženske vpelje krščanstvo še njen nasprotni pol, definicijo dobre ženske, ki je udejanjena v liku device Marije. Bergant (1981, po Svečak, 1994:26) meni, da iz dvojnosti nečiste spolnosti, ki jo uteleša Eva, in svetosti materinstva device Marije izhaja osnovna dihotomija dveh tipov žensk. Prvi je zapeljivka in poželjiva grešnica, ki je kot zlo in skušnjava postavljena pred moškega, drugi pa je požrtvovalna in skoraj brezspolna žena – mati.

Takšen je okvir judovsko-krščanske tradicije in njenega odnosa do žensk, ki kot kulturni vzorec deluje še danes. Na osnovi istega principa se še danes ohranja razmerje med podrejenimi in manjvrednimi ženskami ter nadrejenimi in bolj pomembnimi moškimi.

Svetlana Slapšak (2000: 25–28, 65–69) najde predstavnici zapeljivke in brezspolne ženske v dvajsetem stoletju v podobah Doris Day in Marlene Dietrich. Medtem ko je Doris Day utelešenje popolnoma disciplinirane ženske seksualnosti in si je, kot pravi, kratko malo ne moremo predstavljati gole, je Marlene Dietrich zapeljivka, vamp ženska, za katero je ostala moška fantazma o nogah in ženska ikona o “samostojni, odločni, pametni ženski, ki ne potrebuje skupine izvedencev, da bi si ustvarila možnosti”.

Najrazličnejše odtenke novodobnih Doris in zlasti Marlen je moč najti tudi v sodobnem medijskem diskurzu. Podoba ženske kot zapeljivke, ki je s svojimi čari postavljena pred moškega, da ga izziva in spravi na kolena, se v *Slovenskih novicah* najpogosteje pojavlja v zgodbah o zasebnem življenju zvezdnikov in zvezdnic. Nemški televizijski voditelj Rudi Carrell je, na primer, “pustil ... eno ljubico in se poročil z drugo”, saj se je to “dogajalo prav v obdobju, ko se je na obzorju prikazala tri desetletja mlajša, zapeljiva in sveža Simone, kot on strastna ljubiteljica golfa”. (10/4) Podobno se je zgodilo tudi možu Bo Derek Johnu Dereku, ki ga je “deviška lepota ... zapeljala, ločil se je od žene, znane hollywoodske dive Linde Evans ... in se z Bo preselil v Nemčijo, da se je izognil moralnim kalifornijskim zakonom, ki so mu očitali zlorabljanje mladoletnice.” (30/1). Bo Derek svojo vlogo zapeljivke igra še naprej, saj naj bi bil na preskusnem kamnu celo ameriški predsednik George W. Bush, na kar napeljuje naslov: “Tudi novi predsednik ujet v mrežo lepotic?” (30/1) In potem še:

“Nihče se ne bi spotaknil nad dotikom, če ne bi bil moški novi ameriški predsednik George W. Bush, svetlolasa lepotica pa seks bomba Bo Derek ... Bo Derek je zvezda brez igralske nadarjenosti, vendar tisti, ki ji to očitajo, ne razumejo njenega fenomena.” (30/1) Podoba je idealna: moški je predstavljen “zgolj” kot ameriški predsednik, o njegovih telesnih in drugačnih lastnostih ne poročajo, ženska pa je Bo Derek, ki je predvsem “svetlolasa lepotica”, takoj zatem še “seks bomba”, v isti sapi pa je degradirano še njeno delo. Tudi pravnico Erin Bronkovich opredeljujejo njeni “zapeljivi” atributi, saj gre za “ameriško pravnico z najzapeljivejšim dekoltejem in najdrznejšim mini krilom” (9/4).

Tovrsten seksistični diskurz žensko zožuje na njene telesne attribute (sveža, deviška, svetlolasa), njeno funkcijo pa zvaja na zapeljevanje in fatalnost njene prisotnosti, ki jo uteleša metafora “mreže”. Mrežo lahko simbolizirajo tudi “zizike” (6/1), čeprav ne vedno uspešno, saj “teniškega zvezdnika niso premamile prsi Sabine Setlur” (2/3). Podobnost med mitom o kači in Evi je tu povsem očitna.

O drugačni vrsti “zapeljevanja” pa govori članek “Lejte, lejte! Ženske v kiklah!” (3/4). Spominja na nemško legendo o sireni Lorelei, ki je s svojim čudovitim petjem ob reki Ren privabljala mornarje, da so se – navdušeni nad njenim petjem in v želji uzreti njen obraz – spozabili in z ladjo treščili v goro, na kateri je sedela. Gre za utelešenje angela in hudiča v isti osebi. “V steni nad Ospom je Tanja Rojc izpeljala svojo zamisel, da bi ženske plezale v krilih,” tako kot so to počele pred osemdesetimi leti, piše Iztok Umer. Predstavo plezanja v krilih, ki ni imela namena mehkega pornografskega performanca, je avtor zamejil na dviganje kril v vetru, poglede iz pasje perspektive in boleče mišice. V vsem skupaj je torej videl le zabavo za moške, saj “više, ko so se vzpenjale, bolj je gledalcem pod njimi zastajal dih, za lepši pogled iz pasje perspektive so prispevali sunki burje, ki so plezalkam dvigovali krila”. (glej sliko 1)

V podobnem razpoloženju je bil tudi tamkajšnji komentator, ki je “med drugim izjavil, da se je med moškimi že začela širiti slinavka”. Ženske so predstavljene v vlogi izzivalnih zapeljivk, “ura ple-

zanja žensk v krilih” pa “je minila, kot bi trenil. Še dobro, kajti maršikoga so že začele boleti vratne mišice...”

Podoba zapeljivke, angela v hudičevi preobleki, je rezervirana za ženske, o moških zapeljivcih se ne piše. Obstajajo le tisti moški, ki obsedejo in obnoriijo ženske, tako postavljeno relacijsko razmerje med moškim, ki je nedosegljiv, in množico anonimnih žensk, ki za njim trapajo, pa ponovno utrjuje razmerje med modrim in roza. Sicer pa je naša kultura prežeta s takimi medijskimi podobami, ki se v dnevnem časopisju vedno znova reproducirajo. To uspeva tudi članku “Rok uporabe: do naslova prvaka” (26/3), v katerem Borut Cvetko poroča o motokrosistu Roku Sitarju. Ta je na fotografijah, ki dopolnjujejo članek, slikan z dekletom, ena izmed slik pa je opremljena s podpisom: “Spodkopavanje zbranosti” (26/3), to pa seveda ponovno namiguje na žensko kot zapeljivko, ki ovira treninge in delo motokrosista. (glej sliko 2)

MOŠKI ŠOVINIZEM

V tretjo kategorijo seksističnega diskurza, ki smo jo označili s širokim in ohlapnim moškim šovinizmom, uvrščamo vse tiste članke, ki ne ustrezajo niti prvi niti drugi kategoriji, čeprav se v njih tako prvi kot drugi sindrom implicitno pojavljata.

Termin šovinizem etimološko izvira iz Napoleonovih časov, povzet pa je po priimku njegovega vojaka Nicolasa Chauvina, naivnega in prevzetnega rodoljuba. (Snoj, 1997:641) Njegov prvotni in prvi pomen označuje pretirano poudarjanje nacionalnega, lastnega, rodovnega (čeprav je na vprašanje pretirane mere in meje tako rekoč nemogoče odgovoriti). V besedni zvezi “moški šovinizem”, ki izhaja iz anglosaksonskega jezikovnega področja, se termin uporablja za oznako tistih, ki ženskam ne priznavajo enakopravnega položaja, ki svoj “rod” (svoj spol) favorizirajo v primerjavi z drugim rodom (drugimi rodovi). Podobno definicijo podaja tudi *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, ki moškega šovinista opredeljuje za tistega, ki meni, da so moški več vredni od žensk.

- 1 Napis pod tremi podobnimi slikami se glasijo: “Za doseg cilja je bilo treba dati vse od sebe”, “Dirty dancing v steni Babna” in “Osapska Heidi hiti proti vrhu”. (3/4)
- 2 “Spodkopavanje zbranosti” (26/3)
- 3 “Negostoljubni Avstrijci. Prireditelji svetovnega prvenstva so se odločili, da na bolj pomembne in na manj pomembne ne bodo ločili samo vipovcev od navadnih smrtnikov na tribunah, ampak tudi novinarje. Tako večeraj ob progo niso spustili slovenskega fotografa, češ da Slovenija v konkurenci nima favoritinj! Toda pokazalo se je, da tudi Avstrijke niso favo ritke: konkurentke so jim odločno pokazale – zadnjo plat!” (30/1)

2

3

V naši razpravi razumemo moški šovinizem v najširšem smislu, ko je ena izmed oblik prepričanja o večvrednosti moških diskurz, ki žensko opisuje kot objekt moškega, ki njeno osebnost in integriteto reducira na njene telesne dele, najpogosteje prsi in zadnjico, ter jo v primerjavi z moškimi diskvalificira tako v njenih sposobnostih kot tudi znanjih in dejanjih. To je diskurz, ki žensko pregnete v spolni objekt, namenjen moškemu. "Ženska je vlast muškarca!" (1/3) je menda zavpil nasilni moški, ki je pretepal ženo in ga v njegovi izjavi povzemajo *Slovenske novice*, s tem pa tudi najbolje označujejo kategorijo moškega šovinizma.

Članek, ki poroča, da bo na slovenski regatni jadrnici Eol letos poleg moške tudi ženska ekipa, so *Slovenske novice* naslovile z "Za ženske z jajci" (19/4), kar seveda aludira na mačistično frazo "koliko ga je v hlačah". Ženske so v predstavah avtorja članka očitno tako krhka in nemočna bitja, da potrebujejo moški spolni organ, ki jim bo zagotovil zadosti moči. "Ženske z jajci" nato imenuje "Amazonke" (19/4), hkrati pa ne pozabi ženskih sposobnosti reducirati zgolj v njihovo lepoto, saj zapiše, da bodo "slovensko regatno jadrnico Eol letos polepšali – z žensko posadko" (19/4).

Primerov zvajanja ženskega telesa ali njene osebnosti na posamezne dele telesa (prsi, zadnjica, postava telesa, lasje) je veliko. Med devetinpetdesetimi analiziranimi članki je v bolj ali manj eksplicitni obliki tovrstno redukcijo moč zaznati v 27 člankih, kar je 46 odstotkov vseh analiziranih člankov. V najbolj eksplicitni obliki je tovrstna redukcija izražena v primeru ameriške pevke in igralko Jennifer Lopez, kjer je besedna zveza "naj ritka" konstantno uporabljena kot sinonim za njeno ime. Nasprotno je neka Ruth opredeljena z velikostjo njenih prsi: "Divja Ruth (z velikostjo košaric številka D) je bila navdušena nad Davidovo ljubezensko predigro." (7/4) Podobno so pri Sabinu Setlur pomembne zgolj njene prsi: "Teniškega zvezdnika niso premamile prsi Sabine Setlur, za katere slednja pravi, da si jih ni umetno povečala." (2/3) Iz teniškega sveta prihaja tudi "170 centimetrov visoka teniška igralka z lepo porazdeljenimi šestdesetimi kilogrami" (24/5). Še pogosteje so ženske opredeljene z barvo las.

4

5

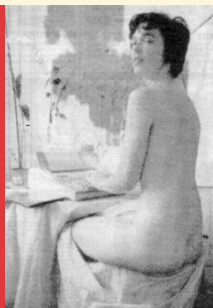
Članek o hčerki Moamerja el Gadafija Ajši jo že v naslovu opredeljuje za "ošabno peroksidnico" (29/3). Čeprav avtor/ica M. G. v nadaljevanju pripoveduje o njenih sposobnostih, znanju, diplomi in političnih spretnostih, ne pozabi ponovno poudariti, da "ne nosi feredže, glavo ji krasi bujna plavalasa (peroksidna) griva".

Veliko tovrstnega seksističnega diskurza je tudi v slikovnem gradivu *Slovenskih novic* in predvsem v kratkih tekstih pod njimi. Ob sliki smučarke, ki je bila fotografirana v trenutku, ko se je začela spuščati po strmini, in fotografu tako kaže zadnjico, je napisano: "Tako včeraj ob progno niso spustili slovenskega fotografa, češ da Slovenija v konkurenci nima favoritinj. Toda pokazalo se je, da tudi Avstrijke niso favo ritke: konkurentke so jim odločno pokazale – zadnjo plat!"

Na žensko seksualnost in določene dele ženskega telesa aludirata tudi napisa pod slikama Janje Sodja s podelitve Viktorjev ("neeksplodirana bomba večera Janja Sodja" (27/3)) in Karmen Stavec z Eme, izbora za popevko Evrovizije ("... Karmen Stavec, kot je morda vidno tudi na tejle podobici, pa je veliko stavila na razkazovanje." [26/2]). Šlo je za izbor, kjer je "kipelo ... nekaj ženskih oprsij, nekaj ramenc je drgetalo od mraza, nekaj ustnic od besa" (26/2). Slika dveh pevk narodnozabavne glasbe v mini krilu je opremljena s podobnim komentarjem: "Prav prijetni pa sta tudi Ekartovi pevki, sicer že Korenovi nagrajenki, pa ne le tedaj, ko prepevata. Naš fotograf Vito Repanšek ju je ujel v pozi za vse moške oboževalce." (28/3) (glej sliko 3)

Primer moškošovinističnega diskurza, ki žensko reducira na objekt (moškega) poželenja, je razprava v članku "Bolj seksi pingpong" (5/5). Avtor/ica M. U. piše, da imajo "mnogi, celo najvišji funkcionarji namiznega športa ... dovolj ... staromodnega videza tekmovalk", saj "tudi v svetu celuloidne žogice pogrešajo kakšno zlato kokoško, ko je Ana Kurnikova". M. U. najde tudi "opravičljive" razloge za tovrstno debato o potencialnih "zlatih kokoškah pingponga", saj "z bolj seksi dekliško športno opremo želijo povečati televizijsko spremljanje pingponga in – jasno, saj razmišljajo tržno – z namiznoteniškimi manekenkami v ta šport pritegniti več pokroviteljskega denarja". Omenja tudi težavo "modnega prodora v svet namiznega

- 4 "V pozi za vse moške oboževalce" (28/3)
- 5 Primer seksistične slikovne opreme članka
- 6 Zakaj gola?

tenisa”, ki je v bojazni “le kakšne bodo ‘manekenke’ v novih seksi oblačilcih” (5/5). Članek v celotnem tekstu referira na igralke ping-ponga kot na objekt v športni areni, ki ni dovolj zanimiv za gledalce in ga je zato potrebno preobleči v bolj “seksi oblačilca”.

Omenimo naj še dvoje slik, ki prikazujeta goli ženski, a golota nima neposredne ali posredne zveze z vsebino napisanega. Članek “Skrivnost zapeljevanja” (11/4), ki govori o zgodovini parfumov ter o različnih vrstah in oblikah delovanja parfumov, je opremljen s sliko dveh (oblečenih) moških, ki sedita, in gole ženske, ki pleše med njima. Podoba spominja na prizor iz kakšnega striptease bara in s samo vsebino članka nima neposredne zveze, pod sliko pa je zapisano: “Uporaba parfuma očitno ne zadošča, šele v povezavi z naravnim telesnim vonjem stvar učinkuje, kot želimo.” (11/4) (glej sliko 4)

S sliko golega ženskega telesa je opremljen tudi kratek članek “Vsi smo lahko geniji?”. Poroča o poskusu nevrologov, ki so z magnetnimi polji stimulirali možgane povprečno inteligentnih prostovoljnih pacientov, ti pa so potem brez problemov odgovarjali na vprašanja, na katera prej niso vedeli odgovora. Ob članku je objavljena slika gole ženske, ki sedi za računalnikom, pod njo pa napis: “super pamet” (18/4). (glej sliko 5) Le zakaj mora biti gola? Mar magnetna polja ne delujejo tudi skozi obleko? Oba primera sta, tako se zdi, šovinistično pritegovanje pozornosti bralcev z eksploatacijo golega ženskega telesa kot objekta moškega uživanja, za prikazovanje katerega ni v vsebini članka nikakršnega razloga.

SINDROM ŽALJIVIH POIMENOVANJ

Kategorizacija, ki smo jo uvedli na začetku te analize, uhaja ostremu ločevanju med posameznimi oblikami seksističnega diskurza. Tako smo že omenjali, da so bile ženske prsi žaljivo poimenovane “zizike” (6/1), ženske so enačene s “kiklami” (26/3), materinstvo in nosečnost pa sta nekaj časa glorificirana in postavljena na piedestal ženskih funkcij, hkrati pa *Slovenske novice* o tem pišejo na zafrkljiv in žaljiv način. V članku “Prava začimba” (26/4), ki je pravza-

prav oznaka za spermo in iz katere implicitno veje ideološka pozicija o ženski kot boljši (bolj okusni), ko je "začinjena" s spermo, poročajo o ameriškem zdravilu, ki spreminja okus sperme. "To utegne razveseliti marsikatero žensko, ki uživa v oralnem seksu," (26/4) piše neimenovani avtor ali avtorica, in nato ponovno na žaljiv način duhoviči o potencialni zanositvi: "Ženska se s spermo zredi le v primeru, če je pozabila zaužiti kontracepcijska sredstva – ejakulacija vsebuje vsega 25 kalorij, približno toliko kot pest čipsa." (26/4)

Leglo žaljivih medijskih podob in žaljivega (seksističnega) diskurza v *Slovenskih novicah* je rubrika "Plusova sedmica", v kateri "objavljamo fotografije, ujete trenutke, ki si po našem zaslužijo 'posebne podpise'. Tako upodobljence kot bralce resno opozarjamo, da gre za šaljivo rubriko, tako rekoč slikoviti vic s podpisom." Navkljub opozorilu so, po našem mnenju, te podobe vse prej kot "zdrav" humor ali "slikoviti vic s podpisom", saj opozorilo rabi le nekakšni interni časopisni legitimizaciji za še bolj eksplicitno žaljivo poročanje o bolj ali manj aktualnih temah.

Sliki dveh deklet, prva je v kopalkah brez zgornjega dela, je, na primer, pripisano: "Rdeči križ obvešča: 'Mladi begunki sta preplavali Muro. Iščemo dobre ljudi moškega spola, ki bi jima znali pomagati.'" (23/3) (glej sliko 7) Slika, seveda, ne žali samo žensk, pač pa vse begunke in begunce.

Ob sliki dojenčka z nenavadno velikimi zobmi se *Slovenske novice* šalijo na račun ljubljanske županje Vike Potočnik, ki je stalna tarča tovrstnega žaljivega zbadanja: "'Punčka, kaj bi bila rada, ko boš velika?' 'Vsi mi pravijo, da sem rojena za županjo!'" (23/2) (glej sliko 8)

Če naj bi bile slike izbrane zato, ker kličejo po "humornem" komentarju, se za sliko dveh deklic na travniku zdi, da je bila izbrana zgolj zaradi komentarja, ne pa slike kot take: "Vsi, ki pravijo, da je ministrica za gospodarstvo Tea Petrin prasica, so packi! Naju nič ne moti, da mora najina mamica delati tudi ob nedeljah – že med tednom sva vedno sami in se nič ne učiva, zdaj se nama pa še ob nedeljah ne bo treba! Otroci imamo radi Teo Petrin!" (23/3) (glej sliko 9)

- 7 "Mladi begunki sta preplavali Muro. Iščemo dobre ljudi moškega spola, ki bi jima znali pomagati." (23/3)
- 8 Naslov slike: "Sojenico so jo vprašale...". Podpis: "'Punčka, kaj bi bila rada, ko boš velika?' 'Vsi mi pravijo, da sem rojena za županjo!' (23/2)
- 9 "Otroci imajo radi Teo Petrin" (23/3)

“SEDMI DAN JE BOG USTVARIL ANO”

SEZNAM ANALIZIRANIH ČLANKOV

1. Ana in kita, ni avtorja, 15/1.
2. Bolj seksi pingpong, M. U., 5/5.
3. Cigare ugašala v kaviarju in se hihitala kot otrok, ni avtorja, 22/2.
4. Coulthard nasadil roge prijatelju, D. M., 11/4.
5. Čudežne prsi, brez avtorja, 26/1.
6. Derenda in direndaj, napis na naslovnici, 26/2.
7. Dolenjski rdečelasci grofovske krvi, B. B., 12.2.
8. Erin Bronkovich se bo tokrat tožarila zase, M. G., 9/4.
9. Ko bi vsaj umrla jaz, ne pa sin, Iztok Umer in Domen Mal, 16/2.
10. Kurnikova brez loparja zgoraj brez na Floridi, ni avtorja, 20/4.
11. Lejte, lejte! Ženske v kiklah!, Iztok Umer, 3/4.
12. Mamin sinko, ni avtorja, 15/2.
13. Naj ritka ima oči za gladiatorja Russlla, brez avtorja, 21/2.
14. Najprej je pokleknil, potem pa ustrelil, Iztok Umer, 1/3.
15. Ljubezen skozi – nos?, ni avtorja, 5/1.
16. Ni mogla zgubiti, J. L., 30/1.
17. Nič več samo bogati, nič več samo možkil, Lidija Petek, 12/2.
18. Okradli Ukrajinko, D. G., 5/3.
19. Ošabna peroksidnica, M. G., 29/3.
20. Povsem emancipirana, ni avtorja, 28/3.
21. Prava začimba, ni avtorja, 26/4.
22. Prepirljivka vmes, ni avtorja, 25/4.
23. Prvi slovenski popek, ni avtorja, 13/1.
24. Puff Daddy brez ritke, ni avtorja, 29/1.
25. Puff Daddy ni streljal?, ni avtorja, 1/3.
26. Pustil je eno ljubico in se poročil z drugo, A. S., 10/4.

V analiziranem času štirih mesecev medijskega poročanja *Slovenskih novic* sta bili, kar se tiče seksističnega diskurza, ki združuje vse prej omenjene sindrome, najbolj na udaru ruska teniška igralka Ana Kurnikova (5 člankov) in ameriška pevka in filmska igralka Jennifer Lopez (5 člankov). *Slovenske novice* so drugo prekrstile kar v “naj ritko”, kar je, vsaj tako se zdi, višek povsem eksplicitnega seksističnega poročanja, pa čeprav gre za rumeni tisk. “Jennifer Lopez, 30-letna igralka, pevka in lastnica domnevno najlepše zadnjice na zemeljski obli in 34-letni rap pevec Puff Daddy naj bi se po 17 mesecev trajajoči zvezi razšla.” (29/1) Članek s to vsebino nosi naslov: “Puff Daddy brez ritke?” (29/1) V nadaljnjih poročilih, ki so vsa zapovrstjo nepodpisana, je njeno ime pogosto izpuščeno, njena osebnost pa je personificirana z njeno zadnjico. “Naj ritka pravi, da je to največji izziv v njenem življenju.” (8/3) “Puff je takrat še hodil z naj ritko.” (1/3) “Mama raperja Puffa Daddyja zahteva, da ritka Jennifer Lopez njenega sinčka pusti pri miru.” (15/2) In kmalu zatem: “Naj ritka, ki dosega velike uspehe z novim albumom, ima v očeh že novega možkega.” (21/2)

Seksistični diskurz poročanja o teniški igralki Ani Kurnikovi se za razliko od Jennifer Lopez, ki je rjavolaska in kot taka nezanimiva (?), vrti okrog njenih las, kite, prsi in njenih let. Tako se “okoli nje ... pletejo najrazličnejše zgodbe o snubcih, a če ji je verjeti, potem njene postelje moški še ni zakuril, khm, saj razumete” (15/1). Sicer pa “svetlolasa lolita na odprtem teniškem prvenstvu v Avstraliji v Melbourne tako zažiga, da je neki petnajstletni avstralski pokavec tudi dobesedno pokazal, kako eksplozivno mu bije srce” (23/1). Ko je neki

Aktivnosti, ki so pripisane ženskam	Datum objave
radoživo čebljanje in hihitanje	19/4
za trenutek sname modrček	21/4
v pozi za vse moške oboževalce	28/3
prilepi (se možkemu, op. a.)	14/4
ga je zapeljala	30/1
toži za spolno nadlegovanje	25/4
Potepanje po trgovinah (to razveseli žensko dušo)	18/4
Spodkopavanje zbransti	26/3
Polepšati, shujšati	15/2
rodila mu je sina	5/1

paparazzo fotografiral Ano na plaži, so *Slovenske novice* ponovno uporabile mačistično-seksistični diskurz, ki ima namen zabavati in biti humoren, a mu to, po našem mnenju, ne uspe: "Teniška seks bomba Ana Kurnikova se malce posonči na Floridi, za trenutek sname modrček in glej ga, tička, mimo po naključju pride mož, ki to vidi in fotografira." (21/4) "Potem je odvrгла modrček in se v tangicah udobno zleknila na brisačo s srčki." (20/4) Mačistično glorifikacijo njene golote zaokrožijo z nekoliko resignirano ugotovitvijo, da bo Ana Kurnikova "kmalu spet na teniških igriščih – le da bo takrat na moško žalost malce bolj oblečena, bosta pa zato bolj zadovoljna njena pokrovitelja Adidas in Berlei" (20/4).

"POVSEM EMANCIPIRANA"

Medijska podoba ženske v analiziranih devetindesetih člankih *Slovenskih novic* z raznimi oblikami seksističnega diskurza je v prvi vrsti seksualizirana. Ženska je predstavljena kot objekt z izrazito podčrtanimi seksualnimi atributi, ki so pogosto edini označevalci njene osebnosti. Seksualizacija ženske kot objekta je nadrejena vsem drugim označevalcem njenega profesionalnega in zasebnega življenja. Tovrstni diskurz je še posebno eksponiran pri slavni osebnosti, ne izostane pa tudi pri "običajnih smrtnicah". Strinjamo se lahko z Maco Jogan, ki o ženskah v medijih govori kot o enodimenzionalnih bitjih. Za razliko od moških, ki so bitja več dimenzij, jim pripada le ozka vloga spolno privlačnega objekta (prim. Jogan, 1993).

Moški šovinizem je *leitmotiv* današnjega dne. Pa ne samo implicitno, subtilno ali prikrito šovinstično izrekanje. Junaki so tisti, ki

27. Raketa v zrak, avionček na tla, Marjan Raztresen, 12/4.
28. Renata že tesno za Janičino ritjo, ni avtorja, 26/2.
29. Rok uporabe: do naslova prvaka, Borut Cvetko, 26/3.
30. Sampa pa tenis, ni avtorja, 24/5.
31. Se zgodi: radi imajo Hrvat, Polona Pirc, 8/1.
32. Seksi Jennifer bo upodobila znamenito slikarko Frido, ni avtorja, 8/3.
33. Skrivnost zapeljevanja, ni avtorja, 11/4.
34. Sobotne novice in novičke, ni avtorja, 14/4.
35. Šel, D. M., 21/4.
36. Trapa Sophie piše opravičila, M. G., 10/4.
37. Tudi nov predsednik ujet v mrežo lepotice, A. S., 30/1.
38. Twiggy ni več najbolj suha, M. G., 18/4.
39. V Sloveniji skovan načrt za ugrabitev štirih deklic, Elvir Huremovič, 19/4.
40. Vampirka, brez avtorja, 23/3.
41. Vrača se ženi v naročje, M. U., 2/3.
42. Vsi smo lahko geniji?, ni avtorja, 18/4.
43. Z dirke na dirko, z ženske na žensko, M. L., 7/4.
44. Za Ano se pošteno kadi, M. U., 23/1.
45. Za ženske z jajci, ni avtorja, 19/4.
46. Začetek nič kaj super, M. L., 30/1.
47. Zaljubljena, ni avtorja, 5/3.
48. Zizike za rojstni dan, ni avtorja, 6/1.
49. Zlato za zmagovalko, Iztok Umer, 5/1.
50. Zlom solunske fronte, Dušan Malo-vrh, 15/2.
51. Ta pa je čuk (za babe), ni avtorja, 19/1.
52. Tehten razlog, ni avtorja, 13/4.
53. (podpis pod sliko), 26/2.
54. Sejem kisle smetane (podpis pod sliko), 27/3.
55. Vido vse vidi, (podpis pod sliko), 28/3.
56. Otroci imajo radi Teo Petrin, 23/3, ni avtorja.
57. Prva dama noče škandala, (podpis pod sliko Laura Bush), M. G., 15/2.
58. Rešite ju! (podpis pod sliko), ni avtorja, 23/3.
59. Sojenice so jo vprašale (podpis pod sliko), ni avtorja, 23/3.

Privedniki, ki opisujejo ženske	Datum objave
lepa ter atraktivna	5/5
prepirljiva	25/4
mlajša, zapeljiva, sveža	10/4
deviška	30/1
razposajena	11/4
divja	7/4
z lepo porazdeljenimi šestdesetimi kilogrami	24/5
postava prej zaobljena kot ne	8/1
mlada	12/2
ošabna	29/3
ponorela	23/3

letajo "z ženske na žensko" (7/4). Kot v vicu: Kdo je zasvojen z internetom? Tisti, ki ne more napisati pike, ne da bi takoj zraven zapisal še "com", se tudi za medijsko pisanje o ženskah zdi, da se, ko novinarji in novinarke zapišejo besedo "ženska", že kar po "defoltu", kot kakšna računalniška avtokorekcijska funkcija, pred njo vrijejo besede "seksi", "seks bomba" "svetlolasa lepotica" in podobno. Tovrstni "defolti" delujejo tudi pri zasvojenih z mamili, homoseksualcih, prebežnikih in podobnih nemoških.

Mediji kot producenti smiselnosti in tisti, ki odslikavajo "naravno in edino pravilno pozicijo sveta", pa niso zgolj ogledalo spolne asimetričnosti v družbi. Zdi se, kot da niso samo reproducenti patriarhalnega pojmovanja žensk, v katerem so kot šibka bitja najprej infantilizirana, hkrati pa tudi seksualizirana v objekt moškega poželenja, pač pa so tudi producenti tega. Njihov odnos do ženske je dvakrat diskriminatoren: najprej zaradi napihovanja podobe ženske kot (zgolj) spolnega objekta, medtem ko so drugi njeni atributi porinjeni globoko v ozadje, drugič pa zato, ker svetu vsiljujejo povsem popačeno zrcalno sliko ženske: vitke, svetlolase, z veliki prsmi, z dobrim avtomobilom, s šminko, ki se ne razmaže, z moškim manekenom, brez problemov, z dovolj denarja. Ta podoba se razbije že na naslednjem preskusnem kamnu in je hkrati v svoji osnovi hipokritska. Emancipirana ženska je namreč še vedno stigmatizirana ženska. Podoba ženske, kakršno pod naslovom "Povsem emancipirana" prikazujejo *Slovenske novice*, je namreč ta: "25 letna B. G. iz Maribora, ki je doma pijana razgrajala, pretepala mamo in se ni umirila niti po prihodu policistov." (28/3)

Zanimivo je, da se po vseh letih boja za enake pravice in enakopravnost ženska uspešnost upodablja kot nekaj nenavadnega, izrednega, enkratnega, hkrati pa so ti dosežki zamaskirani pod težo seksualizacije. Ženska je tako uspešna, ker je "simpatična plavalaska", ker ima "najbolj drzen dekolte", ker ima "najdaljše noge" ali, po drugi strani, ker je "ženska z jajci".

Če iz vseh analiziranih člankov izpišemo poimenovanje žensk, njim pripisane aktivnosti in pridevnike, ki opredeljujejo tako njihove osebnosti kot tudi njihova dejanja, dobimo medijsko podobo ženske kot seksualiziranega objekta, o katerem govorimo (glej razpredelnice).

Da bi lahko primerjali predstavljeno medijsko podobo ženske kot seksualiziranega objekta, bi bilo treba v analizo pritegniti še medijsko podobo moškega, za katerega predpostavljamo, da je seksualiziran veliko manj, njegovo profesionalno in zasebno življenje pa je prikazano zunaj seksualiziranih podob. Če je teniška igralka Ana Kur-

nikova opredeljena predvsem kot “svetlolasa lolita”, “zlata kokoška” ali “teniška seks bomba” in šele nato kot uspešna teniška igralka, je, na primer, Boris Becker najprej uspešen teniški igralec in samo to.

Dorotea Verša ugotavlja v *Medijskih podobah spolov*, da “risanke upodabljajo pravljične, sanjske in fantazijske zgodbe za otroke, v katerih se zrcalijo spolni stereotipi in seksistična miselnost iz resnične-ga sveta odraslih” (Verša, 1996:30). Analizirani članki v *Slovenskih novicah* s seksističnim diskurzom so prav to: novodobne seksualizirane risanke za odrasle. Vključite *Cartoon Channel*, prosim!

Poimenovanja žensk v <i>Slovenskih novicah</i>	Datum objave
seks bomba	21/4, 12/2
pravničica z najzapeljivejšim dekoltejem in najdrznejšim mini krilom	9/4
neeksplozivna bomba	27/3
favo ritke	30/1
naj ritka	8/3, 1/3, 21/2
seksi zvezdnica	8/3
ritka	29/1, 15/2
lastnica domnevno najlepše zadnjice	29/1
mične plesalke	15/2
dvajsetletna blondinka	21/4
svetlolasa lolita	23/1
zlata kokoška	5/5
napihnjena gospica	12/4
petindvajsetletna damica	5/3
lepotica	30/1
ženske z jajci	19/4
amazonke	19/4
kikle	26/3
bejba	5/3
vredna 20 milijonov dolarjev	22/2
gibraltarska skala	30/1
svetlolasa lepotica	30/1
kraljica ... srca	30/1
peroksidnica	29/3
babe	19/1
prasica	23/3
manj zanimive ženske	5/1
trapa	10/4
vampirka	23/3

LITERATURA

- Abercrombie, Nicholas et al. (1994): *Dictionary of Sociology*, The Penguin, London.
- Bajec, Anton (ur.) (1991): *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, SAZU, Ljubljana.
- Giddens, Anthony (1993): *Sociology*, Polity Press, London.
- Hrženjak, Majda (1999): “Več zlih kot lepih : podoba ženske v slovenskih osnovnošolskih berilih”, V: *Delta*, št. 1–2, str. 133–150.
- Jogan, Maca (1993): “Seksizem v medijih”, V: *Razgledi*, št. 2, str. 29–31.
- Rakow, F. Lana in Wackwitz, A. Laura (1998): “Communication of Sexism”. V: Michael, Hecht (ur.) *Communicating prejudice*, Sage Publications, London, str. 94–112.
- Svečak, Darja (1994): *Pravljice kot utrjevalke hierarhije med spoloma*, diplomska naloga, FDV, Ljubljana.
- Slapšak, Svetlana (2000): *Ženske ikone 20. stoletja, prvi del*, Urad za žensko politiko, Ljubljana.
- Snoj, Marko (1997): *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Toš, Vida (1998): *Ustvarjanje ženskih podob v tiskanih medijih*, diplomsko delo, FDV, Ljubljana.
- Verša, Dorotea (1996): *Medijska podoba spolov*, Urad za žensko politiko, Ljubljana.

Avtorica prispevka je diplomirana novinarka, raziskovalka na Mirovnem inštitutu in programska direktorica Centra za sodelovanje Vzhod Vzhod. Končuje podiplomski študij komunikologije na Fakulteti za družbene vede, kjer raziskuje na področju novih komunikacijskih tehnologij. Kot novinarka in raziskovalka piše tudi o marginalnih družbenih skupinah.

“Mamilaši” ali “zapozneli rockersi prve generacije”

Poročanje tiska o uporabnikih prepovedanih drog

The author is a journalist currently concluding the postgraduate course in communication sciences at the Faculty of Social Sciences in Ljubljana. She is a researcher at the Peace Institute and Program Director of the East-East Cooperation Center. Her main research field is new communication technologies. She also writes about marginal social groups.

E: MOJCA.PAJNIK@MIROVNI-INSTITUT.SI

UVOD

Danes se pogovarjamo o tem, o čemer poročajo množični mediji. “Če si zares pomemben, si v središču medijske pozornosti, in če si v središču medijske pozornosti, potem moraš res nekaj pomeniti,” pravi ta znana raziskovalca medijev in njihovih učinkov Lazarsfeld in Merton (1972: 561). Izhajajoč iz t. i. *agenda setting*, funkcije medijev kot modela odnosa med mediji in občinstvom, lahko rečemo, da mediji usmerjajo pozornost javnosti na nekatere teme in hkrati zapostavljajo druge. Teme, ki jim mediji posvečajo pozornost, imajo torej prioriteto tudi znotraj polja javne razprave.

V študiji izhajam iz splošne predpostavke, da ustvarja medijsko poročanje o uporabnikih drog v javnosti vtis, da je o tem vredno razmišljati. Mediji javnostim narekujejo, naj razmišljajo o drogah, in medijsko pomembna tema postane pomembna tudi za javnosti. To misel razumem kot izhodišče za razpravo o načinih medijskega poročanja o uporabnikih drog. Uvodoma opredeljujem medije kot ideološki aparat in razpravo na makronivoju nadaljujem z razmišljanjem o načinih ideološkega (medijskega) delovanja. Misli o predsodkih in stereotipih, ki jih razumem kot mikroideologije medijskega diskurza, vpeljem v kvalitativno analizo izbranih časopisnih člankov, v katerih novinarji na razne načine “razkrivajo”, kdo da so uporabniki drog, kakšne da so njihove prakse, kako so videti, o čem razmišljajo itd.

Poglavju o teoretskih izhodiščih in metodologiji torej sledi praktična analiza izbranih medijskih vsebin, s katero predstavljam načine medijskega poročanja o uporabnikih drog. V analizi ugotavljam, da je medijska naracija o izbrani temi izrazito stereotipna in moralizatorska. V ustvarjanju konstruktov mediji prakticirajo t. i. subtilno (prikrito) sovraštvo, to pa pelje v stigmatizacijo in diskriminacijo uporabnikov drog, ki so predstavljeni kot kriminalci, neodgovorni slabiči, skratka, drugačni in manj vredni.

“Junkies” or
“tardy rockers
of the first
generation”

Summary on the next page

The media are being recognized as one among the ideological state apparatuses (ISA). According to Althusser's categorization, they could be regarded as "communication ISA" that is created and reproduced within the logic of a (ruling) power and as such it reflects the dominant view on social circumstances. For the purpose of this research – the analysis of the newspaper articles about drug users – we have defined the media, at the macro-level, as an ideological apparatus. At the micro-level of this particular study we further defined the methods of the ideological functioning of the media that are established through the production and reproduction of prejudices and stereotypes. The latter are defined as micro-ideologies and represent the basis for the qualitative analysis of the selected media articles in which journalists, in various ways, "disclose" who the drug users are, what practices they employ, how they look, what they think about etc.

If we want to sum up the essence of ideology we could say that it is a system of constructions or beliefs that reinforces the dominant ideas through which collective goals of the public are created. The biggest "success" of the media as promoters of ideology lies in their bringing home to the public the "natural order of things" through which they contribute a lion's share to the production of conformism. This paper puts forward the thesis that as a rule the media designate drug users as the usurpers of the existing norms and values. By describing their behavior as deviant, unacceptable, or, to put it differently, insipid, vulgar, unworthy of man or similar, they first establish and then maintain the border between the acceptable and unacceptable.

O IDEOLOGIJI SKOZI DISKURZIVNO ANALIZO

Za potrebe predmeta raziskave – analize časopisnih člankov o uporabnih drog – razumem medije kot "ideološki aparat države" (IAD). Althusser (1994) definira IAD kot tiste realnosti, ki se združujejo v nekaterih družbenih institucijah. Ideologije se ustvarjajo in širijo ravno prek institucij, ki ne le soustvarjajo, ampak celo določajo mnenja družbenih skupin. Mediji se vzpostavljajo kot eden od IAD, ki jih po Althusserjevi kategorizaciji lahko označimo kot t. i. "informacijski IAD", ki se ustvarja in reproducira znotraj logike moči (oblasti) in kot tak kaže na dominanten pogled na razmere v družbi.

Če povzamemo bistvo ideologije, lahko rečemo, da je ideologija konstruirani sistem verovanj, ki utrjuje dominantne ideje, preko katerih se ustvarjajo kolektivni cilji javnosti. Največji "uspeh" medijev kot ideologije je, da prepričujejo javnosti o "naravnem redu stvari". To, kar nas obkroža, je naravno in takšno mora ostati. Umetno ustvarjeni pomeni, ki jih producirajo mediji kot ideologija, delujejo kot nekaj naravnega, danega. "Naravni" red stvari se kaže kot nekaj samoumevnega, nekaj, o čemer obstaja vsesplošni konsenz. Ideološkost medijev oziroma medijskih diskurzov, ki jih obravnavam v nadaljevanju, je to, da so ti diskurzi razumljeni kot "naravni". Ideološkost se na makronivoju kaže v ustvarjanju in spodbujanju družbenega konformizma. Javnosti jemljejo medijske predstave kot dane in možnost kritične distance oziroma kritičnega vrednotenja vsebin (p)ostaja minimalna. Ali, kot pravita Lazarsfeld in Merton, najbolj se je bati medijskih učinkov, ki bi kazali na "brezpogojno odpoved kritičnim sposobnostim in popolno predanosti nereflektnemu konformizmu" (1972: 557).

Ameriška raziskovalca pišeta tudi o tem, da mediji s svojim načinom delovanja razkrivajo razmere na način, da soustvarjajo to, kar je družbeno sprejemljivo. Tako mediji ustvarjajo obstoječe norme in vrednote, skrbijo za njihovo reprodukcijo in hkrati razkrivajo to, kar naj bi veljalo za nesprejemljivo. Če se vrnemo k predmetu pričujoče raziskave, lahko rečemo, da mediji uporabnike drog praviloma označujejo za kršilce obstoječih norm in vrednot. Ko njihovo vedenje označujejo kot deviantno, nesprejemljivo ali, drugače rečeno, neokusno, prostaško, nevredno človeka itd., vzpostavljajo in pozneje vzdržujejo mejo med sprejemljivim in nesprejemljivim. Skupina ljudi oziroma praksa te skupine je prepoznana kot deviantna takrat, ko jo za takšno določijo mediji. Deviantnost se torej razkrije v trenutku, ko se za to odločijo mediji. Meje med nami in njimi, ki od nas zahtevajo, da

se odločimo za ali proti, se vzpostavljajo posledično. Torej lahko sklenemo, da mediji potrjujejo socialne norme tako, da razkrivajo deviantnosti oziroma odklon določenih norm v javnosti in s tem spodbujajo socialni konformizem ter vzdržujejo *status quo*.

Če gremo v določanju teoretskega okvira študije od splošnega h konkretnemu, potem to, kar sledi, razumemo kot mikronivo razprave o teoriji ideologije medijev. Gre za razpravo o predsodkih in stereotipih, ki jih tukaj opredeljujemo, v praksi pa dokazujemo njihovo pojavnost v poglavju, v katerem predstavljamo diskurzivno analizo člankov. Ko govorimo o tem, da mediji ustvarjajo predsodke o uporabnikih drog, definiramo predsodke kot sodbe oziroma ocene, utemeljene na negativnih stališčih. Predsodki se kažejo kot splošne sodbe, ustvarjene in izražene na podlagi minimalnih informacij o osebah oziroma skupinah. Izražanje predsodkov se kaže kot dejanje, ki se v danem trenutku loči od "objektivne danosti". Dogaja se, da predsodki zavzamejo del danosti in povzročijo, da v trenutku ne zmoremo več razmišljati drugače kot na način, da se nam del realnosti izkazuje v smislu "to je tako in nič drugače". In na tej točki lahko govorimo o povezanosti med makro- in mikronivojem delovanja medijev kot ideologije. Naj pri tem poudarimo misel, da predsodki "pripomorejo k izkoriščanju ljudi" (Mitscherlich, 1999: 15). Gre za gospostvo močnejšega nad šibkejšim, pri čemer močnejši šibkejšemu ne dovoli podvomiti o upravičenosti takšnega gospostva. In če to idejo prenesemo v razpravo o ideološki funkciji medijev, potem so mediji močnejši in v svojem gospostvu šibkejšemu (javnostim) vsiljujejo princip *just the way things are*. In javnost reagira z visoko stopnjo konformnosti, ker ji princip tuljenja z volkovi pomeni lastno varnost. Če ne sodelujemo v blodnjah večine, postanemo drugačni, in takšni smo potencialni objekt sovraštva in diskriminacije. Naj k temu dodamo, da podobno kot predsodki tudi stereotipi kot socialne kategorialne percepcije ljudi, opredeljenih z značilnostmi skupine, ki ji pripadajo, prispevajo levji delež k procesu produkcije in reprodukcije sovraštva do posameznika, ki je označen za deviantnega.

Če povzamem, teoretska izhodišča uporabljamo za "razkrivanje" ideološke funkcije medijev, in sicer na makro- in mikronivoju, torej na ravni vloge, ki jo imajo mediji v družbi, in na ravni medijskih diskurzov. Izhajajoč iz teoretskega okvira in na osnovi analize medijev na izbrano temo poskušam v nadaljevanju dokazati, da so medijski diskurzi o uporabnikih drog diskriminatorni. Z analizo izbranih medijskih vsebin – pod predpostavko, da mediji funkcionirajo kot ideologija na makro- in mikronivoju – izpostavim in analizi-

The method used in this study is discourse analysis. Generally speaking, the objective of discourse analysis is to identify and analyze specific traits or aspects of the text and through it locate the message of the text in a wider context of social meanings. Our analysis includes 30 selected media articles published between January 2001 and April 2001 featuring news, opinions and commentaries related to drug users. The articles were taken from the dailies *Delo*, *Dnevnik*, *Slovenske novice* and the weeklies *Družina*, *Mladina*, *Mag* and *Jana*.

By and large it can be said that when writing about drug users and drugs in general the media refer to these issues as 'problems' or 'problem area'. The so-called 'problem talk' was identified in all of the media covered by our analysis. The most common collocations are, for example, 'drug problem', 'the problems relating to drugs', 'problematic drug addicts', 'handling the problem' etc. A problem creates an urge to confront it and find solution. The 'confrontation' lasts as long as the problem remains unsolved. The discourse about the drug problem presupposes that what should be resolved is not only the drug problem as such but the problematic nature of the drug users too. Designating drug users as problematic turns them into objects and "leaders of malevolent actions". They are no longer seen as subjects and they are "treated as elements of a mathematical equation" which reduces them to the "material used for manipulation" (Adorno, 1999: 138).

Most of the articles about drug users featured in the period of our analysis are found in the crime watch section. The journalists represent drug users as perpetrators of criminal offences. One can thus read about the quantity of seized cocaine or

heroin, about the number of smoked 'joints', and sums of money earned by drug traffickers or drug users. The content is usually biased in the sense that it exclusively equates drug use with crime. The sensational titles use the logic of the "we-they discourse" where 'they' are bad, and 'we' are good. This type of discourse could be said to legitimize prejudices i.e. justifies prejudices through generalization.

When writing about the drug users as perpetrators of criminal offences, journalists often resort to assumptions. The collocation used in such cases, for example 'quite likely', 'probably the case is', 'he allegedly did not know' and the like, could be designated as a populist discourse, to use a mild term, which due to the explicitly expressed doubts exceeds simple sensationalist narration. This is actually the discourse whose sensationalism consists in the construction of a doubt that encourages the reader to make hasty conclusions. The assumption is expressed and stressed through a question, like in the title "Drug addicts left the oil lamp burning?". The article then goes on: "the fire was probably caused by an oil lamp that the drug addicts left burning by the couch in the woodshed". The assumption expressed here appears especially irrational and at the same time it is twofold. The readers can identify not just an accurate assumption about why and how the fire started, but they also can 'learn' that the perpetrators were 'drug addicts'.

We understand the diction employing personality traits, which the media use to describe drug users, as stigmatization through which the integrity and identity of the stigmatized becomes undermined. (Goffman,, 1963). The drug users are referred to as 'addicts', 'idle young men', 'old acquaintances of the police', 'junkies',

ram pomene določenih diskurzov. Namen analize je torej opozoriti na diskriminatorne načine poročanja o uporabnikih drog. V študiji ločim različne tipe diskriminatornih diskurzov, ki jih dokazujem na osnovi specifičnih analiz. Ne dokazujem torej, kakšen vpliv imajo na javnost nekateri novinarski diskurzi o uporabnikih drog, kljub temu pa naj poudarim uvodoma predstavljeno misel, da javnost razpravlja o tem, o čemer razpravljajo mediji, in če opozorim še na princip ideološkega delovanja, potem lahko tudi rečem, da mediji vplivajo na način, kako javnost kakšno temo percipira, kako o njej (ne) razmišlja. Naj na tem mestu omenimo zadnji podatek, ki izhaja iz reprezentativnega vzorca raziskave *Mladina 2000*: kar 75,4 odstotkov vprašanih ne bi želelo imeti uporabnikov drog za sosede.

Preden se lotimo same analize, še nekaj o izbrani metodi. Uporabljamo metodo, ki ji rečemo "diskurzivna analiza". Metoda je primerna za analizo vsebine komuniciranja, s katero hočemo v medijskem raziskovanju ugotoviti, kako medijske vsebine odsevajo socialno-kulturne fenomene, vrednote in norme. Splošno rečeno, namen te metode za analizo tekstov je identificirati in analizirati nekatere značilnosti ali dimenzije teksta in skozi analizo kaj povedati o sporočilu v širšem kontekstu socialnih pomenov. Bolj konkretno je namen metode poudariti strukturne značilnosti objektov pomena oziroma objektov preučevanja in načinov izražanja. Simbolna konstrukcija izražanja je sestavljena iz izbora besed, logike naracije, postavljanja imidžev. "Diskurzivna analiza" sodi med kvalitativne metode raziskovanja, s katero raziskovalec bodisi na interpretativni bodisi naturalistični način obravnava predmet raziskovanja. To pomeni, kot pravita Denzin and Lincoln (1998: 2, 3), da raziskovalec raziskuje fenomene v njihovi "naravni postavitvi" tako, da osmišlja in/ali interpretira posamezne segmente izbranega fenomena, in sicer v kontekstu pomenov, ki jih temu fenomenu pripisujejo ljudje. Pri tem je treba poudariti, da je raziskovanje odvisno od vprašanj, ki si jih raziskovalec zastavlja in ki hkrati kažejo na njegovo izbiro.

Kvalitativno raziskovanje je ne glede na izbrano metodo interpretativno. Raziskovalec torej ustvarja interpretacije na osnovi predmeta preučevanja. V našem primeru to pomeni, da smo v prvi fazi zbrali dokumentacijo – časopisne članke, v katerih so novinarji pisali o uporabnikih drog. V drugi fazi preidemo izhajajoč iz uporabljene metode na interpretacijo tekstov, ki jih tako ponovno vzpostavimo kot dokumente interpretacije. Ti dokumenti pomenijo poskuse raziskovalke, da bi razkrila pomene in osmisllila besedila. Naj pri tem poudarim, da ena sama interpretativna resnica ne obstaja, to

pomeni, da je možnosti za interpretacijo več in da so kriteriji evalvacije različni. Analizirana besedila imajo predvsem subjektivno vrednost, saj sem se subjektivno odločala za dele tekstov, ki jih analiziram. Ni je torej interpretacije, ki bi bila absolutno prava, zato vrednost svoje pozicije dokazujem z argumentacijo, temelječo na dejstvih (Guba, Lincoln: 1998).

V analizo je vključenih 30 izbranih člankov, v katerih so slovenski tiskani mediji od januarja do aprila 2001 objavljali novice, mnenja, komentarje, ki se nanašajo na uporabnike drog. Izbrala sem članke iz dnevnih časopisov *Delo*, *Dnevnik*, *Slovenske novice* in članke, ki so bili objavljeni v tiskanih medijih, ki izhajajo tedensko, in sicer *Družini*, *Mladini*, *Magu* in *Jani*. Le v enem od analiziranih člankov sem lahko prebrala mnenje uporabnika drog, kar pomeni, da mediji o uporabnikih drog navadno pišejo, ne da bi tistega, o katerem pišejo, navajali kot vir informacij.

GOVOR O PROBLEMU

Na splošno bi medijsko poročanje o uporabnikih drog in drogah označili za poročanje o problemu oziroma problematiki. V vseh medijih, v katerih so bili objavljeni članki, ki jih analiziram v pričujoči raziskavi, sem zasledila t. i. "govor o problemih". Pogosto uporabljene besedne zveze so, na primer, problematika drog (mamil), problemi na področju drog, problematični narkomani, obvladovanje problema itd. Uporabniki drog oziroma dejstvo, da uživajo droge, je predstavljeno kot splošni problem.

Znano je, da je bistvo problema v tendenci, da je problem treba odpraviti, se z njim spopasti na razne načine. "Spopad" traja toliko časa, dokler problem ni rešen. Diskurz o problemu predpostavlja, da moramo urediti tako problematiko drog kot tudi problematično naravo uporabnikov drog. Treba se je torej spopasti s posebnimi zahtevami problema, s problematično naravo uporabnikov drog. Problem je torej treba odpraviti. Ko so uporabniki drog označeni za problem, se spremenijo v objekte in v "vodje zlonamernih akcij". Nimamo jih več za subjekte in jih "obravnavamo kot člene matematične enačbe" ter jih tako reduciramo v "material za manipulacijo" (Adorno, 1999: 138). Ko se bojujemo proti drogam, se bojujemo proti nesprejemljivemu in hkrati potrjujemo sprejemljivost lastne morale oziroma moralnega početja. Pri tem se vsiljuje misel, da "vojna" proti problematiki drog povzroča več škode, kakor uporaba drog.

'rehabilitated addicts', 'solution drinkers' and the like. The stated designations relate to drugs and associated things, but are not limited to them exclusively. Thus we can read that the drug users are 'aged blokes', not-so-young rockers, 'misdated dinosaurs of the first generation'. This is a discourse that uses categories connoting pejorative meanings.

The following quotation, in which the profile of a thief is described, has been denoted as a "primate discourse". "A Ljubljana street thief is a boy older than 14 and younger than 21. Typically he is a drug addict and needs money for drugs or alcohol. He is a coward and rarely attacks alone. Even when in company he only attacks the physically weak. He rarely attacks during the day or out of arrogance. He usually bursts into tears at the court, and the penalty he faces is up to ten years in prison." To this type of discourse may be appended a passage taken from an animal encyclopedia: "Some sneak up on the victim, others hide, but he bets on strength. He cautiously approaches the victim as closely as possible and then darts after it."

The paper also looks into the stereotype representations in the media about how drug users are supposed to look. The media, for example, explain what it means to 'look like a drug addict', and this is an example of their instruction on how to recognize them: they are tall, skinny, with distinctly longer hair, they wear dark clothes and have pale, elongated faces".

Another thesis put forward in this paper is that drug users have been turned into scapegoats and are therefore presented as inhumanly as possible. We are obliged to observe agreed rules and bring home to those who violate them what the proper behavior actually is. Scapegoats stand for an evil so the task of a good citizen is to

hate them and expel them from the community. "The warnings that drug addicts should not gather in the vicinity of the outpatient clinic, issued by the doctors of the clinic, fell on deaf ears." The drug users are presented as unequal or inferior people; it is inappropriate for them to linger around the clinic where they come for treatment. They are represented as second-class people and, as one journalist reports, they had to sign a statement that they will come to the clinic and leave it through the back (additional) door. "Some of them who regularly loiter around the clinic with bottles in their hands have now been joined by the homeless people, and do not make a pleasant sight for other patients." And what else do the drug users do to us? "Every night when the 'stuff' arrives they flock to Miklošičeva street where they can buy needles."

In contemporary individualized societies the expression of prejudices is increasingly less open in the sense that the feelings about the inferiority of a specific group are not directly voiced. The expression of negative feelings usually no longer takes place in the area of the conscious shaping of statements, but has been shifted to the field of a more subtle, concealed expression. The following is a typical contemporary form of expressing prejudices: "They blame us for having hearts of stone, but it is not true, I pity those mothers so I proposed to find a more suitable place for them, somewhere nearer the countryside, so that they don't have to be shut up here in the village center/..../" The discourse of a member of some local authority quoted here could be described as the not-in-my-backyard discourse (NIMBY). This speaker indeed says that he has nothing against mothers who are treated for substance abuse; he even sympathizes

UPORABNIKI DROG KOT KRIMINALCI: ENOSTRANSKO POROČANJE IN USTVARJANJE DOMNEV

Največ člankov o uporabnikih drog so v času naše analize časopisi objavljali na straneh črne kronike. Na teh straneh se najpogosteje razkriva misel, ki, kot pravi Flaker (1992: 196), povzroča največ škode, še posebno v procesih zdravljenja bolezni odvisnosti, in sicer, da odvisniki od drog niso bolniki. V izbranih člankih predstavljajo novinarji uporabnike drog kot akterje kriminalnih dejanj tako, da jih predstavljajo z inicialkami, pogosto navajajo starost osumljenca oziroma krivca in/ali kraj, kjer živi. Ti članki so navadno daljši in skoraj praviloma objavljeni na straneh (črne) kronike. Novinarji podrobno opisujejo kriminalni dogodek, kraj, kjer se je nezakonitost zgodila, in policijski postopek. Tako lahko beremo o raznih količinah zaseženega kokaina in heroína, o številu pokajenih *jointov* in raznih vsotah denarja, ki da so jih uporabniki ali preprodajalci drog zaslužili. Članki so povečini enostransko obarvani v smislu, da enačijo uporabo drog izključno s kriminalom. Naj pri tem omenimo nekaj časopisnih naslovov in podnaslovov: "Preprodajal mamila. Komaj 16-letnik iz Most je za svoje poslovanje z mamili najel dve garaži /.../", "Trgovali z mamili. Pri predaji več kot kilograma heroína so prijeli dva preprodajalca. Miha Mihael, ki naj bi med begom streljal na policista, se je pozneje sam prijavil", "Luknja ne deluje več. Kranjski policisti so stopili na prste štirim preprodajalcem mamil. Brezposelni mladenič naj bi služil mastne denarce". Tendenciozni naslovi delujejo po principu manihejskega diskurza "oni in mi", pri čemer so "oni" ožigosani kot slabi, "mi" smo posledično dobri, tudi če zadnje ni eksplicitno izraženo. Uporabniki drog so tako predstavljeni kot preprodajalci mamil, roparji, morilci, brezposelni itd. "Oni" so tujci, tujki, "mi" smo normalna večina. "Ugotovili so, da gre za 16-letnega dijaka 1. letnika. Pri njem so policisti našli še dva mobitela in 120.000 tolarjev. /.../ Deloval je na ljubljanskem območju, dostavljal drogo predvsem z motorjem /.../" "Oni" kradejo denar za drogo, "mi" služimo pošteno. "Ker nihče od njih ni zaposlen, vozijo pa dobre avtomobile, policija sumi, da so s prodajo mamil služili kar lepe denarce." Gre za diskurz, ki deli prebivalce na "nas" in "njih" tako, da nam pripisuje pozitivne, njim negativne lastnosti. Tuja skupina je slaba, lastna dobra. Na kratko bi diskurz lahko označili za diskurz legitimacije predsodkov oziroma upravičevanje predsodkov s posploševanjem. Retorika "diskurza mi in oni" distancira "nas" od "njih", "naš" svet od "njihovega". In za "nas" se pred-

postavlja, da pripadamo razumnemu in vrednemu svetu, kar navsezadnje lahko definiramo tudi kot "ničelno točko nestrpnosti". Naj pri tem dodamo, da obravnavani diskurz ni določen le s tem, kaj je v besedilu zapisano, ampak tudi s tem, kaj ni zapisano in je torej odsotno. To logiko zaznamo v zgornjih citatih, v katerih so uporabniki drog obravnavani kot akterji, ki sprožijo negativno akcijo in "vnašajo nered v red stvari" (Luthar, 1998).

Ko novinarji pišejo o uporabnikih drog kot o akterjih kriminalnih dejanj, se pogosto zatekajo k domnevam. "Pri M. K. so našli vrečko z 20 grami neznane snovi, po vsej verjetnosti gre za heroin. /.../ Policisti so pri M.K. opravili tudi hišno preiskavo in našli vrečko s posušeno zeleno rastlino, verjetno gre za marihuano, ter več kosov zlatega in srebrnega nakita, za katerega lastnik menda ni vedel izvora." Uporabljene besedne zveze, kakršne so "po vsej verjetnosti, verjetno gre za, menda ni vedel", lahko blago označimo za populistični diskurz, ki pa zaradi eksplicitno izraženih dvomov presega zgolj senzacionalistično naracijo. To je namreč diskurz, ki je v svojem senzacionalizmu nekak konstruiran dvom in bralca spodbuja k naglemu sklepanju kar tako. Medtem ko se zgornji primer nanaša na domnevo o snovi, torej drogi, ki da so jo uporabniki drog zaužili, pa pomeni spodnji zapis domnevo o praksah uporabnikov drog. "Za pregled so se policisti odločili, ker so nekatere informacije kazale, da se mladenič ukvarja s trgovino z mamili." Katere so te nekatere informacije, kdo jih je sporočil in na podlagi katerih dejstev? Zapisana izjava je torej zgolj domneva, na podlagi katere novinar sklepa, da se "16-letni mladenič ukvarja s trgovino z mamili".

"Preprodajalci mamil naj bi bili po besedah policistov sila previdni, kar jim je dodatno oteževalo delo." V tem primeru novinarka sklene domnevo po besedah policistov, kar ne spreminja dejstva, da domneva o previdnosti preprodajalcev mamil ni relevantna, še posebej ne za informiranost bralca. Domnevo o silni previdnosti preprodajalcev mamil lahko označimo za diskurz, s katerim se na prvi pogled ironično, sicer pa izrazito stereotipno marginalizirani skupini v negativnem pomenu pripisujejo "posebne sposobnosti". Domneva je izražena in poudarjena v vprašanjem tudi v naslovu članka "Narkomani pustili prižgano petrolejko?" V članku nadalje piše: "... verjetno se je vnelo zaradi pozabljenе petrolejke, ki so jo ob kavču v drvnicu pustili narkomani." Tukaj se domneva kaže še posebno iracionalna in hkrati dvojna. Na eni strani lahko razberemo natančno domnevo o tem, zakaj in kako da je nastal požar, na drugi strani "izvemo", da so to storili "narkomani". Zopet smo priča "diskurzu mi in oni", pri če-

with them, yet in the same breath he expresses resistance. The speaker pities the mothers but he simultaneously rejects the possibility of them living in the same place as himself. The example of the discourse given above shows the contradictory two-faced character of the speaker: mothers should be helped, but elsewhere and not in my backyard. In this case the speaker expressed his prejudices in the 'pro-statement' – he pities the mothers, therefore he sides with them, and then he adds that the village center is not an appropriate place for them to live.

The media discourse that is the subject of our analysis assumes that an alternative does not exist. And this reveals the key point of the ideology. It seems that the media stereotyping of drug users, who are most often represented as criminals, cannot be countervailed. The drug users and drugs themselves became a question of morality – and the latter operate precisely by the principle of ideology. The distinction between the moral and amoral is undoubtedly in the service of ideology. The war against the drugs and drug users is a war against demons and the losers are determined in advance. The war against the drugs also seems to be a propaganda war whose aim is to exclude drug users from the 'socially acceptable' category. The study published in this collection is proof that the media contribute to this.

mer je zanje splošno znano, da so neodgovorni in se jim torej upravičeno pripisuje, da so v svoji neodgovornosti zanetili požar. "Oni" se v tem primeru pojavljajo kot kolektivni akterji, krivci. Hkrati smo torej priča diskurzu "vsi so enaki" in v našem primeru "neodgovorni".

KDO SO UPORABNIKI DROG?

"Diskurz mi in oni" ustvarja in utrjuje t. i. stereotip o dveh vrstah. To je stereotipna dihotomija med dobrimi Slovenci in slabimi marginalci. Izrazi za to, kar je slabše, so različni. Nekateri so blažji, drugi bolj diskriminatorni, vsem pa je skupno to, da ljudi, o katerih govorijo, označujejo z osebnostnimi lastnostmi. Temu lahko rečemo stigmatizacija, in z njo se spodkopavata integriteta in identiteta stigmatiziranih (Goffman, 1963). Uporabniki drog so tako "narkomani, narkomanke, brezposelni mladeniči, stari znanci policije, mamilaši, džankiji, narkomanski rehabilitiranci, pivci raztopine". Navedena pojmovanja izhajajo iz droge oziroma iz vsega, kar da je z njo povezano. Na drugi strani novinarji uporabljajo oznake, ki izhajajo iz drugih praks. Tako beremo, da so uporabniki drog "ostareli tipi, ne več rosno mladi rockerji, zapozneli dinozavri prve generacije". To je diskurz, s katerim uporabnike drog označujemo s kategorijami, ki konotirajo slabšalni pomen. Podobno kakor pri "diskurzu mi in oni" je proces kategorizacije postopek ločevanja. Nekateri torej sodijo v, na primer, kategorijo "mamilašev", drugi ne. To je ločevanje med tistimi, ki so pripadniki neke kategorije, in tistimi, ki so iz te kategorije izvzeti. Ko razmišljamo o podtonu tega diskurza, se, še zlasti pri analizi poročanja o marginalnih skupinah, vsiljuje misel, da je v ozadju logika "koncepta normalnosti". "Mi" sodimo v kategorijo normalnih, medtem ko "mamilaši" ne. Jasno ločevanje prepoznamo v tem zapisu: "In kraj, kjer se zbirajo metadonci, narkomani in drugi ljudje." Uporabniki drog in tisti, ki se odvisnosti zdravijo z metadonom, so jasno ločeni od "drugih ljudi". Pri uporabi kategorij za označevanje preprosto rečeno ene od tisočernih človeških praks, se uporabniki drog enačijo s samo drogo oziroma stanjem, ki ga uporaba droge povzroča. Torvrstne oznake pomenijo vrednotenje posameznika kot osebe, kar pomeni, da se posamezniku grobo rečeno jemlje človeškost in tudi človečnost. Posledično posameznik v svojem bistvu ni več enak vsem drugim, ampak njegovo osebno bistvo postane droga, mamilo. Tako ni več posameznik, ki je tak, kakršni so vsi drugi, in ki morda za razliko od nekaterih (katerih?) uporablja takšno ali drugačno drogo,

ampak je predvsem različen od njih, še več, je “mamilaš”. Droga postane v diskurzu jedro posameznika kot živega bitja.

Kot t. i. diskurz o primatih pa bi lahko označili naslednji citat, v katerem je razložen “profil roparja”: “Ljubljanski ulični ropar je fant, starejši kot 14 let in mlajši kot 21 let. Ponavadi je narkoman in potrebuje denar za mamila ali alkohol. Je strahopetec in le redko napade sam, tudi v družini se loteva le telesno šibkejših ljudi. Redko napade podnevi in zgolj iz objestnosti. Na sodišču se ponavadi zjoče, grozi pa mu zaporna kazen do deset let.” Diskurz primatov bi lahko nadaljevali, na primer, s citatom iz enciklopedije o živalih: “Nekateri se k žrtvi priplazijo, drugi se prikrivajo, on pa stavi na moč. Previdno se čim bolj približa žrtvi in se nato v hitrem teku požene za njo.” Diskurz posameznika dehumanizira in ga z opisnim posploševanjem reducira na goli objekt. Vzpostavljeni mit o moči ustvarja predstavo o grozljivosti roparja, ki je predstavljen kot skrajno preračunljivi in hudobni izkoriščevalec svoje bojda neizmerne moči. Skrbno izbira čas napadov in seveda metode. To, da je krvav pod kožo kakor vsakdo od nas, pa dokaže na sodišču, ko se po človeško zjoče.

KAKO JIH PREPOZNATI?

V nadaljevanju predstavljamo primere diskurza, katerega bistvo je ustvarjanje predstav oziroma konstruktov. Gre za stereotipne predstave o tem, kako da je videti uporabniki drog. Članek se začne: “Na Tržaški cesti so v soboto ob 3. uri štirje neznanci, ki so bili videti kot narkomani, obstopili 19–letnega Ljubljančana.” V nadaljevanju sledi razlaga tega, kaj pomeni “biti videti kot narkoman”. “Napadalec, ki je Ljubljančan, je visok okoli 190 cm, suhe postave, z izrazito daljšimi lasmi, oblečen je bil v temna oblačila. Drugi je visok okoli 175 cm, suhe postave, neurejenih skuštranih las, oblečen je bil v zelena oblačila. Tretji /.../.” Članek se konča s stavkom “Vsi so dajali vtis narkomanov.” V naslednjem članku beremo, da je bil storilec “izrazito suhe postave, bledega podolgovatega obraza”.

Navedeni deli teksta kažejo jasno stigmatizacijo, ki po Goffmanu (1963) pomeni označiti nekatere ljudi, da bi jih že po videzu obravnavali kot drugačne in jih hkrati ločili od drugih. Moč stigmatizacije je takšna, da stigmatizirani izgubi mesto v družbeni hierarhiji. Večina si prizadeva, da bi bila del “nestigmatizirane večine”, in to vodi v novo stigmatizacijo. “Včeraj okoli 20.30 sta neznanki na avtobusnem postajališču na Levstikovem trgu pristopili do 18–letne Ljubljančanke, ki je čakala na mestni avtobus. Grozili sta ji in od nje

zahtevali denar. /.../ Obe sta izgledali kot narkomanki." Funkcija stigme je, da nekaterim posameznikom omogoča občutek, da so boljši od drugih. Stigmatizirani posamezniki so tako v funkciji zadovoljive počutja nestigmatiziranih. "Znani obrazi, katerih skupni imenovalec so piškavi zobje, za odtenek neurejenosti in oblačilnih improvizacij." Stigma izhaja iz razlik in ima široke razsežnosti v smislu, da je potencialno vsaka razlika predmet stigmatizacije. Tisti, ki stigmatizira, je prepričan o inferiornosti stigmatizirane osebe. Posledično se ustvarja vtis, da so stigmatizirani posamezniki drugačni, in to ustvarja psihološke in socialne distance. "Prvo dekle naj bi imelo kakih 24 let, visoka je 165 cm, srednje postave, srednje dolgih svetlejših valovitih las, oblečena je bila v kavbojke. Druga je bila stara kakih 22 let, visoka 175 cm, temnih krajših las, oblečena je bila v temnejša oblačila in kavbojke. Obe sta izgledali kot narkomanki." Izhajajoč iz zgornjih opisov, lahko ironično sklepamo, da so "narkomani" oziroma "narkomanke" pravzaprav videti suhi in srednje postave, temnih in svetlih las, daljših in krajših las. Odgovor na vprašanje, kako se stigmatizirani uporabniki drog ločijo od nestigmatizirane večine, lahko najdemo v članku, v katerem novinar piše o uporabniku drog, ki je vključen v program zdravljenja odvisnosti. V njem namreč pravi, da je mladenič, "ki je, mimogrede, videti povsem urejen /.../."

KAKO OGROŽAJO NAS?

Omenili smo že, da novinarji dejanja uporabnikov drog najpogosteje povezujejo s kriminalom. Prevladujejo članki, v katerih so uporabniki drog predstavljeni kot "roparji, torbičarji, nasilneži" itd. "Kot je bilo pričakovati, se je med prvim delom praznikov zgodilo kar nekaj drznih in roparskih tatvin. Prav vse imajo na vesti mlajši moški oziroma fantje in ni dvakrat reči, da so med njimi tudi odvisniki, ki samo z nasiljem pridejo do denarja za potešitev narkomanske sle." V tem primeru gre za odkrito izražanje stereotipov in za odkrit diskriminatorni diskurz. Izražena predpostavka "in ni dvakrat reči, da so med njimi tudi odvisniki" ne more vzdržati, saj bi lahko postavili nasprotno trditev, ki je enakovredna, namreč, "in ni dvakrat reči, da med njimi ni odvisnikov". Verjetnost, da so med storilci kaznivih dejanj odvisniki, je torej enaka verjetnosti, da jih med storilci kaznivih dejanj ni. Sovraštvo do uporabnikov drog razberemo tudi v nadaljevanju citata, ko preberemo trditev o dejanjih uporabnikov drog, ki da "samo z nasiljem" pridejo do denarja. Uporabniki drog so *a priori* označeni kot "oni" slabi, ki denar, do katerega

se dokopljejo “samo z nasiljem”, porabijo za nekaj, kar je vsekakor vredno obsodbe, namreč “za potešitev narkomanske sle”. Uvodna “obrazložitev”, kdo da so storilci kaznivih dejanj, bralca spremlja tudi v nadaljevanju članka, ko je govor o “torbičarjih, roparjih, predrznežih, cestnih razbojnikih, nasilnežih, prebrisancih”. Dejanja storilcev kaznivih dejanj so predstavljena z naslednjimi glagoli: “jo je grobo odrinil, jo je ucvril, je zaskočil” itd. Nadalje se začetna domneva potrjuje – eden od storilcev je predstavljen kot “izrazito suhe postave, bledega podolgovatega obraza”. Sledi naslednja “potrditev” domneve: “Zapomnila si je tudi, da je smrdel po acetonu.”

Sicer pa dejanja uporabnikov drog niso predstavljena zgolj kot kriminalna, ampak tudi kot nepravna, nemoralna in neprimerna. “Dejstvo je, da je med 340 zasvojenici, vključenimi v program zdravljenja z metadonom, nekaj takih, ki med zadrževanjem v okolici povzročajo nemir in razburjenje. Večina, pravi dr. Čelanova, je povsem v redu in z njimi ni težav.” Gre za diskurz inkriminacije “njih” že zaradi njihove prisotnosti. Sovražnost diskurza prepoznamo v misli, da uporabniki drog že zaradi svoje navzočnosti povzročajo negativna občutja drugih. To je dehumanizacija in popolna diskreditacija integritete posameznika. Uporabniki drog postanejo grešni kozli, ki jih prikazujejo čim bolj nečloveške. Moramo se ravnati po določenih pravilih in tistim, ki ta pravila kršijo, moramo vbiti v glavo, kako se je treba vesti. Grešni kozel je zlo, zato je naloga dobrega državljana, da ga sovraži in izobči iz skupnosti. Razumevanje nima nikakršnega pomena (Szasz, 1992: 29). Nevarne droge torej vodijo k nevarnemu vedenju. Množico pa je treba pred nevarnostjo obvarovati. Država mora državljanke zaščititi pred uporabniki drog tako, kakor jih mora zaščititi pred morilci.

“Opozorila zdravnikov iz ambulante, naj se zasvojenici ne zbirajo v okolici zdravstvenega doma, ne zaležejo.” Uporabniki drog so predstavljeni kot neenakovredni oziroma manjvredni ljudje, za katere ni primerno, da se zadržujejo v okolici zdravstvenega doma, v katerem se zdravijo. Predstavljeni so kot drugorazredni bolniki, ki so morali, kot navaja novinarka, podpisati izjavo, da bodo v zdravstveni dom (na Metelkovi ulici v Ljubljani) prihajali oziroma iz nje odhajali skozi zadnja (druga) vrata. “Prizori, ko jih nekaj redno postopa okrog zdravstvenega doma s steklenicami v rokah, njim pa so se pridružili brezdomci, res niso prijetni za druge bolnike.” “Oni” so predstavljeni kot “drugi” in torej neenaki.

V naslednjem prispevku, v katerem novinarka citira enega od svojih virov, piše: “Vedeti moramo, da je tudi narkomanija bolezen,

poleg tega pa imajo ti ljudje svoj poseben vhod." Govorec na eni strani govori o odvisnosti kot o bolezni in zdi se, da kot v opravičilo uporabnike drog označi za "one" ("ti ljudje"). Zaznamo torej odobravnje, da imajo "ti ljudje" svoj vhod in da imajo vsi drugi bolniki drug vhod. V nadaljevanju prepoznamo diskurz, ki uporabnike drog označuje za kriminalce, o katerem je že bil govor. "/.../ res pa je tudi, da so nekateri odvisniki precej nasilni, s sabo vodijo nevarne pse, menda tudi preprodajajo drogo." To je diskurz posploševanja in ugibanja kar tako. Novinarka nadaljuje: "Rauber priznava, da je okolica omenjenega zdravstvenega doma nekoliko neurejena in da vsake toliko časa kakšen narkoman tam naokoli res razgraja." Videti je, kot da so za neurejeno okolico krivi uporabniki drog, ki se jim zopet pripisuje "neprimerno" vedenje. Poleg tega se zdi dikcija "kakšen narkoman" izrazito diskriminatorna in je odsev stereotipa o dveh vrstah: kakšen od "njih" vs. kakšnemu od "nas". Novinarka, ki izjave, povečini navaja kot citate virov, konča članek takole: "Kakorkoli že, starši, ki bodo k zdravnikom na Metelkovi vodili svoje otroke, bodo morali v zakup vzeti tudi to, da bodo morda tam naleteli tudi na kakšnega odvisnika." Princip ločevanja nas od njih je zopet povsem očiten. Bralec dobi vtis o nekaki grozeči vseprisotnosti "njih", od katerih smo "mi" ogroženi že, če jih vidimo oziroma nanje "naletimo". Sicer pa delovanje predsodkov lahko prepoznamo že v naslovu članka "Pod eno streho z narkomani". Govor je o strehi zdravstvenega doma, in če analiziramo pomen naslova, prepoznamo idejo, da uporabniki drog niso enakovredni bolniki. Naslov napeljuje na misel, da smo "mi" ogroženi, ker se moramo zdraviti pod isto (eno) streho kot "oni".

In kaj nam še počnejo uporabniki drog? "Vsako noč, ko prispe roba, se zgrinjajo na Miklošičevo, kjer kupujejo igle." Uporabniki drog so ponovno kolektivno izpostavljeni kot drugorazredni ljudje; njihova praksa je označena kot manjvredna in parazitska celo v primeru, ko si prizadevajo, da bi dobili igle za injiciranje. "Pri tem so večkrat zelo nasilni do zaposlenih, stranke pa pred lekarno in v njej žicajo za denar." Novinarka nadaljuje z nizanjem stereotipnih posplošitev in v citatu navaja: "Eno od sodelavk je neki narkoman tudi fizično napadel. Ko potrebujejo igle, so namreč zelo nestrpni."

KAKO OGROŽAJO SEBE?

Vrnimo se na začetek zgoraj omenjenega članka. Novinar piše, da je v redakcijo poklical "ogorčeni mladenič, ki se ne more sprijazniti z najnovejšimi ukrepi zdravstvenega doma". Nadaljuje v mora-

lizatorskem diskurzu, s katerim na prikrit način izraža zavračanje. "Je eden iz množice mladih, ki so se na srečo pravočasno zavedeli škodljivosti narkomanskega početja". Nadalje beremo: "Mimogrede, fant je nekoč sicer grdo zabredel v mamilarški svet, a v šoli je zelo uspešen, skratka, vrnil se je v življenje." "Naš" svet je zopet predstavljen ločeno od "njihovega" sveta – drugi je predstavljen kot slabi svet, iz katerega je treba pobegniti. Novinar v bistvu predpostavlja, da "fant v mamilarškem svetu" sploh ni živel in da je zdaj rešen, ko se je "vrnil v življenje".

Moraliziranje razberemo tudi v tem diskurzu: "Osemindvajsetletna L. P., prijetna in bistra mlada ženska, je dekle s hudo preteklostjo: že pred leti, je rekla novinarki *Dela* Heleni Kocmur, se je namreč za nekaj časa podala v svet heroina. Izlet jo je drago stal. Ko ga ne bi bilo, bi bržčas končala srednjo ekonomsko, na katero se je bila vpisala, tako pa je šolo še pred maturo obesila na klin in odšla v eno od terapevtskih komun. Petindevetdesetega se je vrnila k materi, invalidski upokojenki, ki ima že sama s sabo kup težav, a je kmalu spet zašla na stara pota." V citatu razberemo sklepanje, ki ni povezano z realnostjo. Odločitev mlade ženske je predstavljena kot njena življenjska zmeta, zaradi katere je zavozila lastno življenje in negativno vplivala na že tako težko življenje matere. Zopet se zdi, da je moraliziranje v funkciji diskurza, s katerim "njo" ločimo od "nas", in dopovedujemo si, kako bi "ona" lahko lepo živela, če se le ne bi bila podala "na drag izlet".

Nadalje smo lahko prebrali, da se "zapoznili dinosavri prve generacije snemajo zdaj z igle, drugič s steklenice". To je očitni stereotip povezovanja prepovedanih drog z dovoljenimi, v tem primeru alkoholom. V istem članku, v katerem se pravzaprav prepletata očitni diskurz diskriminacije in ideje skrajno liberalne strpnosti, smo tudi prebrali: "Zdi se, da se na metadonske programe prijavi kar precej prebrisancev (in prebrisank), ki v narkomanskem vsakdanjiku pregorijo finančno ali kako drugače."

Nadaljujemo z analizo članka, v katerem prepoznavamo predsodke, ki bi jih lahko označili za predsodke proti vsemu, kar v življenje vnaša (prepovedane) užitke, ki so, seveda, najslajši. To je članek, v katerem novinar podaja mnenje o glasbi ljubljanskega raperja, ki ga poimenuje "nesrečni Klemen". Novinar Klemenovo glasbo med drugim komentira: "V ta okvir je seveda zaobjeto tudi raperjevo stališče do mamil: Trava je kul. In nekaj povsem vsakdanjega (manjka le še legalizacija), s čimer propagira 'drogiranje'. Skratka, čim prej in na čim lažji (nelegalen) način pričeti hedonistično uživaštvo, ki je

edini smisel tega obskurnega življenja.” Diskurz predstavlja drogo (travo) kot družbeno zlo, proti kateremu se je treba bojevati, tudi zakonsko. Novinar je na eni strani obsodil legalizacijo drog, na drugi strani zavrnil nelegalno početje. Uživanje drog je reduciral na hedonistično uživaštvo, ki ga je povezal z “obskurnim” življenjem. Če povzamemo, bi sugestivni recept, ki ga članek morda ponuja, pomenil, da mora človek vse življenje trdo (mučeniško) delati, spoštovati zakone države in družbeno moralo ter se seveda vesti v skladu z njo. Uživanje pa mu tudi ni ravno v čast.

Če povzamemo – uporabniki drog so v izbranih člankih stereotipno prikazani kot slabši od “nas”, “njihove” prakse pa so splošno označene za manjvredne, škodljive in nasilne. Nadalje so predstavljeni, če sploh, kot drugorazredni bolniki, ki bi jih bilo treba ločiti od vseh “normalnih” bolnikov. Večina novinarskih člankov, vključnih v to študijo, je v poročanju izrazito pristranskih. Prevladujejo besede o kriminalu in nemoralnem početju uporabnikov drog, kot da bi jih v obsojanju, ker jemljejo drogo, morali izničiti kot osebnosti. Informacije o tem, da je odvisnost od drog bolezen, o načinih zdravljenja in o širšem družbenem kontekstu sprejemanja oziroma zavračanja drog so povečini redke in skope. So sicer izjeme, ki sem jih nekajkrat zasledila v *Delu* in *Dnevniku*, ko so novinarji poročali o simptomih bolezni odvisnosti, novostih v zdravljenju, uspešnosti zdravljenja in preventive. Naj pa pri tem omenim, da je bil pod enim od takih člankov z naslovom “Za začetek projekta varne sobe (Kolikšna je možnost, da bi začeli z razdeljevanjem heroina odvisnikom od opiatov v Sloveniji)” objavljen članek “En dan heroin, drugi marihuana (Na mejnem prehodu Obrežje skoraj vsak teden nekdo v vozilu skriva mamilo)”, v katerem so uporabniki drog predstavljeni kot kriminalci. Način postavitve člankov, ki je posledica urednikove odločitve, posredno razumemo kot posledico stereotipnega delovanja. Naj pri tem opozorim na dejstvo, da nasprotnega primera uredniške odločitve, ko bi vsebini, ki uporabnike drog inkriminira, sledila objava o programih zdravljenja odvisnosti, nisem zasledila.

DVOJNOST POZITIVNIH IZJAV

V sodobni individualizirani družbi je izražanje predsodkov vse manj odkrito v smislu neposrednega izražanja občutkov o manjvrednosti kakšne skupine. Izražanje negativnih čustev se praviloma ne dogaja več v polju zavestnega oblikovanja izjav, ampak se seli v polje bolj subtilnega oziroma prikritega izražanja. Tipična sodobna ob-

lika izražanja predsodkov je na primer: "Očitajo nam, da imamo kamen namesto srca, vendar ni res, te matere se mi zelo smilijo, zato sem predlagal, da zanje poiščemo primernejši kraj v naravi, da ne bi bili zaprti v vaškem središču /.../." Diskurz člana krajevne skupnosti, ki ga novinarka citira, bi lahko označili kot t. i. *not in my back yard* (NIMBY) diskurz. To je pozicija, v kateri govorec sicer pravi, da nima nič proti materam, ki se zdravijo za boleznijo odvisnosti, z njimi celo sočustvuje in v isti sapi izraža svoj odpor. Govorcu se matere "zelo smilijo", hkrati pa zavrača možnost, da bi prebivale v kraju, kjer biva sam. V primeru omenjenega diskurza se kaže govorceva kontradiktorna dvoličnost: materam je treba pomagati, vendar drugje in ne na "mojem dvorišču". V omenjenem primeru govorec izraža predsodke v "proizjavi" – matere se mu smilijo, postavlja se torej na njihovo stran in dodaja, da vaško središče ni primeren kraj za bivanje. Pri uporabljenem diskurzu gre tudi za t. i. proces racionalizacije, ko se govorec zaveda, da je "nekoliko paranoičen". V trenutku zavedanja izrazi pripravljenost, sočutje, katerega vrednost pa pravzaprav izniči takoj v nadaljevanju. Sicer pa v gornji izjavi govorec tudi brani lastne predsodke in preden karkoli pove, zagovarja lastno pozicijo – nima torej kamna namesto srca. "Ne, ni nas strah zasvojenk, bojimo se zunanega vpliva in vdora prekupčevalcev," pravi naslednji član krajevne skupnosti, ki ga novinarka citira. Govorec svojo trditev kontradiktorno argumentira – pravi, da ga ni strah, in hkrati je ravno strah to, kar izraža. Zanika strah pred, kot pravi, zasvojenkami, in izraža strah – tokrat pred prekupčevalci, ki, tako kot "zasvojenke", pripadajo kategoriji "oni". Govorec "pozablja", da so zasvojenke, o katerih govori, matere, ki se zdravijo za boleznijo odvisnosti. Ko govori o prekupčevalcih, predpostavlja, da matere jemljejo drogo oziroma da z njo celo prekupčujejo.

Še bolj prikrito izražanje predsodkov pa se zdi pisanje novinarke, še posebno v uvodu članka: "V idilični vasi Škocjan blizu Grosuplje, kamor se moderni duh časa še ni vtihotapil, stojijo hišice na gosto ob obronku prebujajočega se gozda. Med njimi kraljuje cerkveni hram, edino družabno stekališče nekaj sto prebivalcev. Ti so donedavna živeli v slogi in prijateljstvu, krega niso poznali /.../ Danes so njihovi pogledi trmasto uprti v tla /.../." Novinarčin pravljичni opis složnosti v vasi bralca napeljuje k razmišljanju o krivcu – kdo je tisti, ki je razbil to vaško složnost? "Skregal jih je župnik. Dušni pastir je odstopil dotrajani župnijski hlev Karitasu in ta naj bi vanj naselil don Pierinove zdravljene narkomanke z otroki." Župnik, predvsem pa matere, se tako v diskurzu, ki ga novinarka uporablja, izka-

IZBOR ANALIZIRANIH ČLANKOV

- Preprodajal mamila, *Slovenske novice*, Črna stran, 2. 3. 2001.
- Trgovali z mamilii, *Slovenske novice*, Črna stran, 26. 2. 2001.
- Luknja ne deluje več, *Delo*, Kronika, 23. 2. 2001.
- Mamilo in zlato, *Slovenske novice*, Črna stran, 25. 4. 2001.
- Narkomani pustili prižgano petrolejko, *Slovenske novice*, 21. 3. 2001.
- Ulični razbojniki strahujejo Ljubljano, *Jana*, 23. 1. 2001.
- Z nožem do usnjene jakne, *Delo*, Kronika, 16. 1. 2001.
- Smrdel je po acetonu, *Delo*, Kronika, 28. 12. 2000.
- Mladi in stigmatizirani, *Mladina*, 12. 3. 2001.
- Roparki napadeta, *Slovenske novice*, Črna stran, 14. 11. 2000.
- Zasvojenki k zdravniku samo še skozi zadnja vrata, *Slovenske novice*, 1. 2. 2001.
- Pod eno streho z narkomani, *Dnevnik*, 31. 1. 2001.
- Čigava bo Jana?, *Jana*, 6. 2. 2001.
- Mladi in stigmatizirani, *Mladina*, 12. 3. 2001.
- Trnow, kraj nesrečnega Klemna, *Družina*, 11. 2. 2001.
- En dan heroin, drugi marihuana, *Dnevnik*, 26. 4. 2001.
- V župnijski štali ne bo narkomank, *Slovenske novice*, 28. 3. 2001.
- Nevarna plima, *Mag*, 28. 2. 2001.
- Osem let in pol zapora, *Dnevnik*, 7. 4. 2001.
- Mamilom zapik?, *Delo*, 27. 2. 2001.

zujejo kot sovražniki prebivalcev "idilične vasice", ki so, kot piše v nadaljevanju, na to temo izpeljali "ljudski referendum".

PRIMER KOT POVZETEK

Spodnji članek "Mamilom zapik?" je bil objavljen v rubriki *Pisma bralecev* v časopisu *Delo*. Objavljen je v celoti, kot smo ga lahko prebrali. Članek, ki ga ne analiziramo podrobno, vključujemo v študijo na eni strani kot zgovorni primer izrazitega in odkritega sovraštva proti uporabnikom drog. Na drugi strani predpostavljamo, izhajajoč iz zgoraj predstavljenega teoretskega okvira študije, da mediji prispevajo k reproduciranju sovraštva. Spodnji primer se zdi eden tistih, na osnovi katerih lahko to trditev argumentiramo. Avtor spodnjega članka se, na primer, deklarira predvsem kot bralec (časopisov). Sicer pa je to tip članka, v katerem lahko bralec na enem mestu prepozna vse diskurze, ki jih omenjamo v študiji. Še več. Avtor predlaga celo številne rešitve.

"O mamilih se bere vsak dan. Posebno v kriminalni kroniki. Tudi povprečen bralec o tem že kaj ve. Med zaporniki je nekako 90 % mamilašev. Kako priti temu do konca?"

Pa se da veliko narediti. Na meji se zapleni veliko mamil. Te se da pametno izkoristiti na preprost način. Pod kontrolo bi jih delili mamilašem. V posebnih prostorih. Kdor bi želel, bi dobil porcijo zastonj. Tako bi dobili mamilaše pod kontrolo. Ker bi dobili svojo dozo zastonj, bi je ne kupovali. Zato bi ne potrebovali denarja. Zato bi bilo manj kriminala. Bančnega in drugega. Ker je kriminal tveganje, bi se raje odločili za gratis porcije. Ker bi mamil ne kupovali, bi bili trgovci s smrtjo oškodovani. Trgovina bi bila prekinjena. Ustavilo bi se. Mamila ne bi bilo več moč prodajati. To bi lahko usodno delovalo na pridelovanje. Ker bi bilo zastonj, bi nihče več ne kupoval. Ker bi bili mamilaši pod kontrolo, bi bila zdravstvena pomoč bolj učinkovita, hitrejša, pravočasna. Vse torej manj nevarno in praktično brez žrtev.

Država, ki bi to izvajala, bi delila zaplenjena mamila. Torej bi je zadeva nič ne stala. Popolna kontrola, nobenih žrtev in blokirana trgovina.

Odprimo torej ustrezne prostore in delimo porcije mamilašem. Učinek bo večji kot vsi doslej skupaj."

SKLEP

Ideološkost v predstavljenih diskurzih prepoznamo na dveh ravneh: prvič, prek uporabe različnih diskurzov stereotipnega poročanja

LITERATURA

- Adorno, T. W. 1999. *Avtoritarna osebnost*. Mirjana Nastran Ule (ur.). *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. str. 126–157.
- Althusser, Louis. 1994. *Ideology and Ideological State Apparatuses; Notes towards an Investigation*. V S. Žižek (ur.). *Mapping Ideology*. London: Verso. str. 100–141.
- Althusser, Louis. 2000. *Izbrani spisi*. Ljubljana: *cf.
- Denzin, K. Norman, Yvonna S. Lincoln. 1998. *Entering the Field of Qualitative Research*. V N. K. Denzin, S. Yvonna (ur.). *Lincoln The Landscape of Qualitative Research*. London, New Delhi: Sage. str. 1–35.

o uporabnikih drog – posploševanje, dehumanizacija, moraliziranje, ločevanje “njih” od “nas”, prikrito oziroma neposredno izražanje predsodkov itd. – mediji v javnosti vzpostavljajo vtis o naravnem redu stvari. Spodbujajo ustvarjanje mnenja, da je povsem naravno, da je skupina ljudi, ki jo združuje neka praksa, predstavljena kot manjvredna. Pomen prakse in s tem tudi vrednost uporabnika te prakse sta zreducirana na najnižjo možno vrednost, celo tako zelo, da v tej vrednosti ni prepoznano nič človeškega.

Omenjeni medijski diskurzi predpostavljajo, da ni alternative. In tu se kaže ključni moment ideologije. Zdi se, kot da se medijskemu stereotipiziranju uporabnikov drog, ki so najbolj pogosto predstavljeni kot kriminalci, ni moč zoperstaviti. Mediji nadalje ustvarjajo podobo o tem, kakšni so uporabniki drog, kaj da počnejo oziroma kako ogrožajo predvsem nas, nato še sebe. In na tej točki se lahko vrnemo k uvodnemu razmišljanju in potrdimo domnevo, da se ideološkost v medijskem poročanju kaže tudi tako, da se vzdržuje *status quo* oziroma da se vzpostavlja in vzdržuje nereflektiran konformizem. Mediji vzdržujejo in reproducirajo konformizem in predpostavljamo lahko, da imajo podoben vpliv na vedenje javnosti, torej da se tudi te začnejo obnašati konformno.

Drugo raven razprave o ideološkosti povežem s samo definicijo medijev, ki jih po Althusserju uvrščamo v “informacijski ideološki aparat države”. Neposredno lahko diskurze, ki jih analiziramo, označimo za mikroideologije, ki so del širšega medijskega – makroideološkega državnega aparata. Na tem mestu vpeljemo medije v kontekst države – teorijo o grešnem kozlu lahko namreč najlepše razložimo kot mehanizem, s katerim država (tudi posredno po medijih) ločuje sprejemljivo od nesprejemljivega, moralno od nemoralnega. “Vojna proti drogam” (Szasz, 1992), ki jo spodbujajo mediji, je v funkciji vzdrževanja teorije o grešnem kozlu, ki jo omenjam v raziskavi. Mediji postavljajo uporabnike drog v položaj grešnih kozlov v boju za lastno varnost. Uporabniki drog in droga sama so postali eno od moralnih vprašanj – ta pa delujejo ravno po principu ideološkosti. Ločevanje moralnega od nemoralnega je nedvomno v funkciji ideologije. Vojna proti drogam in uporabnikom drog je demonska vojna in poraženci v njej so že vnaprej določeni. Vojna proti drogam se zdi tudi propagandna vojna, katere namen je izločiti uporabnike drog iz kategorije družbeno sprejemljivega. In, izhajajoč iz pričujoče študije, lahko rečemo, da mediji “prispevajo” k razvoju v to smer.

- Flaker, Vito. 1992. “Normalna droga – epilogo k vojni proti drogi.” V Andrej A. Lukšič, Darij Zadnikar (ur.). *Droge na tehtnici*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti. št. 146–147, str. 193–200.
- Goffman, E. 1963. *Stigma*. New York, London: Simon and Schuster.
- Guba, G. Egon, Yvonna S. Lincoln. 1998. *Competing Paradigms in Qualitative Research*. V N. K. Denzin, S. Yvonna (ur.). Lincoln *The Landscape of Qualitative Research*. London, New Delhi: Sage. str. 195–220.
- Lazarsfeld, Paul, Robert Merton. 1972. *Mass Communication, Popular Taste and Organized Social Action*. V W. Schramm, D. Roberts (ur.). *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana: University of Illinois Press, str. 554–578.
- Luthar, Breda. 1998. *Poetika in politika teletabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Mitscherlich, Alexander. 1999. *K psiho-logiji predsodkov*. Mirjana Nastran Ule (ur.). *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. str. 13–24.
- Pajnik, Mojca. 1998. *Vpliv medijev na mnenje javnosti o uporabnikih prepovedanih drog*. Diplomsko delo. Sandra Bašič Hrvatina (mentorica), Milan Krek (somentor). Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
- Szasz, Thomas S. 1992. “Motivacije za prenehanje najdaljše vojne 20. stoletja – vojne proti drogam.” V Andrej A. Lukšič, Darij Zadnikar (ur.). *Droge na tehtnici*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti. št. 146–147, str. 29–36
- Thompson, B. John. 1995. *Mass Communication and Modern Culture: Contribution to a Critical Theory of Ideology*. V Oliver Boyd-Barrett, Chris Newbold (ur.). *Approaches to Media; A Reader*. London: Arnold. str. 54–65.

MIHA CEGLAR

Avtor prispevka je študent sociologije na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani

The author is a student of sociology at the Faculty of Social Sciences in Ljubljana.

E: MIHA.CEGLAR@SUBDIMENSION.COM.

Hate-Speech
in Rap Music

Summary on the next page

So vpražni
govor kot
sestavni del
rap glasbe

Primeri Klemen Klemen in Dandrough

This paper deals with the discourse of intolerance in Slovene rap music focusing on the latest releases by Klemen Klemen, a rapper from Ljubljana, Dandrough, a duo from Maribor, and the response from the public.

Intolerance is inherent to rap which originated in the hip-hop culture towards the end of the Seventies when it was the means of expression of mostly Afro-American youths from deprived urban neighbourhoods. The initial social and racial awareness was accompanied by strong attachment to local neighbourhoods that was demonstrated through affiliation to street gangs. In contrast to syrupy commercial mainstream products, rap placed stress on authenticity and unrefined expression of the street that did not tolerate embellishment or censorship. Along with it the audacious macho posturing gained ground, with its militaristic version producing the image of a fearless dark-skinned warrior, a member of some Black organization or religious sect, and its gangster counterpart turning into a hedonistic, eccentric, wealth-loving criminal who does not care for anybody including his own black brothers. Such a sexist bent is in line with now already traditional misogyny and contempt of homosexuals. This tradition has been taken over by Klemen Klemen and Dandrough, admittedly only in part and, for the time being, in a rather mild form.

The debut album *Trnow Stajl* by Klemen Klemen features two songs that set the Slovene public astir. In *Keš pičke* (Cash Cunts), his first hit, Klemen picks on parasitic women who "fall for money, see love in it, for them everything is like that, money is the 'flash' of their lives". An extreme misogynous attitude finds expression through images of cash cunts being called names, beaten, uri-

TRADICIJA IN DOKTRINA REALIZMA V RAP GLASBI

Rap glasba se je razvila sredi sedemdesetih let v newyorški četrti Bronx, in sicer v širšem kontekstu kulture hip hop, katere enakovredni elementi so bili pisanje (risanje) grafitov, break dancing, način oblačenja in posebne družbene norme, predvsem pripadnost uličnim tolпам (*gangom*). Pisanje grafitov je bilo spočetka omejeno na tako imenovana *tag names*¹, v smislu izveska, etikete z imenom, ki visi na kovčku ali okoli vojakovega vratu. Pisci so z njimi zapisovali svoja umetniška imena oz. vzdevke in navadno še ulico svojega prebivališča, kot npr. TAKI 183, kar pomeni Taki iz 183. ulice.² Grafiti so oblikovno vedno bolj napredovali, vsebina pa je bila neposvečenim bolj ali manj nedoumljiva. Tolpe so markirale svoje teritorije, povzdigovale same sebe in poskušale prestrašiti konkurenco. "Stene mesta so se spremenile v skrite kanale. Mestni vlaki so postali galerije brez zidov za kodna plemena (*cyphertribes*)."³ Grafiti so postajali vedno bolj vidni, saj so njihovi pisci tekmovali med seboj v uporabi novih tehnik in izzivalnosti.

Pripadniki kulture hip hop so bili večinoma člani uličnih tolп, navezanih na lastno sosesko, ki so jo vzeli za svojo. Pri tem je šlo za močno teritorialno pripadnost in rivalstvo z drugimi tolпami oz. soseskami za prevlado oz. prestiž v mestu. Razvila se je etika moškosti, pogumnega in neustrašnega *fighterja*, ki se dokazuje pred svojimi kolegi, za "pravo stvar" pa v skrajnem primeru tvega tudi življenje. Življenje tolп je teklo predvsem na ulicah, postajah podzemne železnice, v parkih in drugih javnih krajih. Subkultura hip hop je za taktiko boja privzela poudarjeno vidljivost in identiteto socialnega, predvsem rasnega izvora. Hip hop se ni nikoli umikal v svoje bolj ali manj izolirane prostore, kjer se vzpostavljajo lastna (ne)pravila in oblikujejo od socialnih korenin odlepljene identitete, kot npr. hipijevsko zapiranje v komune ali raversko zbiranje na samotnih partyjih. Raje se je odločil za neposredno konfrontacijo z družbenim sistemom na svojih hardcore determiniranih teritorijih.

Tradicija grafitov in tolп ostaja tudi v današnji rap glasbi, ki večinoma poskuša biti časovno in prostorsko čim bolj umeščena. Ice-T tako na svojih albumih v uvodnih komadih navaja letnico izdaje, v

1 Rhodes: 1993.

2 Ibid.

3 Eshun: 1999, str. 31.

samih tekstih pa redno omenja, da je njegov dom South Central LA, oz. *Home of the body bag*.⁴ Čeprav imajo raperji večinoma zelo kritičen pogled na svoje lokalne soseske, radi poudarjajo svoje korenine in so nanje tudi ponosni. Raperjem je poudarjanje časovne in prostorske umeščenosti pomembno, da lahko v svojih tekstih na realističen način podajajo sliko svoje socialne izkušnje. Rap glasba je v večini primerov vezana na točno določen kraj, čas in v njem živeče osebe. Pomembno je, da teksti delujejo avtentično, da čim bolj zvesto odsevajo življenjske okoliščine raperja, ki ga mora potrjevati tudi njegova osebna biografija. Gre za socialni realizem, katerega osrednje teme so uživanje drog, rivalstvo z vrstniki, lokalpatriotizem, kriminalna dejanja, konflikti s policijo in vse, kar pritiče slabi socialni situaciji ali pa trdemu uličnemu življenju, v katerem vlada zakon močnejšega. Raperji ne poskušajo podajati univerzalnih življenjskih izkušenj, ampak hočejo čim bolj natančno dokumentirati temnejšo plat kakšnega kraja in časa. Zato je raperski jezik zelo ekspliciten, deluje direktno in na prvo žogo, svoj družbeni izvor pa kaže tudi z izdatno uporabo slenga in dialektizmov, ki pričajo o avtentičnosti teksta. Pri tem ni pomembno, ali gre za tako imenovani *black English*⁵ afroameriških raperjev, ljubljanski sleng Klemna Klemna ali pa mariborsko varianto skupine Dandrough. Raperski tekst naj bi bil čim bolj avtentična odslikava ulice, predvsem pa brez olepšav. Prav zato vanj zaidejo vsakovrstne politične nekorektnosti in vulgarizmi, ki so mnogokrat kamen spotike v javnosti.

GLAS ULICE, PROTEST NEMOČNIH ALI HATE SPEECH?

Rap glasba je večinoma vezana na urbano mladino afroameriškega rodu ameriških velemest, ki je v začetku osemdesetih zamenjala tedaj najpopularnejši R&B. Z rap glasbo so črni Američani, večinoma nižjega družbenega sloja, prišli do možnosti, da na produkcijsko precej poceni način izrazijo svoje poglede, želje in zahteve. Prvotni raperji so se ukvarjali predvsem z opisovanjem težkih razmer v črnskih getih, kot npr. Grandmaster Flash, ali pa so pozivali k rasnemu ozaveščanju in iskanju nove črnske identitete, kot npr. Afrika Bambaataa, ki je v ta namen ustanovil tudi organizacijo Zulu Nation. V nasprotju z mainstreamovsko rock in country usmeritvijo, ki

nated on, and even threatened by a cull. The video clip for Cash Cunts translates text into images using a plastic doll from a sex shop to demonstrate various approaches. The video clip was shown on almost all Slovene TV stations and the song played by most radio stations. Klemen was crowned the Newcomer of the Year by *Studio City* and *TV Slovenia*. His other controversial song called *Trnow I/The Neralic* story was understood by many as an attack on people of the Štajerska region (north-eastern part of Slovenia, capital Maribor). Klemen sings how he stabbed some Štajerc who walked into his neighbourhood incidentally. The passions ran highest around the verses "I hate Maribor and Vijole, I hate the whole of Pohorje, and now we go with an ax in hand, we'll slay Štajerska men". This sent the Vijole football fans into a rage and they have sworn revenge on him, so one of Klemen's concerts in Maribor had to be cancelled.

The rap duo from Maribor called Dandrough with their album "When God Comes" bet on a more classical macho approach in which drinking and the image of the dauntless street roughs is glorified. In their song *Kuj tak rime* (Rhymes just so) they pick on junkies who are seen as the source of the principal evil in a supposedly degraded Maribor, so they must be exterminated. They do away with homosexuality in the song *Iz zibelke v grob* (From Cradle Straight to the Grave), where they establish that the principle "All Different – All Equal" has no meaning for them since they "can't stand faggots, so fuck off". In contrast to Klemen they chose a more traditional approach to women and regard them as ideal consumer goods to satisfy sexual appetites and good for general entertainment.

4 Prmerjaj: Ice-T, albuma *O.G. Original Gangster*, 1991; *Home Invasion* 1994.

5 Primerjaj: Kun: 1994.

je obvladovala večinski glasbeni trg in je veljala za belsko glasbo, in za razliko od politično neangažirane in posladkane R&B glasbe, je bil rap grozd, na katerega se je prilepila nova identiteta. Rap je s poudarjenim ritmom, pogosto "ukradenim" iz funk glasbe izvajalec, kot je Parliament, in splošnim navezovanjem na bolj plesno, disco usmeritev ustvaril podlago za ritmično poudarjeno govorjenje v rimah, ki je postalo zaščitni znak nove subkulture. Besede imajo v rap glasbi veliko težo, saj so jedro raperske identitete.

Raperska besedila so po vsebini različna, vendar sta njihovi distinktivni lastnosti predvsem neposrednost in provokativnost, ki se ne ozirata na družbena pravila in tabuje. Na eni strani se je razvil ekstrem političnega, revolucionarnega rapa tipa Public Enemy ali KRS-ONE, ki je temeljil na militaristični etiki, spodbujal k črnski revoluciji in se pri tem opiral na radikalne črnske voditelje tipa Malcolm X in Minister Louis Farrakhan, predvsem v povezavi z islamskimi črnskimi sektami, kot npr. Nation of Islam ali Five Percent Nation of Islam. Črni nacionalizem (*black nationalism*) je ponujal mite in vzore, na katere so se lahko oprli pripadniki črnske manjšine, poleg tega pa je opozarjal na neenakopravni položaj in življenjsko bedo njenih pripadnikov. Razvil je maskulinizirano identiteto črnega bojvnika, ki je moralno superioren in pripravljen na pravičen boj in ki ga običajno opogumlja tudi onstransko zavezništvo.⁶

Na drugem koncu je prosperiral ulični rap, ki je razcvet doživel v različici "gangsta", oz. G-Funku, kot so ga poimenovali njegovi izumitelji na zahodni obali ZDA. V začetku devetdesetih so se pojavile rap ikone tipa Ice-T in Ice Cube, ki sta se bolj kot na politični aktivizem navezovala na izrazito eksplicitno povzemanje uličnega diskurza N.W.A. (*Niggers With Attitude*)⁷. Besedila slavijo gangsterski *lifestyl* črnskih povzpeticov, ki so na hitro uspeli s prodajo droge ali prostitucijo, so izrazito nasilna, polna vulgarizmov, glavne teme pa so kriminal, beda v soseski, samopoveličevanje, nebrzdane hedonistične zabave, pretirano uživanje marihuane in spolnost. Z rapom tipa Snoop Doggy Dog je politični aktivizem usahnil, ostali pa so predvsem ekscentrično uživaštvo, povzdigovanje kriminala kot le-

6 Tri skupne teme, ki označujejo Black nationalist theology, neglede na čas in prostor, svobodni ali suženjski status ali religiozno ozadje, so: 1) prepričanje o moralni večvrednosti (in karakterizacija črncev kot "bogov" in belcev kot "hudičev"), 2) prepričanje, da je Bog bog zatiranih in da so črnici božji izbranci, in 3) prepričanje o božjem plačilu. (Chaney: 1999).

7 V NWA sta sodelovala tako Ice Cube kot Dr Dre, ki je pozneje prav tako odšel na svoje in ustanovil najpomembnejšo G-rap založbo na Zahodni obali Death Row Records.

gitimnega sredstva za doseg bogastva in tipična mizoginija, v kateri sta edina legitimna izraza za ženske *bitch* in *ho'*.

Gangsta raper v najhujši obliki ni več videl sovražnika v beli večini, ampak v vseh, ki mu kakor koli stojijo na poti, navadno kar sami "črni bratje": konkurenca v kriminalu v mestni četrti ali pa prodaji albumov na glasbenem trgu. To se je vedno bolj širilo, zaslužki so postajali astronomski, saj je odjemalska večina že zdavnaj postala bele polti. Zaradi zakona trga, ki je zahteval vedno ekstremnejše vsebine, so raperji na veliko pretiravali, besedila so postajala kar najbolj zgoščena in polna vsega nasilnega in vulgarnega, včasih čez rob samoparodije. "Thomas Kockman je mnenja, da je namen črnškega verbalnega nasilja 'pridobiti, ne da bi dejansko postali nasilni, spoštovanje in strah drugih, ki sta pogosto pridobljena šele v fizičnem obračunu (citirano po Fiske 1994: 187)'.⁸ Zgoščanje eksplicitnega materiala v besedilih lahko označimo za hiperrealizem, saj dopuščajo raperski teksti vedno manj prostora vsakdanjemu diskurzu, medtem ko se na eni strani kopičijo tako eksplicitni izrazi, na drugi strani pa ekstremne teme, kot npr. posilstvo, uboj ipd. V tekstih se skorajda ne da zadihati, ker žaljivke in šokantnosti tičijo že v skoraj vsakem verzu in bruhajo na plan kot po tekočem traku. Da pa raperji ne bi ostali le pri besedah, kar bi lahko omajalo vero v njihovo avtentičnost, je v sredini devetdesetih nastalo veliko rivalstvo med Vzhodno in Zahodno obalo ter se končalo z žrtvami na obeh straneh. V medsebojnih strelskih obračunih sta bila ubita Notorious B.I.G. iz New Yorka in Tupac Shakur iz Los Angelesa, ki je v svojih komadih napovedoval lastno smrt.

Poleg povečevanja uličnega nasilja in kriminala se v mnogih rap tekstih kaže očitno zaničevanje žensk, ki so predstavljene kot parazitske *bitches*, ki se želijo dokopati do denarja in so uporabne le za spolno potešitev. Tupac Shakur v *Wonder Why They Call U* razkriva, da moški upravičeno imenujejo ženske *bitches* in *sluts*, kadar moške izigravajo za denar, žurirajo celo noč in ne izpolnjujejo svojih dolžnosti do otrok.⁹ Mnogi raperji so se kasneje branili, češ da so naperjeni le proti ženskam, ki želijo materialno izkoriščati svoje moške¹⁰, ali pa da izraz *bitch* velja tudi za moške s podobnimi osebnostnimi lastnostmi.¹¹ Odgovorile so tudi izvajalke rapa, kot je npr. Queen

8 Fiske, 1994; v: Best, Kellner: 1999.

9 Best, Kellner: 1999.

10 primerjaj: *Keš pičke*, Klemen Klemen, album *Trnow stajl*, 2000.

11 *Ladies we just ain't talkin' about you'* cause some of you niggers are bitches too, Ice-T, *Bitches 2*, album O.G. *Original Gangster*, 1991.

Latifah, ki se je zavzemala za spremembo odnosa moških raperjev do svojih kolegic.¹²

Temeljna dilema radikalnega raperskega diskurza je, ali ga obravnavamo kot avtentični, neočiščeni izraz ulice, ki ga pogosto uporabljajo družbeno derprivilegirane skupine, ali pa ga lahko označimo za *hate speech*, ki ima namen žaliti in poniževati nekatere socialne skupine, v skrajnem primeru pa ga lahko prepoznamo tudi kot direktno pozivanje k nasilju. Po eni strani je rap precej toleriran kljub ekstremni in nestrpni vsebini in to se najbolj vidi v zastopnosti rap glasbenikov v mainstreamovskih medijih po vsem svetu, podeljevanju splošno priznanih glasbenih nagrad, kot npr. grammy, belemu rapperju Eminemu, in splošni dostopnosti raperske glasbe na trgu. Zanimiva je primerjava z veliko manj razširjeno, a še bolj radikalno glasbo skinheadovskih in neonacističnih Oi! skupin, ki jo več ali manj vsi prepoznavajo kot direktno ekstremnopolitično propagando in nima prostora v mainstreamovskih medijih in na policah glasbenih trgovin. Po drugi strani pa filmi, predvsem literatura, ki je polna nestrpnosti, nasilja in drugih nekorektnosti, ni toliko pod udarom javnosti kot radikalna rap glasba. Knjiga in film veljata za umetnino, ki deluje v zakonih fikcije, medtem ko so rap teksti bolj obravnavani kot propagandno gradivo in manj kot umetniška dela. Pri tem je bila zanimiva debata okoli množičnega posilstva v newyorškem Centralnem parku junija 2000: "... ko je tolpa iz Central Parka napadla, je deklamirala raperska besedila in tuširala ženske s pivom – kot v zadnjem video spotu rap zvezde Dr. Dreja."¹³ Zastavlja se vprašanje, ali rap opozarja na probleme, ki so skriti javnosti, ali pa je sam del tega problema, ko s *hate speech* navaja k nasilnim dejanjem. Pri dejanjih, kakršno je bilo to v newyorškem Centralnem parku, se javnost kaj hitro naperi proti rapu, ki da je družbeno škodljiv.

KLEMEN KLEMEN

Ljubljanski raper Klemen Klemen je nasledil rapersko tradicijo devetdesetih let, saj se njegove teme večinoma ukvarjajo z uličnimi dogodivščinami, kajenjem marihuane, stiki z drugim spolom in kriminalom, ki pritiče uličnemu življenju. Dodaja jim še nekatere po-

12 Queen Latifah, na primer, v svojem 1993/1994 hitovskem videu in komadu *U.N.I.T.Y.* poziva k črnski solidarnosti in razžaljeno pravi: *Who you calling a bitch?! V refrenu sporoča črnski ženski publiki: You ain't a bitch and a 'ho and You gotta let 'em know.*

13 Mitchell: 2000.

vsem domišljjske tekste, ki odstopajo od okvirov socialnega realizma in bolj sodijo v okvir horrorcore rapa, ki uporablja bolj poetičen jezik, opisuje pa mrakobne in apokaliptične vizije lastne smrti, norosti in podobnega. V stilu ameriških kolegov iz črnih getov in drugih socialno degradiranih sosesk, je zelo navezan na rodno Ljubljano, še bolj pa na rezidenčno Trnovo, ki mu v skoraj vsakem komadu poje hvalnico in preti vsem, ki so drugačnega mnenja. S svojim načelom "Povej, kar misliš" je javnost razburkal predvsem s komadoma *Keš pičke* in *Trnow I / The Neralić story*, v katerih obračunava z neljubimi mu "keš pičkami" oz. Štajerci.

"KEŠ PIČKE"

Klemen Klemen na svojem prvencu *Trnow stajl* v skladu z raperskim mizoginističnim kanonom z vsem arzenalom napade keš pičke. Kdo so te ženske, nam na abstarhiran način pove že v uvodu. To so tiste "pičke, ki padajo na dnar, ljubezen vidijo v dnarju, vse jim je tko, dnar jim je fleš v življenju"¹⁴. Očitno gre za premeno "pleh pička" v "keš pička". Prestižna prevozna sredstva, na katere se naša pridevnik "pleh", je v postindustrijski, "postpleh" dobi zamenjala bolj obča oznaka "keš". Vsekakor pa je to istovrstni pojav, ko ženske bolj kot sami moški zanima njihova materialna blaginja in njihov družbeni prestiž.

Kako prepoznati "keš pičko"? Klemen Klemen uporablja dve vrsti indicov za njihovo identifikacijo. Kot "keš pičko" prepozna tisto, ki ga v diskoteki prosi, da ji kupi pijačo.

"Ko sem bil pr njej, mi je prec zatežila, / če ji kupm pijačo, da bi ona rada pila."¹⁵

Klemen ni navdušen nad prvim stikom in že v naslednjem verz u pove, kar ji gre: "Pizda si neumna, če men težiš, pejt raj na sekret in si švic obriš!"¹⁶

Svoje stališče predstavi tudi poslušalcu:

"Ne zdržim pr pički, ki mi teži za dnar, boli me kurac, če me njen foter udar."¹⁷

Srečanje z naslednjim dekletom se začne bolj obetavno:

"Zaletu sem se z eno lubico, in na tak način sva se tud kasnej spoznala. Potem sva se u drug štuk preselila, usedla se na kavč in

14 Klemen Klemen: *Keš pičke*

15 Ibid.

16 Ibid.

17 Ibid.

pijačo naročila. Kul, pijačo si je sama kupila in za trenutek sem pomislila, da je punca mojga stila."¹⁸

Vendar nam Klemen Klemen hočeš nočeš kaj kmalu izda novi indic, po katerem prepoznamo nebodigatreba:

"Čez kakšne pol ure me ta pička vpraša:

"Kakšen avto pa maš, bmw-ja, passata?"¹⁹

Že precej razkurjeni Klemen nima razumevanja in kazni sledi, seveda hujša kot v prvem primeru:

"Fak, takrat je prasica vidla ptičke, najbolj na kurac mi grejo keš pičke."²⁰

Če je pri prvi "keš pički" napadel le verbalno, je v drugem primeru uporabil fizično nasilje, čeprav precej blago v primerjavi z nadaljnjimi obračuni.

V zadnji prigodi nam Klemen razloži, kako si je sposedil motor in se s prijateljem odpeljal do diskoteke DC-3 Dakota.

"Ko sva zaparkirala, so mim prišle štir pičke in prec sva vedla, da hočjo met zlate rokavičke.²¹ Prišle so do naju in vprašale:

'Kolk je ura?'

Na čelu je vsaki pisal dlakasta kura.

'Prasice bejžte hiter stran, zmeri k vas gledam, postajam zaspan!' sem zavpil,

Ernej je s kladvom eno vžgal in še Fetiča vidim, ki je eno tam poscal."²²

Za dekleta, ki si nočejo same kupovati pijače in ki se zanimajo za njegova prevozna sredstva, pa ima Klemen tudi dokončno rešitev v smislu *Endlösung der Judenfrage*:

"Ej, keš pičke, neki mam za vas..." "Kva maš za nas?" "Mitraljezko!"

Da bi Klemen diplomatsko omehčal svoje stališče, obenem pa še dodatno ponižal keš pičke, pravi:

"Ha ha ha, najrajš bi vse postrelu, a škoda nabojev v takemu primeru."

Klemnovo totalno stališče pa podpira tudi njegova izjava, ki jo je podal v intervjuju, ko sem ga pobaral ali misli resno, ko uporablja tako nasilen jezik:

18 Ibid.

19 Ibid.

20 Ibid.

21 Klemen jih prepozna kot keš pičke zato, ker domneva, da so se jima približale zaradi zanimanja za motorje.

22 Klemen Klemen: *Keš pičke*.

“Vsak človek, ki razmišlja normalno, bi pač vedel, da jih ne bi vseh postrelil. A v primeru, da bi bil takšen režim, v katerem bi bilo zapovedano streljati keš pičke, bi jih streljal jaz in ne drugi.”²³

Ker mi še vedno ni bilo jasno, kdo so “keš pičke” oz. kako po-
tegnit ločnico med njimi in častivrednimi predstavnicami ženskega
spola, Klemen pa v tekstu precej arbitrarno razsodi

“To ne velja za vse, ampak sam za tiste, ki grejo men na kurac
– in to so keš pičke”²⁴, sem ga vprašal, ali misli, da se v njegovem
tekstu prepozna mnogo žensk.

“Skoraj za vsako bi lahko rekel, da je keš pička, čeprav upam, da
ni ... Tekst je sicer nastal že pred nekaj časa, zato se je spremenil tudi
moj pogled. Zdaj se mi zdi normalno, da so vse keš pičke, ker je nor-
malno, da si vsaka ženska želi biti materialno preskrbljena, da preži-
vi. Vsekakor pa zagovarjam mnenje, da bi morala tako moški kot žen-
ska oba služiti denar, ne pa da se ženska le naslanja na moškega.”²⁵

Klemen Klemen kot revolucionar, reformist, zagovornik ena-
koppravnega položaja moškega in ženske? Mogoče že, vendar se je
zadeve lotil na napačnem koncu, saj se nikoli ne vpraša o socialnem
in kulturnem ozadju, ki je pripeljalo do situacije, da so ženske po-
svojile vzorce obnašanja, ki se v današnjem času njemu kažejo kot
parazitski. Klemen je o “keš pičkah” prepričan, da je njihovo obna-
šanje izključno njihov problem, da same stoodstotno nosijo odgo-
vornost za svoje vedenje, v boju z njimi pa je pripravljen ubrati radi-
kalno bližnjico, seveda najmanj empatično in najbolj nestrpno. Očit-
no ni dovolj, da izginejo iz njegove bližine, enako taktiko predlaga
tudi v globalnem boju proti “keš pičkam”. Stališča iz komada uspe-
šno dopolnjuje tudi glasbeni spot, v katerem Klemen in njegovi iz-
vajajo nasilje nad lutko iz *sex shopa*, ki predstavlja “keš pičko”, in
pred kamero demonstrirajo vse prijeme, ki jih Klemen predstavi v
tekstu. Spot je predvajala večina slovenskih televizijskih postaj, Kle-
men Klemen pa je dobil tudi glasbeno nagrado bumerang 2001 za
preboj leta, ki jo podeljuje oddaja Studio City na TVS.

ŠTAJERCI

Klemnov lokalpatriotizem, ki ga čuti do Ljubljane in Trnovega,
najde svoj protipol v komadu *Trnow I / The Neralić story*, v katerem se

23 Ceglar: Intervju s Klemnom Klemnom.

24 Klemen Klemen: *Keš pičke*.

25 Ceglar: Intervju s Klemnom Klemnom.

obrne proti Štajercem, predvsem Mariborčanom, oziroma njihovemu lokalpatriotskemu ekstraktu - Vijolam. Svojo prigodo opiše takole:

“Js pršu sem ven, pr T baru sem stal, polhn folka pride mim, glih takrat ko sem se uscal.

Jau modeli, a ma kdo jurja za posodit? Sam za eno pijačko al pa džolico ubodit! No v glavnem dobrodošli v Trnow!

Čuj nea ga fukat....²⁶

Fak! Nož ga je zaklal...²⁷

Očitno Klemnova dobrodošlica ni bila namenjena Štajercem, temveč komu drugemu. Ker pa umor ni šala, ampak ima lahko resne posledice za storilca, Klemen obvlada situacijo:

“Jst ga nisem, ej Beki...

Jst tud ne...

Ej kva, a bojo kakšne nove priče prošle?

Noben ni nč vidu, noben nč ne ve, mrtve priče res nauju same gor prošle.”²⁸

Lokalci očitno menijo, da umor Mariborčana ni takšna zadeva, ki bi jo bilo treba prijaviti, oz. je to splošno sprejeta stvar. Vendar pa Klemen vseeno doda moralno opravičilo za svoje dejanje:

“Sej se ne delam frajerja, ampak tko pač je. Tko ko v Mariboru tud prefukajo Lublančane.”²⁹

Očitno gre za spor, ki je v Sloveniji splošno v veljavi, in tisti, ki ne ve, kje je varno območje njegovega gibanja, si je zato sam kriv. Ljubljanci naj bodo med svojimi rojaki v Ljubljani, Mariborčani pa v Mariboru.

Celotna zgodba pa je povezana z nogometnim navijanjem, ker gre v bistvu za podaljšek navijaške logike, ki jo v medsebojnih spopadih uporabljajo ljubljanski Green Dragons in mariborske Vijole. Tako Klemen Klemen misel sklene s citiranjem grafita, ki je napisan na bežigraj-skem centralnem nogometnem stadionu in je delo domačih navijačev:

“Sovražim Maribor in Vijole, sovražim celo Pohorje, In zdaj gremo, s sekiro v roki, poklali bomo Štajerce.”³⁰

Klemen Klemen svoje stališče upravičuje kot del nogometnega navijaštva in v tem smislu odgovarja na vprašanje, ali poziva k nasilju do Štajercev:

26 Uporaba mariborskega dialekta, kar nam pove, da je tisti, ki je odgovoril iz Maribora.

27 Klemen Klemen: *Trnow I / The Neralić story*.

28 Ibid.

29 Ibid.

30 Ibid.

“K nasilju do Štajercev verjetno resda, vendar v smislu *fair fight*. Na nogometnih tekmah da, medtem ko se mi zdi nesprejemljivo, da me na koncertu pričaka 200 ljudi, ki me želi pretepesti. Ali naj pokličem pol Ljubljane, pa da gremo tja in se pokoljemo. To je najslabše in najboljše ... Ne, to je bistvu najslabše.”³¹

Odkod logika *fair fight* ni jasno, saj se v *Trnow I / The Neralić story* promovira popolnoma nefair sredstvo – nepripravljenega Mariborčana zabode z nožem. Seveda je zadeva povsem nasprotna, ko je sam deležen groženj in takrat poziva na *fair fight*. Znana je zamera, ki jo Vijole gojijo do Klemna zaradi omenjenega komada, stvar pa je prišla enkrat že tako daleč, da je organizator koncerta v mariborskem Štuku moral odpovedati nastop Klemna zaradi varnostnih razlogov. Razgrete Vijole so Klemna vzele resno – kako tudi ne – in zagrozile s povračilnimi ukrepi. Poleg tega Klemnu v njegovi totalitarni logiki in nagnjenju k radikalnim rešitvam problemov, kakršne je predstavil tudi v komadu *Keš pičke*, ni povsem jasno, ali je bolje, da se grupacije pobi-jejo med sabo do popolnega izničenja ene izmed njih ali ne.

Vendar pa ne gre samo za navijaški, temveč tudi za raperski prestiž. Mariborski duo Dandrough je izdal ploščo *Ko pride bog*, na kateri rapper Ezy-G v stilu Sneguljčice sprašuje zrcalce

“Zrcalce, zrcalce na steni, povej,
kdo najboljši je MC v deželi tej?”
“Ezy-G!”³²

Klemen mu odgovarja, da je lažnivo zrcalce “prec razbou”³³. Bitka za raperski prestol, napihovanje ega in samohvala pa so že dolgo standard tudi v ameriškem rapu, v katerem lahko povlečemo paralelo tudi v neredko krvavem konfliktu med Vzhodno in Zahodno obalo. Ali je kaj podobnega mogoče tudi na rap sceni v Sloveniji, na relaciji Ljubljana–Maribor?

“Mislim, da lahko preraste tudi v to, želim si pa, da ne bi.”³⁴

Da je rap scena nekaj drugega kot navijaška, pa se pokaže ko Klemen pohvali kolega z vzhodne strani Trojan:

“Ej Ezy-G, sam drugač ti pa dober gre, you are the biggest nigger rappin of the mighty Štajerske!”³⁵

31 Ceglar: Intervju s Klemnom Klemnom.

32 Dandrough: *Zrcalce, zrcalce*.

33 Klemen Klemen: *Moj svet*.

34 Ceglar: Intervju s Klemnom Klemnom.

35 Klemen Klemen: *Moj svet*.

Sicer ni tako dober kot Klemen, vendar si vseeno zasluži ime *nigger*, ki v slovenskih raperskih krogih očitno ni izraz za črnca, temveč za pripadnika raperskega klana. Vsekakor bolje *nigger* kot Štajerc!

Mediji, ki so Klemnov album večinoma pograbili kot velik prispevek k urbanizaciji slovenske kulture (pri tem mislim najbolj na TVS in *Radio Študent*, deloma tudi *Mladino*), so povzdigovali njegov talent za pripovedovanje zgodb, pri tem pa se skoraj nikoli niso obregnili ob njihovo vsebino. Mogoče zato, ker je *hate speech* sestavni del rapa in ga od njega ne moremo ločiti ter ga moramo sprejemati v paketu z vsemi drugimi, domnevno progresivnimi kulturnimi tendencami? Morda. Še bolj verjetno pa zaradi njihove ljubljansko-centristične orientacije, ki privilegira ljubljansko okolje in njegove ustvarjalce. To je posebno pomembno pri Klemnu, ki je izrazito lokalno naravnčan. Zanima me, kakšne pozornosti bi bil deležen Klemen, če bi izhajal iz drugačnega okolja, slovenskega obroba, oz. kako bi bile tolerirani njegovi sovražni izpadi, pred katerimi so si mediji v obupnem iskanju novega urbanega heroja bolj ali manj zatiskali oči.

DANDROUGH

Mariborski duo Dandrough je na sceni že precej časa, čeprav ostaja v širših slovenskih krogih precej neznan, navkljub dobro sprejetemu zadnjemu albumu *Ko pride Bog*. Dandrough se izdajata za hardcore raperja, ponosna sta na svoj staž in večkrat povesta, da je za častivrednega pripadnika klana potrebno še kaj več od primerne garderobe. Njuni teksti se večinoma ukvarjajo s težkim življenjem mariborske (predvsem predmestne) mladine. V nasprotju s Klemnom so bolj kritični, pesimistični, včasih pa si privoščita tudi izlet v horrorcore domišljajske vode, kjer vlada paranoja in teče kri v potokih. Njuna stališča so v nasprotju od Klemna bolj konservativno mačistična, saj ne marata "pedrov" in "džankijev", mimogrede pa med pitjem piva tudi ponižata pripadnice ženskega spola.

"DŽANKIJI"

Po poslušanju Dandrougha nam postane jasno, da je eden temeljnih problemov mariborske mladine uživanje drog. Ezy-G je sicer zvesti oboževalec piva, ki očitno ne sodi v kategorijo "sramotnih" drog: "Pijemo na silvestrovo in tudi na stalonovo, trezni pa smo zmeraj čisto vedno na nikolovo."³⁶

Očitno ni s tem nič narobe, še več:

“Zlata fuckin ribica! Imam eno željo iskrivo: da se vsi moji so-vražniki spremenijo v pivo, da lahko jih spijem in poščijem, potem pa lastni drek s scalnico spet umijem.”³⁷

Pijančevanje je OK, ecstasy že nedopusten korak k samouničevanju, medtem ko razumevanja za uživalce trdih drog, predvsem heroina, Dandrough sploh nimata:

“... ko že vzamem mikrofona v roko, da bi trgal in ubijal, dreke kot si ti, kot si ti, kot ste vsi – sami grdi džankiji!”³⁸

Tu se Dandrough uspešno navežeta na slovensko pijansko folkloro, ki je nekaj splošno sprejetega (predvsem med moškimi), in zato še z lažjim srcem udriha po “džankijih”. Zanje pač nimata nikarkršnega razumevanja, temveč zagovarjata preprosti komunalni ukrep “odstranitve dreka”. S tem ko trobita v mainstreamovski rog odvrčanja pozornosti z domnevno manjšega zla (alkoholizem) na večje (odvisnost od heroina), jima je legitimna pot do radikalnih stališč odprta na stežaj.

“PEDRI”

Podobno kot v večini ameriškega rapa homoseksualnost ni najbolj cenjena vrlina, tudi Dandrough odločno povesta, kakšno je njuno stališče:

“Vsi drugačni – vsi enakopravni, kva je to? Pedrov pač ne morem, zato pa naj odjebejo!”³⁹

V rapu je prostor za “prave” moške, tako imenovane *tough guys*, medtem ko so oznake za homoseksualce rezervirane za tiste, ki takega življenjskega sloga ne morejo dohajati, oziroma so premehki, preobčutljivi ali pretirano prevzetni. Zanimivo je tudi, da v paketu s “pedri” zavračata tudi načelo “vsi drugačni – vsi enakopravni”, ki ju očitno ovira pri izražanju iskrenih stališč. Tukaj se jasno pokaže, da raperjem ogromno pomeni iskrenost in neposrednost, čeprav na škodo politične korektnosti in posledične sprejemljivosti za širšo publiko.

36 Dandrough: *Kuj tak rime.*

37 Dandrough: *Zrcalce, zrcalce.*

38 Dandrough: *Dobrodošli v MB.*

39 Dandrough: *Iz zibelke v grob.*

ŽENSKI SPOL

Dandrough za razliko od Klemnovega precej posebnega stališča do žensk zagovarjata bolj klasično mačistični prijem:

“Spet se vračam na muthafuckin ženski spol, enim ženskam zunaj res grozi pokol. Znucu bom vse grupike, potem jim ukradel vložke, če pa bo še dalje gnjavla, bom zbincal jo v joške.”⁴⁰

Očitno so ženske obravnavane kot potrošna roba, ki se “ponu- ca”, še posebno pa so za to primerne oboževalke, ki ponujajo spolne usluge – t. i. *groupies*. Ezy-G, ki v istem komadu govori, da je “naj- boljši v Sloveniji MC”, si sebe predstavlja kot velikega raperskega zvezdnika, objekt poželenja svojih oboževalk, ki jih šovinistično izrab- lja. Da ne bo pomote – on si privoščiči še potegavščino, ko jim pokra- de vložke, medtem ko z njim ni šale, ker je nedotakljiv. Vsaki ženski, ki bi imela še kakšne dodatne želje, bognedaj zahteve, grozi s precej unikatno uporabo nasilja. Navsezadnje pa se za raperja kaj drugega niti ne spodobi:

“Potem pa se zadril bom:

‘Muthafuck you!’

Ker če bi bil vljuden, muthufucka ne bi bil tu!”⁴¹

SKLEP: SPONTANA NESTRPNOST

V rapu so temeljne odlike odkritost, pogum in neposrednost. Nasproti politični korektnosti, oz. “delu v rokavicah” se postavlja brezobzirnost, ki je kratko malo upravičena s tem, da raper pove, kar dejansko misli. Glavni problem pri tem ostaja, kako globoko ra- per pomisli, ko izrazi svoje stališče. Zdi se, da Klemen in Dandrough le redko presegajo svoje ozke, tako rekoč egocentrične okvire, ko na najstniško brezobziren način pometajo z vsem, kar njim pač ni po- godu. Pri tem je simptomatično Klemново stališče, ko sem ga vpra- šal, ali misli, da se naslovniki njegovih besedil počutijo užaljene, oz. ogrožene:

“Verjamem, da se počutijo ogrožene, da so teksti nanje vpliva- li. Vendar je problem v tem, da on⁴² dela meni bad, čeprav bi on sam moral biti boljši.”⁴³

Očitno “keš pičkam” in njim podobnim ne ostane nič drugega

40 Dandrough: *Zrcalce, zrcalce*.

41 Ibid.

42 Naslovnik besedila.

43 Ceglar: Intervju s Klemnom Klemnom.

kot prevzgoja, možnost ugovora ali diskusije je očitno izključena.

Gre za nestrpnost na prvo žogo, za katero niso potrebne dodatne utemeljitve, iskanje razlogov in globljih (družbenih) vzrokov. Pomembno je, da ima raper toliko poguma, da pove, kar mu leži na duši, čeprav mu okolje postavlja vsakovrstne zavore. *Hate speech* se v tem smislu ne kaže kot del sistematično planirane politične propagande, temveč kot izbruh sovraštva, ki se legitimira prav v svoji spontanosti. Raper je glas ulice, a hkrati avtonomni subjekt, ki ni vezan na kakšno družbeno grupacijo. Rap je kritika družbe, a ne v levičarskem smislu solidarnosti s šibkejšimi in povezovanju z enakimi. Raper se bojuje za svoj obstanek v družbi, kjer vlada zakon močnejšega, pri tem pa je njegovo glavno orožje mikrofona. Ali, kot povzame sam Klemen Klemen:

“Rap je pravzaprav to, da poveš, kar misliš. Kadar pa poveš kar misliš, je običajno, da ima dosti ljudi nekaj proti temu. Vsak potrebuje nekaj, da se izprazni. Zame je to rap. Pomembno pri celi stvari pa je – kako naj rečem –, da je pošteno.”⁴⁴

VIRI, LITERATURA, DISKOGRAFIJA

- Best, Steven, Kellner, Douglas (1999): *Rap, Black Rage, and Racial Difference*; http://www.uta.edu/huma/enculturation/2_2/best-kellner.html.
- Ceglar, Miha: Intervju s Klemnom Klemnom, Hala Tivoli, Ljubljana, 17.5.2001.
- Chaney, Charise (1999): *Representing' God: Rap, Religion and the Politics of a Culture*; <http://northstar.vassar.edu/volume3/chaney.html>.
- Dandrough: album *Ko pride Bog*, Conan, 2000.
- Eshun, Kodwo (1998): *More Brilliant Than The Sun: Adventures In Sonic Fiction*, Quartet Books, London.
- Fiske, John (1994): *Media Matters*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Klemen Klemen: album *Trnow stajl*, Nika, 2000.
- Kun, Josh (1994): *Reading, Writing, & Rap: Literacy as Rap Sound System*; <http://eserver.org/bs/12/kun.html>
- Mitchell, Paul (2000): *Rap, Violence, and the Fifth Estate*; http://www.christianity.com/partner/Article_Display_Page/1,1183,PTID2228%7CCHID100714%7CCID161214,00.html.
- Rhodes, Henry A. (1993): *The Evolution of Rap Music in the United States*; <http://www.yale.edu/ynhti/curriculum/units/1993/4/93.04.x.html>.

PRIMER LAMPIČ

 ALDO MILOHNIĆ

“Menim, da smo si s Srbijo vse, kar je bilo treba, že zdavnaj povedali, da se dobro, še predobro poznamo in da je zato najbolje, če se nikoli več ne vidimo in ne srečamo. Kolikor je meni znano, nihče ne rabi vzpostavljanja vezi z vami. Verjamem pa, da Srbija in večina njenega prebivalstva še vedno sanja svoje imperialne sanje. Ampak to je njena stvar. Vaše nadaljnje pošte ne bom več odpiral. Zbogom, P. Lampič.”

Tako je 27. marca po elektronski pošti dr. Primož Lampič odgovoril na povabilo za sodelovanje, ki mu ga je nekaj dni prej poslala Danica Jovović - Prodanović, direktorica Kulturnega centra v Beogradu. Lampičevo pismo je prišlo do Svetlane Vasović, novinarki tednika *Mladina*, in ta je 16. aprila objavila krajši pogovor z avtorjem, docentom na oddelku za umetnostno zgodovino pri ljubljanski Filozofski fakulteti in kustosom za fotografijo v Arhitekturnem muzeju v Ljubljani. V pogovoru za *Mladino* je Lampič še dodatno zaostрил trditve iz omenjenega pisma rekoč, da “v Sloveniji vladajo čefurokomunisti”, da v Sloveniji “ne maramo vas, Srbov, in vsega, kar prihaja od tam spodaj”, da so se problemi začeli takrat, “ko so ljudje pričeli prihajati iz svojih okolij in pričeli delati gnoj v drugih okoljih” in podobno.

V naslednji številki *Mladine* se je v pismih bralcev oglasil dr. Peter Krečič, v. d. direktorja Arhitekturnega muzeja, s krajšim pojasnilom, da želi “kot vodja institucije, v kateri je dr. Lampič zaposlen, sporočiti, da so stališča, ki jih izraža, zgolj njegova zasebna stvar”, da so njemu osebno ta stališča “popolnoma tuja in ne bodo v ničemer vplivala na dosedanjo politiko muzeja, to je, da normalno sodeluje z vsemi zainteresiranimi strokovnimi ustanovami in posamezniki”. V isti rubriki je bilo objavljeno tudi Lampičevo “pojasnilo in opravičilo”, v katerem je zapisal, da je šlo za “neformalni telefonski pogovor” z njemu “neznano osebo ženskega spola, ki se je predstavila kot Svetlana Vasović, novinarka revije *Mladina*”. Lampič trdi, da ga novinarka ni seznanila s svojo namero, da pogovor z njim posname in ga objavi v reviji, za katero dela. V nadaljevanju pisma se je Lampič “za nenamerno žalitev” opravičil “poštenim pripadnikom drugih narodov, ki živijo v Sloveniji”.

“Pojasnilo in opravičilo” dr. Lampiča prav gotovo ni odvezalo odgovornosti za izrečene in napisane žaljivke na račun etničnega izvora prebivalcev in prebivalcev nekdanjih jugoslovanskih republik, pač pa je postavilo pod vprašaj poklicno etiko novinarki, ki svojega sogovornika – tako pravi Lampič – ni opozorila, da bodo njegove besede javno oznanjene. V prvi majski številki *Mladine* se je ponovno oglasila novinarka Svetlana Vasović in Lampičevo pi-

smo opisala kot sprenevedanje, kajti po njenih besedah je Lampič “zelo dobro vedel, s kom in zakaj se pogovarja”.

Ista novinarka je nabrala nekaj izjav predstavnikov institucij, ki jih je “primer Lampič” tako ali drugače zadeval: rektor ljubljanske univerze dr. Jože Mencinger je zatrdil, da “izjava oziroma mnenje dr. Lampiča sodi v precej primitiven nacionalizem”, dekan Filozofske fakultete dr. Ludvik Horvat je menil, da “takšne izjave niso v skladu z etiko visokošolskega učitelja”, še več, opozoril je, da je to kaznivo dejanje, “ker gre za spodbujanje narodne, rasne, verske nestrpnosti”, dr. Krečič je ponovil svoje mnenje, ki ga je že izrazil v “pismih bralcev”, medtem ko je ministrstvo za kulturo sugeriralo Arhitekturnemu muzeju, da se opraviči Kulturnemu centru Beograd “za neprimerne izjave njihovega uslužbenca Primoža Lampiča in uvede ustrezne postopke zoper omenjenega kustosa, saj je odgovor Kulturnemu centru Beograd poslal kot predstavnik Arhitekturnega muzeja”. Neljubi dogodek sta v podobnem slogu komentirala tudi varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek in dr. Silvo Devetak, direktor ISCOMET, profesor mednarodnega prava in avtor več knjig o manjšinah.

“Primer Lampič” je ustvarila *Mladina*, drugi mediji so potek dogodkov opazovali previdno in distancirano. Pričakovanih reakcij in javnih protestov proti ksenofobičnim izjavam dr. Lampiča v glavnem ni bilo, na kar sta opozorila kolumnistika Uršula Cetinski in uvodničar Jani Sever. Ta je v članku s pomenljivim naslovom “Tišina” dejal, da “primer Lampič” za medije ni obstajal: “Pritisk javnosti, ki naj bi opravljal svojo pričakovano funkcijo opozarjanja na ‘šit’, je preprosto odpovedal. Kar ni ravno najbolj primerljivo z običaji v kakšnih drugih državah, ki jih za zgled radi jemljejo tisti še posebej ‘zavedni’ Slovenci, na primer z Nemčijo. Bi nemški mediji molčali?” se sprašuje Sever.

Po 7. maju, ko je bil v *Mladini* objavljen odgovor novinark Svetlane Vasović na “pojasnilo in opravičilo” dr. Primoža Lampiča, je “primer Lampič” povsem poniknil. Tako je vse do danes ostalo nepojasnjeno, ali so kaj ukrenile institucije, ki so javno napovedale, da bodo sprožile ustrezne postopke v zvezi s “primerom Lampič”, npr. opravičilo ljubljanskega Arhitekturnega muzeja beograjskemu Kulturnemu centru, napovedani študentski bojkot Lampičevih predavanj na Filozofski fakulteti, uvedba “ustreznih postopkov” zoper dr. Lampiča, ki jih je ministrstvo za kulturo sugeriralo Arhitekturnemu muzeju, ipd. Prav tako ni znano, ali je državno tožilstvo uvedlo postopek zoper dr. Lampiča. Na to možnost je namreč namigovala novinarka *Mladine*, ki se je v svojem članku “Skrita zgroženost” sklicevala na “pravnike Filozofske fakultete”, ki da so izjavili, da “gre za zadevo, za katero naj bi bil pristojen javni tožilec”. Za razpihovanje narodnostnega, rasnega in verskega sovraštva je zagrožena zaporna kazen do dveh let.

PRIMER CAFE GALERIJA

Klub Škuc je tako kot že vrsto let tudi letos poleti organiziral festival literature in glasbe Živa književnost. Eden izmed letošnjih gostov festivala je bil znani kanadski pesnik, performer in gej Jean-Paul Daoust, ki je za nekatere izmed več kot 20 izdanih pesniških zbirk dobil najvišje kanadske literarne nagrade.

Osmega junija 2001 je svoje pesmi predstavil zbranemu občinstvu na literarnem večeru pred Galerijo Škuc. Na koncu ga je pesnik, pisatelj, prevajalec in gejevski aktivist Brane Mozetič povabil na pijačo v lokal Cafe Galerija v Mestni galeriji. Tja sta prišla okrog 22:30. Pred vhodom ju je ustavil varnostnik in jima prepredil vstop v lokal, rekoč, "da se bomo morali pač navaditi, da lokal ni za take vrste ljudi". Dodal je še, da ima navodila, naj "take vrste ljudi" ne spušča v lokal.

Brane Mozetič pošlje v ponedeljek, 11. junija, kratko elektronsko sporočilo o dogodku pred lokalom Cafe Galerija na Mrežo, poštni seznam, namenjen diskusijam o gejevskih in lezbičnih temah. V sporočilu predlaga, da lokali v bodoče izobesijo napise: Vstop pedrom, lezbijkam in psom prepovedan.

Na Mreži se nato razvije živahna debata in pojavijo se različni predlogi, kako opozoriti na homofobični dogodek pred lokalom Cafe Galerija. Večina predlaga tožbo zaradi diskriminacije na osnovi spolne usmerjenosti po 141. členu kazenskega zakonika Republike Slovenije, vendar sodelavke in sodelavci Pravno informacijskega centra že naslednji dan pojasnijo, da ta člen ne velja za zasebne prostore, med katere spada tudi omenjeni lokal, saj lastnik lokala lahko prepove vstop vsakomur. Branetu Mozetiču odsvetujejo tožbo proti lastniku lokala.

Aktivisti in aktivistke gejevskega in lezbičnega gibanja se nato odločijo izpeljati protestno akcijo počasnega pitja radenske. V petek, 15. junija, zvečer tako nekaj več kot 40 ljudi zasede dobršni del vrta lokala Cafe Galerija in dve uri pijejo vsak po en deciliter mineralne vode. Osebe lokala hitro prepozna protest, ki ga podpre celo eden izmed natararjev v lokal, tako da v znamenje solidarnosti še sam popije deciliter radenske. O dogodku v naslednji številki poroča *Mladina*. Naslednji petek se akciji počasnega pitja radenske pridruži nekaj manj ljudi kot teden dni prej, med protestniki pa niso samo geji in lezbijke. Ta teden radensko v lokal postrežejo brezplačno. Pri tem je potrebno omeniti še dve aktivistki, ki ponoči na zid pred vhodom v lokal poskušata napisati grafit "pedrom, lezbijkam in psom vstop prepovedan", vendar jima to prepredči osebe, ki je navkljub zgodnji jutranji uri še vedno v lokal.

Zaradi varnostnih razlogov se aktivisti odločijo za prenehanje protesta pitja radenske in sklence organizirati posebno manifestacijo proti nestrpnosti, s katero hočejo tudi širšo javnost opozoriti na vse pogostejšo homofobijo v Sloveniji. Mesec pred tem, v maju, je namreč izbruhnila šolska afera, ko je Srednja šola tiska in papirja iz Ljubljane Društvu za nenasilno komunikacijo prepovedala izvedbo delavnice o homoseksualnosti, češ da starši menijo, da šola na ta način "propagira homoseksualizem".

V sredo, 27. julija, na prvem pripravljalnem sestanku, ki mu sledita še dva, dobi načrtovana manifestacija ime *Obvoznica mimo nestrpnosti – pohod proti homofobiji*, gejevske in lezbične organizacije pa se za ta namen združijo kot GLBT sekcija Urada za intervencije (UZI) z imenom bUZI.

bUZI nato pripravi besedilo manifestacije, v kateri opiše dogodke pred lokalom Cafe Galerija, obsodi homofobijo, opozori na sistematično kršenje človekovih pravic in vso svobodomiselno javnost pozove, "da prepozna sleherno kršitev človekovih pravic kot ogrožanje lastne svobode".

V dneh pred manifestacijo izobesijo udeleženci in udeleženke mednarodnega tabora *Ljubljana – gej prestolnica* na nekatere spomenike v Ljubljani mavrične zastave, na ljubljanske nadvoze pa plakate s sporočilom: "Geji in lezbijke vam želijo lep dan."

Mestna občina po vrsti zapletov in nagajanj – tako pravi Brane Mozetič – tik pred zdajci izda potrebna dovoljenja za izvedbo manifestacije. Ta se zgodi v petek, 6. julija, ob 17. uri pred Galerijo Škuc, kjer se, po pisanju *Slovenske tiskovne agencije*, zbere 300 ljudi. V enournem programu predstavita Tatjana Greif in Roman Kuhar besedilo manifestacije in zgodovino kršenja človekovih pravic gejev in lezbijk v Sloveniji, manifestacijo pa s kratkimi govori podprejo tudi Elena Pečarič iz organizacije JHD, Alenka Jerše iz Amnesty International Slovenije, Mojca Sušnik z Mirovnega inštituta, Katja Zabukovec Kerin iz Društva za nenasilno komunikacijo, dr. Mirjana Ule s Fakultete za družbene vede, Miha Zadnikar iz Urada za intervencije in Inacio Bintchenda iz društva Afriški center. V programu pred Galerijo Škuc sodelujejo s kulturnimi točkami transvestit Salomé, transvestitski trio Štrumpant'I sisters in igralka Irena Duša. Manifestacijo simbolno podprejo tudi udeleženci tabora *No border camp* v Petišovcih, ki je potekal vzporedno z manifestacijo in kjer so petkove koncerte poimenovali "koncerti proti homofobiji."

Programu pred Galerijo Škuc sledi pohod do Mestne hiše, in tam se manifestacija, ki jo nekateri poimenujejo tudi prvi slovenski pohod gejevskog in lezbičnega ponosa, uradno konča. Manjši del sprevoda nadaljuje pot do Prešernovega spomenika in Metelkova Mesta.

O manifestaciji poroča večina slovenskih medijev, tema homoseksualnosti in homofobije pa je, tudi zaradi *Obvoznice mimo nestrpnosti*, v medijih aktualna celo poletje. Predsednik Milan Kučan v izjavi za medije poudari, da

nas pojavi nestrpnosti ne smejo pustiti neprizadete in da bi bilo zelo slabo, če bi postali strpni do nestrpnosti. Dogodek pred Cafe Galerijo obsodi tudi varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek, medtem ko županja mesta Ljubljana Vika Potočnik to stori šele po objavi odprtega pisma bUZlja in 44. posameznikov, ki zapišejo, da bi "ne-reagiranje in molk ... v tem primeru pomenila nič drugega kot tih pristank in podelitev legitimnosti javno objavljeni diskriminatorni politiki in segregacijski praksi tako rekoč pod oknom vaše pisarne". Vika Potočnik nato v sredo, 25. julija, prvič uradno sprejme tudi predstavnike zagovornikov pravic gejev in lezbijk.

V televizijskem prispevku o manifestaciji na POP TV lastnik lokala Cafe Galerija Stanko Vasja dogodek pred mesecem dni opraviči takole: "Dva gospoda, sicer zdaj jaz ne vem poimensko, katera dva sta bila, sta hodila po cesti, se objemala, poljubljala, ne. In potem sta hotela vstopiti pač v naš lokal. In ko je to naš redar videl, je pač gosta odslovil."

PRIMER BINTCHENDE

V začetku poletja 2001, natančneje 2. julija, je prišlo do rasističnega napada, za katerega je sprva kazalo, da bo ostal zaznan zgolj v vestičkah na straneh črne kronike. Okoli 22. ure se je tisti dan Inacio Bintchende, ki je slovenski javnosti bolj znan po vlogi, ki jo kot Janez Belina igra v priljubljeni humoristični nadaljevanki *TV Poper*, iz svojega stanovanja na Trubarjevi odpravil v bližnjo trgovino. V neposredni bližini njegovega prebivališča je gostilna Sodček, znano zbirališče slovenskih obritoglavcev. Bintchende je kot običajno mirno šel mimo, saj je bil različnih rasističnih žaljivk, ki so ponavadi nanj letele iz omenjene gostilne, vajen.

Tisti večer so verbalne žaljivke hitro prerasle v fizični napad. Ko se je Bintchende vračal iz trgovine, je skupina štirih obritoglavcev vstala, začela hoditi za njimi in ga zmerjati: "Kaj je pizda ti materna, črnuh, spizdi domov ..." Eden izmed njih je pospešil korak in Bintchenda z roko udaril v obraz, sledili so še udarci ostalih treh. Bintchendu je po domofonu uspelo priklicati prijatelja, ki sta bila takrat pri njemu na obisku. Ibrahim Nouhouma in Tefera Eyachava sta prijatelju na pomoč priskočila z dežniki. Ko je nastal vsesplošen pretep, je neki občan poklical policijo, ki je prišla, jih razdvojila in odpeljala na policijsko postajo.

Policija je vsakega udeleženca zaslišala in napotila sodniku za prekrške. Na kraju samem pa ni zaslišala nobenega očitveca dogodka. Zaradi tega ni bilo mogoče dokazati, kdo je v resnici napadel koga, saj – kot je razvidno iz

policijskega zapisnika – so bila pričevanja obeh skupin diametralno nasprotna. Po pričevanju obritoglavcev je spor začel Bintchende, in sicer z besedami: “Kaj gledate obritoglavci, pizda vam materna, kurci smotani...” Policija je Bintchenda poučila, naj si ne predstavlja, da ga bodo varovali. Naslednji dan pa je dobil lekcijo še od sodnice za prekrške, ki mu je pojasnila, da se take zadeve dogajajo tudi drugod po zahodni Evropi.

Mediji so dogodke sprva večinoma le bežno zabeležili. “V lase so si skočili štirje ‘naši’ fantje in trije Afričani,” je v vestički na straneh črne kronike zapisal novinar *Dela*. Novinarka *Dnevnika* je dogodek opisala natančneje in navedla še pričevanje Bintchenda. Zadeva je za medije postala zanimiva šele takrat, ko je zaradi dogodka javno protestirala in zaradi ravnanja policije in sodnice izrazila skrb Amnesty International Slovenije in ko se je izvedelo, da je Bintchende v bistvu priljubljeni igralec serije *TV Paper*. K večjem zanimanju javnosti za ta primer je pripomoglo tudi poročanje tednika *Mladina*.

Potem ko je večina medijev kritizirala ravnanja policije, je namestnik direktorja generalne policijske uprave 18. julija sklical novinarsko konferenco. Na njej je pojasnjeval in opravičeval ravnanje policije: “Šlo je za varnostni dogodek ali pojav, ki ga lahko ocenimo tudi kot odklonski pojav in mu pripisujem dvojni pomen. Prvi je pomen dejanskosti – torej tistega, kar smo odkrili na kraju dogodka, drugi pa pomeni hipotetičnega, se pravi tistega, kar še moramo ugotoviti.” Policijska naloga je odkriti namen in način. Namen kaznivega dejanja je lahko izražen v nestrpnosti do “drugačnih”, način pa je lahko izražen v prisili, nasilju ali grdem ravnanju. “V tem smislu sem policijski upravi Ljubljana naročil, naj ta drugi vidik dogodka razišče in ugotovi, ali gre za sum storitve kaznivega dejanja zbujanja narodnostnega, rasnega ali verskega sovraštva, razdora ali nestrpnosti. Te usmeritve sem dal že veliko prej in nisem čakal na pritisk javnosti.” (vse citirano po *Dnevniku*, 19. julija 2001)

Predsednik države Milan Kučan je 26. julija na pogovor o pojavih nestrpnosti v slovenski družbi sprejel notranjega ministra Rada Bohinca, namestnika generalnega direktorja policije Andreja Anžiča in varuha človekovih pravic Matjaža Hanžka. Kot je poročala *Slovenska tiskovna agencija*, je predsednik kot povod za pogovore navedel pojave nestrpnosti v zadnjem času, ki jih je zaznal tudi sam in ki bi lahko kazali na skrb zbujujoče pojave v slovenski družbi, med konkretno omenjenimi primeri pa je omenil tudi incident na Trubarjevi. Predsednik Kučan je po pogovoru v izjavi za medije poudaril, da nas ti pojavi, čeprav za zdaj niso dobili večjih razsežnosti, ne smejo pustiti neprizadete, in dodal, da bi bilo zelo slabo, če bi postali strpni do nestrpnosti.

Policijska uprava Ljubljana je 9. avgusta obvestila javnost, da po ponovnem pogovoru z udeleženci, očitvidci in drugimi občani, stanujočimi v bližini lokala, ni mogla potrditi sumov kaznivega dejanja zbujanja narodnostnega, rasnega ali verskega sovraštva, razdora ali nestrpnosti. V izjavi za jav-

nost je policijska uprava še zapisala, da je o vsem s poročilom z dne 30. julija 2001 podrobno obvestila Okrožno državno tožilstvo v Ljubljani.

Novinarka *Mladine* je 16. julija 2001 v prispevku z naslovom "Priče so, a jih policija ne želi najti" objavila pričevanje očitca dogodka, ki je potrdil potek dogodka, kakor ga je opisal Bintchende, a je iz strahu hotel ostati neimenovan. V istem prispevku navaja novinarka pojasnilo komandirja policijske postaje Ljubljana Center Branka Japlja, ki je dejal, da nihče od očitcev ni hotel biti imenovan kot priča v nadaljnjem postopku pri sodniku za prekrške.

Redki komentatorji so glede dogodka stopili na stran obritoglavcev. "Ne barva kože, temveč dolžina las je tokrat postala kategorija nestrpnosti, še preden je prišlo do raziskave, ali so mladeniči organizirani v kakem tajnem in prepovedanem neonacističnem društvu, stranki, organizaciji. Sporočilo: vsi, ki se po glavi brijejo, kot se Bruce Willis ali kot se je Telly Savalas, so nacisti." Tako se glasi odlomek komentarja z naslovom "Dolžina las", ki je bil objavljen v *Magu* 15. avgusta 2001. V isti številki tega tednika je glavni urednik v svoji kolumni z naslovom "Kje je Ku Klux Klan" zapisal: "Najbrž je bilo Milanu Kučanu kar nekoliko žal, da se je pred časom zavzel za tistega 'črnuha', ki naj bi ga pretepli ljubljanski obritoglavci (čeprav se je pozneje izkazalo, da je v bistvu on izzival)."

Ob vseh težavah policije pri preiskovanju, ali je pri napadu obritoglavcev na temnopolte osebe obstajala rasistična komponenta, opozorimo na spletne strani slovenskih obritoglavcev. Že na vstopni strani so zapisali svoje poslanstvo: "Preprečili bomo vsak nadaljen razvoj te golazni, ki s svojo čefursko krvjo in s svojim obnašanjem zastrupljajo slovenski narod in jim vzeli vse pravice. Pokazali jim bomo, da se nam ne smejo posmehovati, zato jih bomo izgnali in pobili vse do zadnjega." Na teh spletnih straneh si je moč prebrati tudi takšne sestavke: "Toda nepričakovano si se vrnil iz vojaškega urjenja in videl, kakšen je položaj, se ti je dobesedno odtrgalo. Pograbil si svoj magnum ter takoj odhitel čistit deželo, a smola je hotela, da se ti je v prevozno sredstvo zaletel čefur, ki je na trampolinu postavjal rekorde v skoku v višino. Takoj si izskočil in pristal med čefurji na okupiranem območju Slovenije, ter začel streljati vse povprek." Te spletne strani so se na internetu pojavile nekje sredi januarja 2001, a so bile kmalu zatem umaknjene ali preseljene neznano kam. Kljub temu bi težko sklepali, da pomeni umik spletnih strani slovenskih obritoglavcev z navedeno vsebino tudi spremembo njihove ideologije.

Po prvem odstavku 300. člena kazenskega zakonika Republike Slovenije je za tistega, ki "izziva ali razpihuje narodnostno, rasno ali versko sovraštvo, razdor ali nestrpnost, ali širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo" zagrožena zaporna kazen do dveh let. Če pa je v omenjeno dejanje vključeno še nasilje, se storilec lahko kaznuje z zaporom tudi do pet let.

The legal aspects of hate-speech

Rulings of the European Commission for Human Rights and the European Court of Human Rights

Summary on the next page

Právní vidjki sovražnega govora

Odločbe

Evropske komisije za človekove pravice in
Evropskega sodišča za človekove pravice

BLAŽ KOVAČIČ

Avtor prispevka je univ. dipl. pravnik, asistent na katedri za kazenskopravne znanosti Pravne fakultete v Ljubljani.

The author has a degree in law. He is a research assistant at the Department of Criminal Law/Faculty of Law in Ljubljana.

E: BLAZ.KOVACIC@UNI-LJ.SI.

The author puts forward the thesis that freedom of expression, as stipulated by Article 10 of the European Convention on Human Rights, is not only restricted by the provisions contained in the second paragraph of this article, but also by the prohibition on disseminating hate-speech. This restriction is not evident from the text of the said Article 10, but the rulings of two supervising bodies of the European Convention of Human Rights, that is the European Court of Human Rights and the European Commission of Human Rights, point to such a conclusion.

The judgments and the rulings of the above-mentioned bodies are only rarely related to hate-speech as they are usually concerned with the denials of Nazi crimes before and after WWII (above all the existence of the concentration camps and the Holocaust). The jurisprudence of the supervising bodies of the European Commission of Human Rights suggests that this type of statement is not protected by Article 10 of the Convention on Human Rights. In addition, the Commission and the Court many times expressed their views that the intention and the objectives of those who demanded that hate-speech should be protected were in contravention of the democratic tradition, ideas and ideals that form the foundations of the Convention. The very essence of hate-speech stands in opposition to the principles of democratic society and it supports reactionary ideas that belong in the repository of history. In accordance with this conviction both bodies as a rule turned down all demands for the protection of hate-speech under article 10 of the Convention.

The ruling in the *Lehideux* case is the only instance of protection of the statements that could be described as

UVOD

Svoboda izražanja je ena izmed temeljnih človekovih pravic. Kot takšno jo namreč določa cela vrsta mednarodnih instrumentov, ki urejajo področje človekovih pravic. Splošna deklaracija človekovih pravic¹ tako v svojem 19. členu določa, da "ima vsakdo pravico do svobode mišljenja (...) in pravico, da lahko (...) širi informacije s kakršnimi koli sredstvi". Isti člen določa, da ta pravica med drugim obsega tudi pravico, "da nihče ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja". Podobno velja tudi za Mednarodni pakt o državljan-skih in političnih pravicah², ki v drugem odstavku 19. člena govori o svobodi izražanja. Ta določa, da ima vsakdo "pravico do svobodnega izražanja; s to pravico je mišljeno svobodno (...) širjenje vsakovrstnih informacij in idej". V evropskem prostoru ima pri zagotavljanju in varstvu človekovih pravic še posebno pomembno vlogo Evropska konvencija o človekovih pravicah (v nadaljevanju Konvencija)³. Deseti člen Konvencije ureja pravico do svobodnega izražanja: "Vsakdo ima pravico do svobodnega izražanja. Ta pravica obsega svobodo (...) sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti." Svoboda izražanja pa je v večini demokratičnih držav tudi ustavno zagotovljena pravica. V Republiki Sloveniji je svoboda izražanja zagotovljena v 39. členu Ustave republike Slovenije⁴, v katerem je opredeljena kot "svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja". Ustava nato dodaja, da "vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja".

Ena izmed pojavnih oblik izražanja je tudi t. i. sovražni govor (*hate speech*). Izraz "sovražni govor" prihaja iz anglosaškega pravnega okolja, kjer ga je skoval tisti del pravne teorije, ki se ukvarja s pravico do svobode izražanja v okviru, kot ga določa prvi amandma k Ustavi ZDA. O sovražnem govoru govorimo takrat, ko gre za izražanje mnenj in idej, ki so po svoji naravi ksenofobični, diskriminatorni in rasistični in naperjeni predvsem zoper razne vrste manjšin (etnične, verske, kulturne). Sovražni govor se v evropskem in ame-

1 Sprejeta 10. decembra 1948 z resolucijo generalne skupščine Združenih narodov št. 217 A (III).

2 Sprejet 16. decembra 1966 z resolucijo generalne skupščine Združenih narodov št. 2200 A (XXI).

3 Sprejeta 4. novembra 1950 v Parizu.

4 Uradni list RS, št. 33-1407/91-I z dne 28. decembra 1991 in št. 42-2341/97 z dne 17. julija 1997 (novela 68. člena).

riškem prostoru velikokrat pojavlja v obliki izjav, ki zanikajo nacistične zločine med drugo svetovno vojno (predvsem obstoj koncentracijskih taborišč in plinskih celic) ali poskušajo zmanjšati pomen teh zločinov⁵. Eno izmed najpomembnejših vprašanj, ki se postavlja glede sovražnega govora, je, ali svoboda izražanja obsega tudi mnenja in ideje, ki po svoji naravi nasprotujejo ideološkimi izhodiščem (demokracija in človekove pravice) omenjenih pravnih instrumentov, ki to svobodo zagotavljajo. V nadaljevanju bo prikazano, kako na to vprašanje v svojih odločbah odgovarjata Evropska komisija za človekove pravice (v nadaljevanju Komisija) in Evropsko sodišče za človekove pravice (v nadaljevanju Sodišče)⁶. Odločitve obeh organov imajo namreč pomemben vpliv na pravno ureditev sovražnega govora v evropskih državah, ker postavljajo splošna merila (smernice) za pravno obravnavanje nestrpnosti v članicah Sveta Evrope⁷.

being in contravention of the ideas and intention of the Convention. Yet more careful reading of the reasons stated by the Court shows that the complainants unambiguously stated that they were against the Nazi regime and its politics and that their objective was to shed positive light on the personality of Philippe Pétain exclusively. Had they praised the criminal politics of the Vichy government (particularly deliberate assistance to the German occupiers with their crimes against humanity) the ruling of the Court would have been completely different. In this case the ruling was entirely in accordance with the usual jurisprudence of the supervising bodies of the Convention relating to hate-speech. The restrictions on the freedom of speech in Europe are quite clear in this respect – hate-speech is not an acceptable form of expression and cannot enjoy the protection of the Convention. Indeed democratic society is based on the plurality of opinions, but this applies to opinions that represent a creative contribution to the public debate and enhance understanding and tolerance among people by presenting various points of view on specific issues. In contrast to this, hate-speech along with the ideological basis on which it rests is directed towards a uniformity of opinion thus denying the very plurality of the opinions to which its propagators so readily refer. These kinds of ‘messages and ideas’ cannot and must not look for the protection under the Convention.

- 5 Več o samem pojmu in problematiki sovražnega govora glej Walker S.: *Hate Speech*, University of Nebraska Press, 1994, in Butler J.: *Excitable Speech*, Routledge, New York, 1997.
- 6 Prvega novembra 1998 je začel veljati protokol št. 11 k Evropski konvenciji o človekovih pravicah. S tem protokolom je sistem dveh nadzornih organov (Komisije in Sodišča) nadomestil enotni sistem, po katerem o vseh pritožbah zoper države odloča novo Evropsko sodišče za človekove pravice. Komisija je bila sicer ustanovljena leta 1954 za to, da bi nadzorovala izvajanje določil Evropske konvencije o človekovih pravicah, leta 1959 pa se ji je pri izvajanju teh nalog pridružilo še Sodišče. Konvencija je omogočala vložitev pritožb tudi posameznikom, kar je bil velik napredek pri mednarodnem varstvu človekovih pravic. Do tedaj so pritožbe pred mednarodnimi sodišči in drugimi mednarodnimi organi lahko vlagale le države (zoper druge države), posamezniki pa niso imeli možnosti za neposredno varstvo pravic, ki so jih zagotavljali mednarodni pravni akti. Oba organa sta sicer zasedala v Strasbourgu (Francija) in sta bila sestavni del organizacije Svet Evrope, v okviru katere je bila sprejeta tudi Konvencija. Sprva je bil postopek dvostopenjski: na prvi stopnji je odločala Komisija, na drugi pa Sodišče. Takšen sistem je sprva deloval dokaj učinkovito, v poznejših letih, ko se je število primerov povečalo, pa so nastali veliki zaostanki. Zato je bil sistem dveh organov odpravljen, nadomestila pa ga je poenostavljena ureditev, po kateri pritožbo (kot omenjeno) obravnava samo Sodišče. Glej tudi *infra*, op. 7.
- 7 Svet Evrope je mednarodna organizacija s sedežem v Strasbourgu, ki povezuje 41 evropskih držav, med njimi tudi Slovenijo. Cilji Sveta Evrope so predvsem vzpostavitev in učinkovito delovanje demokratične družbe z upoštevanjem človekovih pravic in delovanjem pravne države. Glej statut Sveta Evrope, sprejet 5. maja 1949 v Londonu in *supra*, op. 6.

SOVRAŽNI GOVOR IN OMEJITVE SVOBODE IZRAŽANJA V ODLOČITVAH NADZORNIH ORGANOV EVROPSKE KONVENCIJE O ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Svoboda izražanja v Evropski Konvenciji o človekovih pravicah

Svoboda izražanja je v Evropski konvenciji o človekovih pravicah zagotovljena v 10. členu, ki določa tole:

“Vsakdo ima pravico do svobodnega izražanja. Ta pravica obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje. Ta člen ne preprečuje državam, da zahtevajo dovoljenje za delo radijskih, televizijskih in kinematografskih podjetij.”

Svoboda izražanja zavzema osrednje mesto med pravicami, ki so dane s Konvencijo. To izhaja iz same organizacije Sveta Evrope, po drugi strani pa tudi iz preambule same Konvencije⁸. Svoboda izražanja ima pomembno vlogo tudi pri zaščiti drugih pravic iz Konvencije in tako pravzaprav omogoča učinkovito delovanje demokratične družbe, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic. Takšno gledanje je Sodišče poudarilo v svoji odločitvi v primeru *Handyside*⁹. V tej odločitvi je Sodišče nakazalo teoretično podlago za varovanje svobode izražanja – to je temeljno mesto, ki ga imata ta pravica v delovanju demokratičnih političnih procesov in njen pomen za osebni razvoj vsakega posameznika¹⁰:

Svoboda izražanja je eden izmed osnovnih temeljev demokratične družbe, eden izmed bistvenih pogojev za njen razvoj in za razvoj vsakega posameznika. Z upoštevanjem omejitev, vsebovanih v drugem odstavku 10. člena, obsega svoboda izražanja ne samo “obvestila” in “ideje”, ki so v družbi sprejete kot primerne, ampak tudi tiste, ki žalijo, presunijo ali vznemirijo celotno družbo ali njen določen del. To namreč zahtevajo vrednote, kot so pluralizem, strpnost in odprtost duha, brez katerih obstoj “demokratične družbe” niti ni mogoč.

8 Osrednje mesto svobode izražanja v sistemu pravic, kot ga vzpostavlja Konvencija, se predvsem kaže v tistem delu preambule, ki govori o razmerju med “dejansko politično demokracijo” in “skupnim razumevanjem in spoštovanjem človekovih pravic”.

9 *Handyside* v UK, 1976, A 24, para. 49

10 Glej Harris D. J., O’Boyle M. in Warbrick C.: *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London 1995, str. 373.

Svoboda izražanja vsebuje po judikaturni nadzornih organov Konvencije tudi pravico do "ne-izražanja", oziroma do molka¹¹, hkrati pa lahko iz besedila 10. člena Konvencije tudi razberemo, da vsebuje pravica do sprejemanja obvestil in idej tudi pravico, da istih "obvestil in idej" ni nihče prisiljen poslušati oziroma sprejemati zoper svojo voljo.

Sodišče in Komisija sta v svojih odločbah potrdila, da je svoboda izražanja izjemno širok pojem in da zajema vse oblike izražanja. Deseti člen Konvencije tako varuje obvestila in ideje, ki so lahko politične, umetniške ali celo komercialne narave¹². Hkrati je Sodišče v primeru *Autronic*¹³ razširilo svobodo izražanja z vsebine obvestil in idej tudi na sredstva, s katerimi se obvestila in mnenja prenašajo oziroma sprejemajo¹⁴. Tako so zaščiteni časopisi, radijsko in televizijsko oddajanje, filmi, umetniški izdelki in najbrž tudi novejši elektronski mediji (na primer izražanje po internetu)¹⁵. Prav tako ne spadajo pod zaščito 10. člena Konvencije samo ustno izrečena "obvestila in ideje", ampak tudi slike, podobe in vse druge dejavnosti, ki izražajo kakšno obvestilo ali idejo¹⁶.

Vendar pa iz povedanega ne izhaja, da Sodišče in Komisija dajeta enako veljavo (in s tem posledično tudi enako močno zaščito pred vmešavanjem države) vsem vrstam in načinom izražanja obvestil in idej. Sodišče in Komisija v svojih odločbah namreč na prvo mesto vedno postavljata politični govor oziroma svobodo izražanja idej in obvestil politične narave¹⁷. Prav tako 10. člen Konvencije ne daje pravice do dostopa do informacij, ki so v rokah države in njenih organov, razen v izjemnih primerih¹⁸. Svoboda izražanja tudi ne vsebuje pravice dostopa do sredstev za izražanje obvestil in mnenj¹⁹.

11 K v Austria, 1993, A 255-B Commission Reports (Komisija).

12 Glej primere Sodišča *Lingens v Austria*, 1986, A 103, *Müller v Switzerland*, 1988, A 133 in *Markt Intern Verlag v FRG*, 1989, A 165.

13 *Autronic v Switzerland*, 1990, A 178 (Sodišče).

14 V tem primeru je šlo za satelitsko anteno, s katero je pritožbenik sprejemal televizijske signale s sovjetskega satelita v komercialne (!) namene.

15 Glej primere Sodišča *Handyside v UK*, 1976, A 24, *Gropper Radio AG v Switzerland*, 1990, A 173, *Autronic v Switzerland*, 1983, A 178, *Otto-Preminger Institut v Austria*, 1994, A 295-A.

16 Glej primere Sodišča in Komisije *Müller v Switzerland*, 1988, A 133, *Chorherr v Austria*, 1993, A 266-B, *Stevens v UK*, 1986, 46 DR 245

17 Glej odločitev Sodišča *Handyside v UK*, 1976, A 24 in obsežno judikaturo Sodišča in Komisije na temo izražanja političnih idej in obvestil.

18 Glej primer Sodišča *Gaskin v UK*, 1989, A 160, kjer je šlo za osebne podatke pritožnika glede obdobja, ko je bil v reji pri organih socialnega varstva.

19 *X and Association Z v UK*, 1971, 38 CD 86 (Komisija).

Sodišče in Komisija v svojih odločbah razlikujeta med “obvestili” in “idejami”. Tako svoboda izražanja ni omejena samo na preverljive in resnične podatke (“obvestila”). Svoboda izražanja namreč obsega tudi mnenja, kritike in ugibanja. Za te vrste izražanja velja, da so varovane tudi takrat, kadar ne gre za “resnične” podatke in informacije. Sodišče in Komisija sta tako v več primerih zaščitila pritožnike z ugotovitvijo, da so nekatere izjave pomenile samo izražanje mnenja in ne dejstev in da za takšne izjave ne velja, da morajo ustrezati resničnemu stanju stvari²⁰.

Čeprav 10. člen Konvencije govori o “vmešavanju javne oblasti”, pa to ne pomeni samo dolžnosti države, da se vzdrži neupravičenega poseganja v posameznikovo svobodo izražanja. Država ima v nekaterih primerih tudi dolžnost, da aktivno prepreči omejevanje svobode izražanja, kadar to počno drugi posamezniki. Vendar pa ta pozitivna dolžnost države v odločbah nadzornih organov Konvencije še ni natančno obdelana²¹. Pozitivna dolžnost države je tudi, da pri uporabi ukrepov, ki pomenijo (upravičen) poseg v svobodo izražanja, ne diskriminira.

Omejitve svobode izražanja v Evropski Konvenciji o človekovih pravicah

Drugi odstavek 10. člena je namenjen omejitvam, ki jih Konvencija postavlja svobodi izražanja:

“Izvrševanje teh svoboščin vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti in je zato lahko podvrženo obličnostnim pogojem, omejitvam ali kaznim, kot jih določa zakon in ki so nujne v demokratični družbi zaradi varnosti države, njene ozemelske celovitosti, zaradi javne varnosti, za preprečevanje neredov ali zločinov, za zavarovanje zdravja ali morale, za zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, za to, da bi preprečili razkritje zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranosti sodstva.”

Besedilo drugega odstavka najprej omenja “dolžnosti in odgovornosti”, ki jih ima tisti, ki izvršuje svojo pravico do svobode izražanja. Podobne omejitve pravic ne najdemo nikjer drugje v besedilu Konvencije. Komisija in Sodišče sta to omejitev v svojih odločitvah razlagala tako, da imajo nekateri posamezniki, še posebno če so v službi države (na primer pripadniki oboroženih sil ali državni urad-

20 Thorgeirson v Iceland, 1992, A 239.

21 V primeru De Geillustreede Pers v Netherlands, 1976, 8 DR 5 Commission Reports, je Komisija na primer odločila, da ima država dolžnost varovati svobodo izražanja pred monopolnimi združenji časopisnih izdajateljev.

niki), zaradi svojega posebnega položaja večje "dolžnosti in odgovornosti", kar državi omogoča, da lahko upravičeno poseže v njihovo svobodo izražanja²². Po drugi strani pa sta Sodišče in Komisija "dolžnosti in odgovornosti" razlagala tudi kot osnovo za širšo svobodo izražanja nekaterih posameznikov, na primer izdajateljev, novinarjev in politikov²³. Ti imajo namreč "dolžnosti in odgovornosti" ne do države, ampak do demokratične družbe, katere nosilci so. V teh primerih je država bolj (in ne manj!) omejena pri poseganju v svobodo izražanja posameznika. V zadnjem času pa se izraz "dolžnosti in odgovornosti" v odločitvah Sodišča ne pojavlja več in najbrž izgublja svoj pomen kot podlaga, na kateri lahko države upravičujejo posege v svobodo izražanja²⁴.

V nadaljevanju drugega odstavka 10. člena govori Konvencija o dolžnosti države, da vse ukrepe, ki omejujejo posameznikovo svobodo izražanja, določi z zakonom. Podobna določila najdemo v vseh členih Konvencije, kjer je govor o dopustnih omejitvah pravic od države²⁵. Glede zahteve po določenosti z zakonom sta Komisija in Sodišče izdala veliko odločitev, katerih bistvo je, da mora biti omejitev določena v zakonskem aktu (zakonu), sprejetem po zakonodajnem postopku, ki velja v kakšni podpisnici Konvencije, in da mora tak akt zadostiti kriterijema predvidljivosti in zadostne določnosti (oziroma natančnosti)²⁶.

Poleg zahteve po določenosti z zakonom pa mora država, če hoče s kakšnim posegom omejiti svobodo izražanja, ta poseg tudi upravičiti. Država lahko omejevalne ukrepe uporabi le zaradi namenov, ki jih Konvencija izrecno določa v nadaljevanju drugega odstavka 10. člena. Ti nameni so: varovanje varnosti države in njene ozemeljske celovitosti, javna varnost, preprečevanje neredov ali zločinov, zavarovanje zdravja ali morale, zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, preprečitev razkritja zaupnih informacij in varovanje avtoritete in nepristranosti sodstva.

22 Glej primere *Engel v Netherlands*, 1976, A 22 (Sodišče) in *B v UK*, 1984, 45 DR 41 (Komisija).

23 Glej primere Sodišča *Observer and Guardian v UK*, 1991, A 216, *Lingens v Austria*, 1986, A 103 in *Castells v Spain*, 1992, A 236.

24 Glej supra op. 10, str. 389.

25 Glej predvsem 8. (pravica do zasebnega in družinskega življenja), 9. (svoboda misli, vesti in veroizpovedi) in 11. člen (svoboda zborovanja in združevanja) Konvencije, ki imajo podobno strukturo kot 10. člen. V prvih odstavkih omenjenih členov je najprej opredeljena pravica, ki jo Konvencija daje posamezniku nasproti državi, v drugem odstavku pa pogoji, pod katerimi lahko država to pravico omeji.

26 Glede teh dveh kriterijev glej obsežno razlago Sodišča v primeru *Sunday Times v UK*, 1979, A 133.

Vendar to še ni dovolj. Država mora poleg utemeljenega namena tudi pokazati, da za uvedbo takšnega ukrepa obstaja "pereča družbena potreba" (*a pressing social need*)²⁷ oziroma da je tak poseg v demokratični družbi nujen. To so "pomembni in zadostni" razlogi, ki narekujejo uporabo takšnega ukrepa. Dokazno breme glede obstoja teh razlogov pa leži na državi, ki mora te razloge "prepričljivo dokazati".

Ko država dokaže, da obstaja "pereča družbena potreba" po posegu v svobodo izražanja, mora pri tem paziti, da je uporabljeni ukrep (poseg v svobodo izražanja) ustrezen glede na namen, za katerega je bil uporabljen. To je zahteva po sorazmernosti namena in uporabljenih sredstev in ta od države zahteva, da vedno uporabi najblažje sredstvo (torej takšno, ki je z vidika posameznika najmanj boleče)²⁸ izmed vseh, s katerimi lahko doseže kakšen namen.

Iz povedanega je razvidno, da sovražni govor v besedilu drugega odstavka 10. člena ni izrecno omenjen kot dovoljeni namen (oziroma razlog), na temelju katerega bi država lahko posegla v posameznikovo pravico do svobode izražanja. Očitno je torej, da bo morala država, če bo hotela uporabiti restriktivne ukrepe zoper posameznike, ki izražajo sovražni govor, svoje delovanje posredno upravičiti na enem izmed namenov, ki jih predvideva drugi odstavek 10. člena, lahko pa se bo v kakšnem primeru sklicevala tudi na kombinacijo več namenov. Pri tem pa bo morala dokazati, da je intenzivnost uporabljenega ukrepa sorazmerna z namenom, za katerega je uporabljen. Ravno to tehtanje sorazmernosti ukrepa in nevarnosti, zaradi katere je bil ukrep sploh uporabljen, pa je največji izziv pri odločanju, ali je kakšna omejitev svobode izražanja dovoljena. V tej točki se namreč spopadata dva legitimna in pravno zavarovana interesa: pravica do javnega diskurza in pravica do varovanja integritete in dostojanstva posameznika in skupine. Meja med izvrševanjem pravice in njeno zlorabo je

27 Handyside v UK, 1976, A 24.

28 Glede sorazmernosti uporabljenih ukrepov je zadnje čase vse več primerov, ko Sodišče in Komisija tehtata pomembnost interesov, ki prihajajo v nasprotje v kakšnem primeru (klasični primer nasprotja pomembnih pravno zavarovanih interesov je tehtanje med pravico do zasebnosti oseb iz javnega življenja in svobodo izražanja). Sodišče daje v takšnem tehtanju ponavadi prednost tistemu interesu, ki je bolj pomemben za uspešno delovanje demokratične družbe, saj je ta pravzaprav rdeča nit, ki teče skozi celotno delovanje Sveta Evrope. Glede proporcionalnosti glej tudi primere Sodišča Cascado Coca v Spain, 1994, A 285-A, Jacobowski v Germany, 1994, A 291-A in Jersild v Denmark, 1994, A 298. V vseh teh primerih je sodišče državi sicer priznalo, da je bil uporabljeni ukrep predpisan v zakonu in da je bil namen ukrepa upravičljiv po drugem odstavku 10. člena, vendar pa bi država lahko uporabila tudi milejši ukrep za doseg istega namena, in zato kriterij proporcionalnosti ni bil zadosti upoštevan (na primer država je uporabila kazenske sankcije, pa bi bila dovolj že sredstva civilnega prava).

zato v primerih, ki se dotikajo sovražnega govora, pogostoma zabrisana in nejasna ter se vzpostavlja v vsakem primeru posebej.

Omejitve sovražnega govora v odločbah Komisije in Sodišča

Prvi primeri, v katerih so pritožniki na temelju svobode izražanja, kakor jo varuje 10. člen Konvencije, zahtevali zaščito glede izražanja sovražnega govora, so pred Komisijo in Sodišče prišli v sredini šestdesetih let. Od takrat pred nadzorne organe Konvencije redno prihajajo pritožbe s podobno vsebino. Ponavadi so to posamezniki, ki so bili v državah v kazenskih postopkih obsojeni zaradi povezave z dejavnostmi nekaterih ekstremnih desničarskih organizacij, katerih programi običajno vsebujejo ponovno uvedbo totalitarnih nacističnih ali fašističnih sistemov. To so organizacije, ki delujejo predvsem na ozemljih Nemčije in Avstrije, čeprav se pojavljajo tudi organizacije iz drugih držav, predvsem iz Francije in Velike Britanije²⁹.

V večini primerov so bile pritožbe te vrste zavrnjene kot nedopustne (*inadmissible*)³⁰ že pred Komisijo. Komisija je odločitve o ne-

29 Gre za skrajnodedničarske organizacije, kot so *Nationaldemokratische Partei Deutschlands* (NPD, Nemčija), *Deutsche Volksunion* (DVU, Nemčija), *National Socialist Alliance* (NSA, Velika Britanija), *Blood and Honour* (B&H, Velika Britanija) in podobne.

30 Pred uvedbo protokola št. 11 h Konvenciji (glej supra op. 6) je postopek s pritožbo potekal najprej pred Komisijo, v nadaljevanju (če je do tega prišlo) pa pred Sodiščem. Oba organa sta zasedala le nekajkrat na leto in torej nista imela narave stalnega organa. Vsako pritožbo posameznika je najprej obravnavala Komisija, ki je v nadaljnjem postopku opravljala več nalog. Komisija je bila pristojna za ugotavljanje dejanskega stanja v določenem primeru, ugotavljanje dopustnosti pritožbe (pritožba je bila lahko nedopustna: ker je bila prepozna, ker pritožnik ni bil "žrtev", ker ni izkoristil vseh možnosti pred domačimi sodišči, ker v pritožbi ni šlo za pravice, ki so zavarovane s Konvencijo, ali ker je bila "očitno zlonamer-na" [*manifestly ill-founded*] in za postopek poravnavanja strank). Pomembna naloga Komisije je bila tudi izdelava mnenja, ali je do zatrjevane kršitve pravice iz Konvencije zares prišlo ali ne. To mnenje sicer ni obvezovalo Sodišča, ko je obravnavalo pritožbo na naslednji stopnji, imelo pa je veliko vrednost kot neformalni pravni vir. Sodišče je nato preučilo zatrjevano kršitev pravic iz Konvencije in na koncu postopka (če ni že prej prišlo do poravnave med strankama) izdalo sodbo, s katero je ugotovilo, ali je do zatrjevane kršitve res prišlo ali ne. Če je ugotovilo kršitev pravic, je ponavadi pritožniku prisodilo tudi "pravično zadoščenje" po 50. členu Konvencije (gre za denarna sredstva kot nadomestilo za materialno ali nematerialno škodo in za stroške postopkov). Vendar pa Sodišče nima pravice državi kršiteljici naložiti drugih obveznosti, na primer spremembe relevantne zakonodaje. Za nadzor nad izvrševanjem sodb v državah podpisnicah Konvencije je v končni fazi pristojen komitee ministrov, izvršilni organ Sveta Evrope. Če država noče upoštevati ugotovitev, ki jih je Sodišče navedlo v sodbi, je komiteju ministrov kot edina formalna sankcija na voljo le izključitev države kršiteljice iz članstva Sveta Evrope. To se do sedaj še ni zgodilo, saj države večinoma vestno izpolnjujejo obveznosti, ki zanje izhajajo iz sodb Sodišča.

dopustnosti pritožb, v katerih je šlo za zahtevo po zaščiti sovražnega govora, sprva utemeljevala na omejitvah svobode izražanja, kakor jih določa drugi odstavek 10. člena Konvencije. Komisija je večkrat opozorila, da je omejevanje sovražnega govora "nujno v demokratični družbi", in se pri tem sklicevala predvsem na razloge, kot so "javna varnost", "varnost države" in "zavarovanje pravic drugih ljudi". V nekaterih primerih, ko so bili pritožniki državni uslužbeneci (na primer poklicni vojaki), pa je Komisija svoje odločitve utemeljevala na posebnih "dolžnostih in odgovornostih", ki jih imajo takšne osebe zaradi svojega posebnega – bolj odgovornega in vidnega – položaja v okviru demokratične družbe.

V poznejšem obdobju pa se je Komisija (in pozneje tudi Sodišče³¹) v odločitvah o dopustnosti pritožb sklicevala tudi na določbe 17. člena Konvencije. Ta določa, da "nobene določbe v tej Konvenciji ni mogoče razlagati tako, kot da vsebuje za katerikoli državo, skupino ali posameznika pravico do kakršnekoli dejavnosti ali dejanja, ki je usmerjeno h kršenju katerihkoli pravic ali svoboščin, ki so tu določene, ali k njihovem omejevanju v večjem obsegu, kot je določeno v tej Konvenciji". Namen tega člena Konvencije je "zaščititi pravice, ki so s Konvencijo zagotovljene, z zagotavljanjem svobodnega delovanja demokratičnih institucij"³². Pravzaprav 17. člen Konven-

31 Sistem odločanja o pritožbah pred novim Evropskim sodiščem za človekove pravice je od 1. novembra 1998 bistveno drugačen. Zaradi vse večjega števila držav podpisnic Konvencije (trenutno 41) in vse večje ozaveščenosti posameznikov o možnosti vlaganja pritožb pred Evropsko sodišče za človekove pravice se je število vloženih pritožb v zadnjih letih izjemno povečalo. Zato je bila reforma sistema odločanja o pritožbah nujna. Novo Sodišče je stalni organ, ki zaseda celo leto. Vendar Sodišče skoraj nikoli ne zaseda v svoji polni sestavi (samo v primerih, ko odloča o spremembah pravil postopka in podobno), ampak v manjših telesih. Po novem o dopustnosti pritožbe najprej odločajo trije sodniki (t. i. *committee*), med katerimi je tudi sodnik poročevalec, ki mu je bila pritožba dana v pregled. Če pritožba ni označena kot *de plano* nedopustna, se pošlje v obravnavo senatu (t. i. *Chamber*, sedem sodnikov), da odloči o dopustnosti in razišče dejstva pritožbe. Kriteriji za dopustnost pritožbe ostajajo isti kot prej (glej prejšnjo opombo). Senat izda po koncu postopka o dopustnosti pritožbe posebno odločitev, (*decision*). Svojo odločitev mora obrazložiti. Če je pritožba označena za dopustno, bo senat o njej tudi vsebinsko odločil in presodil, ali je do zatrjevanje kršitve res prišlo ali ne (spet pod pogojem, da ni bilo poravnave med strankama). Če se v postopku odločanja o pritožbi postavi pomembno vprašanje glede interpretacije Konvencije ali če bi odločitev pomenila prelom z ustaljeno sodno prakso Sodišča, potem bo senat prenesel odločanje o pritožbi na veliki senat (t. i. *Grand Chamber*, 17 sodnikov). Tudi v nekaterih izjemnih primerih, ko katera od strank ugovarja razsodbi senata, se zadeva prenese na veliki senat, da ta o njej dokončno odloči. Rok za vložitev takšnega ugovora je tri mesece. Za nadzor nad izvrševanjem sodb Sodišča je še vedno pristojen komite ministrov Sveta Evrope.

32 Supra op. 10, str. 510.

cije omogoča zaščito demokratične družbe pred totalitarizmi raznih vrst v primerih, ko še ne gre za tako nevarne grožnje, da bi država lahko uporabila omejitev temeljnih pravic v skladu s 15. členom Konvencije³³. Poleg tega države velikokrat uporabljajo ta člen, ko svojih posegov v zavarovane pravice ne morejo upravičiti po nobenem drugem členu Konvencije, na primer, ko prepovedujejo delovanje političnih organizacij, ki imajo v svojih programih načela, ki nasprotujejo temeljnim načelom demokratične družbe in s tem tudi Konvencije. Člen 17 se tako največkrat uporablja, ko hoče posameznik ali skupina uporabiti Konvencijo v nasprotju z njenimi demokratičnimi izhodišči oziroma na "subverziven način"³⁴ in s tem onemogoča drugim, da bi nemoteno uživali lastne pravice, zagotovljene s Konvencijo. Vendar pa je Sodišče večkrat poudarilo, da je člen 17 mišljen le kot zadnja možnost (*last resort*) pri upravičevanju posegov v zavarovane pravice³⁵. Tudi glede omejitvenih ukrepov, ki so upravičeni po 17. členu Konvencije, velja, da morajo države vedno izpolnjevati zahtevo po strogi sorazmernosti med težo ukrepa na eni strani ter trajanjem in resnostjo grožnje demokratični družbi na drugi strani³⁶. Komisija in Sodišče sta na temelju teh argumentov večkrat označila sovražni govor za obliko izražanja, ki je v nasprotju s temeljnimi ideološkimi izhodišči Konvencije in zato pomeni resno grožnjo demokratični družbi in človekovim pravicam. V teh primerih je bilo zato pritožnikom varstvo njihove svobode izražanja zavrnjeno, pritožba pa označena za nedopustno.

V nadaljevanju bo na kratko predstavljeno nekaj pomembnejših odločitev Sodišča in Komisije v primerih, ko so pritožniki zahtevali varstvo "obvestil in idej", ki jih glede na njihovo vsebino in namen lahko štejemo za sovražni govor³⁷. Odločitve so zaradi boljšega prikaza razvoja jurisprudence predstavljene v časovnem vrstnem redu. Večina odločitev so odločitve Komisije o dopustnosti (oziroma nedopustnosti)

33 Prvi odstavek 15. člena pravi: "Med vojno ali v kakšni drugi splošni nevarnosti, ki ogroža življenje naroda, sme vsaka visoka pogodbená stranka sprejeti ukrepe, s katerimi razveljavi svoje obveznosti iz te Konvencije v strogo omejenem obsegu, ki ga terjajo kritične razmere, s pogojem, da ti ukrepi niso v nasprotju z njenimi drugimi obveznostmi po mednarodnem pravu."

34 Supra op. 10, str. 511.

35 Purcell v Ireland, 1991, 70 DR 262 (Komisija).

36 De Becker v Belgium, 1960, B 2 (Komisija).

37 Avtor se pri prikazu odločitev Sodišča in Komisije naslanja predvsem na dokument Sveta Evrope *Case-law of the Control Organs of the European Convention on Human Rights Concerning Hate Speech*, Media Division, General Directorate of Human Rights, Strasbourg, 2000 (uredil Kovačič B.).

pritožbe. Sodišče je doslej o problematiki sovražnega govora neposredno odločalo le v dveh primerih, in sicer Jersild in Lehideux.

ODLOČBE SODIŠČA IN KOMISIJE

Odločitev Komisije v primeru X v. Austria, (1963)³⁸

To je prvi primer, ko so se nadzorni organi Konvencije pri svojem odločanju srečali s problematiko sovražnega govora. V tem primeru je pritožnik pripadal več organizacijam, ki so bile po svoji naravi in delovanju povezane z idejami nacionalsocializma. Pritožnika so avstrijska sodišča obsodila na devetmesečno zaporno kazen, v skladu s členom 3g avstrijskega ustavnega zakona o prepovedi nacionalsocialističnih dejavnosti (*Verfassungsgesetz über das Verbot der NSDAP*).

V svoji pritožbi je pritožnik navajal več kršitev pravic iz Konvencije, med drugim tudi kršitev svobode izražanja, kot jo varuje 10. člen Konvencije. Odločitev Komisije v tem primeru je bila sorazmerno kratka in jasna. Komisija je pritožbo zavrnila kot nedopustno, saj je menila, da je bila obsodba zaradi nacionalsocialističnih dejavnosti (izražanje nacionalsocialističnih idej) nujna v demokratični družbi. Pri tem je Komisija ugotavljala, da je bila obsodba avstrijskih sodišč upravičena zaradi interesov javne varnosti, varnosti države in zaradi zavarovanja ugleda in pravic drugih ljudi.

Iz povedanega je razvidno, da se je Komisija pri upravičevanju posega v svobodo govora opirala na omejitve svobode govora, kakor jih določa drugi odstavek desetega člena Konvencije. Pri tem se ni spuščala v razpravo o tem, ali bi lahko v tem primeru poseg avstrijske države upravičili tudi po 17. členu Konvencije.

Odločitev Komisije v primeru T. v. Belgium, (1983)³⁹

V tem primeru je bila pritožnica, belgijska državljanka, obsojena zaradi pomoči Léonu Degrellu, nekdanjemu vodji predvojnega belgijskega fašističnega reksističnega gibanja. Degrelle⁴⁰ je bil pred tem v Belgiji obsojen na dosmrtno prepoved objavljanja besedil s

38 Številka pritožbe 1747/62.

39 Številka pritožbe 9777/82.

40 Léon Degrelle je bil po drugi svetovni vojni eden izmed najbolj znanih zagovornikov teorije, da koncentracijska taborišča niso nikoli obstajala in da zato nacistični režim v Nemčiji ni bil odgovoren za smrt šestih milijonov Židov.

politično vsebino na podlagi šeste alineje prvega odstavka 123. člena kazenskega zakonika Belgije. Pritožnica je simpatizirala z idejami reksističnega gibanja in je zato Degrellu omogočila, da je pod njenim imenom objavil besedilo, v katerem je izražal dvom o obstoju koncentracijskih taborišč in posredno zanikal smrt šestih milijonov Židov med drugo svetovno vojno. Poleg tega je v svojem besedilu primerjal nacistična grozodejstva z drugimi vojnimi zločini in tako poskušal relativizirati pomen nacističnih zločinov. Zaradi pomoči pri objavi tega članka je bila pritožnica pred prvostopenjskim sodiščem obsojena na zaporno in denarno kazen, vsi izvodi besedila pa so bili zaplenjeni. Pritožbeno in kasacijsko sodišče sta sodbo prvostopenjskega sodišča potrdili, kasacijsko sodišče je poleg tega izrazilo tudi prepričanje, da šesta alineja prvega odstavka 123. člena ni v nasprotju s svobodo izražanja, kot jo ureja 10. člen Konvencije.

Tudi Komisija je v svoji odločitvi zavzela podobno stališče. Komisija se je v tej odločitvi sklicevala na omejitve svobode izražanja, ki so navedene v drugem odstavku 10. člena, in je menila, da je bil poseg belgijske države v pritožnično svobodo izražanja nujen v demokratični družbi. Razlogi, ki so to omejitev upravičevali, so bili zavarovanje ugleda in pravic drugih ljudi ter preprečevanje neredov in zločinov.

Komisija se je v svoji odločitvi jasno opredelila tudi do poskusov, da bi zmanjšali pomen nacističnih grozodejstev (predvsem holokavsta) med drugo svetovno vojno:

“... Grozodejstva, ki so se zgodila v Auschwitzu, ne morejo biti samo zanimiv zgodovinski dogodek. Tisti redki, ki so te dogodke preživeli, imajo namreč pravico do zavarovanja svojega dostojanstva, po njihovi smrti pa so do zavarovanja dostojanstva upravičene njihove družine. Če pa na zadevo, ki je danes pred nami, gledamo nekoliko širše, nam ta pokaže, da nedemokratične ideologije, podobne tistim, ki so omenjena grozodejstva povzročile, še zdaleč niso izginile iz evropskega prostora.”

Odločitev Komisije v primeru F. P. v. Germany, (1993)⁴¹

Pritožnik je bil poklicni vojak (poveljnik bojne ladje) v vojni mornarici Zvezne republike Nemčije. V navzočnosti nemških in ameriških vojakov je pritožnik izrekel več izjav, v katerih je zanikal ho-

41 Številka pritožbe 19459/92.

lokvast in množične umore v koncentracijskih taboriščih. Zaradi teh izjav je bil pred nemškim vojaškim sodiščem obsojen zaradi disciplinskega prekrška, in posledica tega je bila tudi razporeditev na nižji položaj v vojnem razporedu. Pritožnik je vložil pritožbo pri zveznem upravnem sodišču, vendar je to njegovo pritožbo zavrnilo. Pritožnikovo ustavno pritožbo je nato zavrnilo še nemško ustavno sodišče.

Komisija se je v postopku odločanja o pritožbi predvsem spraševala, ali je bila obsodba pritožnika "nujna v demokratični družbi". Pri tem je imelo veliko vlogo dejstvo, da je bil pritožnik poklicni vojak in je imel zaradi svojega specifičnega položaja (kot predstavnik državne oblasti) posebne "dolžnosti in odgovornosti", ko je šlo za svobodo izražanja. Njegove izjave, ki so bile "mišljene kot opravičilo totalitarnega nacističnega režima", so bile zato nezdržljive z njegovo dolžnostjo zvestobe državi, ki jo je imel kot poklicni vojak. Komisija je na koncu odločila, da so nemška sodišča v tem primeru pravilno uporabila določbo o posebnih dolžnostih in odgovornostih iz drugega odstavka 10. člena Konvencije⁴², in je pritožbo razglasila za nedopustno. V razpravo, ali bi v tem primeru v poštev prišel tudi 17. člen Konvencije, se Komisija ni spustila.

Sodba Sodišča v primeru *Jersild v. Denmark*, (1994)⁴³

Pritožnik, danski televizijski novinar, je posnel več pogovorov s skupino danskih mladostnikov, ki so sami sebe imenovali *greenjackets*. Posnetke (ki so skupaj trajali več ur) je nato obdelal in montiral ter jih uporabil za dokumentarni film, v katerem je med drugim prikazal tudi tri člane te skupine, ki so izražali rasistična stališča (sam film je sicer trajal le nekaj minut). Dokumentarni film je nato predvajala danska televizija.

Pritožnik je bil zaradi omenjenega filma obtožen, da je trem mladostnikom omogočil izražanje rasističnih idej, in je bil zato po 266. (b) členu danskega kazenskega zakonika kaznovan z denarno kaznijo. Pritožnik je nato vložil pritožbo na višje sodišče za vzhodno Dansko in to je sodbo prvostopenjskega sodišča potrdilo. Tudi dansko vrhovno sodišče je njegovo pritožbo zavrnilo in s štirimi glasovi proti enemu potrdilo izvirno sodbo.

To je bil prvi primer omejevanje svobode izražanja zaradi sovražnega govora, ki je prišel pred Evropsko sodišče za človekove

42 To določbo sicer Sodišče in Komisija uporabljata le poredkoma, glej zgoraj.

43 Objavljena v zbirki odločb Sodišča Series A, No. 298.

pravice, saj je v podobnih primerih vse pritožbe zavrnila kot nedopustne že Komisija. Sodišče se je v svojem odločanju o pritožbi osredotočilo predvsem na vprašanje, ali sta bili obsodilna sodba in kazenska sankcija zares “nujni v demokratični družbi”.

Preden se je Sodišče posvetilo razpravljanju o samih dejstvih primera, je najprej postavilo nekatera načela, ki so ga vodila pri odločitvi v tem primeru. Poudarilo je, da se zaveda pomembnosti boja proti vsem vrstam in oblikam rasnega razlikovanja. Cilji in nameni Konvencije Združenih narodov o odpravi vseh vrst rasne diskriminacije so bili za Sodišče odločilnega pomena pri odločitvi, ali je bila danska zakonodaja, na podlagi katere je bil pritožnik obsojen, “nujna” v pomenu, kot ga postavlja drugi odstavek 10. člena Konvencije⁴⁴. Sodišče je menilo, da se mora obveznost Danske, ki jo vzpostavlja 10. člen Konvencije, razlagati kar se da v skladu z obveznostmi, ki jih je prevzela po omenjeni Konvenciji Združenih narodov. Sodišče se ni hotelo spustiti v razlago Konvencije Združenih narodov, vseeno pa je bilo mnenja, da so obveznosti, ki jih je Danska prevzela po obeh Konvencijah, medsebojno popolnoma združljive.

Sodišče je poudarilo, da vse ugotovitve, ki vzpostavljajo pomembnost tiska za pravilno delovanje demokratične družbe, ki jih je sprejelo v prejšnjih odločitvah, brez dvoma veljajo tudi za televizijo kot avdio-vizualni medij. Zato ima tudi televizijski novinar tak pomen in vlogo kakor “klasični” novinarji. Sodišče je nato opozorilo države, da njihova sodišča ne smejo in ne morejo odločati namesto novinarjev, kakšen način in izvedbo poročanja naj si izberejo, saj so metode objektivnega poročanja zelo raznolične. Sodišče ni zanikalo, da so bili nekateri razlogi, ki so jih v svojih odločitvah navajala danska sodišča, “relevantni” v pomenu, kakor ga določa drugi odstavek 10. člena Konvencije. Ti razlogi so navajali predvsem dejstvo, da je pritožnik sam dal pobudo za izdelavo dokumentarnega filma in da je ne samo vnaprej vedel, da bodo v pogovorih najverjetneje izražena rasistična stališča, ampak tudi, da je deloma napeljeval mladostnike k dajanju teh izjav (s tem, da jih je spraševal, kaj si mislijo o emigrantih in tujcih nasploh).

Na drugi strani pa je sodišče opozorilo, da je avtor na začetku filma najprej opozoril na takrat aktualne javne razprave, ki so se ukvarjale s problematiko rasizma na Danskem, in je povabil gledalce,

44 Danska je namreč ugovarjala navedbam pritožnika s trditvijo, da je z njegovo obsodbo le izpolnjevala mednarodne obveznosti, ki jih je imela po omenjeni konvenciji Združenih narodov.

naj film razumejo v kontekstu teh razprav in polemik. Poleg tega je film spremljalo uvodno besedilo, iz katerega je bilo jasno, da je bil namen filma predvsem osvetliti socialno in mentalno ozadje posameznikov, ki izražajo rasistične ideje. Sodišče je menilo, da je sporni film ta namen dosegel in da njegov namen gotovo ni bil popularizacija rasističnih idej in mnenj. Prav nasprotno, s prikazom pogovorov, ki jih je pritožnik imel z omenjeno skupino mladostnikov, je film bistveno pripomogel k osvetlitvi pomembne problematike, o kateri je takrat na Danskem potekala vroča javna razprava.

Sodišče je menilo, da je bil film predvajan kot del resne informativne oddaje, ki je bila namenjena dobro obveščnemu in razgledanemu občinstvu. Opozorilo je, da je avtor filma poskušal na več mestih z raznimi komentarji poiskati protiutež ekstremnim pogledom, ki so jih izražali *greenjackets*. Sicer v filmu ni bilo izrecno opozorjeno na dejstvo, da je izražanje rasističnega sovraštva in idej o večvrednosti nekaterih ras izredno nemoralno, nevarno in navsezadnje tudi nezakonito dejanje. Vendar pa Sodišče tej ugotovitvi ni pripisalo kakšne večje vrednosti, ampak je bilo mnenja, da tako kratek prispevek ne more vsebovati vseh teh opozoril in da zato zadoštuje, da je pritožnik v film vključil nekatere elemente, ki so delovali kot protiutež rasističnim izjavam.

Poleg tega je Sodišče odločilo, da nizki znesek denarne kazni, ki je bila naložena pritožniku, ni bil pomemben. Pomembno je bilo dejstvo, da je bila pritožniku, ki je bil novinar in je tako imel posebno vlogo v delovanju demokratične družbe, izrečena kazenska sankcija. Sodišče bilo tudi mnenja, da:

“... ne more biti dvoma, da so bile izjave, zaradi katerih so bili *greenjackets* obsojeni (...), za člane nekaterih narodnostnih skupin več kot žaljive in gotovo ne zaslužijo zaščite, ki jo daje 10. člen Konvencije. Vendar pa to še ne pomeni, da je bilo zadostno dokazano, da je bil prispevek takšne narave, da bi upravičeval kazenski postopek zoper pritožnika in poznejšo sankcijo kazenske narave za storjeno kaznivo dejanje (...). Poleg tega je bilo prepričljivo dokazano, da pritožnikov namen pri izdelavi spornega prispevka ni bila promocija rasističnih izjav. Čeprav je to dejstvo pritožnik v postopkih pred domačimi sodišči večkrat navajal, iz razlogov sodnih odločb ni razvidno, da bi bila sodišča ta argument zadostno upoštevala (...).”⁴⁵

V sklepu svoje odločitve je Sodišče razsodilo, da razlogi, na katerih je temeljila pritožnikova obsodba, niso bili zadostni za dokaz,

da je bil poseg v njegovo svobodo izražanja "nujen v demokratični družbi". Sredstvo, ki ga je uporabila danska država (kazenska sankcija), ni bilo proporcionalno (sorazmerno) z nameni (zavarovanje ugleda in pravic drugih ljudi), za katere je bilo uporabljeno. Zato je Sodišče odločilo, da je bil kršen 10. člen Konvencije⁴⁶.

Iz povedanega se da razbrati, zakaj je Sodišče v tem primeru na koncu odločilo v pritožnikovo korist, in to prvič v celotni jurisprudenci Sodišča in Komisije glede problematike sovražnega govora. Pomemben je bil namen pritožnika. Ta ni bil razpihovanje in promocija rasnega sovraštva, nasprotno, namen spornega filma je bil prispevati k resni javni razpravi, ki je v tistem času potekala na Danskem (to je med drugim potrjevalo tudi dejstvo, da je bil film predvajan v okviru resne informativne oddaje). Če bi bil namen pritožnika promocija idej, ki so jih izražali *greenjackets*, potem bi bila končna odločitev Sodišča gotovo drugačna.

Odločitev Komisije v primeru Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Bezirksverband München-Oberbayern v. Germany, (1995)⁴⁷

Leta 1991 so lokalne oblasti mesta München izdale odločbo, s katero so pritožniški organizaciji naložile več obveznosti glede konference, ki jo je organizacija hotela prirediti v Münchnu. Oblasti so organizaciji naložile dolžnost, da se med konferenco ne smejo dovoliti izjave, ki bi zanikale obstoj holokavsta in drugih nacističnih zločinov. Poleg tega je bilo organizatorju naloženo, da mora takšne izjave, če bi se vseeno pojavile, takoj preprečiti⁴⁸. Zoper to odločbo je organizacija vložila pritožbo, vendar sta bavarska vlada in upravno sodišče Bavarske pritožbo zavrnili. Nadaljnje pritožbe zoper odločbo na raznih nemških sodiščih so bile zavrnjene, enako tudi ustavna pritožba.

Pritožniška organizacija je pred Komisijo zastopala mnenje, da nemška sodišča niso upoštevala, da izjave, ki zanikajo preganjanje Židov v času nacističnega režima v Nemčiji in obstoj plinskih celic v koncentracijskih taboriščih, pomenijo samo izražanje mnenja o pol-

46 Sodišče je do te odločitve prišlo po glasovanju, na katerem je za odločitev glasovalo dvanajst sodnikov, proti pa sedem. Odklonilna mnenja so se predvsem osredotočila na dejstvo, da se pritožnik od prikazanih rasističnih izjav mladostnikov v prispevku ni nikjer jasno distanciral (na primer z izjavo, da se z izjavljenimi mnenji ne strinja).

47 Številka pritožbe 25992/94.

48 Na konferenci naj bi namreč sodeloval tudi David Irving, eden najbolj znanih revizionističnih "zgodovinarjev" in zanikovalcev holokavsta v Evropi. Zato je bila verjetnost, da bo do takšnih izjav prišlo, zelo velika.

pretekli zgodovini (in torej ne gre za "sporočila"), takšne vrste izjave pa varuje 10. člen Konvencije. Komisija se je uprla takšni razlagi spornih izjav in je pritožbo razglasila za nedopustno.

Svojo odločitev je utemeljila na dveh argumentih.

§ Prvič, Komisija je pri tehtanju nasprotujočih si interesov – svobode izražanja ter preprečitve nemirov in zločinov – prišla do sklepa, da je bil drugi interes pomembnejši. Zato je bil ukrep, ki je bil uporabljen zoper pritožniško organizacijo (odločba mestnih oblasti), "nujen v demokratični družbi":

"(...) Interes nemške države, da zavaruje javnost pred neredi in zločini, ki bi jih lahko sprožile sporne izjave, ki zanikajo preganjanje Židov v času nacističnega režima, je v demokratični družbi pomembnejši od pravice pritožniške organizacije, da organizira konferenco brez obveznosti, da takšne izjave prepreči."

§ Drugič, Komisija je bila mnenja, da je v tem primeru mogoče uporabiti tudi 17. člen, saj so:

"(...) Izjave, ki zanikajo preganjanje Židov v času nacističnega režima v kontekstu razprav o 'protinemški propagandi', v neposrednem nasprotju z eno osnovnih idej, ki je zapisana v preambuli Konvencije, namreč z idejo o prizadevanju za pravičnost in mir v svetu (*the foundation of justice and peace*)."

Odločitev Komisije v tem primeru je pomenila še en korak dlje v primerjavi z dotedanjo prakso nadzornih organov glede sovražnega govora. V tej odločitvi je Komisija (sicer posredno) zagovarjala tezo, da ima država pozitivno dolžnost zavarovati posameznike pred izjavami, ki vsebujejo sovražni govor, in pravico, da prepreči, da bi takšne izjave prišle v javnost. Temu argumentu v prid govori dejstvo, da je bil v tem primeru državni poseg uporabljen že zaradi nevarnosti izražanja sovražnega govora in da sporne izjave sploh še niso bile dane.

Odločitev Komisije v primeru *Marais v. France*, razglašena 24. junija 1996⁴⁹

Pritožnik je bil avtor članka, v katerem je zanikal, da so med drugo svetovno vojno v koncentracijskem taborišču Struthof-Natzweiler množično pobijali ljudi, hkrati pa je zanikal tudi obstoj plinskih celic v koncentracijskih taboriščih. Pritožnik je zatrjeval, da so njegove trditve utemeljene na "znanstvenih raziskavah". Francoska sodišča so ga spoznala za krivega pomoči pri kaznivem dejanju za-

nikanja zločinov zoper človečnost, ki so bili storjeni pod nacistično vladavino med drugo svetovno vojno. Pritožnik je zoper sodbo prvostopenjskega sodišča vložil pritožbo, vendar sta pritožbeno in kasijsko sodišče njegovi pritožbi zavrnili.

Pritožnik je svojo pritožbo pred Komisijo zagovarjal s tezo, da so francoska sodišča neupravičeno posegla v njegovo svobodo izražanja, saj je bil njegov članek "znanstvene narave". Po njegovem mnenju je šlo za akademski diskurz, za takšne vrste izražanja pa naj omejitve svobode izražanja ne bi veljale.

Komisija je na te navedbe v svoji odločitvi najprej odgovorila z ugotovitvijo, da veljajo omejitve, ki jih našteva drugi odstavek 10. člena Konvencije, za vse oblike in vrste izražanja, torej tudi za znanstvene razprave. Komisija je v svoji odločitvi tudi zapisala, da pravi namen pritožnika pravzaprav ni bil sprožiti resno in pošteno znanstveno razpravo, ampak je kontekst "znanstvene narave" članka pritožniku rabil le za sredstvo za zanikanje zločinov zoper človečnost, ki so se med drugo svetovno vojno zgodili v nemških koncentracijskih taboriščih. Zato je Komisija svojo odločitev sklenila še z ugotovitvijo, da je pritožnik v članku poskušal promovirati mnenja in ideje, ki so v nasprotju z namenom in duhom Konvencije, kar ji je omogočilo tudi uporabo določil 17. člena. Komisija je zato pritožbo razglasila za nedopustno.

Sodba Sodišča v primeru *Lehideux and Isorni v. France*, (1998)⁵⁰

Julija 1984 sta pritožnika na prvi strani francoskega dnevnika *Le Monde* objavila plačani oglas, ki je v svojem naslovu z velikimi črkami oznanjal "Ljudstvo Francije, tvoj spomin je kratek", pod naslovom pa je bilo z manjšimi črkami zapisano "Philippe Pétain, 17. junij 1941". Samo besedilo je opisovalo glavne dogodke v življenju maršala Pétaina, najprej kot poveljnika med prvo svetovno vojno in nato kot predsednika vichyskega režima. Besedilo je maršala Pétaina prikazovalo v zelo pozitivni luči. Oktobra 1984 so razne nevladne organizacije (predvsem veteranov francoskega odpora) zoper oba pritožnika vložile kazensko ovadbo zaradi kršitve določil francoskega zakona o svobodi tiska iz leta 1881. Prvostopenjsko kazensko sodišče je junija 1986 pritožnika oprostilo vseh obtožb, vendar so se organizacije, ki so postopek sprožile, zoper to sodbo pritožile. Pritožbeno sodišče je nato januarja 1990 izdalo sodbo, s katero je pritožnika obsodilo na denarno

kazen zaradi storitve kaznivega dejanja javne obrambe sodelovanja s sovražnikom (kolaboracije). Pritožnika sta se zoper sodbo pritožbenega sodišča pritožila, vendar je kasacijsko sodišče novembra 1993 njuno pritožbo zavrnilo in potrdilo sodbo pritožbenega sodišča.

V postopku pred Sodiščem je francoska vlada vztrajala pri stališču, da je vsebina pritožbe v nasprotju z določili 17. člena Konvencije in da zato ni bilo nedovoljenega posega v svobodo izražanja (kar bi pomenilo kršitev 10. člena Konvencije). Sodišče se je najprej posvetilo vprašanju, ali je bil poseg francoske države (kazenska sankcija), res "nujen v demokratični družbi". Poleg tega je Sodišče tudi zanimalo, ali je bil uporabljeni ukrep sorazmeren z namenom, zaradi katerega je bil uporabljen, in ali je francoska država zadostno in prepričljivo dokazala razloge za uporabo kazenske sankcije, v skladu z načeli, ki jih uteleša 10. člen Konvencije.

V svoji odločitvi je Sodišče poudarilo, da bi francoska država zoper pritožnika lahko uporabila kakšno drugo, blažje sredstvo, ne pa sredstev kazenskega prava, ki zaradi svoje intenzivnosti pridejo v poštev le kot *ultima ratio*. Opozorilo je, da je bila obsodilna sodba pritožbenega sodišča utemeljena predvsem na argumentu, da se pritožnika v spornem oglasu nista zadosti distancirala od nekaterih vidikov Pétainove vladavine med drugo svetovno vojno (predvsem od njegovega aktivnega sodelovanja pri izvrševanju zločinov zoper človečnost in holokavstu). Glede tega argumenta je Sodišče dalo jasno vedeti, da nobene izjave, ki bi kakor koli opravičevale zločinsko naravo nacističnega režima in njegovih zaveznikov, ne bi dobile zaščite, ki jo daje 10. člen Konvencije. Vendar je hkrati menilo, da sta pritožnika pravzaprav hvalila samo osebo Philippa Pétaina, ne pa tudi dvomljive politike njegovega režima (vichysjske vlade):

"Nobenega dvoma ni, da izjave pritožnikov, če bi hvalile sporno politiko vichysjskega režima, ne bi zaslužile zaščite, ki jo daje 10. člen, kar velja za vsa sporočila in ideje, ki so v nasprotju s temeljnimi načeli Konvencije (...) V primeru, ki je danes pred nami, pa sta pritožnika izrecno izrazila svoje nestrinjanje z 'nacističnimi zločini in grozodejstvi' in 'nemškimi barbarstvom in željo po svetovni nadvladi'. Iz tega je jasno razvidno, da pritožnika nista hvalila določene politike, ampak samo osebo, to pa sta počenjala z namenom, da bi javnost navdušila za idejo o obnovi kazenskega postopka zoper Philippa Pétaina."⁵¹

Na koncu svoje odločitve je Sodišče zapisalo, da je bila kazen-

51 Glej odstavek 53 relevantne odločbe Sodišča.

ska sankcija, ki je bila uporabljena zoper pritožnika, nesorazmerna glede na namen, za katerega je bila uporabljena (zavarovanje pravic drugih ljudi) in zato ni bila "nujna v demokratični družbi". Država je imela v tem primeru na voljo več milejših sredstev, s katerimi bi lahko dosegla enak učinek (Sodišče je omenilo sredstva odškodninskega prava). Sodišče je pritožbi ugodilo in je odločilo, da je francoska država kršila določbe 10. člena Konvencije. Hkrati s tem je tudi odločilo, da pogoji za uporabo 17. člena Konvencije v tem primeru niso bili izpolnjeni⁵².

SKLEP

Konvencija, ki je bila sprejeta v začetku petdesetih let dvajsetega stoletja, je v predvsem nastala zaradi želje, da se množične kršitve temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ki so se dogajale v drugi svetovni vojni, na evropskih tleh ne bi nikoli več ponovile. Ustvarjalci Konvencije so bili mnenja, da je najpomembnejši pogoj za spoštovanje temeljnih pravic in svoboščin demokratična družba, v kateri obstajajo vladavina prava, učinkovita politična demokracija, osebna svoboda ter pluralizem mnenj in idej.

V skladu s prepričanjem, da je eden glavnih pogojev za učinkovito delovanje demokratične družbe tudi svoboda izražanja in z njo povezana osrednja vloga tiska (in drugih množičnih medijev), ki ga Sodišče in Komisija v nekaterih odločitvah označujeta za "psa čuvarja" (*the public watchdog*), so snovalci Konvencije svobodi izražanja namenili poseben člen in v njem so jasno izrazili zahtevo, da se državne oblasti ne smejo vmešavati v svobodni pretok "sporočil in idej". Še več, svoboda izražanja velja celo ne glede na državne meje.

Vsaka pravica je omejena tudi s pravicami drugih in torej implicitno vsebuje tudi dolžnosti, zato so v drugem odstavku desetega člena navedene tudi omejitve svobode izražanja. Besedilo govori o tem, da je potrebno svobodo izražanja uporabljati odgovorno in da jo lahko države v nekaterih primerih tudi omejijo, vendar le toliko, kolikor je potrebno v demokratični družbi. Glede na povedano je torej razvidno, da je ravno demokratična družba tista vrednota, zaradi katere je svoboda izražanja zapisana v Konvenciji, in da bodo nadzorni organi

LITERATURA IN VIRI

- Antisemitism: World Report 1996*, Institute for Jewish Policy Research and American Jewish Committee, London, 1996.
- Bollinger, C. L.: "Notes Towards an Idea: Freedom of Speech and Minorities in the United States", *Israel Yearbook on Human Rights*, 1992, str. 171–185.
- Case-law of the Control Organs of the European Convention on Human Rights Concerning Hate Speech*, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, 2000.

52 Sodišče je do takšne odločitve prišlo po glasovanju, na katerem je za glasovalo 15 sodnikov, proti pa 6. Največ odklonilnih mnenj je izražalo zaskrbljenost zaradi dejstva, da se nekatere ideje ekstremne desnice v Evropi dopuščajo v izjemno veliki meri.

- “Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (as amended by Protocol No. 11)”, *European Treaty Series*, št. 5, Strasbourg, 1998.
- Cooper, J., Williams A. M.: “Hate Speech, Holocaust Denial and International Human Rights Law”, *European Human Rights Law Review*, št. 6, 1999, str. 593–613.
- Človekove pravice: zbirka mednarodnih dokumentov*, del 1 in 2, Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, Ljubljana, 1995.
- Greenawalt, K.: *Fighting Words: Individuals, Communities, and Liberties of Speech*, Princeton University Press, Princeton, 1996.
- Harris, D. J., O’Boyle M., Warbrick C.: *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London, 1995.
- Kübler, F.: “How Much Freedom for Racist Speech?: Traditional Aspects of a Conflict of Human Rights”, *Hofstra Law Review*, zv. 27, 1998, str. 336–376.
- Owen, U.: “The Speech that kills”, *Index on Censorship*, št. 1, 1998, str. 32–40.
- Šelih, A.: “Prepoved javnega nastopanja kot oblika omejevanja pravice do svobode govora”, *Zbornik znanstvenih razprav*, let. 50, 1990, str. 261–272.
- Šelih, A.: “Svoboda izražanja in kazensko-pravno varstvo časti in ugleda”, *Zbornik znanstvenih razprav Pravne fakultete*, let. 55, 1995, str. 255–267.
- Šelih, I.: “Pravica do svobodnega izražanja po konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin”, *Pravosodni bilten*, let. 16, 1995, št. 4-5, str. 107–128.
- Šinkovec, J.: “Odgovornost pri svobodi izražanja mnenj, zlasti medijev”, *Pravnik*, let. 50, 1995, št. 6–8, str. 299–306.
- Walker, S.: *Hate Speech*, University of Nebraska Press, 1994.
- Zbornik razprav: *Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah*, Svet za varstvo človekovih pravic, Ljubljana, 1993.

pri preučevanju nasprotujočih si interesov vedno izbrali rešitev, ki bo to vrednoto najbolj zaščitila.

Iz zgornjega prikaza sodne prakse nadzornih organov Evropske komisije za človekove pravice lahko razberemo, da sovražni govor ne uživa zaščite, ki jo daje 10. člen Konvencije. Še več, Komisija in Sodišče sta v svojih odločitvah večkrat izrazila mnenje, da so bili nameni in cilji tistih, ki so zahtevali zaščito za takšno vrsto izražanja, v neposrednem nasprotju z demokratičnimi izročili, idejami in ideali, ki so evropske države vodili pri ustvarjanju Konvencije. Sovražni govor v svojem bistvu nasprotuje obstoju demokratične družbe in zagovarja ideje, ki glede na svojo nazadnjaškost spadajo v ropotarnico zgodovine. V skladu s tem prepričanjem sta oba organa praviloma zavračala pritožbe, ki so zahtevale zaščito sovražnega govora po 10. členu Konvencije.

Edini primer, pri katerem bi na prvi pogled lahko rekli, da je Sodišče zavarovale izjave, ki bi jih lahko imeli za nasprotne idejam in namenu Konvencije, je bila odločitev v primeru *Lehideux*. Vendar natančnejše branje razlogov v tej odločitvi Sodišča pokaže, da sta se pritožnika v spornih izjavah jasno opredelila zoper nacistični režim in njegovo politiko in da sta hotela v pozitivni luči predstaviti samo osebo Philippa Pétaina. Če bi bila pritožnika hvalila tudi zločinsko politiko vichyjske vlade (predvsem zavestno pomoč nemškim okupatorjem pri izvajanju zločinov zoper človečnost), bi bila odločitev Sodišča popolnoma drugačna. Tako je tudi odločitev v tem primeru v skladu s siceršnjo jurisprudenco nadzornih organov Konvencije glede sovražnega govora in omejitve svobode izražanja so v tem pogledu v evropskem prostoru jasne⁵³. Demokratična družba res temelji tudi na pluralizmu mnenj, vendar so to mnenja, ki tvorno in odgovorno sodelujejo v javni razpravi in ki z osvetlitvijo pomembne problematike iz različnih zornih kotov pomagajo k večjemu razumevanju in strpnosti med ljudmi. Sovražni govor in ideološka stališča, na katerih temelji, pa težijo k enumju in tako zanikajo ravno tisti pluralizem mnenj, na katerega se njegovi nosilci radi sklicujejo. Zato za takšna “obvestila in ideje” v okviru Konvencije ni nikakršne zaščite.

53 Odločitve nadzornih organov Konvencije se glede obravnavanja sovražnega govora ostro razlikujejo od jurisprudence Vrhovnega sodišča ZDA, ki skoraj v ničemer ne omejuje svobode izražanja, kot jo zagotavlja prvi amandma k Ustavu ZDA. Takšen prijem je Vrhovno sodišče pokazalo predvsem v primerih kot sta *Skokie* in *R. A. V. v City of St. Paul*, kjer je bil sovražni govor dovoljen, ker ni bilo neposrednega pozivanja k nasilju. Več o tej temi glej Cooper J. in Williams A. M.: *Hate Speech, Holocaust Denial and International Human Rights Law*, *European Human Rights Law Review*, št. 6, 1999, str. 593 do 613.

RASIZEM Beseda, ki se uporablja v različnih pomenih. Vse tja do poznih šestdesetih let je pojem večina slovarjev in učbenikov opredeljevala kot doktrino, dogmo, ideologijo ali niz prepričanj. Osrednji element te doktrine je bil, da "rasa" določa kulturo, in iz tega so bile izpeljane zahteve po rasni superiornosti. V šestdesetih je bila beseda uporabljana v razširjenem smislu, da bi vključevala prakse, drže in tudi prepričanja, in v tem smislu rasizem označuje ves kompleks dejavnikov, ki proizvajajo rasno diskriminacijo, in včasih, bolj ohlapno, označuje tudi vse tiste dejavnike, ki povzročajo neenak položaj glede na raso. Zgodaj leta 1983 je Greater London Council napovedal načrte za "spopad s problemi rasizma in neenakega položaja glede na raso v glavnem mestu" z razglasitvijo Londona "antirasistično cono".

Tretjo uporabo je moč najti v nekaterih akademskih tekstih. Ti trdijo, da je bila za razširitev kapitalizma v Novem svetu potrebna izkoriščevalska raba afriških delavcev. To pa se je lahko bolj učinkovito dosegalo, če so črne delavce obravnavalo preprosto kot blago, tako da je bil temu primerno ustvarjen ves kompleks, ki je tovrstno obravnavo olajšal. Prepričanje o črni manjvrednosti se lahko ustrezno razume le kot del nove zgodovinske stvaritve, ki se je v poznejših stoletjih preoblikovala skladno s spreminjanjem ekonomske strukture. Rasizem je ime za ta zgodovinski kompleks.

Ni razloga, zakaj se beseda rasizem ne bi smela uporabljati v različnih primerih za različne namene. Vendar pa bosta znotraj sociologije zagotovo še naprej obstajali vsaj dve vrsti definicij, ki sta skladni z dvema nasprotujočima si teorijama vednosti. Tisti pisci, ki stojijo znotraj

kantovske filozofske tradicije, so prepričani, da mora njihove definicije razčleniti opazovalec v prizadevanju za oblikovanje takšnih teorij, ki bodo pojasnile čim več zapažanj. Tisti pisci, ki stojijo v heglovski tradiciji, pa verjamejo, da je opazovalec del sveta, ki ga študira. Opazovalec mora razumeti temeljne principe razvoja sveta in najprej določiti definicije, ki zaobjemajo bistvo zgodovinskih odnosov.

Posledice tega razlikovanja bolje razumemo, če definicijo rasizma primerjamo z definicijo antisemitizma. Družboslovci, ki uporabljajo kantovsko epistemologijo, bodo začeli pri skupnih elementih predsodkov do črnih ljudi in Židov. Tisti, ki uporabljajo heglovsko epistemologijo pa lahko kakor Oliver C. Cox trdijo, da sta rasizem in antisemitizem različna fenomena, ki rabita različnim funkcijam v družbenem sistemu (čeprav je potrebno poudariti, da vsi, ki pišejo v tej epistemologiji, ne bi sprejeli funkcionalistične analize). Enako nasprotje pogledov lahko vidimo v razpravi o stališčih in praksah manjšinskih skupin. Pisci prve tradicije se lahko sklicujejo na dokaze tega, kar sami definirajo kot rasni predsodek, ki so izraženi tako pri črnih kot pri belih ljudeh, in to poimenujejo rasizem. V Veliki Britaniji, na primer, se kaj lahko pripeti, da Afrokaribijci in Azijci drugi o drugih govorijo prav tako žaljivo, kakor govorijo beli ljudje o obojih. Za pisce druge tradicije pa ideološke reakcije tistih, ki so predmet "belega" rasizma, ni mogoče neposredno tako definirati, ne le zaradi razlik v ideološki vsebini, temveč tudi zato, ker je razlagalni pomen pripet k strukturni poziciji teh skupin. Iz te perspektive je mogoče sovražnosti med Afrokaribijci in Azijci slediti nazaj do njihove zgodovin-

ske izkušnje znotraj britanskega imperializma in/ali do konfliktov, ki izhajajo iz njihovih strukturnih pozicij v Veliki Britaniji. Šele v kontekstu takšne analize bo mogoče preveriti, ali jo lahko imamo za rasistično.

V zadnjih letih se je beseda [rasizem] uporabljala na toliko načinov, da obstaja nevarnost izgube vsake konceptualne vrednosti. Kako omejena definicija bi bila najboljša? Nekateri pisci so hoteli omejiti njeno rabo tako, da bi se nanašala na ideologijo, ki je povezana z razvojem rasne misli v Zahodni Evropi. Opazka, da je ideja "rase" privzela pomen tipološke klasifikacije človeške vrste (tiste, ki je trdila, da biološke značilnosti določajo kulturne in psihološke značilnosti), jih je pripeljala do stališča, da naj se pojem rasizma istoveti z doktrino, ki se je razmahnila šele sredi 19. stoletja in se je sklicevala na znanstveni status. Kot koncept bi torej rasizem označeval tiste trditve in argumente, ki eksplicitno trdijo, da so biološke značilnosti ljudi znaki njihovih kulturnih in psiholoških značilnosti. Od leta 1945 so takšne trditve vedno manj običajne, in iz tega se je sklepalo, da je izražanje rasizma v upadu. Nekateri pisci pravijo temu korpusu argumentov znanstveni rasizem, medtem ko jih drugi raje imenujejo rasna tipologija.

Na drugi strani pa se vztraja pri tem, da bi proučevanje vsebine ideološke forme, ki se imenuje rasizem, moralo biti podrejeno premisleku o njeni strukturi. Medtem ko so biološki argumenti postali manj pogosti, so jih nadomestili novi, ki z drugimi sredstvi upravičujejo nenekako ravnanje z istimi skupinami ljudi. Tako se dokazuje, da določa rasizem kot ideologijo zagovarjanje determinističnega odnosa med

skupino in njenimi domnevnimi značilnostmi. Takšna definicija rasizma sicer širi njegovo uporabo, vendar do točke, na kateri postane zaradi svoje splošnosti analitično nepomemben. Ideološki proces determinističnega pripisovanja značilnosti posameznim skupinam je tako razširjen, da so njegov predmet mnogi tipi skupin. Na primer, izključenost žensk iz cele vrste dejavnosti se pogosto upravičuje z determinističnim pripisovanjem takšnih domnevnih značilnosti, kot so telesna šibkost, čustvenost in iracionalnost. Definicija rasizma, ki se nanaša samo na strukturne posebnosti ideološkega procesa, mora vsebovati takšne zahteve in tako znikati vsakršno možnost ločevanja med rasizmom in seksizmom.

Deterministično pripisovanje dejanskih ali domnevnih negativnih značilnosti kakšni skupini je običajno videno kot osrednja značilnost rasizma kot ideologije. To je stična točka pričujočih avtorjev. Toda eden od naju (MB) je prepričan, da je mogoče to, kar on vidi kot rasne odnose, dokaj primerno analizirati brez vključevanja kakršnega koli koncepta rasizma, če le obstaja način identificiranja teorij 19. stoletja, ki pravijo, da "rasa" determinira kulturo. Drugi (RM) hoče še naprej uporabljati ta termin, vendar s specifičnim pomenom. V skladu s tem je pripisovanje družabnega smisla (pomena) vzorcem fenotipske in/ali genske razlike hkrati z značilnim dodatnim determinističnim pripisovanjem dejanskih ali domnevnih drugih značilnosti, utemeljenih na izvoru skupine, določilna poteza rasizma kot ideologije. Poleg tega morajo biti te značilnosti negativno vrednotene in/ali označene kot razlog za upravičevanje neenakega ravnanja z definirano skupino.

Ta definicija rasizma ne predstavlja ali konkretizira (dejanskih ali pripisanih) bioloških značilnosti, ki postanejo identifikacijske poteze skupine, ki je tarča rasizma. Tako rasizem ni ideologija, katere predmet so samo "črni" ljudje. To nam omogoča, da upoštevamo opažanje, da so bili, na primer, Židje in Irci predmet rasistične ideologije, ker so jih identificirali z ozidrom na dejanske ali domnevne biološke značilnosti, poleg tega pa so bili negativno vrednoteni in se je z njimi negativno ravnalo. Hkrati pa je to tudi definicija, ki izrecno upošteva način, kako rasizem privzema razne empirične oblike v raznih družbah na raznih časovnih točkah. Vzpodbuja zgodovinsko analizo pojava niza pomenov in vrednotenij posameznih populacij v povezavi z razširitvijo ekonomske in politične dejavnosti evropskih trgovcev (in pozneje evropskih kapitalistov) ter sprememb tistih pomenov in vrednotenij, ki so povezani s spremembami v naravi in dejavnosti kapitalizma v Zahodni Evropi in Severni Ameriki. Toda specifični odnos med ustvarjanjem in reproduciranjem rasizma in razvojem kapitalizma, odvisnega, kakor je bil, od imperializma, ostaja predmet nadaljnje razprave.

Malo verjetno je, da bo čez intelektualno brezno med tema dvema filozofskima tradicijama zgrajen most v času sedanje generacije, glede na to da postavlja različne kriterije za definicijo rasizma (in tudi za druge koncepte). Vsaka ima svoje dobre lastnosti in slabosti. K znanstvenemu napredku bodo pripomogli le, če bodo tisti, ki pišejo o teh zadevah, cenili naravo tega brezna, različnih konceptov in empiričnih poudarkov, ki pri tem nastajajo.

BERI

The Logic of Racism, E. Cashmore (Allen&Unwin, 1986); kvalitativno raziskovanje argumentacije, na katero se opira rasizem med belci, in kako se ta argumentacija razlikuje glede na dejavnike, kot so razred, starost in geografija.

Portraits of White Racism, David Wellman (Cambridge University Press, 1977); primer besedila, ki ponuja dosti širšo definicijo rasizma, besedila, ki se nanaša na strukturno podreditev posameznih skupin ljudi. Primer definicije rasizma, ki je tako široka, da izgubi analitično natančnost.

A Dangerous Place, D. P. Moynihan (New York, 1975; London, Secker&Warburg, 1979); obravnava rabo "rasizma" v resolucijah Združenih narodov.

GLEJ

institucionalni rasizem; rasa; rasni odnosi; racialization
(Michael Banton, Robert Miles)

KSENOFOBIJA Nekoliko nejasen psihološki koncept, ki opisuje posameznikovo dovzetnost za strah (ali prezir) pred drugimi osebami ali skupinami, ki jih zaznava kot outsiderje. Ksenofobija ima lahko racionalno osnovo na primer, pri delavcu, čigar služba je ogrožena zaradi vdora migrantov, ki jih označi kot outsiderje in se jih zato boji. Lahko pa privzame tudi iracionalno obliko, na primer, ko se kdo boji Sikhov, ker je prepričan (zmotno), da imajo pri sebi nože, ki jih bodo uporabili kot potencialno orožje. Toda s tem, da označimo osebo za ksenofobno, še ne povemo o racionalnosti takega stanja. Niti ne sprožimo izpraševanja o osnovnih vzrokov njenega nagnjenja. In iz tega razloga ima ksenofobija le zelo omejeno analitično vrednost in je izpadla iz sodobnega besednjaka o rasnih in etničnih odnosih.

BERI

“Hostility and Fear in Social Life”, John Dollard (v *Social Forces*, zv. 17, 1938); zgodnje teoretično poročilo o strahovih in predsodkih.

The Nature of Prejudice, Gordon Allport (Addison-Wesley, 1954); klasični socialnopsihološki tekst, ki raziskuje korenine predsodka.

GLEJ

Dollard; Predsodek; Grešni kozel (Ellis Cashmore)

VIR

Dictionary of Racism and Ethnic Relations by Ernest Cashmore, Michael Banton, James Jennings, Barry Troyna, Ellis Cashmore. 4th edition, Routledge, 1997.

Divizijski general LEON RUPNIK

“BOLJŠEVIZEM:
ORODJE MEDNARODNEGA ŽIDOVSTVA”

Ljubljana, 1944

Židovsko stremljenje po svetovni nadoblasti
(str.23-28)

Žid odvrže vse maske, čim se povzpne na oblast. Tako imenovani ‘demokratski’ in ‘ljudski’ Žid se pretvori v krvavega Žida, v narodnega tirana. Kaj hitro skuša iztrebiti narodovo izobraženstvo, narode pa, ki jih je oropal naravnih voditeljev, pripravlja za večno podjarmljene sužnjije (po Hitlerju).

Zadnje čase vidimo pri vseh ideoloških razprtijah: pri vseh političnih in gospodarskih borbah, da ima glavno korist teh borb, ki jih bijejo narodi za svoj obstoj, skoraj vedno neka neznatna, svetu kaj dobro prikrita, a zato nič manj važna mednarodna klika, katere člani so po veliki večini – Židje. Te tajne klike i v gospodarstvu i v politiki vsakega naroda odločilno vplivajo na vlade, ki narode vodijo. Dejstvo pa, da je v teh klikah toliko Židov in da si prav oni prisvoje vsa vplivna mesta, si moremo razlagati le z njihovimi rasnimi posebnostmi in zgodovinskim razvojem tega naroda.

Od začetka pa do danes je židovski značaj neizpremenjen. Vladajoči element pri Židih je vedno isti osrednji pojem: Denar.

Z denarnimi pojmi se je ukvarjala že stara židovska duhovščina. (Jezus v templju.) Najstarejše sinagoge so bile obenem tudi borze in banke, kjer so si takrat še maloštevilni Židje v pisani družbi mnogih drugih narodov Palestine ustvarjali svojo kariero in prav kmalu prevladali kot vodilni sloj. Obrestni in menični posli, zamenjava, oderušstvo pri posojilih in zastavitvah, gospodarski pritisk in sleparstvo, zraven pa še vsi drugi umazani in zlikovski posli, ki so z gornjimi povezani, še danes predstavljajo področje židovskega udejstvovanja. Tak posel, je čisto naravno v teku stoletij izoblikoval pri Židih njihov specifični značaj, ki se docela krije s težnjo za hitrim, lahkim in brezvestnim zaslužkom, za obogatitvijo. To ni klevetanje Židov. Za več ino tega ljudstva so njegovi vidni predstavniki odkrito ugotovili in priznali že navedeni specifični značaj svojih sobratov. Filozof Oto Weininger se je iz obupa sam umoril, ker je spoznal, da se njegov (židovski) narod sploh ne more več popraviti.

Finance z vsemi svojimi obširnimi panogami so prvenstveno v rokah Židov; tega pač nihče ne more zanikati. Tako sto in stoletno rokovanje z denarjem je pri Židih izoblikovalo tudi način njihovega življenja, njihove metode, njihovo vero in dalo oznako vsem tistim posebnostim, ki jih imenujemo "tipično židovske".

Nihče ne more tajiti, da so Židje, poleg posebnosti svojega značaja, zaznamenovani tudi po svoji zunanosti, ki je tipična samo za njihovo raso. Vse zdrave evropske narode je ta tuji tip podzavestno vedno odbijal. Toda v dobi liberalizma se je Žid pod oklepom zgrešenih gesel prekanjeno vrnil v narodne organizme in z odločilnih postojank liberalizma, marksizma in boljševizma izpodkopaval in slabil naravne življenjske osnove vseh narodov, naravno – v svojo lastno korist.

Svoji rasi pa je Žid s svojimi verskimi zakoni predpisoval in ohranjeval čistost židovske krvi. Življenjske zakone židovskega naroda so izoblikovali njegova verska zakona, ki so strogo zahtevali trajno ohranitev čistosti krvi ter njeno okrepitev. Tako zmaguje nadmoč židovske krvi tudi tam, koder se slučajno križa s kakšno drugo raso. V taki rasni mešanici se navadno kažejo prav svojske poteze židovstva.

Zapovedi, ki jih Židom nalagajo Talmud, Šulhar Aruh in drugi verski zakoniki, ne predpisujejo samo rasnih in življenjskih zakonov, temveč tudi način zadržanja do vseh nežidovskih narodov "gojev". To zadržanje naj z vso zvijačo, prevaro in z nasiljem zagotovi izvoljenemu narodu uresničenje vseh obljub, ki jih jim je dal Jehova – materialno oblast na tej zemlji.

Židje so značilno "meščanska rasa", se pravi, njih rase posebno se najbolj razvijajo tam, kjer nudi nagradenost ljudi na kakem omejenem prostoru najugodnejše in obenem najbolj skrite možnosti za uspešno uničevanje in rušenje. Vzrok za to, da si Židje tako hitro osvoje vse važne postojanke, ki so povezane s finančnim in duhovnim življenjem v mestu, je iskati v močni medsebojni povezanosti in mnogoštevilnosti otrok v židovskih družinah, kar zopet predpisujejo židovski zakoni. Židje se tako po mestih kaj hitro ugnezdijo in razširijo.

Docela napačno je mišljenje o prvi židovski selitvi v drugem stol. po Kr., ko so Rimljani baje izgnali izvoljeni narod iz "njegove domovine". Resnica je, da so se Židje širili in selili – po skupinah in posamezno – že mnogo prej in brez kakršnega koli nasilja. To selitev je povzročilo izključno samo medsebojno gospodarsko, to je trgovsko tekmovanje, pri čemer so Židje seveda izbirali tiste gospodarske in prometne centre, kjer je bilo še dovolj možnosti za donosne posle. Po vsem tem se torej nič čuditi, če se Židje večno potikajo po vsem svetu (odtod "večni Žid" - Ahas-

ver) – in da se narodi, ko jim Židje zaradi zlorabe njih gostoljubnosti pre-
sedajo, razsrdijo, uprizarjajo pogrome ali pa celo more te pijavke. Židje,
kot vsi zajedalci, ki pridejo, ne da bi jih bil kdo klical, nikoli več prosto-
voljno ne zapuščajo donosnih krajev, v katerih so se bili ugnezdili. Židje
so, kjerkoli se prvič pojavijo, spočetka močno oprezni, sčasoma pa bolj
in bolj kažejo svojo brezobzirnost. Njihova naravnost dogmatična mrž-
nja do vsega, kar ni židovsko, je slednjič izzvala vedno in povsod upor
domačega naroda, ki parazite prej ali slej po vsem odstrani iz svoje de-
žele ali pa jih z zakoni omeji v njihovem gospodarskem, duhovnem in
političnem delovanju.

Naravnost nesluten zagon za dosego svojih ciljev so Židje dobili s
tako imenovano “emancipacijo”, to je z osvobojenjem židovstva. Ta
emancipacija je bila posledica tako imenovanega prosvetljenega 18. stol.,
ki se je končalo s francosko revolucijo 1789. leta.

Drugi vzrok, ki je Žide tako približal njihovim ciljem, je bilo napač-
no pojmovanje, da Židje predstavljajo “mojzesovo konfesijo”, vero, ne
pa narod ali raso. To pojmovanje je vsekakor zelo dobro zakrinkalo vse
rasne posebnosti izvoljenega naroda.

Povsod je židovstvo z uspehom prodrlo v narodna gospodarstva.
Kreditni posli in oderuštvo so tajne židovskih uspehov. Povsod: po ban-
kah, na borzah, v državnih in zasebnih financah, v notranji in zunanji
trgovini, v prometu in v industriji – naletimo na Žide. Posebno za časa
svetovne vojne in po njej najdemo Žide povsod na vodilnih upravnih
položajih, številno pa prevladujejo tudi na vseh poljih gospodarskega
udejstvovanja, medtem ko so nežidje na fronti, ali so invalidi ali brezpo-
selni. Židje so si pot k takšni gospodarski diktaturi v svoji grabežljivosti
in oblastiželjnosti utirali z najbolj brezvestnimi sredstvi: s korupcijo, z
brezobzirnim upropaščevanjem nežidovskih konkurentov, z oderuštvom
in s prostaškim ropanjem najsiromašnejših narodnih slojev.

Razume se, da so Židje takšno gospodarsko nadvlado izvojevali
samo z vzajemnim delovanjem mojzesovskih sobratov vseh dežel sve-
ta. Pomednarodnje gospodarstva, to zasužnjenje narodnih sil po sve-
tovnem židovskem denarništvu je v gospodarstvu vseh narodov pov-
zročilo velikansko škodo in doprinesla glavni delež k proletarizaciji in
boljševizaciji sveta. Zato so visoke židovske finance prva velika posto-
janka nadvlade mednarodnega židovstva nad svetom.

Zelo spretno in uspešno se je židovstvo povzpelo do oblasti nad
kulturnimi dobrinami narodov. V tem pogledu sta posebno svetovna
vojna in povojna kriza, ko so izobraženi sloji naroda zelo obubožali, mno-
go pomagali Židom. Posebno v literaturi, v gledališču, pa tudi v lepi umet-

nosti in glasbi, so Židje igrali glavno vlogo. Vse, kar je bilo narodom sveto in drago, so Židje vlekli po blatu in tako pehali narode v močvirje duševne in telesne nennravnosti. V tej smeri so složno delovali židovski igralci in pisci, zdravniki in advokati, učenjaki in posebej še časnikarji. To uničevalno delovanje je dobilo svoj najstrahotnejši poudarek z nadvlado židovstva nad več ali manj celokupnim svetovnim pa tudi lokalnim tiskom ter nad obveščevalno, tako imenovano informativno službo. Celokupno novinarstvo, radio, reklama, propaganda itd., vse je bilo tako rekoč v židovskih rokah. Vodstvo teh narodovih kulturnih pridobitev pa pomeni za Žide drugo važno postojanko njihove nadvlade.

Ko se je Žid dokopal do omenjenih dveh vladavinskih položajev, se je začel bratiti s političnimi oblastniki in si po bogatih židovskih ženinih tudi ustvarjati sorodstvo z njimi. Na tem polju igra v začetku vlogo osrečevalca ljudstva in – v strankah, parlamentu, državni službi – daje kar najbolj mamljive obljube množicam. Tako politizirajoči Žid postopoma vse bolj izrinja iz državnega organizma nacionalne elemente in jih namdomestuje z Židi ali pa z ljudmi brez hrbtenice. Takoj pa, ko je tako vzpostavil v državi svojo, po vplivu najmočnejšo kliko, vrže raz sebe masko in korak za korakom vara in drobi narod, dokler se ne povzpne na vrh oblasti. Na tem položaju pa se Žid ne plaši več nikakršnega sredstva za podjarmljenje naroda, ki mu je nudil gostoljubnost: z lažmi, s podbadanjem, z upori, izdajstvi, z namerno organizacijo političnih in gospodarskih kriz upropašča narod. Vsako situacijo izkorišča za svoje osebno bogatenje. V kalnem je mojster – ribič.

Ker široki narodni sloji ne poznajo svojih posebnosti židovskega značaja, in ker so višji sloji na žalost često docela omejeni in brez zdravega osebnega občutja, postanejo narodi običajno žrtve židovskih laži in prevar. To bolešno stanje, ki je vladalo, vlada ali pa še le dozoreva skoraj pri vseh narodih, je najbolj pospešila liberalno-marksistična miselnost, ki je okužila vse družabne sloje in vse narode.

Ne glede na to, da je bil tudi sam začetnik marksizma Žid, sta liberalistični in marksistični nauk razplamtela v ljudeh docela v materialistične nagone in s tem omogočila prodiranje židovskega elementa. V kapitalističnih in proletarskih organizacijah razredne borbe so bili politični vodje in hujskači Židje, tako na strani kapitalizma, kot na strani proletarcev, to je tu in tam klika ene in iste rase. V vseh naukih marksizma in židovstva naletimo na iste osnove in iste metode. Ker je borba marksizma naperjena proti nežidovskim rasam, proti vsemu, kar je narodno, proti osebnosti, proti delu, proti narodni vojski in proti življenjski sili naroda, to je obenem tudi borba židovstva. Žid zelo žilavo brani ohra-

nitev lastne rase, ostalim narodom pa propoveduje obljube in cilje, ki potem te narode upropastijo. Marksizem po vsem tem v resnici ni nič drugega kot orodje židovskega imperializma.

Znani sionski protokoli nam s cynično odkritosrčnostjo razkrivajo težnje po svetovni nadvladi židovstva. Danes osredotoča židovstvo vse sile na to, da to svojo težnjo uresniči. Židje sami pravijo: "Naše borbe ne bijemo samo za svoj obstanek, temveč tudi za ohranitev in napredek našega celokupnega židovskega obstoja, posebno pa še za našo 'vse-moč', ki nam je bila pred 2000 leti odvzeta."

Treba je omeniti še dve važni židovski borbeni sredstvi. Eno je cionizem. To je židovsko "nacionalno" gibanje, ki naj bi ustvarilo v Palestini eno samo domovino za vse Žide, nekako židovsko nacionalno državo. Je pa spet samo slepilo in gre dejansko samo za osnovanje neke organizacijske centrale za še uspešnejše mednarodno židovsko varanje in goljufanje vsega sveta.

Drugo borbena sredstvo, zelo staro in zaradi svoje razpredenosti veliko bolj nevarno je "prostozidarstvo" ali "framasonstvo". To je najbolj uspela židovska prevara; z njo je Židu uspelo dobršen del meščanske elite skoraj vseh narodov privedi k neki neumni ideologiji, ki mora slednjič opojena od tako imenovane "humanosti" in "pacifizma", okrniti vso odporno moč naroda. Bratu "prostozidarju" je Žid navrgel v ložah svoj sinagoški kult in razne bedaste rituale, simbole in ceremonije. S tem je pridobil nežide za židovske običaje. Z laskanjem in s podtikanjem mu je uspelo prodreti in se vgnezditi v vseh družbenih slojih, poklicih in drugače važnih smereh gospodarstva in države. Tako si je židovstvo zagotovilo gospodujoč položaj tudi tam, kjer množic ni moglo vpreči v svoje metode. Framasonstvo predstavlja s svojimi podolžnimi in prečnimi mednarodnimi zvezami v resnici veleizdajo naroda.

01

